

REPRESENTAR LA NACIÓ

HISTÒRIA I MEMÒRIA D'ESPANYA
EN LA CATALUNYA VUITCENTISTA

TESI DOCTORAL DE

BORJA VILALLONGA

DIRIGIDA PER

DR. RICARDO GARCÍA CÁRCEL

DR. CHRISTOPHE PROCHASSON

DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MODERNA I CONTEMPORÀNIA
UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

CENTRE DE RECHERCHES HISTORIQUES
ÉCOLE DES HAUTES ÉTUDES EN SCIENCES SOCIALES

BELLATERRÈ • MMXI

ÍNDEX GENERAL

	Pag.
PREFACI	I
I. INTRODUCCIÓ	17
§1. Ontologia de la història: teoria i mètode	25
II. L'INICI: LES PRIMERES REPRESENTACIONS DE LA NACIÓ, VIVÈNCIA I HISTÒRIA	43
§2. La crònica immediata dels actors	49
L'obertura: Cabanes i la <i>Historia de las operaciones</i>	50
Una crònica que féu història: Nieto Samaniego i el <i>Memorial histórico</i> ...	54
§3. La necessitat d'historiar la vivència	65
Franciscio Satué i la construcció de la memòria d'Álvarez de Castro	66
Una crònica tardana: Minali i la <i>Historia militar</i>	71
Miguel de Haro i la <i>Relación histórica de las defensas de Gerona</i>	74
§4. Els inicis historiogràfics: les cròniques institucionals-clericals	83
La gran crònica de la vivència: el <i>Barcelona cautiva</i> del P. Ferrer	84
La crònica fallida: la <i>Historia político-crítico militar</i> del P. Cúndaro	97
III. LA CONSTRUCCIÓ (I): LA REPRESENTACIÓ DE LA NACIÓ LIBERAL	125
§5. El gran referent liberal: Toreno i la <i>Historia</i>	131
§6. Els hereus de Toreno	151
§7. Una particular culminació liberal: Lafuente i la <i>Historia General</i>	159
§8. Els historiadors liberals catalans	187
IV. LA CONSTRUCCIÓ (II): LA REPRESENTACIÓ DE LA NACIÓ CATÒLICA	215
§9. Balmes i la sistematització del pensament nacional dels catòlics	243
§10. La historiografia catòlica i el bagatge epistemològic liberal	267
V. LA SÍNTESI: LA REPRESENTACIÓ NACIONAL TRANSVERSAL DE LA RESTAURACIÓ	289
§11. Síntesi, crítica i depuració: les grans històries de la Restauració	311
La història crítica de la Guerra de la Independència: Antoni de Bofarull ...	312
La història monumental de la Guerra de las Independència: Gómez de Ar- teche	320
§12. El ressò local: la historiografia gironina de la Restauració	333
La història monumental de «los sitios»: Emili Grahit	334
L'apologeta de la Immortal Girona: Enric Claudi Girbal	344

	Pàg.
§13. El monument literari: <i>Gerona, episodi nacional</i>	359
§14. El romanent liberal de la Restauració	375
VI. L'ANTÍTESI: DE LA NACIÓ A LA REGIÓ; DE REGIÓ A NACIÓ. TRANSICIÓ I RUPTURA	393
VII. FONTS	413
VIII. BIBLIOGRAFIA	417
APÈNDIX	463

PREFACI

La recerca que presentem en aquest estudi començà amb la formulació d'una qüestió. Encara que en la dinàmica de la quotidianitat de la investigació i de la vida acadèmica puguem oblidar que hem de fer-nos preguntes i intentar de respondre-les amb els instruments i coneixements dels quals disposem, en el naixement d'aquest estudi hi hagué una llacuna de coneixement que requeria d'ésser coberta: *Com es representaren els setges de Girona durant el segle XIX?* Fa cinc anys que ens vam posar aquesta pregunta, fruit de la curiositat de voler conèixer millor la multiplicitat de relats sobre un fet històric de proximitat, a les portes del bicentenari de la Guerra de la Independència, conflagració en la qual brillaren per la seva heroïcitat els defensors de Girona enfront de l'invasor francès. El que aparegué com una diversió personal, a la llarga, anà prenent solidesa, entitat i, sobretot, volum. La diversió generà mants esborranys, mantes anades i vingudes a biblioteques i arxius, mantes tardes perdudes a la cerca d'una anàlisi precisa i empàtica... Fins a tant que esdevingué una *diversió seriosa*, això és, un treball acadèmic. Així, la recerca encaminada a respondre la dita pregunta produí l'*Aproximació a l'esplendor vuitcentista del mite dels setges de Girona. 1868-1909* i *El mite nacional dels setges de Girona. 1868-1909*, en el marc de la formació universitària que un servidor realitzà a la Universitat Autònoma de Barcelona. El primer producte fou el treball de fi de carrera de la llicenciatura en Història, presentat i avaluat¹ el 2007; el segon fou el treball de màster —la popularment coneguda *tesina*—, presentat i defensat davant el tribunal² que l'avaluà el 2008.

En començar els doctorats en cotutela a la Universitat Autònoma de Barcelona i a l'École des Hautes Études en Sciences Sociales de París i la present tesi doctoral, lentament la pregunta s'anà

1. El comitè d'avaluació era format pel Prof. Dr. Pere Gabriel, el Prof. Dr. Ricardo García Cárcel i el Dr. Bernat Hernández.

2. El tribunal el formaven el Prof. Dr. Borja de Riquer, el Prof. Dr. Ricardo García Cárcel i el Dr. Jordi Canal.

transformant. Ja al treball de màster havia començat a néixer l'interès per ampliar la dimensió de l'estudi. La representació dels setges de Girona quedava massa restringida a un cas d'estudi que si bé podia respondre la pregunta formulada, no satisfecia el coneixement obtingut per la recerca. Hi havia alguna cosa més. La representació dels setges no s'explicava per si mateixa. Calia un marc de comprensió, especialment per a la fi darrera d'aquella representació, és a dir, l'objecte final al qual acabava servint. És per això que en començar la recerca doctoral la qüestió inicial es transformà: *Com es representà la nació espanyola a la Catalunya del Vuit-cents?* Els setges de Girona, glòria militar catalana, formaven part de la gran glòria militar espanyola de la Guerra de la Independència. La recerca notablement en la historiografia espanyola i catalana del segle XIX ofería unes representacions específiques del fet històric. Per la seva dimensió es tractava de representacions *nacionals*. Quan hom afegeix tot un sistema hermenèutic i epistemològic al fet històric a fi de comprendre'l més correctament, està projectant una memòria, una ideologia, una intencionalitat, un missatge, unes valors pròpies, idiosincràtiques de discursos històrics, de discursos polítics, de tota una generació. Tot això s'afegeix a la realitat, que passa a convertir-se en una altra realitat: la *representació*, que permet d'accedir a la realitat, però que és converteix alhora en una altra realitat. Si aquesta representació afecta de manera determinant la noció de nació que els membres d'aquesta col·lectivitat tenen, es conforma la *representació nacional*. Per als espanyols que es reuneixen i constitueixen en nació, la representació nacional de la Guerra de la Independència té una importància capital en el discurs històric nacional espanyol i en el pensament nacional de les diferents opcions polítiques del Vuit-cents. Les representacions nacionals esdevenen l'únic canal per conèixer la història d'Espanya en les seves diverses variants, establertes a partir de cànons epistemològics i hermenèutics definits pels pensaments nacionals polítics. En el fons, aquesta memòria, aquesta construcció històrica de la nació representada és el fonament de tot nacionalisme, segons el format contemporani.

S'han exposat preguntes de modalitat de *com*, però al darrere hi ha d'haver preguntes més essencials, preguntes que suposin la fabricació d'una tesi, que és el que correspon, és clar, a una tesi doctoral. Ixen d'ací dues preguntes. Centrem-nos en la primera, la més important. Si es vol estudiar la manera com es representà la nació espanyola a Catalunya, es pressuposa que existí a la Catalunya vuitcentista un nacionalisme espanyol autòcton. És especialment estimulants de reflexionar aquestes asseveracions, per tal com existeix en la Catalunya del present del segle XXI un fet diferencial d'identitat nacional. I com tota identitat nacional, trasllada al passat la suposada pura existència del present; és a dir, assumeix que en el passat sempre ha existit un fet diferencial

d'identitat nacional. Tanmateix, pot la recerca demostrar que a Catalunya existí un espanyolisme militant que representava la nació espanyola justament en aquell passat que actualment es vol de pura catalanitat nacional? És ací que sorgeix la pregunta clau, la que permet d'elaborar una tesi a demostrar, a argumentar, a defensar: *Fou Catalunya un bastió del nacionalisme espanyol al segle XIX?* La incòmoda resposta en el present que aquesta recerca ha produït és *sí*. Quan vam començar la recerca doctoral, ja amb els nous paràmetres de la qüestió modal del *com* adés exposada, no ens podíem imaginar que acabaríem formulant aital pregunta. Els catalans, malgrat la seva «doble identitat», no solament adheriren el projecte nacional espanyol sinó que hi contribuïren molt generosament, especialment en la representació nacional de la Guerra de la Independència. Verament, fou una de les majors aportacions al projecte comú d'Espanya. En aquest estudi la seva participació se centra en la dels seus *savis*, això és les elits culturals i intel·lectuals de la Catalunya vuitcentista, que tant glossaren els fets d'armes de la Guerra de la Independència a Catalunya; era una glòria catalana d'Espanya.

Nogensmenys, no deixa de sorprendre que durant el Vuit-cents Catalunya fos un bastió del nacionalisme espanyol. Sobta a bastament de trobar tan manifestament explícita l'espanyolitat dels catalans. A més, no es tracta d'una espanyolitat qualsevol: és una espanyolitat *superior*, ja que la identitat catalana és una de les identitats espanyoles més perfectes, la que permet un millor desplegament de la identitat nacional espanyola. La sorpresa de l'existència d'aquesta espanyolitat catalana es causa de la gran fortalesa d'un nacionalisme català durant tot el segle XX, que encara manté avui la seva força social i política. En conseqüència, la pregunta s'imposa: *Com i per què es passà d'una Catalunya fervorosament espanyolista a una Catalunya fervorosament catalanista?* Dediquem el capítol final de les conclusions a apuntar aquesta qüestió que mereixeria tota una altra tesi. La transició es basà en dos desplaçaments: el primer desplaçament es produí als temps finiseculars vuitcentistes del subjecte nacional al nou subjecte regional eixit del provincialisme romàntic i *renaixentista*, això és, de la focalització preminent que rebé una novella regió conceptualitzada enfront de la nació, en tant que garantia regenerativa de la societat; i de la nació. La regió adoptà del concepte de nació d'aleshores la seva subjectivització, la consideració de subjecte que rebia per part de l'academicisme oficialista de la Restauració. Aquest procés de reivindicació regionalista com a via regenerativa desbordà el primer marc hermenèutic finisecular i passà de la transició de la nació a la regió a la ruptura del sistema: de regió a nació; de la regió catalana a la nació catalana. La conversió de la regió en un subjecte tenia el perill que, a la llarga, pogués substituir la nació-subjecte. I així fou. El primer marc, de transició, fou abruptament superat en

una quasi solució de continuïtat afaiçonada a partir de 1898, a partir del *desastre*. En aquest segon marc el regionalisme construí un nou sistema epistemològic, ben diferenciat del que procedia. L'hermenèutic també es transformà i guanyà en transversalitat social, per la qual cosa perdé un dels elements que fonamentava la via regenerativa des de la regió: la tradició catòlica. Així, nasqué una nova ideologia transversal, centrada en la regió que esdevenia nació. Era el nacionalisme català, en pugna amb un nacionalisme espanyol. La Catalunya espanyolista es transformava en una Catalunya catalanista. La ruptura es consumava.

En aquesta ruptura la representació nacional de la Guerra de la Independència fou anorreada a Catalunya. No s'ha d'imaginar que de copdescuït la generalitat de les elits culturals catalanes repudiaren les glòries catalanes de la guerra. Mentre que en la transició regionalista els fets històrics catalans de la guerra tingueren una presència rellevant, en la ruptura catalanista es preferí de silenciar aquells fets històrics. Eren d'una gran incomoditat i per la vinculació de la representació nacional amb el projecte nacional espanyol, es considerà que no hi podia haver una relectura i transformació d'aquella representació nacional espanyolista en una representació nacional catalanista. Com ja hem dit, aquesta ruptura no fou ni immediata ni general. El rebuig catalanista de la representació de la Guerra de la Independència causà una fractura en la intel·lectualitat catalana, que es manifestà en el centenari de la guerra, especialment en les commemoracions del Bruc, la conspiració de l'Ascensió i dels setges de Girona. Era un xoc de projectes nacionals. El catalanisme optà per afavorir el set-cents aniversari del naixement de Jaume I: Es palesa el desplaçament de la memòria nacional catalana que havia estat la natural i tradicional del Vuit-cents per una nova memòria, que no procedia, en principi, de substrat espanyolista, el projecte nacional que ja era rival del projecte nacional catalanista. Amb tot, la recreació d'unes noves glòries catalanes tampoc eren una invenció *ex nihilo* del catalanisme i entroncava amb les representacions romàntiques vuitcentistes catalanes, notablement les que s'havien consolidat durant la Renaixença. Per descomptat, no adoptaren tot el cos de representacions de la Renaixença, per tal com haurien d'haver assumit la de la Guerra de la Independència, que fou àmpliament tractada per les diverses faccions polítiques agrupades dins el moviment cultural i romàntic de la Renaixença.

No obstant tot, abans d'arribar a les situacions de transició i ruptura del projecte nacional espanyol dels catalans, el Vuit-cents fou una gran manifestació espanyolista dels catalans. La nació espanyola es representà preeminentment a Catalunya, en els seus inicis, en la seva construcció i en la seva síntesi. El desenvolupament de la representació nacional de la Guerra de la Independència seguí a Catalunya la mateixa trajectòria que a Espanya, amb la diferència que la intel·lectualitat

de la regió fou de les més dinàmiques d'Espanya i de les que marcaren les tendències més innovadores. La intel·lectualitat catalana obrí molts dels nous camins de representació nacional espanyola que existiren al llarg del segle XIX. A través de la representació nacional dels setges de Girona és possible d'observar aquesta trajectòria. Justament, aquesta trajectòria de la representació de la nació espanyola a Catalunya per mitjà del cas d'estudi específic dels setges de Girona ha permès de descobrir alguns processos i fenòmens històrics inusitats. Al del·là de l'anàlisi de la manta producció historiogràfica catalana sobre la Guerra de la Independència, el present estudi ha hagut d'entrar en terrenys que mai ens hauríem imaginat que caldria visitar. La intel·lectualitat catalana, d'una banda, no actua amb aquella autonomia imaginada i somiada tantes vegades pel nacionalisme català i la seva historiografia; i, d'una altra, no s'emmotlla en aquell progressisme liberal que tant plau a les elits culturals de la Catalunya actual. En realitat, de la mateixa manera que Catalunya fou un bastió de l'espanyolisme vuitcentista, també fou un centre neuràlgic de l'alternativa política i social més important de la nació espanyola. No ens estem referint al republicanisme, el socialisme o l'anarquisme: ens estem referint al catolicisme.

La irrupció de l'existència d'un pensament nacional catòlic ha estat la causa d'un dels grans girs que s'ha hagut de realitzar en la recerca dedicada a la representació de la nació espanyola a Catalunya. En un principi, la historiografia marc per a l'estudi del pensament nacional espanyol solament presentava l'existència d'un pensament nacional espanyol liberal, definit per una suposada gran puresa conceptual i una gran homogeneïtat discursiva. Per bé que també era presentat un pensament nacional catòlic, l'ambivalència en l'anàlisi d'aquesta historiografia és palesament evident i sempre se supedita l'existència d'aquest nacionalisme espanyol catòlic al nacionalisme espanyol liberal; a més, segons aquesta historiografia, el nacionalisme catòlic hauria aparegut molt més tard que el nacionalisme liberal, atès que nació i nacionalisme eren una formulació eminentment i estricta liberal. En suma, totes les anàlisis de la recent historiografia espanyola de factura progressista —marxista o liberal— tendeixen a negar l'autonomia i originalitat del pensament nacional espanyol catòlic, si no és que se'n nega l'existència directament. Emperò, els diferents exemples que han anat apareixent al llarg de la recerca del cas d'estudi han presentat una realitat molt diferent, fins a tant que ha estat necessari de formular una nova pregunta per respondre: *Pogué pensar nacionalment el catolicisme espanyol del Vuit-cents?* I la resposta és *sí*. No solament pogué pensar nacionalment, sinó que pensà nacionalment d'ençà els primers temps de la contemporaneïtat. Alhora, l'existència d'aquest pensament nacional catòlic ha portat a repensar conceptes com el de *modernitat* i la pròpia idea de *nació*. Pel que fa a la modernitat, com que es

tracta d'un concepte de factura liberal, el seu significat i emprament és totalment inadequat en una recerca històrica, per la qual cosa ha hagut d'ésser redefinit i substituït per una terminologia neutra, com *actualitat vuitcentista* i *contemporaneïtat*. En el cas de la nació s'ha constatat que no es podia partir del principi que sol dominar en la historiografia espanyola progressista, de la invenció de la nació en la contemporaneïtat. A partir d'altres estudis hem hagut de resseguir la línia de continuïtat d'una construcció històrica de la nació espanyola almenys d'ençà l'època moderna.

Així, hom arriba a la inauguració de la contemporaneïtat a Espanya. En aquest inici tingué una importància capital l'aixecament de 1808 i la Guerra de la Independència. Fou el gran projecte nacional d'unitat d'Espanya en l'època contemporània. Malgrat tot, no hi hagué una autèntica unitat, ans una representació d'unitat, una fràgil concòrdia entre les dues grans faccions polítiques que marcarien el ritme del Vuit-cents espanyol, de la mateixa manera que el ritme de tota l'Europa de l'època. No es tractava d'una divisió entre les forces del vell ordre i les del nou ordre; era la pugna entre dos projectes d'actualitat —el que la historiografia progressista anomenaria de *modernitat*. D'una banda, el projecte liberal, a bastament conegut; d'una altra, el projecte catòlic, molt més desconegut per ésser considerat un espectre de la reacció o de la contrarrevolució. En realitat, es pot considerar que la contrarrevolució era un projecte de *modernitat*, atès el seu sistema polític completament renovat en la tradició i una línia de continuïtat amb un *Ancien Régime* d'impossible retorn. Com ja es veurà, són dos projectes globals propis de la *machina* contemporània, al mateix nivell, amb els mateixos drets i deures d'ésser partícips i fills de llur època.

El cas d'estudi de la representació nacional dels setges s'ha convertit en el millor mirador historiogràfic no solament per respondre les preguntes que la recerca d'ell mateix presentava, sinó també un exemple de luxe que ha permès de cultivar obres i autors que tingueren alguna relació amb aital representació i que foren en la seva època figures cabdals dels distints pensaments nacionals. Per consegüent, no hem hagut de forçar l'anàlisi de cap autor i obra concrets: és la riquesa d'una representació nacional que tingué molta més importància de la que en un principi vam poder imaginar. Així i tot, la major sorpresa arribà en descobrir que aquesta representació nacional particular, de la mateixa manera que la representació nacional general de la Guerra de la Independència, fou tan àmpliament tractada i emprada pel catolicisme. En el fals retrat de la historiografia progressista, la Guerra de la Independència era un patrimoni exclusiu del liberalisme. En la vera realitat, el catolicisme tingué una presència permanent en la representació nacional i féu aportacions decisives, en oberta oposició i pugna amb el cànon hegemònic liberal, almenys en els decennis centrals del segle XIX; els inicis de la representació de la nació en la guerra

foren marcadament dominats, en el cas dels setges, per unes cròniques catòliques, que oferiren la primera comprensió representativa dels fets històrics des d'una ideologia transversal de nació, això és, des d'un nacionalisme, que malda per concebre una imatge i una memòria a l'alçada de la missió de l'ens que representa i enalteix, que és la nació. El primer cànon de la Guerra de la Independència, la que pocs decennis més tard passaria per epopeia liberal, nasqué en la contrarrevolució, en el catolicisme espanyol que definia una lluita contra l'invasor francès a partir d'un discurs totalment idiosincràtic. Aquest discurs històric primigeni desaparegué davant l'impuls del discurs històric liberal, gràcies a la revolució del decenni de 1830 i a l'hegemonia intel·lectual. Mes continuava existint. A partir del decenni de 1840 i, sobretot, del decenni de 1850 aquest fil de continuïtat catòlica emergí novament per conformar una alternativa historiogràfica i representativa, que adquirí una gran força al decenni de 1860, amb la revisió crítica del cànon liberal que feren, justament, alguns membres catòlics de la Renaixença catalana. Foren igualment catalans els primers historiadors catòlics a abordar la representació nacional de la Guerra i dels setges amb una hermenèutica que entroncava amb el cànon catòlic de la immediata postguerra peninsular. Amb tot, la construcció d'un sistema epistemològic hagué d'esperar al decenni de 1870, quan els historiadors catòlics i conservadors de la Renaixença ja havien posat les bases necessàries per repensar críticament la Guerra de la Independència i els setges de Girona.

Doncs, la construcció de la representació nacional —que és, en el fons, la representació de la nació— tingué dues vies. Certament, hi hagué un predomini liberal, però això no obsta l'existència de l'alternativa catòlica. Emperò, en aquest disseny d'una cultura política dividida i una historiografia fracturada existí un fenomen inherent a tot faccionalisme: la presència d'un gran *centre polític*. Aquest centre adherí el cànon liberal durant el període isabelí. Adheria el cànon predominant. I l'emprava. I el desnaturalitzava. Aquest centre transformà el cànon liberal epistemològic i hermenèutic de la Guerra de la Independència en una còpia resumida, closa i profundament simplificada sobre la qual s'hi aplicaven grans dosis d'eclecticisme, de gustos romàntics i d'actituds heterodoxes i moderades. Al llarg dels decennis de 1840, 1850 i part del de 1860 es repetí i reproduí en gran manera aquesta versió del discurs històric liberal heterodox, amb una forta tendència a un *no-cànon* de substrat eminentment liberal, això sí. La seva manca d'innovació i d'actualització permeté que l'anàlisi crítica es desplegués en un camp distint del liberal. El discurs històric liberal no podia crear una representació nacional per a la generació del moment, amb la metodologia en vigència. Per tant, l'alternativa catòlica oferí el marc adequat per repensar la guerra i els setges. D'altra banda, el discurs històric catòlic ja tenia la necessitat de crear el seu

propí cànon epistemològic –vist que l'hermenèutic ja existia d'alguna manera.

Tot aquest procés cristal·litzà en la Restauració. No significa que fos la Restauració qui ho fes possible. La Restauració en si també en fou una conseqüència. Era el desig de síntesi i conciliació de les faccions, de les grans forces polítiques oposades. Existia la tendència a la reunió de discursos polítics i històrics. El *centre polític* ho aprofità i s'erigí en principal receptor de la conciliació i la síntesi del liberalisme i el catolicisme –el resultat no fou un *catolicisme liberal*, ans un producte *accidental*– en un sistema epistemològic i hermenèutic, acompanyat en la historiografia d'una nova metodologia –el positivisme acadèmic–, que disposà del seu propi règim polític i social, la Restauració. La generació que féu possible aquesta conciliació havia superat la divisió del període isabelí i adoptava en síntesi el pensament d'ambdues faccions en confrontació. Havia adoptat, conjugat i combinat els dos grans discursos de la contemporaneïtat. Al defora quedaven els purs extrems, que servaven la integritat dels seus respectius pensaments. L'un fou el republicanisme i l'altre l'integrisme. Ells mantingueren no solament el seu pensament polític, sinó també el seu pensament nacional, amb les respectives representacions nacionals. Al defora dels purs extrems, el pensament nacional guanyà en transversalitat i es construí un ver nacionalisme espanyol, això és, una ideologia transversal de nació, amb autèntica transversalitat. La representació nacional de la Guerra de la Independència que eixí d'aquest ver nacionalisme mantingué l'esperit sintètic del pensament nacional de l'època alfonsina: adoptà l'epistemologia liberal i l'hermenèutica catòlica del període isabelí. Mes recuperà l'epistemologia catòlica de les cròniques de la postguerra peninsular; àdhuc afaiçonà una nova epistemologia fruit de l'anàlisi crítica de les fonts i de la bibliografia i la metodologia positivista emprada. La síntesi restauracionista també oferí una hermenèutica particular amb la creació d'una nació-subjecte de base essencialista. Justament, aquesta nova concepció de la nació en subjecte, com ja hem vist, fou d'una gran importància en el desplaçament regionalista finisecular.

En les cinc preguntes exposades ací es pot trobar un comú denominador que exemplifica les respectives respostes a les preguntes. Llevat de la primera pregunta formulada, massa concreta del cas d'estudi particular que vertebrava la recerca, en la resta de preguntes aquest comú denominador no solament hi és present, sinó que hi és present d'una manera decisiva. Ens referim a Jaume Balmes. En ell hom troba un exemple modèlic a la pregunta de *Com es representà la nació espanyola a la Catalunya del Vuit-cents?* Ell també fou l'exemple modèlic a la pregunta de si *Fou Catalunya un bastió del nacionalisme espanyol al segle XIX?*, de la mateixa manera que fou a l'origen de la resposta a la pregunta de *Com i per què es passà d'una Catalunya fervorosament espanyolista a una Catalunya*

ferrosament catalanista? I, finalment, Jaume Balmes encarna la resposta a la pregunta de si *Pogué pensar nacionalment el catolicisme espanyol del Vuit-cents?* Balmes és la figura de presència permanent a totes les respostes elaborades a les preguntes formulades. Apareix constantment arreu de la recerca i de l'anàlisi històrica. Fou el personatge clau en la conciliació i la síntesi de les faccions polítiques, de la mateixa manera que en la sistematització del pensament nacional dels catòlics al decenni de 1840, en ple predomini liberal. La creació d'una gran majoritat moderada a la Restauració, amb un catolicisme incorporat a la majoritat amb una plenitud de drets i deures fou la consumació del projecte nacional balmesià. Semblantment, el seu profund i intens nacionalisme espanyol de factura catalana tingué una llarga continuïtat no solament al pensament nacional catòlic, sinó també en el pensament nacional espanyol dels catalans. Balmes fou el millor exemple de la participació dels catalans al projecte nacional espanyol. En aquest sentit cal interpretar el primer desplaçament regionalista finisecular del Vuit-cents. Es podria considerar que la dinàmica ja existia i que qualsevol altre personatge podria haver assumit el paper del filòsof vigatà. Tanmateix, la seva personalitat i, concretament, la seva formació filosòfica foren determinants en la conformació de Balmes i el seu tarannà enfront el projecte de la modernitat liberal. Ell portà el projecte de l'actualitat catòlica al mateix nivell, tot partint de la línia de continuïtat del pensament catòlic. Sense convertir-se en un catòlic liberal i sense abandonar un sentiment de «muntanya catalana» –de filocarisme–, Balmes defensà la religió catòlica, el seu discurs, el seu pensament i la seva hermenèutica en una conjuntura molt desfavorable. I connectà la catolicitat amb el progrés material, sense que adoptés un progrés ideològic. En tot aquest sistema, la nació disposava d'un lloc d'honor, per tal com era el marc d'acció del catòlic, que és també espanyol. I és un ver espanyol perquè és catòlic, tal com queda palès en la construcció històrica de la nació espanyola. En Balmes es resumeix la primera meitat del Vuit-cents i tot l'avenir de la segona meitat, en una centralitat cronològica privilegiada, que establí una inflexió als temps vuitcentistes. El desenvolupament posterior hauria arribat sense ell, car formava part de la dinàmica generacional i europea de l'època; emperò la seva marca profunda la dotà d'idiosincràsia no solament espanyola, ans catalana. La segona meitat del segle XIX es podria considerar l'edat d'or de la Catalunya espanyola, en la qual la participació al projecte nacional espanyol era completa i fonamental dins aquella nació, amb una influència aclaparadora.

*

* *

Aquesta tesi doctoral ha adoptat en la seva realització un esperit tradicional. La seva estructu-

ra és un reflex d'aquesta metodologia clàssica, que, tanmateix, no es vol centrar en sistemes closos i caducs, ans oberts i innovadors, dins una ontologia de la històrica concreta que és definida a la introducció, on es presenten molt breument el debat historiogràfic en el qual s'emmarca la recerca i la base teòrica i metodològica emprada, això és, l'ontologia de la història. El tractament dels objectes d'estudi és desenvolupat en un format cronològic i per autors i línies de pensament. La segona part de la tesi és dedicada a l'inici de les primeres representacions de la nació, que es conceberen entre la vivència i la història. Tres capítols formen aquesta part de l'estudi. El primer tracta sobre les cròniques immediates dels actors de la Guerra de la Independència; el segon sobre les cròniques de postguerra, amb una necessitat d'historiar la vivència, sense ésser història pròpiament; i el tercer, que presenta els inicis historiogràfics de la mà de les cròniques institucionals-clericals de postguerra. En aquesta part dedicada als inicis es palesen les dinàmiques formatives de la representació nacional de la guerra en la seva especificitat dels setges a través dels prototips del pensament catòlic i el pensament liberal, a part de tot un seguit de cronistes centrats en la glòria de la defensa de Girona i l'heroisme dels que la feren possible.

La tercera part aborda la construcció de la representació de la nació liberal a través dels setges de Girona. Es presenten els autors capitals del pensament nacional liberal durant el període isabelí com el Comte de Toreno i Modesto Lafuente, a més dels historiadors menors que reproduïren i simplificaren aquest cànon epistemològic i hermenèutic liberal i les aportacions dels historiadors liberals catalans, tot plegat sota la influència d'un fort romanticisme i en la pràctica d'un eclecticisme intel·lectual.

La quarta part és una continuació de la tercera i se centra en la construcció de la nació catòlica. És la part principal de la recerca doctoral, que conté una anàlisi crítica dels supòsits historiogràfics sobre aquesta qüestió, un nou enfocament a partir d'elements originals i de tendències de la historiografia europea i un estudi del pensament nacional de Jaume Balmes. Es complementa amb un capítol dedicat a la historiografia catòlica del període isabelí i el bagatge epistemològic liberal que contenien les seves obres.

La cinquena part tracta la síntesi de les representacions de la nació en una representació nacional transversal elaborada durant la Restauració, a partir d'unes bases ja esbossades durant el decenni de 1860. L'apartat conté quatre capítols. El primer és dedicat a les grans històries de la Guerra de la Independència, que exemplifiquen la línia del pensament nacional sintètic de la Restauració. L'una, de José Gómez de Arce, és d'abast nacional i l'altra, d'Antoni de Bofarull, és d'abast regional català. El segon tracta la historiografia local gironina del període alfonsí, amb

Emili Grahit i Enric Claudi Girbal, a més de presentar el gran desplegament de la representació nacional dels setges a Girona durant els temps finiseculars vuitcentistes. El tercer és una desviació de l'estudi exclusiu de produïdes historiogràfics, ja que presenta l'anàlisi de la novel·la de Benito Pérez Galdós, *Gerona*, emblema literari de la representació nacional de la Restauració. I el quart capítol aborda el romanent historiogràfic liberal durant la Restauració, que fou servat pels autors republicans.

Finalment, la sisena part ofereix, en format de conclusió de la recerca, l'estudi de la transició de la nació a la regió catalana i la conversió d'aquesta regió en nació, amb la posterior ruptura. Mons. Josep Torras i Bages, Bisbe de Vic fou el personatge més important d'aquest pensament regionalista regenerador, encara dins el marc de la nació espanyola i la participació catalana en el projecte nacional espanyol. A partir de la ruptura, els canvis són palpables en l'anorreament de la representació nacional dels setges durant el primer centenari de la defensa de la ciutat. La ruptura entre la identitat catalana i la identitat nacional espanyola marcà la fi d'una classe de participació catalana al projecte nacional espanyol i el sorgiment d'un catalanisme polític amb un projecte completament distint, encara que a la pràctica també fos un altre projecte de regeneració espanyola.

*

* *

Una recerca que començà com una *diversió* es convertí en una *diversió seriosa*. I, fins al final, ha continuat essent una *diversió*, per molt seriosa, obligada, útil i programada que hagi pogut ser. Com tota tesi doctoral, les contradiccions personals han sorgit al llarg de la seva confecció, de la mateixa manera que les passions antitètiques: es poden passar períodes de gran productivitat i amor a la tesi a etapes d'esterilitat i odi a aquelles pàgines que una setmana abans eren l'objecte més bell de la terra. Un cop s'arriba a la fi d'aquest llarg camí d'uns quants anys es pot sentir una nostàlgia. Amb tot, la fi d'aquest camí desemboca en un nou sender que cal fer. I així successivament. Aquesta ha estat una primera recerca; esperem que en vinguin moltes més, igual de divertides i apassionants. *L'empatia* –ni simpatia, ni antipatia– amb la recerca i els fets estudiats permet no solament la diversió i la passió, sinó la perennitat de l'amor i la vocació en la recerca històrica. El resultat és el fruit no solament de la recerca, sinó també de tots aquests condicionants que superen els límits acadèmics. Aquest resultat elabora, com ja hem dit, una tesi; més ben dit, intenta de respondre cinc preguntes. En la resposta es forgen les tesis. O potser caldria parlar d'hipòtesis. La Veritat sempre és difícil d'atènyer, sobretot si partim de la nostra condició i del

grau de participació que el gènere humà té de la veritat. És per això que la prudència ens empeny a considerar totes les tesis formulades en la nostra cerca de les respostes a les preguntes com unes hipòtesis ben provisionals. Encara s'ha de recórrer un llarg camí per arribar a fixar tot el que es defensa en aquesta tesi doctoral. Segurament, el relat de la tesi en alguns moments pot induir a pensar que es presenta un coneixement fix, immutable, eixit de la suprema Veritat. No ha d'ésser així; no hauria d'ésser així. Probablement, sigui la retòrica de la diversió, de la passió en la recerca el que ha menat a aquestes inflexibilitats. Tot el que conté aquesta tesi és d'una gran fragilitat, la mateixa que té el gènere humà en la seva cerca de la veritat. Amb tot, hem provat d'emprar un criteri que, almenys, pogués mitigar els efectes de la nostra fragilitat: *Parvus error in principio magnus est in fine*³. El petit error del principi és gran a la fi. La revisió del text, de les proves, dels exemples, de les anàlisis, dels arguments ha estat regida per una correcció severa, a fi de detectar l'error. Aquesta és la nostra aportació al combat per una aproximació més veraç a la realitat de l'ésser, a la veritat.

No es pot cloure aquest prefaci sense una manifestació clara de la gratitud vers els nostres benefactors. Encara que ja l'hagin rebuda en la quotidianitat, és realment just i necessari de testimoniar-ho per escrit. D'antuvi, on es troben tots els tresors de la Saviesa i de la Ciència; a ella la perseverança obtinguda en aquesta tesi doctoral; a ella tota aquesta recerca. No hem d'oblidar la Seu de la Saviesa, que tant amorosament ha contribuït a vetllar el camí. Seguidament, han de venir tots aquells bibliotecaris i arxivers que han tingut tanta paciència per aguantar les fòbies i filies d'un investigador jove. També cal agrair a la burocràcia de la Universitat Autònoma de Barcelona i de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales el seu temps per a les mantes gestions que l'organització de la cotutela de doctorats ha exigut al llarg dels tres darrers anys. Cal donar les gràcies a tots els llibres i articles. Pot sonar estrany que algú doni les gràcies als llibres i articles llegits i consultats. Mes, quina tesi hauria pogut escriure's sense ells, sobretot una tesi tan bibliogràfica com aquesta? És cert que al darrere seu hi ha uns autors. Per consegüent, cal mostrar el nostre agraïment a tots aquests autors, hi hagi acord o desacord acadèmic i intel·lectual. Alguns d'ells, coneguts nostres, mereixen un petit reconeixement a part. Però aquells que han estat una altra mena d'autors, també. A Antoni Puigverd, que el seu advertiment romàntic de l'actualitat va permetre una novella mirada al passat. Al P. Josep M. Benítez, SJ, que va contribuir a clarificar algun aspecte controvertit de Jaume Balmes. Al Prof. Dr. Javier Moreno Luzón, que va obrir un camí en la història cultural de la política a Madrid. Al Prof. Dr. Massimo Miglio, que em va aco-

3. Màxima citada per Sant Tomàs d'Aquino al proemi de l'obra *De ente et essentia*, atribuïda a Aristòtil.

llir al *Caput Mundi* per realitzar una part de la recerca a l'estranger. A l'Excm. i Rvdm. Mons. Agostinho Borges, que féu possible l'acolliment a Roma per la seva generositat. A Narcís-Jordi Aragó, un il·lustre ciutadà que en un primer moment contribuí a nodrir una recerca que encara era gironina. Al Dr. Stéphane Michonneau, pioner en l'estudi de la representació nacional dels setges de Girona que confià en la nostra recerca i ens donà tot el seu suport. Al Prof. Dr. Borja de Riquer, que va confiar en la nostra recerca amb esmenes i suggeriments molt estimulants i que ha estat company de viatge en aquesta recerca. A Mn. Sebastià Dufour, FSSP, que entre *Dominus vobiscum* amunt i avall tingué la paciència de discutir aspectes doctrinals de mal païdor. També a l'Il·lm. i Rvdm. Mn. Joan Baburés, que vetllava perquè la tesi s'acabés ben ràpid! A l'honorable Llic. Claudi Yoldi, ferit i inflammat company historiador en les nostres peripècies a Weimar i alguna cosa més; ell ha seguit igualment aquest camí amb nosaltres. El Llic. Yoldi no estaria complet sense el Dr. Oriol Ponsatí, que amb algun dels seus tubs deu haver influït algun dels gargots d'aquesta tesi. Al Llic. Lluís Lucero: aquesta tesi s'ha guanyat el seu arròs. A la Dr. Gemma Geis, amiga d'aventures senatorials; ella i tot el Consorci Grau-Geis han vetllat i vetllen, en una aventura acadèmica ben compartida. I als companys de l'exreducte del B9-229, és clar, sempre, tot recordant amb nostàlgia els temps del *Marx Brothers' Stateroom*.

Als nostres mestres, que són responsables de *totes les coses bones que pugui tenir aquesta tesi*: el Prof. Dr. Christophe Prochasson, el Dr. Bernat Hernández, el Dr. Jordi Canal i el Prof. Dr. Ricardo García Cárcel. Ells ho van començar, hi van confiar, ens van ensenyar, ens van guiar, ens van amonestar i esmenar, ens van seguir. Sempre han estat presents en tots els moments, ja fossin acadèmics, ja fossin personals. Gràcies pel vostre mestratge, per la paciència i per l'amistat. Aquest camí no s'ha d'acabar aquí! És solament un tros d'un camí molt més llarg i fructífer. Una menció especial mereixen els nostres mestres Jordi Canal i Ricardo García Cárcel. Gràcies de tot cor per l'acolliment i per la humanitat en el treball quotidià. No podem deixar d'expressar el que ha significat notablement el Prof. García Cárcel en uns temps en els quals no sempre va lluir el sol, però ell sí que lluí sempre i en la seva perseverança hem pogut així perseverar; i acabar el solc que plegats hem llaurat.

Per acabar, el bastió personal: la família. Una petita família. El sastre, que amb la seva presència, les seves sentències, el seu immens amor per la família ha sostingut, com un roure, el brançatge dels brots tendres. Aquest roure era i és pel vent, aquell vent que permanentment bufa a la plana on l'esponerós roure ha arrelat, prop d'un recer muntanyós, no gaire alt, que no fa gaire por, malgrat l'espessor dels seus boscos i la vellesa de les corbes de la seva falda. Les carícies del vent

als brots tendres han perseverat per a la rectitud i l'ordre, en el consell, en l'aclaparadora presència que solament el vent pot tenir en omplir-ho tot amb el seu buf amarat d'una tendresa que hi serà sempre. I el brot tendre, segur i maternal, que ho fa tot, que ho dóna tot: *fortiter suaviterque disponens omnia*. Al roure, al vent, al brot tendre, segur i maternal, aquesta tesi doctoral és dedicada. Com no podia ésser altrament.

*Roma Eterna, 7 de març de 2011,
en la festa de Sant Tomàs d'Aquino*

I

INTRODUCCIÓ

Els debats historiogràfics sobre les nacions i el nacionalisme de format modern i contemporani han generat al llarg de la segona meitat del segle xx un notable cos bibliogràfic de gran pluralitat conceptual, de diverses i sovint oposades hermenèutiques històriques i de casos d'estudi amb tractaments de contrastada qualitat⁴. Per a l'estudi de les representacions nacionals i els pen-

4. Alguns dels estudis que més han impactat en els debats acadèmics internacionals sobre la formació de les nacions i dels nacionalsimes han estat els de HAYES, 1926, 1931. KOHN, 1944. DEUTSCH, 1953. DEUTSCH; FOLTZ, 1966. KEDOURIE, 1966. TILLY, 1975. SETON-WATSON, 1977. ARMSTRONG, 1982. GELLNER, 1983. ANDERSON, 1983 (amb una edició corregida i augmentada de 1991). HOBBSAWM; RANGER, 1983. SMITH, 1986. HOBBSAWM, 1990. GREENFELD, 1992. GILLIS, 1994. HASTINGS, 1997. Com a estudis analítics de tots aquests debats, són d'interès HUTCHINSON, 1994 i SMITH, 2002, que recullen les tendències construïdes sobre aquesta qüestió al llarg dels darrers cinquanta anys. Igualment, és interessant d'esmentar alguns casos d'estudi sobre escenaris nacionals concrets: Irlanda (MANSERGH, 1975), Polònia (WALICKI, 1982), Gran Bretanya (SAMUEL, 1989) o França (WEBER, 1976, 1986, 1991). Per al cas d'estudi nacional espanyol, alguns dels estudis són els de José M. Jover (JOVER, 1981, 1984), Andrés de Blas (BLAS, 1989, 1994), Ricardo García Cárcel (GARCÍA CÁRCEL, 1994, 2004, 2007, 2008a, 2008b, 2008c), José Álvarez Junco (ÁLVAREZ JUNCO, 1994a, 1994b, 1995, 1996a, 1996b, 1997a, 1997b, 1997c, 1998, 1999, 2001, 2005. La seva gran obra sobre el nacionalisme espanyol és la de 2001, *Mater dolorosa. La idea de España en el siglo XIX*), Inman Fox (FOX, 1997), Carlos Serrano (SERRANO, 1998), Eric Storm (STORM, 1999, 2004), Carolyn P. Boyd (BOYD, 2000, 2004, 2006), Stéphane Michonneau (MICHONNEAU, 1999, 2004, 2005, 2007a, 2007c, 2008), Juan Pablo Fusi (FUSI, 2004), Christian Demange (DEMANGE, 2004, 2007), Javier Moreno Luzón (MORENO LUZÓN, 2003, 2004, 2007a, 2007b). David Marciilhacy (MARCILHACY, 2007). Fins i tot la historiografia espanyola ha produït una anàlisi completa d'aquesta historiografia (vegeu MOLINA APARICIO, 2005b), a més de vius debats propis com el que es lligà a la publicació d'un volum dedicat a la història d'Espanya per part dels acadèmics de la Real Academia de la Historia (vegeu el primer volum a REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, 1998), que rebé agres crítiques (PÉREZ GARZÓN, 1998, 1999a, 1999b, 1999c), respostes pels acadèmics (REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, 2000). Existeix una ressenya posterior del debat a NÚÑEZ SEIXAS, 2007.

Un subtema dins el debat sobre la nació i el nacionalisme espanyols ha estat el de la nacionalització d'Espanya. S'ha elaborat tot un cos d'obres a favor i en contra del que s'ha anomenat la *dèbil nacionalització espanyola*. Entre els seus defensors, Juan J. Linz (LINZ, 1973), Borja de Riquer (RIQUER, 1990, 1993, 1994, 1996, 1998, 2001) i José Álvarez Junco (ÁLVAREZ JUNCO, 2001). Entre els seus detractors, Juan Pablo Fusi (FUSI, 1990) i Ferran Archilés i Xosé M. Núñez Seixas, que proposaren l'existència d'uns regionalismes espanyolistes que foren determinants en una naci-

saments nacionals als quals aquestes es lliguen cal un coneixement de tot aquest cos conceptual, interpretatiu i pràctic. En realitat, aquests debats historiogràfics i tot el pensament històric que han generat al voltant del fenomen nacional i nacionalista contemporani han servit per establir una base sobre la qual hom pot bastir ja casos d'estudi específics sense haver de reconstruir –o desmuntar– velles i noves teories sobre el nacionalisme i la natura de la formació de les nacions. El present estudi és, en bona part, hereu de tota una historiografia sobre el nacionalisme, notablement l'uropeu, sense que això signifiqui una renúncia a l'exposició dels susdits debats o a la discussió de les idees expressades en la historiografia ja existent.

Malgrat que el present estudi es pugui considerar hereu de tota una historiografia sobre el nacionalisme, no significa que assumeixi totes les tesis que s'han afaïçonat durant els darrers cinquanta anys, ni que renunciï a establir un cos historiogràfic propi i, per consegüent, una tendència més o menys determinada. La motivació per la qual hom vol partir de tot el cos historiogràfic preexistent es causa de la noció d'hermenèutica de continuïtat que el present estudi aplica sistemàticament; és a dir, la participació positiva i constructiva, mes analítica i crítica, de tot el bagatge que la historiografia precedent ha generat, en una cronologia llarga i un espectre ampli, la qual cosa permet de traçar una línia de continuïtat dins el pensament historiogràfic, ja sigui europeu, ja sigui occidental. En oposició a aquesta pràctica hom troba una hermenèutica de la ruptura, que elabora solucions de continuïtat amb el cos historiogràfic preexistent i precedent, a fi d'afaiçonar *ex novo* un pensament i un discurs històric basat en si mateix. Cal no confondre aquestes escoles històriques i tendències historiogràfiques de la ruptura amb aquells altres corrents de renovació o reforma que han actuat en una hermenèutica de continuïtat dins la història. Verament, *renovatio* o *reforma* no són mots que defineixin acuradament un nou impuls historiogràfic actiu i original, ans una refundació de l'objecte. El segle xx és gràvid de renovacions, reformes i ruptures i no pas de continuïtats. La ruptura ha estat la carta de presentació predominant i de plena acceptació, mentre que el treball en continuïtat ha romàs a l'ombra dels grans moviments historiogràfics rupturistes. Hom es pot plantejar, encara que no sigui l'objecte del present estudi, fins a quin punt els grans moviments historiogràfics rupturistes han impactat realment en l'elaboració continuada del discurs històric contemporani; semblantment, hom ha de preguntar-se fins a quin punt alguns dels moviments historiogràfics de ruptura que es presentaven com una nova història representaven realment una nova història en un sentit rupturista tipificat i indispensable per a una supervivència intel·lectual durant el Nou-cents, o bé estructuraven una innovació onalització reeixida (ARCHILÉS, 2002. 2004. 2006. 2007. MARTÍ; ARCHILÉS, 1999. NÚÑEZ SEIXAS, 2001. 2006).

historiogràfica basada en realitat en una hermenèutica de continuïtat. Ja s'ha pogut contemplar repetidament al llarg del Nou-cents de quina manera finiren els moviments historiogràfics –o els sectors manifestament rupturistes d'aquests moviments– basats en una ruptura permanent: en la reproducció d'un discurs clos en els postulats teòrics del moviment o en la desnaturalització extrema del moviment a partir de la dissolució de la història pròpiament⁵.

L'hermenèutica de la continuïtat en la història admet i assumeix fins i tot els plantejaments dels moviments basats en una hermenèutica de la ruptura, justament en aquells aspectes de continuïtat dins la història i d'importància notable en el bagatge historiogràfic. Així, el present estudi no es clourà –ni es pot cloure– solament en discursos històrics en hermenèutica de continuïtat, sinó que emprarà alguns discursos històrics que provenen de la ruptura historiogràfica. En aquesta línia, el present treball tampoc pot deixar d'avaluar críticament i, en suma, dialogar amb aquells discursos històrics afaïçonats des de la ruptura, a voltes extrema, sempre que es compleixin els requisits mínims de rigor científic. En aquesta mateixa línia de continuïtat, hom no pot cloure el present estudi dins els paràmetres dels estrictes debats sobre nacions i nacionalismes: la pròpia recerca ha fet que se superés àmpliament aquest marc, tal com hom ha explicat al prefaci. Se supera el marc dels estudis del nacionalisme per atènyer, segons les necessitats del cas d'estudi, una història del catolicisme. En el fons, els referents permanents són la història cultural i la història política⁶. Hom podria incloure la història de l'Església, però caldria veure fins a quin punt no és una especialitat participada de la història cultural i de la història política, a més d'alguna altra disciplina no històrica. Certament, el present estudi ha hagut de superar fins i tot els referents històrics esmentats. En tant que *ideologia transversal de la nació*, l'estudi de qüestions lligades al fenomen nacionalista exigeix de traspasar els límits del calaix de la història i visitar d'altres calaixos, notablement el de la filosofia i, per a aquella part de la recerca dedicada al pensament catòlic, la teologia.

La filosofia no es limita solament a un paper de saber auxiliar que permet la millor compren-

5. Un exemple fóra el de l'anomenada *Nouvelle Histoire* o història de les mentalitats. Basà la seva existència en una ruptura permanent i, malgrat l'existència d'una submergida hermenèutica de continuïtat més enllà de la historiografia marxista, aquesta escola històrica emesa per una necessitat de rupturar la història permanentment, tendí a la desnaturalització extrema. Amb tot, el bagatge que ha deixat ha permès que la historiografia amb sentit de continuïtat pugui emprar tants dels postulats de la *Nouvelle Histoire* amb un ferma hermenèutica de continuïtat (GARCÍA CÁRCEL; FONTANA, 1985: 38, 40. GARCÍA CÁRCEL, 2002: 7).

6. O història cultural de la política. Aquest terme fou emprat al *III Coloquio internacional de historia política*, organitzat al desembre de 2007 a Madrid pel Centro de Estudios Políticos y Constitucionales de Madrid i l'École des Hautes Études en Sciences Sociales de París. L'exposició de Jordi Canal i Javier Moreno Luzón, feta al col·loqui en forma de síntesi i posteriorment publicada, permet de retratar suficientment aquest marc conceptual (CANAL; MORENO LUZÓN, 2009).

sió d'una part del present cas d'estudi, ans esdevé un dels pilars de l'edifici teòric i metodològic emprat en la recerca. La filosofia de la història esdevé un sosteniment indispensable per al cos teòric de qualsevol historiador, que és normalment negligit. La qüestió ontològica sobre l'ésser de la història pot no tenir cap mena de sentit en un estudi tal. Verament, així és. Tanmateix, quin model epistemològic i hermenèutic, en suma, quina ontologia de la història hom pot construir *a priori* de la recerca i *a posteriori*? La recerca no és un procés mecànic que pugui aparèixer del no-res conceptual i metodològic. Aquest bagatge que marca el subjecte històric i que permet de modular la seva subjectivitat en pro d'una noció ontològica de la història i d'un sistema ontològic científic de la història, és a dir, una ontologia de la història aplicada, una metodologia. Pensar la història és un exercici que els historiadors generalment han descurat, per tal com és vista una tasca dels filòsofs. La filosofia pensa pels historiadors. És una situació que es podria extrapolar a la d'altres ciències. Mes la història, com la resta de ciències, té prou entitat per pensar sobre si mateixa, sense que això vagi en detriment de la recerca històrica. En realitat, a banda de l'activitat bàsica i essencial de la recerca, l'historiador ja té una tendència connatural a construir artefactes abstractes com les tesis, les teories, les lleis generals, els sistemes, els paradigmes i tantes altres classificacions artificials i estandarditzades sobre la complexa realitat històrica. Amb tot, aquests artefactes se solen circumscriure a l'objecte.

Cada gran moviment historiogràfic ha existit amb una mínima base teòrica construïda des del model ontològic de la història, ja fos amb funcionalitat teleològica o no. Des de la crisi de la història en l'anomenat postmodernisme amb el qual s'ha clos el Nou-cents, hom percep que el nou edifici de la història es basteix, si és que es basteix, sense una mínima fonamentació ontològica que habitualment ha tingut⁷. Aquest fet es pot causar del reaprofitament d'alguna ontologia pretèrita o, com sembla que confirma la tendència vigent, pel renaixement sincrètic d'elements de diverses ontologies de la història, mants cops antitètiques. Aquest novell sincretisme historiogràfic tendeix a centrar-se en la *història per la història*, un procés que mena a una pèrdua progressiva de la funcionalitat teleològica que tan fortament controlà la història durant bona part de la modernitat. No és una tendència generalitzada, però pot ésser *una* tendència. Naturalment, la supervivència, no necessàriament minoritària, d'ontologies pretèrites de la modernitat fragmenta encara més la història.

7. Es pot observar una renovada accentuació d'un empirisme o positivisme històric que generalment tendeix a un antiintel·lectualisme i a una observació fenomenològica del fet històric, amb l'oblit consegüent de l'objecte històric. Doncs, el fet històric externalitzat corre el perill de perdre la seva significació i projecció humanes, en línia amb el nihilisme antihumanista del postmodernisme.

Verament, aquesta mena de reflexions ontològiques no tenen cap connexió amb el present cas d'estudi. Tanmateix, hom ha considerat convenient d'elaborar un breu preliminar d'ontologia de la història a fi d'establir una fonamentació per a la recerca de la història al del·là dels grans sistemes modernistes i fins i tot de l'absència de sistemes –aparentment– del postmodernisme. No solament hom vol plantejar com pensar la història en la crisi del modernisme, sinó com fer la història en aquest nou escenari. Ontologia de la història, teoria i mètode. O què hi havia abans de la recerca del present cas d'estudi i què hi ha hagut després; què ha vingut i què ha marxat. No es tracta d'oferir un gran estat de la qüestió de tesis, antítesis i síntesis sobre l'ontologia de la història en la contemporaneïtat; més aviat hom vol assajar una ontologia de la història particular, sense debat, per molt prolífic i intens que pugui ésser aital debat. D'altra banda, cal no perdre el marc d'aquesta ontologia de la història: serveix per explicar una gènesi de l'ésser del present estudi. No té cap altra voluntat. Explica idees, conceptes i mètodes que hom podrà trobar al cos de l'estudi i que, tal vegada, necessiten d'ésser clarificats a fi de comprendre'ls millor.

Així, hom podria reclamar la presència formal del debat historiogràfic necessari. No s'ha optat per construir un gran estat de la qüestió preliminar. En un estudi de les característiques descrites al prefaci, el millor indret per procedir a l'estat de la qüestió és dins el cos de l'obra, en els casos d'estudi corresponents. I és que caldria parlar d'estats de la qüestió i de debats historiogràfics, en plural. El marc de la historiografia sobre les nacions i els nacionalismes o d'una història cultural de la política aplicada als processos nacionals i nacionalistes ha estat llargament de passat. El fil d'aquests debats historiogràfics podrà seguir-se en el seu context i en un desenvolupament més intensiu i extensiu.

ONTOLOGIA DE LA HISTORIA
TEORIA I MÈTODE

En la presentació d'una ontologia de la història⁸ en vigència per a l'actualitat cal abordar, d'antuvi, la importància que l'anomenat postmodernisme, la gran reacció contra la modernitat o modernisme⁹, ha tingut en la història. En realitat, el postmodernisme hauria d'ésser pensat més aviat com un «modernisme tardà» –o un «modernisme en decadència» o, simplement, la «crisi modernista»–, atès que n'és una conseqüència, per molt que es reivindiqui com un comiat de la idea de modernitat i de tot el pensament modern i modernista¹⁰. En aquesta reacció contra el modernisme es qüestionaren i àdhuc destruïren els principis hermenèutics del modernisme a partir de la teorització d'un absolut irracionalisme, una pluralitat de valors –que passa immediatament a l'absència de valors–, el domini de l'estètica i la fi de la història: és la fi de l'humanisme, la mort

8. Malgrat la seva idoneïtat conceptual per al present estudi, el terme «ontologia de la història» ha d'ésser tractat amb cura per la seva elevada polisèmia i la seva connatural tendència a la indefinició i, per tant, a l'equívoc conceptual. Vegeu una reflexió sobre aquesta qüestió a HACKING, 2004: 1-26.

9. A fi d'evitar confusions molestes, en el present capítol solament s'emprarà el terme «modernisme» per definir el paradigma i el pensament moderns, la gran xarxa epistemològica moderna, que cobreix les èpoques moderna i contemporània. Aquest terme té connexions amb el de la «modernitat», que serà emprat als capítols dedicats a l'anàlisi del present cas d'estudi, amb sentit moderadament distint, que participa d'unes característiques més restringides a la noció contemporània de la modernitat. Amb tot, tant el paradigma i la *machina* modernistes com la «modernitat liberal» que hom més endavant definirà, explicarà i desenvoluparà pertanyen al gran sistema de l'època moderna i, també, de l'època contemporània.

10. GIDDENS, 1990. MILBANK, 1997. En una línia semblant s'expressa Eudald Forment per a la filosofia (FORMENT, 1992: 37) i Ignacio Olábarri per a la història (OLÁBARRI, 1993: 59, 61).

11. Aquesta absència de valors mena a un pensament dèbil, una idea derivada de l'irracionalisme i la pluralitat

de l'home com a valor i punt central d'un sistema de pensament modern i modernista¹²; és, a més, l'entronització d'un nihilisme manifest causat per la manca del que els postmodernistes anomenen *grands récits*¹³, una metafísica construïda i la llibertat de l'individu¹⁴. Per a l'ontologia de la història és interessant de conèixer la noció postmodernista de la *fi de la història*. S'ha teoritzat la «dissolució de la història en el postmodernisme» per la seva pèrdua de la realitat: la història ja no és real¹⁵. La història ha perdut el seu paradigma, les seves referències: totalitat, finalitat i sentit. S'ha trencat el lligam genètic entre el passat i el present en desaparèixer la noció de progrés¹⁶. Al seu lloc, el postmodernisme proposa el present i la immediatesa, basats en el devesall d'informació que la fluïdesa de comunicacions i les xarxes de notícies actuals ofereixen. Les restes de la història, com la resta de la cultura, passaria a ésser dominada per la manca de fonaments comuns i d'ideals i extreta de la seva gàbia humanística¹⁷. Així, en consonància amb la proclamació postmodernista de la manca de la llibertat de l'individu, la pràctica històrica es reduïria a la llibertat d'accés a la informació: memòries i bases de dades¹⁸. En aquest sentit, s'interpreta aquesta *post-histoire* com el fruit de la desaparició del conflicte i del canvi en les societats, la qual cosa provoca la fi de la història, imaginada en tant que dialèctica de progrés amb forces antitètiques¹⁹.

Es palesen les transformacions que la crisi del modernisme ha portat. Com tota crisi. L'anomenat postmodernisme, o modernisme tardà o crepuscular és una expressió d'una crisi de gran abast. Emperò, no es pot confondre la crisi amb el nou paradigma. El postmodernisme és la crisi, no pas el nou sistema de pensament. En tant que crisi, el postmodernisme ha enderrocat tot el sistema de valors i el pensament modernistes i això ha permès l'obertura de problemes i qüestions que no es podien tractar en la modernitat²⁰. Igualment, aquest fet s'ha traduït en inseguretat i indeterminació; ambdós fenòmens s'han expressat amb força en la història d'ençà la crisi del mo-

de valors, de la mateixa manera que un relativisme exacerbada. Tanmateix, François Hartog adverteix que el postmodernisme també comportà la irrupció d'una barreja d'arcaisme i de modernitat, que ell anomena fonamentalisme, amb un fort component religiós (HARTOG, 2003: 13).

12. VATTIMO, 1987: 91. MILBANK, 1997: 265.

13. Oposen al *grand récit* el *petit récit*, que a nivell historiogràfic contribuï al desenvolupament de l'anomenada microhistòria.

14. FORMENT, 1992: 42-47.

15. BAUDRILLARD, 1984: 12.

16. RÜSEN, 1993: 129.

17. RORTY, 1984: 38.

18. LYOTARD, 1984: 119.

19. RÜSEN, 1993: 132-133. En aquesta interpretació posthistòrica ha estat especialment important el paper de Francis Fukuyama. Vegeu FUKUYAMA, 1992, obra en la qual desenvolupa la seva tesi exposada en un article de 1989.

20. FORMENT, 1992: 49.

dernisme. Nogensmenys, l'existència d'una crisi no significa la fi de tot el sistema precedent de cop. El modernisme continua existint. En la història també. El declivi de la història, especialment de la forma predominant d'historiar en el moment de l'esclat de la crisi, ha estat vista com una amenaça²¹ i tots aquells historiadors que han participat en el plantejament de la crisi i l'obertura de noves qüestions i problemes han estat considerats uns traïdors a la història²². Els historiadors que han plantejat aquestes noves qüestions i aquests nous problemes s'han volgut agrupar sota un nom que representés una solució de continuïtat amb el modernisme historiogràfic i que encarnés la nova «ontologia» –si és que realment existí– eixida de la crisi del modernisme: és la *Nova Història*²³ i els seus girs²⁴.

La pregunta que l'acadèmia historiogràfica es planteja repetidament és si la crisi ja s'ha acabat. Repetidament, també, els historiadors han proclamat que la crisi ja s'ha acabat i que existeix un nou paradigma històric, un nou sistema de valors, si es vol dir així, per a poder historiar novament²⁵. Tanmateix, la història no ha romàs immòbil durant els darrers tres decennis de permanència de la crisi històrica modernista i s'ha continuat historiant. Tal com hom ha dit adés, s'ha historiat i s'historia a partir de l'absència d'un únic model ontològic o a partir d'un model basat en un sincretisme historiogràfic de sistemes pretèrits i tendències recents, com els girs o els productes derivats de la *Nouvelle Histoire*²⁶. La manca d'una teoria del coneixement en l'ontologia

21. Un exemple a STONE, 1991 i l'agre debat posterior a la revista *Past and Present* amb Patrick Joyce, de la tendència contrària. Per al cas espanyol, el millor exemple és FONTANA, 1999.

22. Jordi Canal ha estudiat el tractament que la historiografia marxista espanyola féu de la *Nouvelle Histoire* francesa en la seva recepció a Espanya, alhora que en reivindica la seva solvència, rigor i validesa davant una hostilitat militant eixida de les tendències historiogràfiques de dogmàtic marxisme (vegeu CANAL, 2002).

23. Vegeu la declaració d'intencions d'aquesta nova història a LE GOFF; NORA, 1974. Tant la francesa *Nouvelle Histoire*, com l'anglosaxona *New History* o *New Historicism* volen superar especialment la historiografia marxista de la *Social History* –secundàriament també es vol superar la vaga noció d'«història tradicional»– per tendir al que Miguel Àngel Cabrera anomena una «història discursiva» (CABRERA, 2001: 18), que beu en gran manera del pensament de Furet que concep la història com una filla del relat i que es defineix, no pas per un objecte d'estudi, sinó per un tipus de discurs (FURET, 1982: 73).

24. S'han presentat girs historiogràfics de tota mena: lingüístic, desconstruccionista, culturalista. Possiblement, el gir lingüístic sigui el més conegut per la seva proposta de convertir l'historiador en un filòleg que analitza el text històric i els conceptes en tant que artefacte literari i que n'extreu la representació de la realitat que el text afaïçona. Hayden White és el principal defensor d'aquest gir lingüístic (vegeu WHITE, 2003 per a una síntesi de la seva teoria històrica, a més de l'original anglès a WHITE, 1973; cal també incloure dins el gir lingüístic l'obra de Reinhart Koselleck. Vegeu KOSELLECK, 1959. 1990. 2002). Per a una anàlisi d'aquests girs historiogràfics vegeu OLÁBARRI, 1993: 62-65).

25. Un exemple d'anunci de la superació de la crisi modernista a OLÁBARRI, 1993: 75-81, a CABRERA, 2001: 177-181, a REVEL, 2006: 54-55 i a IGGERS, 2009. També es podrien incloure en aquestes crides a la superació de la crisi modernista alguns dels girs historiogràfics, per tal com nasqueren com una resposta a la crisi (Un exemple amb la defensa del retorn a la narrativa a MORALES MOYA, 1991).

26. François Dosse identifica aquesta fragmentació de la *Nouvelle Histoire* i n'analitza les conseqüències. Vegeu DOSSE, 2010c.

de la història –que, d'altra banda, el pensament postmodernista ha destruït per a la història²⁷– ha causat l'aparició de mantes propostes de sistemes epistemològics que, en realitat, s'han basat ja sigui en la seva inexistència, ja sigui en la seva configuració sincrètica i manifestament relativista²⁸.

Quan Ignacio Olábbarri reclama una «[...] teoría del conocimiento que permita acceder al mundo real y a ese conocimiento del ser que es la metafísica y, desde tales supuestos, recuperar mediante la antropología una concepción unitaria del hombre»²⁹, està reivindicant de tornar a situar l'home al centre de l'ontologia de la història. La seva proposta no s'allunya, en principi, de l'humanisme modernista que guià l'ontologia de la història durant llarg temps i que l'antihumanisme nihilista del postmodernisme rebutjà insistentment. En aquesta proposta antropològica, Olábbarri sostreu a la filosofia la seva capacitat tradicional de pensar l'home i el seu entorn; fins i tot vol sostreure a la història la seva capacitat de centrar-se en el seu objecte per convertir-se en un saber auxiliar de l'antropologia³⁰. D'altra banda, aital proposta ontològica no deixa de situar-se en un context modernista que, necessàriament, ha d'ésser superat³¹. Després que el text-relat històric hagi estat situat al centre de la pràctica històrica –que no l'ontologia de la història–³², no es pot retornar a un esquema que, simplement, la història actual ha deixat de seguir en la radicalització d'un caràcter que ja era present dins el propi modernisme³³. Ací es palesa el repte de l'ontologia de la història que haurà d'eixir de la crisi modernista: quina relació establirà amb el bagatge pretèrit immediat? Optarà per l'habitual solució de continuïtat, això és la pràctica tan modernista d'una hermenèutica de ruptura i la dissolució de tota epistemologia, o bé hi haurà una hermenèutica de continuïtat i una integració epistemològica del bagatge modernista dins el nou sistema?

Si hom assumeix una hermenèutica de continuïtat, és palès que el text-relat ha d'ésser pre-

27. MORADIELLOS, 1993: 101.

28. La deriva sense adjectius ha causat el malestar d'un cert sector de la historiografia contemporània, que malifa dels historiadors epistemològics i dels pragmàtics empiristes (un exemple a HARTOG, 2005: 230-235). Amb aquesta actitud que verament s'emmarca a la fi en un assumit sincretisme circumstancial, l'historiador corre el perill de sofrir la paradoxa de *Buridani asina*.

29. OLÁBARRI, 1993: 75.

30. En consonància amb la proposta de Charles Morazé (vegeu MORAZÉ, 1967).

31. Com indica Cabrera, la recerca històrica tendeix a un nou paradigma –que en el present estudi és presentat com un sincretisme de paradigmes. En aquest nou paradigma, segons Cabrera, el discurs passaria a ésser l'element central de la història, tot oblidant la seva condició de construcció humana (CABRERA, 2001: 177-181). Tanmateix, cal distingir entre la importància fonamental del discurs i del seu significat en les relacions socials i la reivindicació d'una nova història centrada en el discurs.

32. Vegeu JOYCE, 1995 i BIERNACKI, 1999. Les «categories del llenguatge» en tant que punt central de la història són algunes de les propostes deshumanitzadores de la història que proposen aquests autors propers al gir culturalista.

33. Ben simptomàtica és l'opinió de François Hartog sobre el text-relat històric, amb una nostàlgia d'una història aparentment alliberada del relat històric (HARTOG, 2005: 164-167).

sent en una ontologia de la història escrita al del·là del modernisme i de la seva crisi —això és, el postmodernisme. A més, en una situació de crisi ja poden aparèixer els nous elements de l'edifici ontològic de la història. L'un d'ells, tal volta un dels elements més determinants de la construcció de la noció de la història, és present en el pensament de François Furet. La seva idea de la història es defineix a partir de la negació de la científicitat de la història. Furet assevera que la història no pot ésser una ciència per tal com no respon al perfil d'una disciplina exacta, sinó que es regeix per un cos de regles d'elaboració que converteix la història en un ofici, no pas una ciència³⁴. A partir d'aquesta noció de la natura de la història de Furet hom pot desenvolupar la idea de l'*ars historica*, això és, la concepció d'una *història-art*, en comptes d'una *història-ciència*. Ací s'afaiçona el gran canvi amb la història modernista. La llei històrica ha estat substituïda per la construcció històrica, per l'artifici històric³⁵. En el cas de Furet, l'historiador francès afegeix la importància de la decisió intel·lectual que construeix el seu relat, la seva història a partir de qüestions conceptualment elaborades³⁶. Aital proposta podria semblar propera a la proposta de la centralitat del text-relat en una ontologia històrica postmodernista. Tanmateix, hom pot i hom ha d'incloure un factor determinant que impedeix que el text-relat prengui la centralitat i el fonament de l'art històric. Partint d'aquesta *història-ofici* de Furet que hom ja ha desenvolupat en una *ars historica*, cal pensar en la doble natura d'aquest art. D'una banda, l'objectiva, això és la veritat transcendent de l'acte en una manera contingent; d'una altra, la subjectiva, és a dir la intel·ligència humana que l'aprèn i la capta en la natural limitació del seu enteniment racional, en tant que criatura participada en graus³⁷. En totes dues natures, al principi i a la fi, hi ha l'home, objecte i subjecte de la història, constructor i construcció de la història. L'home construeix, genera la història a partir de l'acte d'existència contingent; i l'home, en aquesta història, construeix mitjançant el seu intel·lecte la veritat de l'objecte, que és ell mateix³⁸. La veritat generada per l'home en la seva durada

34. FURET, 1983: 393, 403-404. Michel de Certeau ja s'havia aproximat a aquesta idea (CERTEAU, 1975: 64).

35. Tal com indica Jörn Rüsen, hi ha un acord acadèmic majoritari en la qüestió del caràcter constructiu de la història (RÜSEN, 2006: 1-2).

36. FURET, 1983: 404. En les pàgines següents, Furet analitza el paper de l'*histoire des mentalités* en la concepció d'una història marcada per la construcció intel·lectualista. D'alguna manera, Furet ja avança el que més tard reconegué Ricardo García Cárcel: malgrat la gran obertura i l'interès que desperta la teoria i el mètode de la *histoire des mentalités*, la seva trajectòria posterior va menar vers una inanitat historiogràfica i al col·lapse de tota l'estructura (GARCÍA CÁRCEL, 2002: 7).

37. VEYNE, 1971: 179-183. MILBANK, 1997: 265, 275. MILBANK; PICKSTOCK, 2001: 9.

38. Paul Veyne crea una oposició i una separació entre l'intel·lecte i el subjecte, alhora que afirma l'impediment que un «coneixement històric que és parcialment intel·lectual i parcialment subjectiu» suposa per a la pròpia història (VEYNE, 1971: 100). Cal actuar amb cautela quant a l'intel·lecte, tal com adverteix Bergson: el coneixement produït per la intel·ligència no pot suplantar la realitat i convertir-se en un absolut (BERGSON, 1907: 165). Ajuda a mantenir la cautela la sentència de Boeci sobre els modes de coneixement: «omne enim quod cognoscitur non

i existència contingents és, en si, absoluta i permanent en la seva finitud; per contra, l'home, en accedir a aquesta veritat generada per ell mateix mitjançant l'enteniment racional, mai arriba a captar-la exhaustivament, en tant que veritat apresada que es projecta igualment en el temps i l'existència contingents de la criatura fins a tant d'atènyer una absoluta variabilitat segons la intel·lecció del subjecte d'aquella veritat per ell mateix generada i la participació en una saviesa en graus³⁹.

La proposta ontològica que hom ofereix adés supera a bastament el marc conceptual de Furet. L'home és sempre l'element central de la història. L'home és l'objecte i el subjecte de la història⁴⁰. Amb tot, aquest retorn de l'home en la centralitat de la història no significa que es torni a l'ontologia de la història modernista, això és, humanista, per tal com es perd la noció totalitzadora i la noció de la científicitat de la història; a la fi, aquesta ateny la noció d'art en tant que tècnica –l'*ars* llatina–, ofici de l'home sobre si mateix. És l'única *ars* de l'home per l'home. Així, la constructivitat de la història substitueix el que Furet anomena la «il·lusió científista» de crear lleis i fórmules generals que marquin exactament el funcionament de la història⁴¹. La *història-ciència*

secundum sui sed secundum cognoscentium potius comprehenditur facultatem» (BOECI, *De Consolatione Philosophie*, v, 4, 24-25).

39. Sobre la participació en graus de la saviesa i la imperfeccibilitat de l'home, vegeu TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologica*, 1-1, q. 85, a. 7. És interessant de recordar la sentència del Doctor Comú sobre la veritat: «Veritas principaliter est in intellectu; secundario vero in rebus, secundum quod comparantur ad intellectum ut ad principium» (TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologica*, 1-1, q. 16, a. 1). La veritat és principalment en l'intel·lekte, en tant que principi de la criatura. Secundàriament, la veritat roman en les coses, per tal com per a l'ésser l'intel·lekte és el seu principi, no pas les coses. La dita sentència de Sant Tomàs ha estat criticada per Heidegger, que hi veu el fonament del pensament occidental de l'oblit de l'ésser, en una escisió entre ser i pensar (HEIDEGGER, 2005: 235-239). Amb tot, Sant Tomàs recorda que «esse rei, non veritas ejus, causat veritatem intellectus» (TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologica*, 1-1, q. 16, a. 1 ad 3). És a dir, la veritat de l'intel·lekte, que és el principi de la criatura cognoscent, es basa no pas en la veritat de les coses, sinó en el seu ésser.

La pregunta fonamental que hom ha de fer-se és què és el *fet històric*. En tant que manifestacions pretèrites de l'*actus essendi*, aquests, en principi, no poden ser *res*. Existeix el problema d'una relativa manca d'intel·ligibilitat, a causa de la natura del *res* (MARITAIN, 1985: 637). Octavio Derisi proposa que es concebeixi el fet històric en tant que material sensible i espiritual humà per tal de trobar una resposta a la pregunta (DERISI, 1958b: 102). Tanmateix, pot l'historiador accedir al *fet històric* en tant que *res*? Per al filòsof argentí, tant els sentits com l'intel·lekte participen en el coneixement del fet històric (DERISI, 1958a: 18. Vegeu també la idea de percepció del fet històric en tant que *res* a AGUSTÍ D'HIPONA, *Confessionum*, x, viii, 13). Per solucionar aquest problema, Maritain els anomena *objectes formals* (MARITAIN, 1985: 616), és a dir, un *res* –o *objecte material*– que ja és dins l'esperit i es constitueix en *objecte formal* (MARITAIN, 1932: 236). En aquesta línia, el realisme d'Étienne Gilson opta per una reivindicació de l'aprenentatge que l'intel·lekte fa de l'*actus essendi* de la cosa (GILSON, 1986: 226-227), sense que s'especifiqui si és material o formal. Una resposta que contempla la immaterialitat de la història –la qual cosa permet la seva intel·ligibilitat al del·là del món sensible i de l'objecte (MARTÍNEZ PORCELL, 2008: 162)– és severament criticada per Gilson en tant que idealista. Una altra opció és la que John Marenbon defensa, que és la interpretació epistèmica dels modes de coneixement de Boeci –«tot el que és conegut no és comprès segons la seva potència, sinó segons les capacitats dels que ho coneixen» (BOECI, *De Consolatione Philosophie*, v, 4, 24-25)– i que també atribueix a Sant Tomàs, que usualment és considerat pels seus lectors com un realista (MARENBON, 2003: 132-134, 2005: 28-31, 128-129).

40. VEYNE, 1971: 100.

41. POPPER, 1973: 12, 17, 119-160. FURET, 1983: 393, 403. Vegeu també VEYNE, 1971: 317-346, 350-354 i MARITAIN, 1985: 615, 641. I encara, en aquell mateix moment, Hayden White anava més enllà en la descomposició de la científicitat a partir de la teoria literària (vegeu WHITE, 1973). Vegeu també el text primerenc d'Arnold J. Toynbee

sempre havia d'ignorar en la seva pràctica de la història dos elements essencials de la natura humana, de l'objecte de la història. En la durada temporal de l'ésser material el que romp qualsevol possibilitat d'establir lleis i fórmules de regulació és la consciència de l'ésser que és subjecte en l'alliberament total de la matèria, a partir d'un coneixement *conscient* de l'ésser espiritual. A partir d'aquest coneixement conscient de l'ésser-subjecte, que és el primer dels dos elements essencials de la natura humana, aquest té la capacitat de dominar la seva pròpia activitat espiritual i material⁴². L'home, doncs, és lliure i plenament responsable de la seva activitat i en la seva influència sobre els esdeveniments exteriors, humans i materials. Aquest és l'altre element essencial de la natura humana. La llibertat i la consciència humanes fonamenten l'ésser de la història i impossibiliten l'existència de lleis i fórmules generals en la història que la determinin i l'estructurin⁴³. La llibertat⁴⁴ i la consciència de l'home, objecte i subjecte de l'*art de la història* són el pilar del sistema epistemològic de la proposta d'ontologia històrica adés esbossada⁴⁵.

La història que ateny una ontologia basada en l'home ateny la seva pròpia limitació i imperfecció. Renuncia a la científicitat en pro de l'home, principi i fi de la història, actor únic i permanent del fet i del relat històrics, i en pro de la contingència, sense renunciar mai a la veritat⁴⁶, tot cercant d'evitar l'error en una major participació en grau del coneixement o saviesa. Per fer-ho, se sotmet a la pura indeterminació, això és, a la llibertat i a la consciència d'aquest actor en una existència i una durada contingents. Finalment, l'*ars historica* es consuma en l'home conscient i

sobre la «industrialització del pensament històric» i el menyspreu de l'acadèmia històrica vers els productes del que ell anomena «literatura històrica» (TOYNBEE, 1935: 4-5). Possiblement, una de les síntesis més aconseguides d'una història alliberada del científisme sigui a GREGORY, 2008, 2009.

Un parell d'exemples d'«il·lusions científistes» serien la cliometria –o nova història econòmica– que tant d'impuls tingué als decennis de 1960 i 1970 (vegeu FOGEL, 1966 i WOODMAN, 1972 per a uns prototips de cliometria) i la recent cliodinàmica de Peter Turchin, que aplica models matemàtics a la «macrosociologia històrica (vegeu TURCHIN, 2008 i TURCHIN; NEFEDOV, 2009 per a la teoria general sobre la cliodinàmica). El primer exemple, té una relació amb la història quantitativa desenvolupada a França (vegeu l'explicació i defensa a LE ROY LADURIE, 1973: 11-140, 1997: 327-341).

42. DERISI, 1958a: 14-15.

43. Especialment i paradoxal, la temporal, això és, la cronolatria teoritzada per Jacques Maritain (MARITAIN, 1967: 40-43), la cronologia o *loi masquée* de Certeau (CERTEAU, 1975: 104-109) o la cronosofia de Paul Ricœur (RICŒUR, 2000: 191-201) i François Dosse (DOSSE, 2010b: 15-29). Furet advoca clarament per la superació de les categories temporals –divisions cronològiques i perioditzacions, una forma de cronolatria– i la llibertat de l'intel·lecte per concebre els problemes històrics que consideri oportuns (FURET, 1983: 395).

44. Cal distingir la doble natura de la llibertat o les dues llibertats naturals de l'home: el lliure albir i la llibertat transcendental que representen respectivament la capacitat humana d'autodeterminar-se i l'obertura cognitiva de l'home a totes les entitats (MILLÁN-PUELLES, 2002: 402-404).

45. Cal distingir aquesta proposta de la que explica Furet: no es tracta d'una llibertat humana situada en l'òrbita de la història política i que, en conseqüència, genera canvi i progrés (FURET, 1983: 397), sinó que és una llibertat metafísica, pròpia de la condició humana.

46. Certament, com afirma Maritain, existeix una veritat en l'*ars historica* (MARITAIN, 1985: 619).

lliure que d'objecte factual passa a subjecte constructor. Per a aquesta construcció de l'artefacte històric, en tant que *ars*, es necessiten dos instruments: educació i memòria. Aquest parell d'instruments, per bé que hom els presenti per separat, no es poden distingir notablement l'un de l'altre. L'educació és la formació de l'historiador en uns coneixements, unes tècniques i una pràctica de l'*ars historica*, mentre que la memòria és la composició d'aquests coneixements –especialment del fet històric– en imatges i representacions fabricades i inventariades per l'intel·lecte humà⁴⁷. Es palesa l'estreta relació entre educació i memòria. En la comprensió de la formació, acadèmica, de l'historiador, d'antuvi cal tenir ben present que l'*ars historica* és una de les *artes liberales*. El significat del terme d'«arts liberals» no solament és el d'«habilitats en les quals obra la intel·ligència», sinó que cal atènyer el significat de l'època medieval en la qual feia referència a l'ofici que podien exercir en el saber, en l'educació, aquells homes lliures, que no estaven sotmesos a la servitud. Una *ars historica*, al del·là de la modernitat i de la científicitat, que fonamenta la seva existència en la consciència i llibertat de l'home, en un significat derivat i transformat, esdevé l'*art liberal* per excel·lència, l'única que té al principi i a la fi l'home i que testimonia l'alliberament parcial que la criatura pot aconseguir de la limitació imposada per la matèria, per la seva existència contingent, la servitud connatural de l'home⁴⁸. I és que la consciència i la llibertat de l'home no solament fan possible, ensems amb la seva durada temporal causada per una existència contingent, l'ésser de la història, ans també la construcció de la història. Per construir la història, cal la mateixa llibertat que ha permès a l'home el domini material i espiritual de la seva activitat en l'existència contingent. L'artefacte històric solament podrà ésser si s'ha construït des d'una absoluta llibertat de l'home i, per consegüent, del seu intel·lecte, independentment de la seva participació de la saviesa i de les errors que pugui cometre.

La base de l'*ars historica*, en tant que *ars liberalis* és la composició d'una *memoria*⁴⁹, fruit de la *meditatio*⁵⁰. L'*ars memorialis* és l'ofici de confecció d'una memòria que pot ser individual o

47. CARRUTHERS, 2002: 10, 13.

48. De la servitud antiga i medieval, hom passa a la servitud material. Un nou significat de les *artes liberales* permet de distingir aquest alliberament que ha d'establir fermament el ver home que ha superat el modernisme. La idea d'aquesta llibertat en l'ofici de la història és apuntat tímidament per Paul Veyne (VEYNE, 1971: 302-309) i més directament per Hans Kellner (KELLNER, 1980: 23).

49. YATES, 1975: 64-65. Amb tot, la relació entre memòria i història desperta vius debats historiogràfics, que tendeixen a negar o a afirmar una major o menor relació entre ambdues (vegeu els debats a PROCHASSON, 2008: 139-164).

50. És en l'exercici de la *meditatio*, aquesta *discussio* interna, pròpia del subjecte, que la memòria s'afaiçona (CARRUTHERS, 2002: 12).

comuna⁵¹. Aquesta memòria no se centra en la recitació o repetició del fet històric, sinó en l'adopció d'un instrument per al coneixement del fet històric per part de l'individu o la comunitat⁵². La repetició fidel i exacta del fet històric ha estat la causa del científisme que s'ha volgut atribuir a la història i que propicià la creació de l'estructura de les lleis i fórmules generals d'aquesta història científica, pura, total i exacta. El primer moviment de la composició de la memòria és la *inventio*. Cal comprendre el significat de dos termes distints que el mot llatí ha donat a les llengües vulgars. D'una banda, *invent* «la creació d'alguna cosa nova»; d'una altra, *inventari* «ordenament general estructurat d'un seguit d'elements per tal que pugui ésser accedit ràpidament»⁵³. Per historiar calen ambdós significats: la creació, construcció d'alguna cosa nova a partir d'un fons de fets històrics i l'ordenament convenient. La història no ha d'ésser la memòria prodigiosa de la humanitat en la qual emmagatzemar tot el saber històric possible que pogués ésser reproduït, sinó que ha d'ésser la construcció d'alguna cosa nova que sigui ordenada convenientment segons l'intel·lecte, que es converteix en *critèri* i *sentit comú*⁵⁴. Aquesta cosa nova és la representació, la fabricació d'una imatge del fet històric que permet de fer-lo accessible i de transmetre'l eficientment en historiar-lo⁵⁵. La imatge associada a un fet històric, en tant que mecanisme propi de memòria, és un procediment fonamental de l'intel·lecte humà⁵⁶. Aquesta representació del fet històric s'expressa sempre en l'ordre espacial. Atès que el fet històric és, en tant que activitat humana en la durada de la seva existència contingent, sempre temporal, l'espacialitat donada al fet històric és el que permet de singularitzar-lo. I aquesta espacialitat del fet històric que l'historiador confecciona en forma de memòria és la seva representació, la seva concreció espacial en una imatge idiosincràtica i única, que permet una ràpida identificació⁵⁷.

51. Per a la memòria comuna, el procediment de confecció és característic i distint, com hom veurà més endavant. Pel que fa a la memòria individual, es tracta d'una pròpiament potència de l'intel·lecte del subjecte (TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologica*, I-1, q. 79, a. 7). El coneixement *sempre* ha de partir de l'individu, no pas del grup, tal com recorda Maritain (MARITAIN, 1985: 622).

52. CHARTIER, 1992: 57-58.

53. CARRUTHERS, 2002: 22.

54. Vegeu la noció conceptualista-realista del sentit comú de Réginald Garrigou-Lagrange que hom aplica en aquest cas (GARRIGOU-LAGRANGE, 1980: 143-148, 167-169).

55. Com assevera Furet, el fet històric en si és intel·ligible: cal la seva construcció intel·lectual. I aquesta construcció intel·lectual, segons Furet, és el discurs, que no es pot substituir per un *problema*, car aleshores es cauria en una tendència conceptualitzadora, científica (FURET, 1982: 74, 76).

56. Només cal recordar la sentència del Doctor Comú sobre la veritat: «veritas est adæquatio rei et intellectus» (TOMÀS D'AQUINO, *De veritate*, q. 1, a. 1. Una altra sentència de Sant Tomàs en aquest sentit a TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologica*, I-1, q. 85, a. 1) L'adequació de les coses per l'intel·lecte és designat per l'escolàstic com la veritat de les coses.

57. ALBERT MAGNE, *De bono*, tr. IV, «De prudentia», q. 2, a. 2. r. 7.

En aquesta singularització espacial del fet històric que crea una representació, s'estableix la base d'un esquema cognitiu amb propietats construïdes, afegides al fet històric. Aquestes propietats construïdes –o signes de la representació segons Roger Chartier⁵⁸– són: la *similitudo* (semblança), la *intentio* (actitud)⁵⁹ i l'*affectus* (emoció)⁶⁰. En cap cas s'està parlant de l'*error*⁶¹. Aquests signes són la composició de la representació: és, en primer, lloc, una semblança del fet històric, això és, la major o menor aproximació i coneixement que hom té de l'objecte, que n'esdevé una interpretació; en segon lloc hom troba l'actitud, l'acte de la voluntat del subjecte devers el fet històric representat i inventariat; finalment, en tercer lloc hi ha les emocions pròpies de l'individu o la comunitat que confecciona la memòria i construeix la representació completant l'esquema cognitiu⁶². No es pot expressar cap crítica a la representació en tant que expressió subjectiva del fet històric⁶³; cal recordar en tot moment que la història és una *ars liberalis*, en la qual l'intel·lecte del subjecte construeix el reflex de l'objecte que és ell mateix. És cert que el marc és la veritat transcendent de l'acte; però la construcció de la història depèn de la intel·ligència humana que l'aprèn i la capta, sempre, en la seva natural limitació⁶⁴. Assumida la limitada participació de l'home de

58. És en aquest punt que Roger Chartier considera que es trenca la relació entre la realitat i la imatge de la realitat, a causa de la «debilitat de la imaginació». Per a l'historiador francès la representació seria una disfressa de la realitat que ofereix el seu propi missatge i omet el missatge de la realitat. A partir d'ací, Chartier presenta el problema epistemològic de l'accés de la *ciència històrica* a la veritat, com si la representació en fos un impediment (CHARTIER, 1992: 59). Ricœur empra sempre el terme «representació historiadora», exercici en el qual l'historiador fa la història en una dependència absoluta del text i, d'altra banda, de l'absència de les coses passades, que han estat però que ja no són. L'epistemologia de l'operació historiogràfica, en el vocabulari de Ricœur, arriba als seus límits interns, fins a tant d'atènyer una ontologia de l'ésser històric, que menen segons l'autor a la condició històrica (RICOEUR, 2000: 302-307, 367, 373-374).

59. En tant que actitud, la *intentio* és un acte de la voluntat (SANT TOMÀS, *Summa Theologica*, I-II, q. 12, a. 1). Per a una aproximació contemporània de la *intentio* de la representació, vegeu MITROVIĆ, 2009.

60. El cèlebre «moviment de l'esperit» de Sant Agustí (AGUSTÍ D'HIPONA, *De doctrina christiana*, III, x, 16). Aquest *affectus* és el que recull la simpatia, empatia o antipatia del subjecte en la composició de la representació. Vegeu també TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologica*, II-II, q. 49, a. 1 sobre aquestes propietats de les representacions.

61. Les propietats de la representació no són ni l'*error* ni una fal·làcia històrica, sinó el que recentment ha estat proposat, en un sentit molt més ampli i vague, com el de les «virtuts epistèmiques» (PAUL, 2011: 4-19) que, en el fons, recuperen la tradicional adscripció de la memòria i la intel·ligència en la virtut de la prudència (TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologica*, II-II, q. 49, a. 1-2).

62. A un produït semblant arribà Roger Chartier en combinar la història de les valors, les mentalitats, el simbolisme i els mites per elaborar la seva noció de representació (CHARTIER, 1992: 24), malgrat el bagatge precedent al defora del pensament modernista.

63. CHARTIER, 1992: 56. Amb tot, el propi Chartier ha reclamat anys més tard un retorn a l'arxiu que, segons l'autor, es basa en l'interès que la noció de la representació despertà pel text (CHARTIER, 1998: 12-13). En un sentit semblant d'enaltiment de l'arxiu s'ha expressat Jacques Derrida (DERRIDA, 1995). Per contra, continua existint un sòlid corrent historiogràfic que defensa la subjectivitat històrica sense caure en la temptació de l'arxiu (vegeu KAUUKU; LÄHTEENMÄKI, 2010).

64. És el que Jörn Rüsen anomena la síntesi de la història: fet i representació (RÜSEN, 2006: 2).

la saviesa i de la veritat, la temor científica de la subjectivitat en la història s'esvaeix⁶⁵. La representació és *el* producte de l'intel·lecte humà que permet que el fet històric pugui ésser accedit per nosaltres mateixos i pels altres en tant que artefacte singularitzat, alhora que és *la* veritat, aquella a la qual pot accedir l'intel·lecte humà⁶⁶.

Tanmateix, sí que hi ha una temor que continua existint: la de la manca de *realitat* de la representació⁶⁷. És a dir, que la representació eixida de la composició d'un intel·lecte no es basi en un fet històric, sinó que sigui una composició *ex nihilo* —la qual cosa ja vulnera *per se* tota la noció de representació—, una falsetat, una error intencionada a fi de servir un interès específic; en fi, un producte teleològic⁶⁸. Usualment, la història modernista ha emprat la *crítica històrica* per poder constatar la veracitat, fiabilitat o valor probatori d'un artefacte històric. És ben coneguda l'obra de Lorenzo Valla *De falso credita et ementita Constantini donatione declamatio* de 1440 que

65. Roger Chartier indica que la *history* es converteix en *story*, per la qual cosa irromp el relativisme i, en darrer terme, l'escepticisme, que solament concep la història com una ficció permanent (CHARTIER, 1992: 76-79). Aquesta tendència a l'escepticisme històric, que és un dels altres rostres de la crisi modernista, ha dut a construir la preocupació per una suposada «realitat perduda» (GARCÍA CÁRCEL, 2007: 351). En d'altres historiadors, la conversió de la *history* en *story* no suposa un problema, atès que insereix l'estudi del mite en la *ciència històrica* i permet de conèixer-lo millor. Aquesta és la proposta de Joseph Mali i el seu *Mythistory* (vegeu MALI, 2003).

66. Hom insisteix en aquesta sentència de Sant Tomàs: «veritas est adæquatio rei et intellectus» (TOMÀS D'AQUINO, *De veritate*, q. 1, a. 1), llegida a la llum de la sentència de Boeci sobre els modes de coneixement: «omne enim quod cognoscitur non secundum sui sed secundum cognoscentium potius comprehenditur facultatem» (BOECI, *De Consolatione Philosophie*, v, 4, 24-25). En aquest sentit es pot comprendre la definició d'Stéphane Michonneau de les representacions, aplicades al cas de la Guerra de la Independència: «[...] una historia de las representaciones que marca las diferencias con aquello que se sabe de lo ocurrido durante las guerras napoleónicas [...] por muy reconstruida que sea esta historia, no por ello es menos real y, como fruto, en parte, de la imaginación, tiene sus efectos sobre la realidad, conformando la percepción que los actores tienen de su propia acción, incluso durante la guerra.» (MICHONNEAU, 2007b: xvi). La veritat del fet històric no depèn d'ell mateix sinó de l'«adequació que en fa l'intel·lecte», atès que la «veritat és principalment en l'intel·lecte» (TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologica*, I-I, q. 16, a. 1), segons la participació d'aquesta dels graus de la saviesa. Aquesta veritat no és, com afirma Étienne Gilson, de segona classe (GILSON, 2007: 89): aital adequació de la intel·lecció i de la cosa mereixen el mateix respecte, en tant que conformitat única, indispensable i inevitable de la intel·ligència al *res* (GARRIGOU-LAGRANGE, 1946: 624-627. MILBANK; PICKSTOCK, 2001: 6-7).

67. Els historiadors científistes han criticat a bastament la teoria de les representacions afaiçonada per Chartier en tant que antipositivista i idealista (TORRE, 1995. 2007). La problemàtica relació entre realitat i representació és present en els debats historiogràfics i, en l'encara present crisi modernista, és possible que continuï la discussió acadèmica entre ambdós camps (vegeu una ressenya d'aquest debat a GIL, 2009. 2010).

68. Com assevera Sant Tomàs, tot citant Sant Agustí: «Nemo dubitet mentiri eum, qui falsum enunciat causa fallendi: qua propter enuntatio falsi cum voluntate ad fallendum prolata, manifestum est mendacium: sed hoc opponitur veritati» (TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologica*, II-II, q. 110, a. 1). Si hi ha la voluntat manifesta de cometre l'error a fi d'enganyar, és ja una representació en oposició a la veritat, no pas una representació que cau en l'error per una menor participació de l'intel·lecte en la veritat.

Vegeu la importància del teleologisme en l'artefacte històric a partir de la noció d'«ús», notablement polític, en la història. Vegeu les consideracions de Hutton (HUTTON, 1993), François Furet (FURET, 1995: 808-809), de Pomian (POMIAN, 1999: 233-262), de Traverso (TRAVERSO, 2001), de Hartog i Revel (HARTOG; REVEL, 2001: 13-24), Carreras i Foicadell (CARRERAS; FOICADELL, 2003: 11-45), Pasamar (PASAMAR, 2003: 221-248), Robin (ROBIN, 2003: 19-20), Peiró (PEIRÓ, 2004: 179-205) al voltant de la idea d'*objectivitat* històrica i la importància de la representació i la memòria en ella. Es palesa la complexitat de la problemàtica i l'ambivalència —amb l'excepció de Furet— en el tractament teleològic del fet històric, que divideixen entre la memòria i la història.

volia provar la falsedat documental de la donació de Constantí sobre la qual se sostenia el poder temporal de l'Església romana al *Patrimonium Petri*; la història modernista es reclama hereva d'aquella primera pràctica de *crítica històrica*⁶⁹. Emperò, l'obra de Valla ateny més la creació de la representació *vera*, fonamentada en la realitat del fet històric, davant una empresa preparada per a l'engany. Deixant de banda les qüestions filològiques que analitza l'humanista, la resta del relat consisteix a construir la representació *vera* del fet històric, per la qual cosa no ix dels processos adés descrits⁷⁰: és un retorn als mitjans adequats i naturals que l'home té per construir l'artefacte històric partint de l'esdeveniment i la seva representació⁷¹.

Més enllà del cas extrem –però habitual– del falsari teleològic, cal tenir en consideració la importància de l'error⁷². Com hom ja ha explicat, la natura contingent de l'home estableix unes limitacions insuperables⁷³. Solament la major o menor participació de l'intel·lecte en la veritat i la saviesa permetrà de reduir o ampliar la presència i l'impacte d'un error que, en si, ha d'ésser present per natura en la representació, tant en l'objecte com en el subjecte. La manera com s'haurà fet la captació i l'aprenentatge del fet històric també té una gran importància en la major o menor presència de l'error. La detecció de l'error en els artefactes històrics, en les representacions, ha d'operar-se a partir de l'estudi de la pròpia representació: les seves propietats (*similitudo*, *intentio* i *affectus*) i la *inventio* que l'afaiçona. Cal, igualment, poder representar l'autor de l'artefacte històric, per tal de poder conèixer en una major profunditat la idiosincràsia de la representació construïda. I, a la fi, el que resta és l'anàlisi comparada d'aquesta representació amb les altres representacions existents⁷⁴, que permetran de confegir una representació sintètica, que provarà, segons la capacitat i participació de l'intel·lecte, de sostreure l'error de l'objecte representat⁷⁵.

69. RICŒUR, 2000: 217. GRAFTON, 2001: 41. Pierre Chaunu assenyala la tasca historicista de Valla i la seva clara ruptura amb el passat, en tant que *via moderna* (CHAUNU, 1975: 134, 307).

70. Vegeu VALLA, 1967. Malgrat tot, ja es tracta d'un relat que apunta alguns dels punts de la història modernista, sense poder asseverar, com Dosse, que fos una anticipació de l'eclosió d'història erudita posterior (DOSSE, 2010b: 38).

71. Carlo Ginzburg no observa cap oposició entre la retòrica –la representació– construïda per Valla i la seva valor probatòria (GINZBURG, 1993: IX-XX).

72. Pertany el prejudici historiogràfic –de la natura que sigui– a la categoria del teleologisme o la categoria de l'error? Participa d'ambdues i solament l'anàlisi de la *intentio* de l'autor podria, cas per cas, respondre la pregunta, (vegeu CERTEAU, 1975: 41-46 per una reflexió sobre els prejudicis i la creació d'objectes d'estudi que comporten).

73. La ignorància és una conseqüència d'aquesta limitació, però també ho és un deficient aprenentatge i un accés parcial a la memòria.

74. Això és, el que s'ha anomenat «història comparada». Segons Paul Veyne, la història comparada és una heurística prometedora però amb mants clarsobscurs, especialment en l'establiment de l'analogia (VEYNE, 1971: 169-171).

75. És la revisió permanent dels «totals de la història» a fi de localitzar l'error i l'omissió (VEYNE, 1971: 345).

Abans de continuar analitzant el procés de construcció de la història, és necessari de parlar breument sobre una classe de representacions que foren teoritzades per Pierre Nora i que, encara actualment, tenen un gran èxit historiogràfic: els *lieux de mémoire*⁷⁶. Pròpiament, el «lloc de memòria» és una representació històrica amb una incidència en el marc nacional o en el pensament nacional i nacionalista, produït per i per a aquest pensament. Nora definí el «lloc de memòria» en tant que aspecte de la memòria nacional francesa que fos o que pogués ésser un punt concret o abstracte de la memòria-història d'una consciència col·lectiva o individual dels francesos⁷⁷. Nodrits per la història, amb la història i a despit de la història, el «lloc de memòria» de Nora és fruit d'una construcció volguda, més que no pas espontània⁷⁸. És una acumulació de records que provenen de la immediatesa dels fets que passen alhora a la història i a la memòria col·lectiva i individual; mes hom necessita la història per formar-los, per deformar-los, per mantenir-los i, finalment, per entronitzar-los o per defenestrar-los⁷⁹. Es palesa que, en un principi, el «lloc de memòria» de Nora vol descriure, d'una altra manera, molt més afectada de relativisme postmodernista, la noció de representació⁸⁰. La confusió entre «lloc de memòria», memòria i història és absoluta en la creació d'aquesta nova categoria conceptual històrica⁸¹. Aital confusió, sigui volguda, sigui derivada, té una conseqüència pràctica important: qualsevol cosa pot ésser un «lloc de memòria»⁸².

Nora adscriu els seus *lieux de mémoire* a la nació, però al llarg de l'obra es constata que el límit i la precisió conceptual de la categoria creada és portada sistemàticament a l'extrem. En

76. Entre 1978 i 1981, Nora, que aleshores era el director de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales de París, organitzà un seminari de tres anys de durada sobre la memòria nacional, pel risc de desaparició que hi havia al seu damunt (NORA, 1984: vii), segons un criteri implícit moderadament nacionalista. Al 1984 d'aquell seminari en sorgí el primer volum d'una ambiciosa i vasta obra titulada *Les lieux de mémoire*, dividits en tres grans blocs de memòria (*La République, La Nation i Les France*). La configuració d'aquests blocs conté una notable dosi de nacionalisme, segons es desprèn de l'explicació del propi Nora (vegeu NORA, 1986b: 651-653).

77. NORA, 1984: vii, xxiv. François Dosse ha caracteritzat aquesta definició de Nora com un a «història de la memòria de l'esdeveniment» (DOSSE, 2010b: 180).

78. NORA, 1984: xxiv.

79. NORA, 1984: xxiv-xxv.

80. Justament, l'historiador francès fonamenta el «lloc de memòria» en l'arxiu –document o fet històric– i la distància temporal (NORA, 1984: xxviii-xxx1), en un ordre que inverteix d'alguna manera la construcció de la memòria descrita en el present estudi.

81. Ricœur és qui afaïçona la crítica més severa als *lieux de mémoire* de Nora. Per al filòsof, aquesta categoria conceptual prova de rompre el lligam indissociable entre la memòria i la història i redueix la comprensió entre ambdós termes a una oposició entre la representació escripturària de la memòria documental (història) i la pròpia memòria, a més d'una reducció a la commemoració orquestrada durant l'anomenada «Era de la Commemoració». És, en suma, el predomini consumat de l'«inquiétante étrangeté de l'histoire» (RICŒUR, 2000: 522-535). Per contra, Jacques Revel va fins i tot més enllà en l'oposició entre la memòria i la història que, segons ell, inicia saludablement Nora (REVEL, 2006: 375, 387).

82. REVEL, 2006: 375.

realitat, el que acaba prevalent és el propi nom de la categoria «lloc de memòria», emprada compulsivament per a qualsevol cas d'estudi que cerca una inserció historiogràfica de moda. El propi historiador francès ha acabat reconeixent els perills de la mala interpretació, a parer seu, dels *lieux de mémoire*⁸³. A la llarga, hom ha pogut observar una reorientació dels estudis dedicats a analitzar l'impacte del pensament nacional i nacionalista en la construcció de la història, que ha acabat abandonant la categoria del «lloc de memòria», en pro de la memòria i de la representació⁸⁴. Encara que la categoria pugui ésser atraient visualment i sonora, cal rebutjar-la: la seva fonamentació conceptual mena a l'error; no condueix en cap cas a una anàlisi eficaç de la importància de la *intentio* nacionalista i l'*affectus* nacional en les representacions. No solament hi ha una ruptura entre la memòria i la història, sinó que la categoria en si dissol el bon coneixement de dues propietats bàsiques de la construcció de tota representació, fins a tant que el «lloc de memòria», bastit en el coneixement de la història emmarcada en la nació, tendeix vers el buit epistemològic i hermenèutic.

Amb la representació històrica construïda, el subjecte, l'historiador pròpiament, cessa la seva tasca. La memòria de l'individu passa a la memòria de la comunitat. L'historiador, subjecte i *architectus*, passa a posar la seva representació al servei d'una major edificació: les *superedificaciones*. Com una catedral gòtica⁸⁵, el coneixement humà es construeix, s'erigeix a partir de composicions particulars, d'unitats que agrupades i ordenades formen l'edifici del saber. Cadascun dels *mansiones* que ha donat una forma a un *lapis*, l'ofereix perquè sigui col·locat a les *superedificaciones*. El *lapis* és el carreu, la representació que l'historiador ha construït. Lentament, la catedral s'aixeca, es basteix. Cada *lapis*, cada representació té el seu lloc i participa activament en tota l'estructura, de la xarxa de carreus que es teixeix en l'*elevatio* de l'edifici. L'acumulació, el bagatge de representacions no porta al desordre. Hi ha estructura, hi ha un sentit d'ordre –en tant que *inventio*–, un criteri –que és el *lineus*– pel qual els carreus es tracten –*tractare*– i es col·loquen –*collocare*. Mes aquest criteri no depèn de l'individu, no existeix un sol subjecte que actui com a *architectus*

83. En els articles que l'autor féu anys més tard –1993 i 1996– per difondre i exportar el concepte a d'altres països on encara no hi havia estudis sobre els llocs de memòria (Per a Espanya vegeu NORA, 1998: 17-34), s'avisà explícitament d'aquest perill. Deixant de banda la primerenca exportació –i consegüent èxit– a Alemanya, Eric Storm introduí el concepte a Holanda (vegeu STORM, 1999 per un exemple), Carlos Serrano (SERRANO, 1998) ho féu per a Espanya i recentment Albert Balcells (BALCELLS, 2008) ho ha intentat per al cas català. La major part dels autors, de menor (Serrano i Storm) a major mesura (Balcells) han acabat pintant la problemàtica idiosincràsia d'aquesta categoria.

84. Un exemple a MICHONNEAU, 2007b.

85. Vegeu l'obra d'Erwin Panofsky en la qual compara el desenvolupament paral·lel i idèntic de l'arquitectura gòtica i el pensament escolàstic (PANOFSKY, 1967).

magnus; és la comunitat qui ho fa. Emperò, aquesta *ecclesia* de constructors de representacions, aquesta humanitat que historia no és un subjecte amb les potències de la criatura. En aquest ordenament, en aquest sentit que el coneixement històric adquireix hi ha la *machina*. La *machina* no és un sistema mecànic i artificial. La *machina* és el que permet de construir, és la força organitzadora que aixeca les *superedificaciones*, que informa la catedral del coneixement històric. La *machina*, en fi, és humana, totalment humana⁸⁶: és una relació *humana*, una regularitat *humana*, un discurs *humà* en una època humana⁸⁷. La *machina* és, en el fons, l'*épi-stémè* de Michel Foucault⁸⁸.

La noció de l'*épi-stémè* –també coneguda com *xarxes epistemològiques*– és aquesta força organitzadora, aquesta *machina* que concep un coneixement de l'ordre⁸⁹, això és, *Collocare*. No es tracta d'edificar ara un estructuralisme crític i adoptar el sistema epistemològic de Foucault. Tanmateix, si bé que la construcció de l'artefacte històric és un procés eminentment restringit al subjecte, el seu coneixement *per se* és sempre comunitari i és la *machina* qui defineix l'esdevenidor de la representació dins la comunitat. Tota representació ha de formar part d'aquesta xarxa –la Catedral del saber històric– que, hom no ho pot oblidar, és sempre humana. La *machina* és l'home; mes no és l'*home-subjecte*, ans l'*home-comunitat*. No té perfil, ni figura. És la *plebs* llatina, informe, anònima emperò humana i, que malgrat el seu caràcter de massa té l'ordenament i la jerarquia necessaris per a un funcionament regular⁹⁰: és una *ecclesia*; i que contribueix a les *superedificaciones* del saber: de la cripta de la Catedral al seu cloquer. La *machina* edifica. Estableix el *lineus*, les relacions indispensables que entre si han de mantenir els carreus de les superedificacions de la Catedral. Aquest *lineus* és la versió comunitària de la *inventio* de la construcció subjectiva de la representació. És el susdit ordre del saber. La mateixa *machina* que teixeix l'*elevatio* dels carreus de les *superedificaciones* poleix cada *lapis*⁹¹. En aquest procés, la *machina* imprimeix en la representació-pedra una *intentio* i un *affectus*, el de la *plebs*. És l'estil amb el qual es regeix l'edificació de la Catedral. Amb aquest darrer procés la *machina* eleva una temple gòtic o barroc.

Un cop la Catedral del saber ha estat edificada –no pas acabada, car les catedrals no es finalitzen mai del tot–, com pot retornar l'historiador a aquest coneixement? La resposta, novament,

86. CARRUTHERS, 2002: 36.

87. FOUCAULT, 1969: 250-251.

88. Cal establir una cautela devers les intencions del sistema de Foucault, per tal com el filòsof tenia la intenció de partir de zero en la seva arqueologia del saber (DOSSE, 2010b: 145).

89. FOUCAULT, 1966: 64, 86, 356-358

90. Cal aclarir que la *regularitat* no equival a la *racionalitat*. No hi ha científicitat matemàtica en aquest ordre: és l'ordre de la *inventio*, en el doble sentit que ha donat a les paraules derivades, com hom ha explicat més amunt.

91. Hug de Sant Victòr descriu exhaustivament aquest procés (HUG DE SANT VÍCTOR, *Didascalicon*, VI, 4).

l'ofereix Foucault: si les *superedificaciones* són una Catedral del saber, solament una arqueologia del saber pot permetre un accés a aquest coneixement⁹². Aquell fet històric que l'historiador convertí en un artefacte històric, una representació del fet, que fou tractat i col·locat en una superestructura a parir d'un ordenament establert per la *machina* de la comunitat a fi d'edificar la Catedral del saber passa a nodrir un nou fet històric, que és el de tot aquest procés en si, des de l'historiador a la *plebs* i la *machina*; del carreu a la Catedral. I, així, es desferma novament el procés d'aquest altre historiador, que per a la construcció de la seva representació històrica ha hagut de recórrer a l'arqueologia del saber, a la desconstrucció figurada de la Catedral del saber a fi de *poder conèixer* i traslladar aquest coneixement al carreu que l'historiador afaïçonarà per a una nova Catedral del saber. Quan la desconstrucció és literal, alguns dels carreus de la vella Catedral del saber —els *res memorabiles*— són polits de nou i reaprofitats per a la nova Catedral del saber⁹³, la que una novella *machina* està aixecant. I encara resta la tercera opció: la d'aixecar un afegit a la vella Catedral, amb una *intentio* i un *affectus* completament diferents dels del temple original. Es consuma l'acumulació d'estils, causats per *machinae* diferents: és l'acumulació del saber⁹⁴, sense que aquest comporti un sentit progressiu del saber⁹⁵.

De la mateixa manera que la temporalitat de la història és essencial per tal de comprendre'n la seva existència, en la *machina*, la durada temporal també té una importància molt remarcable. La *machina* és una força organitzadora que, en darrer terme, es basa en la llibertat i la consciència de cada subjecte de la comunitat estructurada i jerarquitzada que és l'*ecclesia* humana de la qual procedeix. Com el subjecte, la *machina* es troba sotmesa a la mateixa contingència humana de l'existència i la durada. Encara que la història es trobi *indeterminada* i *desestructurada*, sí que es troba *ordenada*. És un ordenament que parteix de la durada temporal. No és pròpiament una periodització: no té la voluntat d'ésser-ho. Tampoc és una cronologia, en un sentit de *loi masquée* o de cronolatria⁹⁶. La força organitzadora de la *machina* té la llibertat de concebre l'existència de

92. És a dir, no es tracta pas de reconstruir les representacions emprades en una Catedral del saber, ans d'afaiçonar un nou coneixement amb unes noves representacions —la *reescritura* de Foucault (FOUCAULT, 1969: 183. També es pot trobar una idea semblant a DERISI, 1958b: 94). El filòsof oposava la seva «arqueologia del saber» a la «història de les idees» que concebien els historiadors coetanis de Foucault (LEDUC, 1999: 50). Ricœur considera aquesta arqueologia una neutralització de totes les formacions discursives (RICOEUR, 2000: 256).

93. CARRUTHERS, 2002: 64.

94. FOUCAULT, 1966: 375, 377. O, segons Halbwachs, aquesta acumulació portada a una reelaboració present és una manera de fer contemporània la història (HALBWACHS, 1994: 295).

95. CARRUTHERS, 2002: 76-79.

96. Vegeu CERTEAU, 1975: 104-109 i MARITAIN, 1967: 40-43. Cal tenir present que tota periodització és un compartiment estanc definit de manera arbitrària, que mai s'ajusta del tot a la realitat.

la Catedral del saber com consideri oportú⁹⁷. Això no obstant, la *intentio* i l'*affectus* que s'apliquen a les superedificacions del saber tenen una vinculació indissociable amb el temps i l'espai concrets en el qual es generen per la *machina*⁹⁸. Hi ha en la Catedral una marca temporal clara. La pròpia *machina* ja té aquesta marca, car, en el fons, la marca temporal procedeix de la *plebs*, en la seva existència i durada contingents. La *machina* no podia ésser una força organitzadora eviterna, àdhuc omnipotent, quasi divinal: era, en realitat, sempre humana. La contingència humana és present en tot allò que procedeix de l'home. El carreu és contingent, l'ordenament és contingent, la Catedral és contingent i el saber és contingent. Així, la màxima expressió d'aquesta contingència és l'estret lligam que manté amb la generació, això és, la *plebs* en la temporalitat. Doncs, la *machina*, en la seva procedència de la *plebs* ordenada i jerarquitzada en *ecclesia*, mantindrà una dependència absoluta d'aquesta generació⁹⁹. És per això que, com hom ha esmentat adés, es pot distingir un avenir temporal per a la Catedral del saber que es pot afaiçonar de maneres diferents, segons la *machina* i la generació de la qual aquesta procedeix.

La idea de la generació, d'aquesta *plebs* temporal amb una *machina* temporal no ha de ser una teorització per a una periodització de la història. El retrat d'una generació s'ha de fonamentar en la idea de l'artificialitat històrica, viscuda entre un temps comunitari i un temps subjectiu¹⁰⁰; és a dir, que és un altre artefacte històric concebut a partir de la idea de la genealogia, això és, la continuïtat¹⁰¹. Amb tot, qualsevol estructuració del temps històric, del temps humà en perioditzacions estàtiques i estables menystindrà la seva pròpia contingència i complexitat, per tal com voldrà crear compartiments closos separats els uns dels altres per un exercici de l'hermenèutica de la ruptura, no pas de la continuïtat. En la consciència de la participació humana en graus de la veritat, tot absolut estructural ha d'ésser evitat. Així, el que hom concep com una generació pot passar a ésser, sense abandonar la veritat del *res* en una part d'una generació major. La mobilitat dels seus límits ha d'ésser permanent, a fi d'evitar la creació d'una clausura temporal. Si hom reprèn la idea de la Catedral del saber, un hipotètic cànon estètic barroc de la Catedral es pot convertir fàcilment en un barroc tardà, o un barroc de transició, o un neoclàssic primerenc.

97. De la mateixa manera que l'intel·lecte del subjecte és lliure respecte a la mateixa cronolatria (FURET, 1983: 395). És la mutabilitat anunciada per Foucault sobre aquesta qüestió (FOUCAULT, 1966: 45-49).

98. DERISI, 1958a: II. Igualment, per a la noció de temps, vegeu POMIAN, 1984: 94-96 i per a la noció d'espai, vegeu REVEL, 1996: 7-36.

99. FOUCAULT, 1966: 89-90.

100. DOSSE, 2010b: 187.

101. LEDUC, 1999: 117-118.

Ortega y Gasset va teoritzar¹⁰² una noció de les generacions que establia un criteri perioditzador en el «cercle d'actual convivència»¹⁰³: un espai compartit, una afinitat temporal i una convivència –en tant que interacció– necessària¹⁰⁴. En si, el criteri d'Ortega és prou obert per evitar la creació d'una estructura. No hi ha estructura que pugui subjectar la *plebs* en la temporalitat: és –hom no ho pot oblidar– un subjecte. Certament, l'agrupament de consciències de subjectes pot crear una consciència comunitària, però mai podrà crear una llibertat comunitària, per tal com és un essencial de l'home: solament es pot disposar en l'home. No hi haurà cap patró comunitari que pugui determinar la llibertat humana. Això no obstant, la consciència comunitària permet que la *plebs* pugui conèixer col·lectivament i accedir a la veritat per la *machina*, tal com hom ha vist adés¹⁰⁵. I a partir d'ací es crea l'orteguià «cercle de convivència», el caràcter que permet de discernir la idiosincràsia d'una generació¹⁰⁶.

*

* * *

Amb les generacions i la *machina* es clou aquesta proposta d'ontologia de la història basada en l'*ars historica* de l'home. Ara l'artesà-historiador que construeix el carreu que ha de formar part de la Catedral del saber que la *machina* d'una generació humana concreta superedificarà ha de començar la seva tasca. La filosofia de la història que hom proposa no neix solament d'una *lectio* i una *meditatio*, ans d'una intensa *actio*. Doncs, que així sigui.

102. Tanmateix, la noció més difosa de generació no fou la que Ortega forjà al decenni de 1920, sinó la que concebé Karl Mannheim dins la teoria sociològica europea del decenni de 1930 (SARABIA; ZARCO, 1997: 198).

103. ORTEGA, 1981b: 46-49.

104. ORTEGA, 1981a: 78-79.

105. Aquest accés comunitari s'aproximaria a la «comunitat de sensibilitats» de Raoul Girardet (GIRARDET, 1983: 257-270).

106. ORTEGA, 1981c, 33.

II

L'INICI

LES PRIMERES REPRESENTACIONS DE LA NACIÓ, VIVÈNCIA I HISTÒRIA

La historiografia del Vuit-cents tingué la tasca de la fixació d'un relat sobre el fet històric de la Guerra de la Independència i, per al present cas d'estudi, els setges de Girona de 1808 i 1809. El discurs històric i la construcció d'un relat i d'una memòria afaïçonaren un cos epistemològic i hermenèutic sobre el fet històric, fins a tant de transformar-lo en una representació que per la seva natura en és d'adscripció plenament nacional. Tant el discurs històric com la construcció del relat i de la memòria es causen, d'una banda, de les ideologies i les cultures i pensaments polítics de l'època i, d'una altra, de la *machina* i de la generació dins les quals es desenvoluparen. En l'inici de la representació nacional de la Guerra de la Independència i, concretament, dels setges de Girona, hom troba els propis defensors de la ciutat durant el 1808 i el 1809.

Els actors dels setges de Girona i de la Guerra de la Independència tingueren la necessitat de relatar la seva vivència immediatament després de la fi d'un i altre esdeveniment. Igualment, alguns dels actors tingueren la necessitat d'historiar la seva vivència i construir no ja una memòria sentimental i emotiva sinó una memòria històrica a partir del relat desplegat en la crònica de fets. Generalment, no hi ha una separació entre ambdós formats i la majoria de productes oscil·len entre la vivència i la història, si bé que es poden destacar els que tenen la ferma voluntat d'historiar. Fou la tasca immediata dels membres de la generació de 1808, la generació de l'aixecament contra l'invasor francès i de la guerra contra aquest invasor. Aquesta generació també realitzà dues altres tasques: la d'afaiçonar un pensament nacional en transformació i la d'establir un pensament polític propi de la seva *machina*. La generació de 1808 hagué d'encarar el trànsit de la vella *machina* d'*Ancien Régime* a la *machina* de la contemporaneïtat, amb totes les definicions que aquest pas comportava. Nasqueren noves realitats, nous discursos, noves capacitats de pensar: es teoritzà una idea actual de nació —que no naixia *ex nihilo* sinó que es construïa a partir de la continuïtat del substrat nacional provinent de la *machina* anterior— i es forjaren les ideologies contemporànies,

amb les seves faccions: el liberalisme i la contrarrevolució. Aquestes ideologies primerenques, naixents, en construcció, hagueren de concebre la seva capacitat de pensar nacionalment segons la *machina* en la qual eixien, això és, la seva actualitat.

Fruit d'aquesta idea *actual* de nació sorgí la necessitat d'expressar el significat de la lluita sostinguda durant el 1808 i 1814. I en el present cas d'estudi, d'explicar, de narrar la defensa de Girona al 1808 i 1809. Així, de la necessitat del relat eixí la primera representació nacional dels setges de Girona. Té un gran interès d'analitzar la imatge que d'ells mateixos elaboraren els defensors de la ciutat¹⁰⁷. En aquesta representació primigènia s'esbossaren els grans esquemes interpretatius de tot el Vuit-cents. Les dues línies generals hermenèutiques dels setges de Girona partiren d'un discurs nacional, ja fos liberal, ja fos catòlic. Encara que hi pugui haver diferències entre ells, la construcció d'un discurs liberal i d'un discurs catòlic (conservador o contrarrevolucionari) no es pot resumir en categories conceptuals preestablertes i teleològiques. La base essencial que comparteixen és una *ideologia transversal de nació*; és a dir, ambdós corrents tenen la capacitat de pensar nacionalment, al delà dels distints posicionaments ideològics, sovint estereotipats pels purs extrems.

Per al present període en estudi, cal tenir en consideració l'emotivitat dels cronistes. Visqueren els esdeveniments, s'hi implicaren. No són imparcials. A més, s'han de justificar, exercici habitual en les obres de regust autobiogràfic. Tampoc saben com anomenar la guerra: és la guerra sense nom, la guerra profusament adjectivada, però no batejada. Les emotivitats presents i la naixent construcció de la representació dels setges i de la guerra causen que les interpretacions es limiten a nocions bàsiques, que no han sofert un desenvolupament, i a un emprament a voltes poc clar de conceptes que, vistos des del còmode present historiogràfic analític, semblen d'una gran claredat i delimitació. És un gran camp d'experimentació, en el qual un terme tan cabdal com el de sobirania nacional pot ésser d'una immensa transversalitat, des del pensament liberal naixent al pensament contrarrevolucionari, naixent també¹⁰⁸.

En aquest gran camp d'experimentació memorialística i representativa dels setges de Girona i de la Guerra de la Independència hom troba aquelles cròniques publicades encara durant la guerra, per la necessitat de comunicar, de representar i àdhuc d'historiar els esdeveniments. El

107. Els qui tenien la capacitat i la voluntat de narrar-ho per escrit.

108. Usualment se sol representar el pensament reaccionari o contrarrevolucionari com una continuació del pensament d'*Ancien Régime*. Mes, com pot ésser una continuïtat si aital discurs s'ha de construir contra la revolució i en pro d'uns principis indubitats? Els termes «contrarrevolució» i «reacció» en si ja són una novetat conceptual i terminològica (CANAL, 2006: 19).

format del dietari predomina, emperò començaren a aparèixer algunes anàlisis. Són la *Historia de las operaciones* de Francesc Xavier Cabanes i el *Memorial histórico* de Juan Andrés Nieto Samaniego. En acabat de la guerra aquesta tendència continuà. Francisco Satué publicà el *Manifiesto* i la *Relación*, ambdues dedicades a la memòria del General Álvarez de Castro. Miguel de Haro contribuï a fixar la primera representació tòpicament liberal dels setges de Girona amb la seva *Relación histórica*. I Guillermo Minali elaborà la seva *Historia militar*, que no veié la llum fins al 1840. Aquesta activitat relatora de la memòria de la defensa de la ciutat de Girona es mantingué fins al 1820. Són coetànies a aquestes cròniques el que es pot considerar com els vers inicis historiogràfics. Són productes de mecenatge institucional i amb una ferma voluntat d'historiar la generalitat del fet històric dels setges. Són el *Barcelona cautiva* del P. Ramon Ferrer —obra dedicada a la guerra a Catalunya— i la *Historia político-crítico-militar* del P. Manuel Cúndaro. Si Miguel de Haro fou el primer a interpretar des del discurs històric liberal els setges de Girona, els PP. Cúndaro i Ferrer foren els primers a fer-ho des del discurs històric catòlic tradicional. De Miguel de Haro seguirà el Comte de Toreno i la seva *Historia*, referent liberal per excel·lència de la guerra; dels eclesiàstics seguirà el moviment catòlic del decenni de 1840, encarnat per Jaume Balmes. No es pot comprendre el posterior desenvolupament de la representació nacional dels setges, sense conèixer en profunditat les primeres cròniques, amb les seves línies d'interpretació, la seva selecció d'esdeveniments que, forçadament, heretaren les obres que les seguiren. Clou aquest període la *Historia política y militar de la guerra de la Independencia de España contra Napoleon Bonaparte desde 1808 á 1814* de José Muñoz Maldonado, publicada al 1833, un exemple del *no-cànon* i del caràcter del moderantisme liberal isabelí respecte als dos grans grups polítics de l'època.

Tant per al present període com per a la resta de períodes de l'estudi hom ha establert uns paràmetres d'anàlisi estandarditzat per a l'estudi de les obres històriques¹⁰⁹. Aquesta guia permet d'assenyalar a partir de la comparació i contrastació les relacions entre autors i historiografies quant a la representació dels setges oferta. Els punts que s'han escollit per formar part d'aquests paràmetres d'anàlisi s'han considerat significatius i útils per a la comprensió de l'obra i el seu autor, més enllà de remarques particulars que es puguin fer d'obres i autors concrets. Els paràmetres que hom considera més importants i fonamentals són els de contextualització, línia historiogràfica i aportacions historiogràfiques. Sense el detall de l'obra en si, aquesta visió en conjunt d'un treball històric possibilita el coneixement superficial de l'autor i l'obra i el seu emplaçament dins

109. Hom ha optat per reproduir literalment els textos dels autors analitzats en el present estudi, per la qual cosa s'ha prestat la integritat de les cites elaborades, amb les seves particularitats tipogràfiques, ortogràfiques i gramaticals.

un escenari global del període i del marc epistemològic. Seguidament, hom se centra a avaluar aspectes més concrets i detallats, tals com la lectura dels setges, el paper dels gironins i de la ciutat de Girona, els fets històrics destacats al relat, el tractament que rep Álvarez de Castro i el tractament que reben els francesos.

LA CRÒNICA IMMEDIATA DELS ACTORS

Els primeríssims inicis historiogràfics dels setges de Girona arribaren de la mà de les cròniques publicades durant o immediatament després dels setges. Es tracta de relats marcats per la vivència, amb la voluntat de preparar per a la posteritat una visió històrica dels fets històrics d'aquells autors-actors, segons uns paràmetres de fabricació i transmissió homogenis, amb una gran voluntat de preservar *una* memòria, que és preferentment la d'aquells amb la capacitat de fixar-la per escrit¹¹⁰. D'antuvi, pot sobtar que hi hagi aquesta forta necessitat d'historiar la vivència amb tanta immediatesa. Hom ha de comprendre el context bèl·lic en el qual s'insereixen aitals produccions, a més d'un factor usualment poc valorat per la historiografia: l'impacte emotiu que tingueren els setges de Girona en els seus protagonistes. La marca de la defensa gironina fou tan forta que la redacció i publicació de la crònica, dietari o diari era una necessitat personal i col·lectiva¹¹¹, agreujada per les circumstàncies: la continuació de la guerra, l'obligada mobilització patriòtica dels espanyols i la fixació d'un primer relat que pogués marcar una imatge d'aquells esdeveniments històrics.

110. SALDAÑA, 2007: 289.

111. No és possible d'establir què fou primer: l'individu o la col·lectivitat. Ambdós es troben tan estretament lligats que no es poden separar clarament. Tanmateix, la memòria individual pot ésser en la seva generalitat –i amb molts de matisos– un suport de la memòria col·lectiva, segons afirma Cuesta Bustillo (CUESTA BUSTILLO, 1993: 42). Aquest retrat d'una memòria individual supeditada i determinada per la col·lectivitat no reflecteix les necessitats pròpies del qui recorda i fixa per escrit. En realitat, caldria considerar que la memòria individual és l'expressió personal d'uns records viscuts en una col·lectivitat segons el marc de la *machina* del moment i la idiosincràsia generacional.

En aquest grup de cròniques immediates hom troba dos autors amb sengles obres. D'una banda, la del Tinent Coronel Francesc Xavier Cabanes, titulada *Historia de las operaciones del Ejército de Cataluña en la guerra de la usurpacion*. Aquesta obra fou redactada i publicada al 1809, amb alguna reedició posterior. L'autor tenia l'ambició de publicar tota la història militar de la Guerra de la Independència a Catalunya, però solament publicà la dedicada a les tres primeres campanyes. La voluntat de passar a la posteritat com el gran historiador de la guerra a Catalunya és molt present en Cabanes. D'una altra, hi ha la crònica del cirurgià militar Juan Andrés Nieto Samaniego, escrita i publicada al 1810 amb el títol de *Memorial histórico de los sucesos mas notables de armas, y estado de la salud publica durante el ultimo sitio de la plaza de Gerona*. També té una forta voluntat d'erigir-se en monument historiogràfic perenne, amb l'afegit de servir una exaltació patriòtica per a la mobilització militar dels catalans contra l'invasor francès. Fou, pròpiament, la primera crònica del setge de 1809 i la que tingué més difusió durant els primers decennis del Vuit-cents. Fou una font important en la confecció del relat dels setges del Comte de Toreno en la seva *Historia del levantamiento, guerra y revolución de España*.

El tret més distintiu d'aquestes cròniques és l'emotivitat. Encara que en Cabanes pugui no ésser manifesta, l'admiració del militar vers els fets històrics narrats és palesa¹¹²; en Nieto Samaniego, l'emotivitat té una persistent presència i esdevé una part estructural del seu discurs històric, sotmès als capricis dels sentiments i les exaltacions heroiques i patriòtiques. Fou l'avantguarda de l'obertura historiogràfica sobre els setges de Girona. Ambdós marcaren un estil propi, molt particular, que es transmeté a les futures històries: a mesura que les *cròniques* esdevenien *històries* i es transformaven les vivaces expressions personals en unes anàlisis i interpretacions més o menys reeixides, pervisqué una emotivitat connatural a la idea complexa de la Guerra de la Independència¹¹³.

L'OBERTURA: CABANES I LA *HISTORIA DE LAS OPERACIONES*

La primera crònica que aparegué sobre els setges de Girona immediatament després del fet històric fou la del Tinent Coronel F. Xavier Cabanes. Fou una crònica tan immediata dels esdeveniments que solament cobreix la narració del segon setge de 1808. La crònica fou redactada al

112. Verament, aquesta admiració serà un *leitmotiv* majoritari durant tot el Vuit-cents.

113. A propòsit de les emocions en la història o, més ben dit, en aquesta tasca de «fer la història», Christophe Prochasson sosté que el «passat» és un seguit de nostàlgies, referències al present, imatges i sentiments, a més d'ésser susceptible a una «prostitució per a totes les causes», ja sigui en fer la història més llunyana, ja sigui en fer la història més recent (PROCHASSON, 2008: 8).

1809 a Tarragona, un dels centres de les operacions patriotes a Catalunya. L'edició més coneguda de l'obra és la reimpressió que se'n féu a Barcelona al 1815, quan l'autor inicià l'empresa d'historiar totes les campanyes de la Guerra de la *Usurpación* a Catalunya. Aquesta empresa fracassà i solament ha romàs la crònica de la primera campanya, que fou l'obra que ja es publicà al 1809. Pel que sembla, fou l'aixecament independentista americà el que impedí que Cabanes continués la seva obra, per tal com fou enviat a sufocar l'aixecament¹¹⁴. En tant que primera crònica publicada sobre la guerra a Catalunya i, per extensió, sobre els setges, és basada en la seva totalitat en l'experiència del militar, amb el suport de la premsa i els decrets publicats¹¹⁵. L'anàlisi de l'estratègia militar és el principal objectiu de l'estudi, més enllà de la compilació de documents o de la presentació descriptiva dels fets quotidians o més detallats. Per bé que és una crònica d'actor, publicada encara durant la guerra, després dels primers fets —ja històrics?— d'aquesta, té la ferma voluntat d'ésser història militar; àdhuc té una estructura més clara i definida d'obra històrica més que no pas algunes cròniques posteriors a la guerra. Per contra, hi ha molt poc contingut interpretatiu i no s'hi inclou cap forma d'hermenèutica; tampoc es crea cap representació. Hi ha una asèptica història d'un format profundament descriptiu, com si fos un informe d'una operació militar, de gran allunyament dels esdeveniments, que no construeix cap relat. Secundàriament, un dels objectius de la crònica és el de demostrar la incapacitat militar francesa, concretament la del General Duhesme, els errors del qual perjudicaren a bastament l'acció militar dels invasors.

Al llarg de l'obra, es palesa que Cabanes comparteix un vocabulari eixit de l'experiència política de 1808. No va al delà d'aquesta idea¹¹⁶. No hi ha cap discurs històric liberal, ni cap interpretació liberal. Empra amb facilitat els termes «guerra de la revolució», «revolució memorable», «nuestra revolució» o «revolució gloriosa»¹¹⁷. La idea d'una revolució, doncs, és ben present. Mes, quina revolució? Cabanes utilitza la denominació de «revolució» com un sinònim d'aixecament. És un aixecament basat en el patriotisme, en la independència nacional: «Las gentes sensatas, los pocos militares instruidos que habia, sofocaban su patriotismo, y no se atrevian à abrigar la idea de hacerse independientes.»¹¹⁸. Es constata que la idea de la revolució és un sinònim de l'aixecament patriòtic contra un invasor que havia segrestat la nació. Amb tot, és un patriotisme —no necessàriament liberal— que es diferencia del «catolicisme de combat». Cabanes

114. CABANES, 1815: 3.

115. CABANES, 1815: 7.

116. Ramisa assegura que era apolític (RAMISA, 2008: 83).

117. CABANES, 1815: 9-13.

118. CABANES, 1815: 12.

es fixa notablement en el paper dels catalans en aquesta «guerra de revolució»: «[...] entusiasmado el principado con las proclamas de las otras provincias, fiel à su sistema siempre opuesto à innovaciones escandalosas, y constante en el odio que sus antepasados habian jurado à los franceses, trata de enarbolar el estandarte de la independencia [...]»¹¹⁹. Alhora, l'autor insisteix molt en l'endarreriment material dels exèrcits espanyols i el seu mal equipament¹²⁰. La visió d'Espanya i de Catalunya és de decadència absoluta, emperò la situació i l'honor es mantenen gràcies al patriotisme de les gents. Cabanes desitja la superació d'aquesta decadència i és per aquest motiu que justifica la redacció d'aquesta història: «Deseoso de la gloria de mi patria y de su instruccion, no me contento con servir à mi nacion con el solo desempeño de las funciones de mi empleo; quiero tambien hacerla partícipe de mis observaciones.»¹²¹. Aquesta idea crítica és un guiatge important al llarg de l'obra i és presentat com el mal d'Espanya, el seu germen de perdició i destrucció. Per a l'elaboració de la *Historia de las operaciones*, Cabanes emprà principalment la premsa del moment editada a Catalunya —especialment la *Gazeta militar y política del Principado de Cataluña*—, correspondència enviada entre els Generals o entre institucions (com la Junta Superior de Catalunya) i decrets emesos per les autoritats patriotes. La resta prové de la vivència del militar i de la seva anàlisi tàctica de la història militar de la guerra.

Fora de les consideracions inicials a propòsit de l'estat de la nació, Catalunya i l'aixecament, Cabanes no afaïçona cap altra interpretació al llarg de l'obra¹²². Per tant, cal extrapolar aquestes consideracions inicials a la defensa gironina de 1808. Hi ha patriotisme, una determinació per a la lluita, però no hi ha un bon guiatge ni uns bons mitjans. Hi ha l'absència absoluta d'una inserció del paper dels gironins a la lluita nacional contra el francès. Solament s'esmenta la guarnició per elogiar-ne la seva condició de tropes veteranes¹²³. Les dissertacions d'estratègia militar i d'història de la batalla que concep al llarg de la narració no deixen espai per a una interpretació d'aquests elements, fins a tant, que, davant l'absència d'un gran relat i d'una representació nacional, desapareixen els fets històrics destacats. Això sí, hi ha una descripció detallista del cos expedicionari

119. CABANES, 1815: 13. Hi ha una visió historicista i amb un fort component etnicista. D'altra banda, no dubta a elaborar una visió crítica de la lluita dels catalans: «[...] el zelo y patriotismo catalan se puede decir que, por falta de direccion y por estar Barcelona cautiva, no ha producido lo que de él debia esperarse.» (CABANES, 1815: 13). És un valoració severa, fruit de la vivència intensa dels fets per part del militar.

120. CABANES, 1815: 10. El militar qualifica aquells temps d'«indolentes», amb una tàctica defectuosa, uns cossos d'exèrcit lents i amb material envellit.

121. CABANES, 1815: 11.

122. L'únic qualificatiu que es troba al llarg del text quant a la defensa gironina és el de «vigorosa» (CABANES, 1815: 8).

123. CABANES, 1815: 78.

comandat pel Comte de Caldagués enviat a alliberar Girona durant el segon setge de Duhesme de 1808¹²⁴. Justament, en absència de la figura d'Álvarez, que encara no havia estat nomenat governador de la plaça, Caldagués és el gran heroi del segon setge, si és que es pot parlar de la noció d'heroisme en el relat de Cabanes. La visió de Caldagués per part de l'autor parteix d'una absoluta fredor. L'estratègia i l'anàlisi tàctica fan desaparèixer qualsevol possible lloa patriòtica. Cabanes descriu Caldagués com un personatge que «[...] dirigió todas sus operaciones con el mayor acierto que resultó de sus conocimientos y del sabio sistema que se propuso en este ataque. No tubo la vana presuncion de imaginar que habia de hacer levantar el sitio: solo trató de libertar Gerona del principal conflicto.»¹²⁵. És una mena d'heroi desnerit: humil, accidental, atzarós, superat per les circumstàncies. No hi ha cap qualificació, cap elogi: pura fredor positivista excentrada: «[...] se esforzó Caldagués desde luego en establecer de un modo nada incierto la libertad de Gerona. Prudente y lleno de precaucion cerró en esta ocasion los oidos al entusiasmo general y à su natural valor [...]»¹²⁶. Si aquesta obra s'hagués escrit al 1810, després de l'experiència d'Álvarez i el tercer setge, Caldagués apareixeria com l'antítesi del General. No hi ha prudència en Álvarez; hi ha entusiasme i vigor, amb decidida tossuderia determinada i un objectiu clar i sacralitzat: la lluita fins al final. Verament, Cabanes retrata una mena d'antiheroi de pura i limitada eficàcia —encara que efectiu—, plena de modèstia i cautela. És una autèntica representació nacional, *cauta*, que no tingué cap mena de continuïtat. És un patriotisme sense èpica, massa analític i fred per a uns temps que necessitaven discursos inflamats.

Finalment, quant als francesos, Cabanes elabora la imatge de l'«altre», ben tipificada. No s'excedeix en qualificatius, però no dubta a titllar-los de mentiders¹²⁷, un dels adjectius més repetits contra els francesos. Duhesme és el centre de les crítiques. L'autor li atribueix mantes errors tàctiques, que provocaren la derrota de les tropes invasores a diferents emplaçaments. La incapacitat manifesta de Duhesme¹²⁸ —barrejada amb la seva supèrbia— contrasta amb la humilitat i els esforços modestos del bàndol dels patriotes espanyols. Aquí rau el seu fracàs, atès que no calculà

124. Cabanes considera que el primer setge de Girona de 1808 no fou pròpiament un setge, ans un atac. És per això que al llarg del text anomena «primer sitio de Gerona» al setge que més endavant la historiografia considerarà el segon setge. Aquestes consideracions han estat recuperades recentment per la historiografia gironina sense reconèixer que al 1809 Cabanes ja havia formulat aital denominació (vegeu PUIG, 2007: 56 i CLARA, 2008: 58-59).

125. CABANES, 1815: 79.

126. CABANES, 1815: 80.

127. CABANES, 1815: 8.

128. CABANES, 1815: 70.

«militarment»¹²⁹. Més enllà d'aquests escassos plantejaments, els francesos són tractats amb indiferència però amb un gran respecte descriptiu, fruit d'aquest radical posicionament positivista excentrat, *avant la lettre*.

L'obra del Tinent Coronel Cabanes no tindria més transcendència si no hagués estat recuperada per Adolf Blanch, Antoni de Bofarull i el Brigadier Gómez de Arteche. Ben cert és que els PP. Cúndaro i Ferrer l'empraren a les seves cròniques, però el pas de la *Historia de las operaciones* al cos bibliogràfic de la historiografia espanyola sobre la Guerra de la Independència no arribà fins al decenni de 1860. Gràcies a la seva descriptiva tasca de la història de la batalla, la nova historiografia de l'academicisme de la Restauració incorporà plenament al cos epistemològic dels setges el Comte de Caldagués i l'anàlisi pròpia d'història militar del segon setge. L'aprofitament d'aquesta crònica immediata fou fructífer, per bé que calgué canviar-ne tota la natura que, per l'absència d'una hermenèutica, era fàcilment adaptable al nou discurs. Així, Cabanes assegurà la supervivència del seu coneixement en la representació dels setges, sense que aquesta vagi haver estat mai la seva intenció.

UNA CRÒNICA QUE FÉU HISTÒRIA: NIETO SAMANIEGO I EL *MEMORIAL HISTÓRICO*

Al mes de maig de 1810, pocs mesos després del tercer setge de Girona, sortí publicada a Tarragona la primera crònica del setge de 1809. De la mà de Juan Andrés Nieto Samaniego s'afaiçonà la crònica príncep del setge principal de la ciutat. Nieto Samaniego, Doctòr en Medicina i Cirurgia, Cirurgià Major del Regiment de Borbó durant els setges i cap dels cirurgians durant el tercer setge fou l'autor de la crònica primera¹³⁰. L'ofici de Nieto és determinant pel caràcter de l'obra, atès que dedica part de l'atenció del relat a la salut de la plaça durant el setge, la qual cosa tendeix a maximitzar no solament l'efecte del setge sobre la població, sinó també les darreres setmanes del setge, amb la fam i les epidèmies que patí.

La importància del *Memorial histórico de los sucesos mas notables de armas, y estado de la salud publica durante el ultimo sitio de la plaza de Gerona* és capital. No només fou la primera crònica d'un actor dels setges que els visqué des del dedins de la plaça, sinó que fou a la base per

129. CABANES, 1815: 79.

130. Es desconeixen més dades de la biografia de Nieto. El cirurgià era membre de la Real Academia de Medicina-práctica de Cartagena i un personatge d'importància al setge de 1809, a causa del seu càrrec de cirurgià en cap de la plaça. Fou present a les decisions més importants de la Junta de Defensa de Girona i pogué copsar la magnitud de la lluita des dels hospitals gironins. A la capitulació de la ciutat, s'escapà del captiveri a França i es reuní amb les forces patriotes a Tarragona on, convallescent d'una malaltia que arrossegava dels dies del tercer setge, redactà a partir dels records vivaços i més recents el seu *Memorial histórico* (NIETO SAMANIEGO, 1810: 214, 221).

a la construcció de la representació nacional del referent historiogràfic liberal que fou el Comte de Toreno i la seva *Historia*, ensems amb l'obra de Miguel de Haro. Per consegüent, el relat eixit de les pàgines del cirurgià va tenir una importància posterior clau, per tal com els selectes lectors dels quals gaudí en permeteren la transmissió d'un primer i particular relat dels setges. D'antuvi cal anunciar la voluntat explícita de l'autor: la d'oferir «[...] un servicio á la Patria no ménos que á la Historia [...]»¹³¹. Té el ferm objectiu d'escriure un relat de la seva vivència –en un format proper a les memòries– per servir la història. L'entusiasme, explicitat, de Nieto és palès ja a la primera frase de l'obra, on considera el tercer setge de Girona «[...] uno de los objetos interesantes en la Historia general, y el mas insigne que probablemente ofrecerá á la posteridad la presente guerra» que, a més, desperta la seva admiració arreu d'Europa¹³². La manifesta parcialitat emotiva i sentimental de Nieto obvia tota profunditat de l'anàlisi històrica i maximitza la importància del setge de Girona, fins a tant d'ignorar els contemporanis setges de Saragossa. Malgrat aquestes limitacions, el cirurgià persisteix al llarg de tot el *Memorial* en la seva voluntat de fer història i de servir la història¹³³, per molt que el seu relat sigui eminentment vivencial, tal com així ho expressa, a part d'una volguda manca d'erudició¹³⁴. En aquest cas l'exemplar patriotisme espanyol supleix l'erudició. Tot i que l'obra de Nieto Samaniego és una obra immediatament posterior als setges, té una necessitat quasi patològica d'historiar la vivència, sense superar en cap moment el límit de l'emotivitat de la memòria que el domina, a més d'un inflammat patriotisme exaltat. Aquest sentiment patriòtic no és, ni molt menys, superflu. Al llarg de la crònica, l'autor es veu abocat mantes vegades a l'exaltació de la pàtria, no pas de manera retòrica, sinó en la necessitat d'expressar el sentiment de la nacionalitat. Com si la Guerra de la Independència en la seva màxima expressió de la cruesa –un llarg i devastador setge– desvetllés un nacionalisme espanyol que maldava per sortir. El desvetllament de la nacionalitat fou una idea clau de la contemporaneïtat i posterioritat immediata de la guerra. La identitat espanyola, per l'eclosió que visqué durant la guerra, manifestà una existència que –segons la generació del moment i la seva capacitat de comprensió de l'entorn– semblava nova, creada. La nació semblà néixer aleshores. Aquesta idea fou la base del pensament nacional del realment naixent liberalisme espanyol, que s'apropià de la identitat nacional espanyola expressada amb tanta vivacitat a la guerra, si bé que no s'expressà, ni molt menys, en els paràmetres imaginats per aquells liberals. La invasió francesa sembla que operi de guspira

131. NIETO SAMANIEGO, 1810: 5.

132. NIETO SAMANIEGO, 1810: 5.

133. NIETO SAMANIEGO, 1810: 7.

134. NIETO SAMANIEGO, 1810: 6.

incendiària d'aïtal patriotisme nacional *modern*, això és, que tendeix a la idea contemporània de nacionalisme. I encara més: l'autor realitza crides a la defensa de la pàtria i al patriotisme dels espanyols, davant una lluita en marxa, inacabada¹³⁵.

L'estructura de la crònica de Nieto és simple: ordena el relat cronològicament, per mesos, i cada mes se subdivideix en «fets d'armes» i «estat de salut». Assevera l'autor la gran dependència entre ambdues temàtiques, l'una de les quals prové del seu ofici. La voluntat maximalista de l'autor mena a un merge a tractar qüestions militars que li són notablement alienes, per la qual cosa el seu relat bèl·lic té més valor des de la vivència dels fets més que no pas des de l'anàlisi que hi pugui aportar. De nou, apareix la seva nul·la voluntat d'ésser precís i *erudit*, per bé que no renuncia a historiar el tercer setge. Curiosament, l'autor reivindica la veracitat i la fiabilitat de la seva crònica, al del·là de l'adulació —que nega repetidament, tot i manifestar una emotivitat patriòtica ferotge—: en aquest relat amb voluntat de fixar la memòria, Nieto Samaniego entronca la dita veracitat amb l'ús d'un «[...] estilo heroyco [que] tiene derecho á pintar dignamente las acciones de los heroes»¹³⁶. Segons el cirurgià, no hi hauria contradicció entre la veracitat i un estil heroic i patriòtic, per tal com ambdós conceptes formarien part d'una innegable i irrenunciable veritat plenament objectiva. En realitat, Nieto Samaniego està posant els fonaments d'una justificació del fet històric dels setges, tan habitual per entre els primers productes historiogràfics de la representació nacional dels setges. Justament, els autors posteriors, davant la feina feta dels primers cronistes, no tindran la necessitat de construir una justificació i partiran sempre de l'evidència de les glòries heroïques, patriòtiques i veraces de la Immortal Girona. Fins i tot, Nieto Samaniego es permet el luxe d'advertir sobre un futur que vagi poder negar la veracitat de la gesta gironina: «y si otro [autor] las dá sombras y matices [a las acciones de los héroes], podrán presentarse en el teatro de la posteridad con toda energía, viveza y magnificencia á que son acreedoras.»¹³⁷. La presentació dels fets històrics dels setges narrats per Samaniego com una veritat que parteix d'uns supòsits inamovibles estableix un precedent epistemològic particular, que circumscriu el coneixement dels setges de la pròpia generació i les futures, sense que hi hagi un marge previ de crítica o revisió d'aquest fet històric.

135. NIETO SAMANIEGO, 1810: 11. En tant que crònica immediata, l'obra de Nieto es dirigeix a un poble espanyol que no és un agent passiu, ans actiu, que ha de lluitar contra l'invasor —«[...] este género de demonios no se vence ni expele sino con bayonetas» (NIETO SAMANIEGO, 1810: 11). No és conegut per l'autor el desenllaç de la guerra —com a les posteriors cròniques d'actors. Aquest desconeixement del desenllaç de la guerra obliga a un proselitisme patriòtic per la incògnita sobre el futur de la guerra.

136. NIETO SAMANIEGO, 1810: 9.

137. NIETO SAMANIEGO, 1810: 9.

És interessant de remarcar que Nieto Samaniego esmenta la preparació del *Diario Histórico, Militar, Político y Económico del último sitio de Gerona* de Carlos Beramendi, que hom trobarà citat i emprat al *Barcelona Cautiva* del P. Ferrer¹³⁸. No hi ha constància que Nieto Samaniego consultés les notes de Beramendi. Sí que consultà i extractà la memòria del Tinent Coronel d'Artilleria Pablo Miranda¹³⁹. De Miranda solament se'n coneix la traducció que féu del *Diario del sitio de la plaza de Gerona en Cataluña del año de 1809* de l'alemany A. W. Bucher. Aquesta memòria no tornarà a aparèixer més al llarg de la sèrie de productes historiogràfics sobre els setges. Tanmateix, caldria tenir en compte que aquesta memòria i la traducció del diari de Bucher fossin la mateixa obra. La traducció de Miranda es publicà al 1814 a Madrid, immediatament després de la fi de la guerra. Hom es planteja si la memòria citada per Nieto i la traducció de Miranda són la mateixa obra. Sigui com sigui, el treball del cirurgià, en tant que crònica vivencial, omet en gran manera l'ús de qualsevol font. Es restringeix a les seves pròpies notes, això és, els informes de salut de la tropa i de la plaça que redactà durant la defensa de Girona. Les altres fonts que emprà Nieto són alguns decrets publicats per la Junta de Defensa de Girona –com el famós ban d'Álvarez de Castro– i els decrets de la Junta Central que concedien honors i privilegis als defensors de Girona. Amb tot, és molt més important d'indicar l'ús posterior d'aquesta obra més que no pas les fonts que s'hi empren. Com hom ja ha dit adés, el Comte de Toreno fou el gran lector del *Memorial histórico*. Toreno utilitzà els passatges de Nieto Samaniego dedicats a la salut dels defensors per il·lustrar els estralls de la fam i del bloqueig francès final¹⁴⁰. Verament, tota la crònica del cirurgià és una gran aportació a la representació nacional dels setges: fou la primera crònica dedicada íntegrament als tres setges—ostenta el mèrit innegable de la primacia— i tingué, al del·là del seu relat, una incidència manifesta en el gran referent de la historiografia liberal espanyola.

Hom ja ha explicat breument quina és la lectura que ofereix Nieto Samaniego dels setges. La base fonamental de la interpretació és el patriotisme, l'heroisme i l'ús de la «[...] santa libertad sancionada / por los tiempos en las regiones Españolas.»¹⁴¹. Patriotisme, heroisme i llibertat¹⁴²,

138. Actualment, aquesta obra roman encara inèdita i solament fou emprada i citada pel P. Ferrer i pel General Gómez de Arteche, sense que se'n conegui actualment l'existència d'algun exemplar.

139. Vegeu NIETO SAMANIEGO, 1810: 67.

140. N'és un exemple el passatge sobre els aliments dels defensors, recollit a NIETO SAMANIEGO, 1810: 161 i reproduït gairebé literalment a TORENO, 2008: 474.

141. NIETO SAMANIEGO, 1810: 11-12.

142. Quina és aquesta llibertat? És una llibertat liberal? És un esment de *les llibertats* tradicionals? Possiblement sigui una llibertat genèrica, inconcreta, expressió d'un estat d'ànim generalitzat que conceptualitza la llibertat com la capacitat d'ésser al del·là de l'invasor, expressada en la localitat i la regió i que se supedita a la providència i existència de la nació espanyola. A partir d'aquesta base, els liberals trobaren el substrat necessari per edificar la

la síntesi de motivacions emotives de la lluita espanyola contra l'invasor francès¹⁴³. Al darrere d'aquest trinomi d'exaltació bèl·lica no s'amaga cap ideologia: hi ha la necessitat de mobilitzar el poble espanyol contra l'ocupant. Encara que Nieto evoqui la voluntat de preservar la memòria immediata i d'historiar un esdeveniment en el qual havia participat i que s'havia clos feia sis mesos, l'objectiu inconfessable de mobilitzar la nació és al fons del *Memorial històric*. És tan crua la necessitat de la mobilització general en Nieto que presenta el tercer setge de Girona no pas des de l'òptica d'una resistència espanyola contra el francès, sinó com una agressió inadvertida dels exèrcits napoleònics contra la naturalitat de les gents de Girona, que no tingueren cap altra opció que la d'abocar-se a la guerra¹⁴⁴. En aquesta lectura, els gironins no volien pas el setge, mentre que els francesos sí. És un curiós retrat del patriotisme gironí, que no s'emmotlla en el clàssic retrat posterior de la resistència activa dels gironins. Tanmateix, l'autor acaba aquesta breu anàlisi amb la següent reflexió: «Y no obstante el cúmulo de horrores que se ofrecía á la vista de los invictos gerundenses, la gran sensibilidad del bello sexô, y el natural temor de lo futuro que combatia los ánimos, tal fué la noble indiferencia serenidad y presencia de espíritu que dictó la gloria militar el Patriotismo y adhesion á la causa que habitantes y tropa se prometian defender [...] la inocente Ciudad.»¹⁴⁵. La pacífica i indefensa Girona hagué d'anar a la guerra per culpa dels *injustos*¹⁴⁶ francesos, que violaren la seva pau, sense que aparegui en cap moment l'actuació resistencial anterior dels gironins. No volien la guerra, però la feren per patriotisme.

La justificació constant de Nieto Samaniego impregna tot el seu relat de cautela i d'argumentació que inverteix la realitat del setge de 1809. Fins i tot, en aquesta línia, avalua críticament algunes accions, encara que sempre acaba decantant-se per la solució activa i bèl·lica –patriòtica– i no pas per la solució passiva i pacífica. Això no obstant, no s'estalvia en cap moment les horres de la guerra¹⁴⁷. Aitals horres eren el preu de la glòria heroica i la llibertat nacional, que no té cap connexió amb la noció de llibertat liberal. El patriotisme de Nieto és absolutament exacerbant i desitja de transmetre'l i empatitzar fortament amb el lector: «Y si tan estupendos sacrificios que deben servir de admiracion en la historia de las plazas sitiadas; si tanta heroycidad consumada con las vidas de los que por particular providencia sobre vivimos á nuestros hermanos, puede

seva «llibertat».

143. NIETO SAMANIEGO, 1810: 214.

144. NIETO SAMANIEGO, 1810: 11-13.

145. NIETO SAMANIEGO, 1810: 13-14.

146. NIETO SAMANIEGO, 1810: 16.

147. Alguns exemples a NIETO SAMANIEGO, 1810: 22, 31, 99, 161-166, 169-171, 179-181

decidir de la libertad de la Patria, dichosos nosotros en el seno de la Eternidad [...]»¹⁴⁸. En aquesta lectura sacrificial de la lluita espanyola contra l'invasor, Girona ocupa, com hom ja ha explicat més amunt, un lloc privilegiat en l'altar de les glòries nacionals. Verament, Girona concentra l'essència nacional redemptora de la pròpia nació: «[...] Gerona es el exemplar y el maestro del arte y modo de sostener la dignidad Nacional, á la faz del universo; y Gerona desde la elevacion de su inmortal renombre, enseñará á las generaciones Españolas la grandeza de los sacrificios que exige la expiacion de las culpas políticas, y apatia de un siglo: imitemos á Gerona haciendo todo género de sacrificios á la Patria [...]»¹⁴⁹. L'exhortació patriòtica és extrema, alhora que es combina amb la gravidesa històrica de l'esdeveniment.

La lectura instrumental de Nieto Samaniego s'ha d'inserir sempre dins el context bèl·lic de 1810, en una Catalunya en la qual se cerca una mobilització general contra els francesos. Ha de primar aquesta anàlisi per damunt del trinomi susdit de patriotisme, heroisme i llibertat nacional. És un trinomi supeditat a l'ús del *Memorial històric*. Amb tot, el cirurgià no renuncia en cap moment a la posteritat històrica de la seva obra i l'afaiçona de manera que pugui ésser útil al present i recordada en el futur. És per això que, malgrat les limitacions expressades per l'autor, la cura esmerçada en la construcció del relat és ben present. Ja al 1810, immediatament després dels setges, la construcció de la representació nacional dels setges, instrumental mes històrica, inicià la seva existència.

L'obra de Nieto Samaniego no incorpora pròpiament els defensors –tropa i gironins– dins el relat, sinó que obta per l'assimilació dels individus i els grups dins la idea de Girona. Girona és la que lluita, sense distincions. Tots els defensors són Girona i és la figura de la ciutat en armes la que substitueix qualsevol personalisme o associació de grups en la defensa de la plaça. El paper dels defensors es lliga indissociablement a la interpretació de la pròpia defensa. Si la lluita és pel patriotisme, l'heroisme i la llibertat nacional, els defensors són la culminació heroica de la Guerra de la Independència. Aquesta culminació heroica s'expressa a través del susdit sacrifici, exemplar i edificant¹⁵⁰. Aquest és el paper dels gironins: el lliurament absolut per la pàtria i la seva llibertat¹⁵¹.

148. NIETO SAMANIEGO, 1810: 181.

149. NIETO SAMANIEGO, 1810: 181-182.

150. NIETO SAMANIEGO, 1810: 138.

151. Aquesta idea és expressada en una mena de pregària amb voluntat literària que Nieto elabora per representar la fi d'una Girona morta, emperò no pas vençuda:

«Este fué el último paso que en la postrera agonía es permitido dar hácia su gloria á los inclitos defensores de la invicta ciudad! Consuelate en tu desgracia fecunda madre, ya que has logrado mantener en tu seno tanto número de heroes, y que en tu última agonía venga á confortarte el testimonio de tu santa conciencia, supiste perecer, no ser vencida! /

És present també en aquest lliurament la religió espanyola, que adquireix una rellevància fonamental, per tal com esdevé la recompensa final després del sacrifici patriòtic; és a dir, el martiri per la nació comporta el benefici autòmatic en la glòria celestial. Al final es palesa que Nieto Samaniego també incorpora la religió en la seva lluita per la independència nacional. En el fons, és un sistema clos: els gironins assumeixen involuntàriament –forçats pels francesos– un martiri *natural* per un trinomi –patriotisme, heroisme i llibertat nacional– i obtenen una recompensa celestial quasi autòmatica per la Gràcia divina i per les obres dutes a terme en la vida terrenal. Hi ha una assimilació entre una actitud patriòtica, nacionalista i una economia de salvació d'origen catòlic, per bé que no es tracta d'un «catolicisme de combat». Amb tot, és una expressió catòlica, creient, del destí nacional espanyol. Tanmateix, no s'ha d'oblidar que, en el fons, és una retòrica de la mobilització, que cerca l'emotivitat i la complicitat dels lectors en la lluita contra el francès, al delà de l'autèntic sentiment o discurs catòlic. Paradoxalment, Nieto Samaniego no efectua al llarg de l'obra cap crítica contra els francesos i no estigmatitza l'altre, això és, l'enemic de la pàtria. El seu discurs no ix d'un tractament molt superficial i quasi secundari devers l'enemic, subjecte passiu del relat, que només canalitza uns esdeveniments dels que és gairebé aliè, almenys en l'actuació. Existeix, certament, la figura de l'enemic, mes no té un paper protagonista. Serveix per a les accions dels vers protagonistes: Girona i els seus defensors, que es resumeixen en la figura maternal de la ciutadana Girona.

»Nada te queda que hacer en beneficio de España, despues de haber fixado en tu recinto el formidable ímpetu de treinta y cinco mil combatientes, por el dilatadísimo tiempo de siete meses y cinco dias, sin contar el que invertieron en juntar y traer contra tí tan horroroso cúmulo de preparativos como se han empleado en tu ruina!

»Y ya que en tan lamentable situacion, por un efecto de fatalidad, te abandona la madre comun, y te relaxâ al brazo del Sitiador: la indeleble gloria que has adquirido en tu defensa, fixará sobre tí la compasion y justa admiracion de las presentes y futuras generaciones.

»La fé que heredaste desde la mas remota antigüedad, no estuvo ociosa en medio de las tribulaciones, y calamidades; tus Sacerdotes dirigian al Cielo fervorosas oraciones, llorando entre el vestibulo y el altar los pecados de tu pueblo: tus hijos congregados en la nobleza, hicieron insignes votos y sacrificios, ante el Dios de los Exércitos: tu pueblo sumergido en el mas doloroso llanto, asoció sus plegarias á / las del Clero, pidiendo su redencion al Dios de la paz.

»Aclamaste Generalísimo de tus armas al inclito martir que era el depósito de tu fe y esperanza, y piadosamente creemos que pudo solo conseguir que tus virtudes excitasen la admiracion y compasion del sitiador, separando de esta suerte de tu flacido cuello el cuchillo que te amenazó por tanto tiempo: pero en lo demas está decretado por la fatalidad, que no logres de tus numerosos hermanos el sacrificio que exige tu redencion: entre quince millones de almas sin contar los aliados ni los hermanos de América, no hallarás el auxilio á que te hiciste acreedora.

»Señor, cuya desgracia no es menor que vuestra Magestad y Grandeza, dignaos dar desde el sitio de vuestro acerbo destino una mirada hácia vuestra inclita ciudad, para que veais como cumplen sus votos los que se honran con el derecho de ser vasallos vuestros! Ya no existe la ciudad de Gerona, ni sus habitantes, ni sus defensores! Todos se sacrificaron para llevar á efecto la sagrada promesa que / os hace vuestra grande Nacion en ambos mundos, de morir ó volveros al Trono de donde os arrancaba la perfidia.»

(NIETO SAMANIEGO, 1810: 188-190)

La mare Girona, la pàtria Espanya, el vil Enemic. La mare incita els sentiments patriòtics dels fills, empesos a la lluita per l'Enemic omnipresent. És l'estoïcisme heroic, que mena al martiri. La mare envia al martiri els seus fills. La mateixa mare sofreix martiri per la pàtria. Espanya és el més alt sentiment pel qual lluitar. De la pàtria prové el favor a guanyar, la llibertat. Si el martiri es consuma, depèn del Pare celestial la recompensa final, que la pàtria ja no podrà atorgar en la vida terrenal. Bella literatura, bella propaganda bèl·lica, amb una certa voluntat de posteritat històrica. Emperò, propaganda¹⁵², si bé que sempre cal pressuposar el pòsit de sinceritat que s'amaga al darrere d'uns sentiments tals. Hi ha nació i la creença en ella; hi ha religió i la creença en ella, també, per primària i dèbil que aquesta pugui ésser en el darrer cas. Hi ha, en suma, nació en un discurs de permanent sonoritat religiosa, salvífica.

Pel que fa als fets destacats al *Memorial històric*, Nieto Samaniego basteix les primeres línies del sistema epistemològic general de la representació dels setges. El cirurgià destaca tres esdeveniments del setge de 1809, que, amb poques diferències, seran recordats i emprats per la majoria dels historiadors vuitcentistes: la caiguda de la fortalesa de Montjuïc, l'assalt francès del 19 de setembre –batejat per Nieto com el «Gran Día de Gerona»¹⁵³– i la fam i les epidèmies que sofrí la ciutat durant els darrers mesos del setge. L'autor dedica una gran atenció a la fam gironina, per tal com és una qüestió ben relacionada amb la seva professió i en la qual ell tingué una participació de gran importància, atès el seu càrrec de cirurgià en cap de la plaça. Encara que Nieto dedica una certa atenció a la caiguda de Montjuïc¹⁵⁴, el 19 de setembre és, verament, l'esdeveniment bèl·lic privilegiat. El relat que construeix el cirurgià esdevingué el cànon fix del coneixement que hom vagi poder tenir del Gran Dia de Girona. Tot i que alguns elements puguin canviar o interpretar-se diferentment, el cor del relat passà a la posteritat i tingué no solament una difusió a partir de la *Historia* de Toreno, sinó que també es pot trobar en la literària descripció de Pérez Galdós a *Gerona*¹⁵⁵:

«Arde el campo y las brechas, y el quartel dirruído de Alemanes, en un horrendo y obstinado fuego de artillería, y fusilería: vuela el Comandante general [Álvarez de Castro] de peligro en peligro, distribuyendo el órden, y ahuyentando con / su presencia y exemplo el pálido temor que en vano tentaría usurpar el trono del valor ocupado por los defensores! Ellos son dignos del lauro que van á obtener.

152. És l'emotivitat i la «prostitució per a totes les causes» de la història (PROCHASSON, 2008: 8).

153. NIETO SAMANIEGO, 1810: 92.

154. El centre del relat se situa a NIETO SAMANIEGO, 1810: 74-77.

155. VEGETI PÉREZ GALDÓS, 2004: 233-234.

»La horrible funcion se enardece, quanto mas permanece, es tanto mas tremenda y complicada!.. La suerte no se decide, pues aunque a través del humo y polvo se divisan innumerables enemigos tendidos en la espaciosa brecha y en el campo; aunque muchos retroceden, ya forzados del terror, y ya bañando el suelo con sangre de sus heridas; muchos mas se adelantan á ocupar los puestos de heridos, fugitivos, y difuntos... Sigue el atróz combate animado por la obstinacion, y el ruido estrepitoso de campanas á rebato, los lastimeros ayes de los heridos, la explosion de bombas y granadas, y el estruendo de toda especie de armas, vienen á completar el horror del dia grande de Gerona!»¹⁵⁶

En aquest relat ple de creativitat i exaltació de l'horror com a forma sublim d'heroic patriotisme la màquina de guerra de Girona engoleix tots els defensors en un sol ens que lluita sens parar, com en el relat que Pérez Galdós confegí seixanta anys més tard des d'un punt de vista més subjectiu i personal. En aquest relat del cirurgià, Álvarez no té nom, ni te faç: és un altre defensor, que lidera la lluita, però no la protagonitza pas. La interpretació de Nieto sobre els setges es consuma en aquest punt del relat.

Això no obstant, la dita interpretació necessita encara presentar més cruament l'horror sobre el qual s'assenta. La fam i les malalties dels darrers mesos són l'instrument del cirurgià, que per la seva experiència, pot arribar a construir la més punyent narració que, incomprendiblement, vol motivar els catalans i espanyols a la lluita per la pàtria, la seva llibertat i l'heroisme espanyol que es mereix aquesta pàtria. Els darrers mesos del setge foren la culminació de totes les valors de la defensa i de la nacionalitat: «[...] solo la nobleza y carácter Español, hubiera preferido morir de hambre, expuesto al cuchillo en la plaza por conservar y acrisolar su honor, á librarse de tanto tropel de males y peligros [...]»¹⁵⁷. Així i tot, Nieto també troba espai per criticar els traïdors a la pàtria, que preferien els béns materials als béns heroics-nacionals-espirituals: «En estos dias sucedió una excrecion de la guarnicion de la plaza que acaso no tiene exemplo en la historia de la guerra Española; el conciliábulo ó pandilla de Agonizantes de que hablamos arriba produjo este escándalo.»¹⁵⁸. No els presenta com un grup nombrós de conspiradors, però presenta una conspiració, sense arribar –com hom veurà més endavant– als nivells del P. Cúndaro i la seva obra, en la qual hi ha la presència omnipresent i feixuga d'una conspiració *contra Álvarez*; per a Nieto és una conspiració *contra Girona* i *contra la pàtria*. La desolació de la ciutat en els darrers dies del

156. NIETO SAMANIEGO, 1810: 98-99.

157. NIETO SAMANIEGO, 1810: 163.

158. NIETO SAMANIEGO, 1810: 164.

setge no pot ésser més catastròfica: tot és mort, des de les plantes a l'aire i a les aigües. La pestilència ho ha envaït tot i la brutícia s'ensenyoreix de la geografia urbana, devastada pel bombardeig incessant. No hi ha gairebé animals i els que han sobreviscut són esquelets vivents, de la mateixa manera que els defensors¹⁵⁹. És la consumació de l'heroisme que concep Nieto. Finalment, hom no pot cloure l'anàlisi de l'obra del cirurgià sense esmentar dos grans absents: Álvarez de Castro i els francesos, ja descrits adés en el si del relat.

L'historiador no pot judicar si el *Memorial histórico* de Nieto Samaniego fou un bon o un mal començament en la construcció de la representació nacional dels setges; fou *el* començament. Com tot començament pot condicionar a bastament el futur. El relat de Nieto establí unes bases per al futur del cànon de la representació nacional dels setges de Girona, per bé que és possible que si hagués estat un altre autor el que hagués inaugurat la representació dels setges és possible que hagués seguit uns paràmetres similars. El sistema epistemològic fonamental queda recollit a les pàgines del cirurgià, en una obra vivencial, amb voluntat històrica, però amb un objectiu motivacional dels seus contemporanis molt fort. Nieto Samaniego basteix el seu sistema de valors al dessorre de les horrors de la guerra. El propi autor reconeix tota aquesta missió tan declaradament instrumental ans emotiva a la fi del relat: «Por lo que hace al objeto á que dirijo mis tareas, no puede dudarse que es el de ser útil á mi Patria, ya que / no pueda conseguir mi escrito el ser para todos agradable; describo males, y calamidades de la guerra, y estas plagas, jamás se avienen con la complacencia, no obstante para los que se hallen poseídos del amor á la Patria, y á la santa libertad, confio que se habrá reunido en parte la utilidad con el agrado, lo útil se hecha de ver en el espejo de la verdad, que ofrece á España un raro exemplo de firmeza, valor, y sacrificios, que exíge el servicio de la Patria, si se ha de cumplir el voto de sacarla ayrosa del peligro, y agradable al considerar la heroycidad, y gallardia, las victorias y triunfos, la constancia y sufrimiento, de la inmortal Gerona.»¹⁶⁰. Nieto Samaniego és el retrat d'un desvetllament patriòtic i heroic de la nació en els setges de Girona de la Guerra de la Independència. És un dels retrats d'un «prometedor comienzo»¹⁶¹ de la idea contemporània de la nació, sens perjudici de la construcció històrica secular d'aquesta en el seu passat.

159. NIETO SAMANIEGO, 1810: 170-173.

160. NIETO SAMANIEGO, 1810: 213-214.

161. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 119.

LA NECESSITAT D'HISTORJAR LA VIVÈNCIA

Verament, no hi ha cap diferència en la idiosincràsia entre les cròniques dels actors dels setges escrites durant la guerra i les que s'escrigueren després. La separació que hom afaïçona és únicament cronològica. En alguns casos, pot semblar que les cròniques escrites immediatament després dels fets que narren tenen més voluntat d'ésser històries que no pas algunes de les cròniques escrites acabada la guerra. En aquesta necessitat d'historjar la vivència, després de la guerra, hom troba dos autors molt distints. L'un fou el Capità d'Infanteria Francisco Satué, l'*aide-de-camp* d'Álvarez de Castro durant el setge de 1809 i la captivitat francesa, fins que ambdós foren separats amb el retorn d'Álvarez cap a Espanya. Un altre, Miguel de Haro, Coronel del Regiment de Baza, que accedí a la plaça de Girona a principis de setembre de 1809 amb tropes de reforç. El darrer fou Guillermo Minali i la seva *Historia militar de Gerona*, publicada al 1840, amb una forta dislocació cronològica.

Satué consagrà a la memòria del seu superior, el cabdill Álvarez de Castro, dues obres conegudes com la *Relación* i el *Manifiesto*, escrites al 1816 a Barcelona¹⁶². La càrrega emotiva d'aquestes cròniques és forta i té un objectiu clar que, en part, respon al desig de Satué —amb el suport decidit del General Castaños, Capità General de Catalunya d'aleshores— d'afaiçonar el gran relat de la *vil* mort del General a mans dels pèrfids francesos. La seva intencionalitat no va més enllà

162. En aquells moments, Satué era un agregat a l'Estat Major de la plaça de Barcelona (SATUÉ, 1816a: 1), al servei del General Castaños, Capità General de Catalunya al 1816.

i tot altre element de l'esdeveniment històric dels setges és omès; la idolatria i perseverança de la memòria del futur *León de Gerona* ho omple i eclipsa tot. Pel que fa a Miguel de Haro, la seva crònica sí que té una voluntat ferma d'historiar tota la vivència i oferir-ne un relat situat entre una breu memòria –només correspondria a quatre mesos del tercer setge– i la història, desgranada a partir de l'anàlisi de l'estratègia militar i una clara i radical interpretació liberal. Amb la *Relación histórica de las defensas de Gerona en 1808 y 1809* Haro inaugurà la representació nacional liberal dels setges amb la redacció d'un relat profundament liberal, amb els punts essencials d'aital interpretació, fins a tant que és molt més liberal que el discurs històric liberal sobre els setges que més endavant dominà, notablement a partir de l'obra canònica de Toreno, la seva *Historia del levantamiento, guerra y revolución de España*. I Minali és un autor excentrat del seu període natural a causa d'una publicació tardana, la qual cosa provocà un absolut desconeixement de la seva obra fins al decenni de 1840; i, per consegüent, no fou emprada per la historiografia fins al decenni de 1860. Les cròniques que hom presenta ací foren les úniques que els actors de la defensa dels setges escrigueren després de la guerra i que no gaudien de l'encàrrec institucional de fixar la memòria de la guerra¹⁶³. En el fons, es palesa la fragilitat del record espontani en aquests primers temps i l'erràtic procés de la conversió de la vivència en un producte historiogràfic mínimament format.

FRANCISCO SATUÉ I LA CONSTRUCCIÓ DE LA MEMÒRIA D'ÁLVAREZ DE CASTRO

La primera sèrie de cròniques que hom troba posteriors a la Guerra de la Independència són les del Capità d'Infanteria Francisco Satué. En confeccionà dues al 1816, sota l'impuls del Capità General de Catalunya F. Javier Castaños. L'objectiu fonamental d'aquestes cròniques és particular. No es tracta, com hom ha vist amb les cròniques immediates dels setges, d'unes narracions de la defensa gironina des de l'òptica dels actors, sinó d'una marcada i volguda apologia de la figura del General Álvarez de Castro, lligada íntimament als setges de Girona. La concreta finalitat de Satué fou la de construir i fixar una memòria d'Álvarez, que adoptava amb aquestes dues cròniques monogràfiques una entitat pròpia que cap altre element o figura dels setges de Girona al 1808 i 1809 tenia ni tingué mai. Per exemple, ni la figura llegendària de Llucià Ansió, ni el *Gran Día de Gerona*, ni les heroïnes de Santa Bàrbara poden ésser explicats o compresos al delà dels setges; Álvarez de Castro sí. Verament, la glòria i l'honor del militar es forjaren a Girona, però podia subsistir sense els setges i sense Girona per l'acurada representació que es creà del personatge. Alhora, aquesta personalitat pròpia d'Álvarez permeté en un futur que fos l'única representació

¹⁶³. Llevat de les obres de Satué.

visible dels setges, això és, l'element convergent de totes les parts integrants de la representació nacional dels setges. Recordar Álvarez servia per recordar tots els combatents, totes les accions, tots els esdeveniments i, en suma, tota l'epopeia dels setges de Girona. Si tot això fou possible durant la llarga marxa i esplendor de la representació nacional dels setges al Vuit-cents, fou gràcies a Francisco Satué i la seva *Relación* i *Manifiesto* dedicats a Álvarez.

La centralitat i importància de Satué en la recreació d'Álvarez i construcció de la seva memòria fou clau. Tanmateix, cal tenir present que Satué no hauria existit sense el mecenatge del General Castaños¹⁶⁴, interessat a promoure aquella memòria que Satué li presentava. I és que la memòria de Satué es basava en grans dosis de vivència, emotivitat, rumor i idealització al voltant de la figura del futur *León de Gerona*. En certa manera, la tasca de Satué era institucional, però l'encàrrec d'aquesta construcció i preservació de la memòria d'Álvarez no procedia de la iniciativa reial; és a dir, no pertanyia a una planificació establerta com la de les cròniques institucionals-clericals afaïçonades sota l'impuls de la Real Orden del 21 de Juliol de 1815. Hi ha la coincidència que la iniciativa particular de Satué i Castaños s'adequava als paràmetres de la iniciativa reial de la construcció d'una memòria específica de la guerra¹⁶⁵. La representació que el factòtum Satué i el patrocinador Castaños desplegaren tingué una doble natura: la «historiogràfica» —expressada per les cròniques— i la commemorativa. Verament, la tasca commemorativa d'ambdós personatges fou rica i ingent¹⁶⁶.

Hom disposa de molt poca informació biogràfica de Francisco Satué. No hi ha més dades que les que hom ha exposat adés. La seva pista es perd després que Castaños deixés la Capitania General de Catalunya. Pel que fa a Castaños (1758-1852), l'heroi de la batalla de Bailén, tingué una llarga trajectòria a l'administració reial de Ferran VII i se significà per la persecució dels militars més liberals, com Lacy, a qui executà al 1817. Certament, es palesa la intencionalitat política de Castaños, a qui caldria valorar més en la construcció de la representació d'Álvarez de Castro.

164. Per bé que Castaños és essencial per entendre la construcció d'aquesta representació d'Álvarez, Satué inicià les seves gestions durant el comandament del Baró d'Eroles com a Capità General de Catalunya. Fou ell qui autoritzà l'exhumació del cos d'Álvarez de Castro, però fou responsabilitat de Castaños la d'emprendre totes les commemoracions on, certament, es palesa la seva estreta i militant implicació.

165. Michonneau identifica aquests objectius de la memòria institucional de la guerra: revalorar la imatge de l'exèrcit i consolidar la legitimitat política dels nous homes eixits de la guerra (MICHONNEAU, 2007c: 351). Atribueix Michonneau a aquests objectius l'heroïtzació d'Álvarez promoguda per Satué i Castaños. Caldria pensar que, a banda d'aquests motius, el règim i els seus homes necessitaven de construir la seva pròpia imatge de la guerra, davant el perill que el liberalisme n'oferís una visió perjudicial als interessos del règim. Es tractava de bastir una interpretació nacional i nacionalista en harmonia amb les valors del règim de Ferran VII i guanyar els liberals en el terreny de la propaganda i recordar la infinitat de proclames a favor del rei durant la conflagració.

166. MICHONNEAU, 2005: 196. 2007c: 350-351. Vegeu SATUÉ, 1816a per a una crònica del gran funeral que Castaños i Satué organitzaren a les restes del *León de Gerona*.

L'artífex d'aital construcció fou Satué, però sense el General no hauria estat possible¹⁶⁷. Es podria considerar Castaños com el braç executor d'un projecte ideat per l'*aide-de-camp* d'Álvarez. No-gensmenys, sense Castaños, el projecte no hauria tingut l'abast que va adquirir.

Per conèixer quina fou la imatge que el tàndem Castaños-Satué crearen d'Álvarez de Castro cal recórrer al *Manifiesto de quanto sucedió al Excelentísimo Señor Teniente General D. Mariano Alvarez de Castro, Gobernador de la Plaza de Gerona; desde que quedó prisionero de guerra en ella, hasta su fallecimiento en el castillo de S. Fernando de Figueras*, publicada a Barcelona al 1816. La base d'aquest relat fou la memòria sobre Álvarez que Satué envià a Ferran VII al 1814¹⁶⁸. El principi que regeix el relat és la lloa exagerada. El *Manifiesto* tendeix en gran manera a la idealització del General, sense que hi hagi la més petita anàlisi o la menor crítica de la conducta d'Álvarez¹⁶⁹. D'antuvi, l'objectiu del relat és palès: «[...] contribuir á las ideas del que se dedique á escribir la Historia del ultimo sitio de la Plaza de Gerona, de que hasta ahora carecemos»¹⁷⁰. És una manifestació de la intenció de preservar una memòria específica d'Álvarez de Castro a la posteritat. Aquesta missió transcendent i no exempta de pompositat i grandiloqüència amaga, també, la pluralitat que ja aleshores hi havia de cròniques dels setges, com el *Memorial histórico* de Nieto Samaniego o els embrions de les cròniques clericals dels PP. Cúndaro i Ferrer¹⁷¹. Com que la preservació del (bon) record d'Álvarez era un mitjà i una finalitat alhora, la presència de fonts és nul·la. A diferència d'alguns altres actors dels setges que havien elaborat –o que elaborarien– les seves cròniques amb una gran quantitat de documents originals, Satué recorre exclusivament a la memòria. En tota l'obra solament cita un únic document¹⁷². L'ús exclusiu del record de la vivència com a font principal de l'obra presentava un problema: la llacuna d'informació entre el moment en el qual Álvarez de Castro fou separat del grup de presoners de guerra a Narbona el 9 de gener de 1810 i la seva mort a la fortalesa de Sant Ferran de Figueres el 22 de gener del mateix any. Satué no havia pogut acompanyar el seu General durant els darrers dies de vida. El relat presenta aques-

167. Michonneau presenta Satué com el ver artífex de la recuperació i exaltació de la figura d'Álvarez (MICHONNEAU, 2007c: 350); mes, aquesta determinació del Capità d'Infanteria té poca cosa a fer si no hi ha Castaños al darrere.

168. SATUÉ, 1816b: 38.

169. Aquesta característica laudatòria en excés no és accessòria: deslegítima a bastament la crònica i, tal volta, és la que té menys caràcter d'«història» i més de «pamflet memorialístic».

170. SATUÉ, 1816b: 4.

171. La del P. Ferrer havia d'ésser coneguda per Satué i Castaños, atès que ja se n'havien publicat dos volums, que contenien una gran quantitat d'informació *historiada* dels setges de 1808.

172. Es tracta d'una carta del Duc d'Osuna de 1795 on recomanava Álvarez per a l'ascens a Coronel (SATUÉ, 1816b: 11).

ta mancança en una descompensació de l'extensió –vint-i-cinc pàgines enfront de les tres pàgines que narren la fi d'Álvarez. Per a la redacció d'aquestes pàgines, Satué es refià de la vivència de Mn. Sebastià Bataller, capellà de l'hospital militar de Girona durant els setges i posteriorment ecònom de la parròquia de Sant Pere de Figueres que es féu càrrec del funeral d'Álvarez de Castro¹⁷³. Aquesta dèbil memòria, nul·lament documentada i fruit del rumor popular i del desconeixement més absolut dels fets menà a la teoria indiscutida de la mort per enverinament del General¹⁷⁴. En el fons, l'únic argument que emprà Satué és l'apel·lació a l'emotivitat i al patriotisme per revestir la teoria de l'enverinament d'una autoritat que no tenia. En realitat, les apel·lacions al patriotisme són escasses. Més aviat, Satué tendeix a explotar l'odi al francès. Aquest odi és la peça clau de la justificació de la mort d'Álvarez. Tot el relat és construït de tal manera que condueixi el lector a imaginar el final. Així, és factible que en el moment culminant de l'obra Satué sentenciï: «[...] no se dudaba, que S. E. habia sido sacrificado barbaramente.»¹⁷⁵. Álvarez fou sacrificat pels enemics –els enemics de la pàtria?–; aquests enemics són els bàrbars, l'element emotiu sobre el qual se sosté la teoria de l'enverinament, a part d'unes informacions no esmentades a l'obra que, pel que sembla, Mn. Bataller proporcionà a Satué.

Darrere l'Álvarez sacrificat, com hom ja ha esbossat, s'amaga un Álvarez irreal, fabulat per una imaginació molt desbocada de Satué. El *Manifiesto* comença amb un retrat de l'Álvarez infant, descrit de la següent manera: «Su viveza extraordinaria iba siempre acompañada de la mas amable docilidad. Ni la crueldad, ni la intencion dañada viciaron jamas sus juegos pueriles; todos procedian de su ardid, y viveza con travesuras inocentes, á las que unia un esfuerzo mas que regular en las luchas, que figuraba.»¹⁷⁶. I continua a la nota que penja d'aquesta frase: «Descubrió en su puericia, al mismo tiempo que la fortaleza y la constancia, que siempre mantuvo en contrarestar al enemigo, la pronta docilidad conque cambiaba piadosamente sus operaciones, quando lo exigia la compasion que debe tenerse al rendido: en lo que evidentemente se acredita, que la crueldad no es hija del valor, ni sistema de un corazo[n] fuerte.»¹⁷⁷. D'on extreu el militar aquest coneixement tan precís de la infància del General? Potser del record de les germanes del *León de Gerona*, Francisca de Paula i Rafaela Álvarez de Castro, a qui mai conegué personalment¹⁷⁸? Tot això és

173. SATUÉ, 1816b: 36.

174. No ha d'estranyar que Gómez de Arceche (GÓMEZ DE ARTECHE, 1880: 153) rebutgés aquesta hipòtesi i conjecturés, amb proves, la mort natural d'Álvarez.

175. SATUÉ, 1816b: 36.

176. SATUÉ, 1816b: 6.

177. SATUÉ, 1816b: 43.

178. SATUÉ, 1816b: 38.

una gran fabulació al servei de la finalitat exposada de Castaños i Satué. Es podrien presentar més casos de lloa desenfrenada¹⁷⁹. Satué passa discretament per les gestions més controvertides i criticades del General, com l'evacuació i fugida del Montjuïc barceloní o la fracassada campanya de l'Empordà del desembre de 1808-gener de 1809¹⁸⁰. L'arribada d'Álvarez a Girona com a governador interí de la plaza és presentada com el gran esdeveniment, que obvia els dos setges anteriors, la tasca de Julián de Bolívar, la resta dels oficials, de la guarnició i de la població. Tot és Álvarez i Álvarez és tot. La tasca de la Junta de Govern de Girona és ignorada i passa a ésser una comparsa del General que «[...] apuró todos los medios de subsistencia, dando las mas sabias, acertadas y oportunas providencias para el orden, y distribucion; atrayendose por su bondad, afabilidad, justificacion, y entereza, el amor, y confianza de toda la Guarnicion, y de aquellos morades, que á su insinuacion se prestaban á toda clase de sacrificios con indecible generosidad.»¹⁸¹. Satué privilegia el culte a Álvarez, a despit de tota la resta de defensors. És el pare misericordiós que decideix per la població i coneix els camins que s'han de seguir¹⁸² i que concentra en ell l'actuació de tots¹⁸³. La simple retòrica apologètica poc acurada de Satué vers el General oblida molts aspectes controvertits de la figura d'Álvarez; però també oblida mants elements que haurien servit a enfortir aquest pobre i repetitiu relat, poc atraient. No s'esmenta el famós ban que amenaçava amb la pena de mort a qui esmentés la capitulació, no posa cap de les frases cèlebres que s'atribuïen al General. El relat turiferari manca de gràcia i d'estil.

La peça que clou l'estructura de la lloa a Álvarez és l'«altre», això és el *vil* francès. Si Álvarez era el Bé, el francès era el Mal. Els «Vandalos [con] depravadas intenciones»¹⁸⁴ eren l'element que contrarestava tanta bonesa i gratitud d'Álvarez. És el contrapès necessari per fer plausible el relat. Si no hi hagués uns «impostores» amb les «[...] extratagemas de que se valen los franceses para encubrir su perfidia [...]»¹⁸⁵, el relat no funcionaria i no s'entendria la fi d'Álvarez. El llegendari enverinament, per ésser plenament creïble, necessita de crear un personatge antitètic que el lector cregui capaç de qualsevol cosa, àdhuc del final no explicat ni justificat de l'obra de Satué. La part

179. SATUÉ, 1816b: 8, 14, 16.

180. Segons el militar, en aquesta campanya «[...] acreditó inteligencia, pericia, y valor.» (SATUÉ, 1816b: 14).

181. SATUÉ, 1816b: 15.

182. «De día, y de noche vigilaba sobre todo sin cesar. Todo lo presenciaba, á todo asistia; y siempre infatigable acudia á todas partes; siendo infinitas las cosas, á las que debia atender, y ninguna de corta consideración» (SATUÉ, 1816b: 16). No pot ésser més idòlatra aquesta lloa exagerada.

183. Michonneau desplega, entre d'altres elements, aquesta idea del culte personalitzat a Álvarez, que eclipsa la resta d'elements (MICHONNEAU, 2007c: 349-350).

184. SATUÉ, 1816b: 13.

185. SATUÉ, 1816b: 21.

de la narració dedicada a explicar la captivitat d'Álvarez en companyia de Satué té aquest objectiu: el de preparar el final que la fabulació –espontània del populatxo o planificada per Castaños i Satué– ha teixit al voltant d'Álvarez. A més, ja recorda l'autor que els francesos «[...] estaban empeñados en apurar el sufrimiento de mi General, y vengarse á fuerza de multiplicar martirios de la heroica constancia, conque habia sostenido los derechos del Trono en la defensa de la inmortal Gerona.»¹⁸⁶. En aquest passatge perdut hom descobreix el motiu pel qual lluità Álvarez –i els gironins per extensió–segons Satué: la reivindicació dels drets dinàstics de Ferran VII. La pàtria és absent, de la mateixa manera que el patriotisme i la religió. En el seu simplisme adulator, recorre únicament a un dels tres elements tradicionals de la lluita contra l'invasor, en el qual Satué i Castaños tenen interessos vinculats. Verament, pot semblar una crònica d'un *vieux style*; mes amb dificultats arriba a ésser una crònica en si.

Les cròniques de Satué coneixen solament la lloa exagerada i constant d'un heroi idealitzat i revestit d'una importància i d'un pes excessius, que no tingué. És la representació primerenca dels setges més mal treballada, que explota en gran manera la figura d'un Álvarez que tot ho encalça i que eclipsa la majoria d'elements i figures dels setges. Amb tot, aquesta fascinació per Álvarez de Castro, el futur *León de Gerona* va perviure més enllà d'aquest discurs memoralístic –que no històric– institucional, o aprofitat per les institucions absolutistes de Ferran VII. La intencionalitat de les cròniques és palesa, però això no va impedir que Toreno l'emprés secundàriament en la seva *Historia* i que Benito Pérez Galdós utilitzés profitosament el *Manifiesto* de Satué per als capítols finals del *Gerona* i hi incorporés una part d'aquella idolatria exacerbada a la representació nacional dels setges.

UNA CRÒNICA TARDANA: MINALI I LA *HISTORIA MILITAR*

Al 1840 aparegué publicada a Girona una de les cròniques dels actors dels setges: la *Historia militar de Gerona*, del qui fou Comandant d'Enginyers del setge de Girona al 1809. Aquest Coronel del Reial Cos d'Enginyers i, posteriorment, General de Brigada, confegí en forma de crònica un dietari militar dels setges de Girona, amb l'afegit dels setges moderns de 1653 a 1712. La *Historia militar* de Minali és un extens i minuciós informe dels fets, possiblement escrit entre 1816 i 1817. L'obra detalla dia a dia la defensa de Girona, sense que surti de l'exposició dels fets d'armes. Inclou força documentació original –informes elaborats al 1809, recomptes de provisions eixits de la intendència militar de la plaça i decrets de la Junta Central–, a més de la traducció d'una part

186. SATUÉ, 1816b: 29.

del *Diario del sitio de la plaza de Gerona en Cataluña del año de 1809* de l'alemany Bucher. No hi ha cap interpretació, cap fet destacat –llevat de la detallada descripció de la caiguda de Montjuïc i l'assalt francès del 19 de setembre. Solament en un brevíssim pròleg el militar ofereix la seva lectura dels setges de Girona.

En el susdit pròleg Minali expressa nítidament els motius de la defensa gironina: Ferran VII i la pàtria¹⁸⁷. És la defensa dels gironins: «Los habitantes de Gerona han manifestado siempre un vivo interes en la defensa de los derechos de su Principe y de su Patria;»¹⁸⁸. El sacrifici gironí és absolut per la monarquia i la nació –una nació que no és liberal, que més aviat és una nació etèria, que no admet ni grans definicions ni ideologies: és una nació sentida sense adjectius, sense pertànyer a cap categoria conceptual. Malgrat el paper principal dels gironins i la tropa, el pla de la defensa no és de la seva autoria: Álvarez de Castro apareix ací per canalitzar la força de la defensa, fer-la augmentar i guiar-la cap a l'heroisme i sacrifici suprem per la monarquia i la pàtria¹⁸⁹. La importància del cabdill és notable, per tal com considera Minali que és l'espurna que encén les grans motivacions de la causa nacional. Girona fou el mirall, un mirall patriòtic que Catalunya desaprofità, no imità i malmenà finalment: «Las demas plazas hubieran tenido lugar para ponerse en un completo estado de defensa; é imitando sus Gobernadores y sus habitantes el desinterés, patriotismo, valor y sufrimiento de los defensores de Gerona en contribuir con sus caudales á los gastos de las obras necesarias; al verse despues atacadas se hubieran defendido hasta el último extremo.»¹⁹⁰. Minali valora en gran manera l'esforç dels gironins a mantenir i arreglar unes defenses abandonades i en molt mal estat¹⁹¹, davant la creença de les autoritats que la fortalesa de Sant Ferran alliberava la ciutat de la seva funció defensiva. Minali apostaria per una Girona forta¹⁹², enfront d'una Girona dèbil, mal defensada, com molts anys més tard Gómez de Arteche asseveraria a partir justament de les proves del propi Guillermo Minali, responsable últim de les defenses gironines. Semblantment, en la línia del P. Cúndaro, Minali sosté la tesi que Catalunya abandonà Girona en la seva defensa contra l'invasor. Afirmar que el darrer auxili era factible¹⁹³, de la mateixa manera que era factible d'allargar la defensa de Girona durant el mes de desembre

187. MINALI, 1840: 7.

188. MINALI, 1840: 6.

189. MINALI, 1840: 7.

190. MINALI, 1840: 8.

191. MINALI, 1840: 6.

192. L'autor elabora una relació de totes les obres que s'emprengueren i valora l'estat de les defenses llargament (MINALI, 1840: 71-92).

193. MINALI, 1840: 321-324.

de 1809. Tot i que la noció de la traïció —a l'estil del P. Cúndaro— és present al darrere del relat asèptic de Minali, no arriba a formular-la¹⁹⁴. S'intueix, però, que fou la desafecció final i l'esperit de supervivència el que guià la Junta de Girona a la capitulació, aprofitant la malaltia d'Álvarez que, com hom ha vist ja, era qui sostenia la defensa i l'únic que ho podia fer.

Quant a la mort d'Álvarez, Minali assumeix la tesi de l'enverinament, tal com promocionà Satué a través del Capità General de Catalunya, F. Javier Castaños¹⁹⁵. Aprofita aquest punt el militar per afaïçonar l'única valoració dels francesos. Són uns tirans sense moral, que incompliren els articles de la capitulació i assassinaren el governador de la plaça de Girona pel plaer de la venjança. És un retrat estereotipat del pèrfid enemic genèric, que no focalitza en el fet d'ésser francesos¹⁹⁶.

Per bé que la crònica-dietari de Minali es publicà molt tardanament, al 1840, la seva redacció, per l'estil i pel contingut, palesa el seu origen postbèl·lic, tan característic dels primers anys del regnat de Ferran VII, amb un règim necessitat de la memòria de la guerra —específicament i única de la guerra, sense qüestions polítiques— i del seu control ideològic. També és comprensible que l'obra es publicés al 1840, quan hi hagué un renovat interès per la Guerra de la Independència. Fou, certament, la primera crònica inèdita dels actors dels setges que es publicà. L'obra de Minali —un dels màxims protagonistes dels setges— esdevingué una de les fonts més emprades i citades a partir del decenni de 1860, quan la historiografia començà a revisar la representació nacional dels setges. Ensenms amb el *Memorial histórico* de Nieto Samaniego i els pamflets de Francisco Satué, la *Historia militar* fou una de les poques cròniques dels actors dels setges que tingueren una àmplia difusió per entre la historiografia, encara que les de Nieto Samaniego i Satué foren molt més privilegiades per l'ús que en féu Toreno a la dita obra. La de Minali formà part de la revisió de la representació nacional de la Guerra de la Independència —i dels setges—, àvida de noves dades i d'un major positivisme historiogràfic. Les obres dels PP. Cúndaro i Ferrer també es beneficiaren d'aquesta necessitat, emperò el relat asèptic, en forma d'informe i amb una gran quantitat de dades estadístiques fou molt més atractiu per a alguns dels primers autors de la historiografia crítica del decenni de 1860, més que no pas la inèdita i complexa *Historia político-crítico-militar* del P. Cúndaro.

194. MINALI, 1840: 282-290.

195. MINALI, 1840: 317-318.

196. MINALI, 1840: 317.

MIGUEL DE HARO I LA *RELACIÓN HISTÓRICA DE LAS DEFENSAS DE GERONA*

Al costat de les obres de Francisco Satué, hi ha una obra tardana del Mariscal de Camp Miguel de Haro. Al 1820, en plena efervescència liberal, va sortir publicada a Madrid la darrera crònica d'un dels actors dels setges de Girona. La data de publicació no és casual. Fou la primera crònica d'hermenèutica liberal publicada sobre els setges de Girona¹⁹⁷. Aquesta factura liberal és la que permet de traçar un fil conductor que mena de Miguel de Haro al Comte de Toreno. Com hom veurà, l'obra de Miguel de Haro fou la principal font de l'historiador liberal per confegir el seu capítol de la *Historia* dedicat als setges de Girona. Igualment, fou la primera –i darrera– crònica dels actors dels setges que rompé l'estil emprat fins aleshores. És la crònica *diferent*. L'obra de Miguel de Haro fou la primera que es pogué adscriure dins l'òrbita liberal i oferia una interpretació alternativa a les imatges de la Guerra de la Independència a Girona que fins aleshores s'havien afaïçonat¹⁹⁸. Per consegüent, la *Relación histórica de las defensas de Gerona en 1808 y 1809* de Miguel de Haro esdevé la crònica avantatjada de la memòria liberal dels actors, la qual cosa posà les bases per al dit emprament posterior de part de Toreno i una polèmica mantinguda amb el P. Cúndaro, un dels cronistes institucional-clericals dels setges de Girona.

Les dades biogràfiques de les quals hom disposa sobre Miguel de Haro són escasses. Fou Mariscal de Camp de 1815 a 1823 i governador de Tortosa de 1821 a 1822, en els anys centrals del Trienni. Dirigí els exèrcits que combateren la insurrecció reialista a Catalunya de 1822¹⁹⁹. La seva relació amb els setges de Girona començà el setembre de 1809, durant l'entrada que les tropes espanyoles feren a la ciutat per entrar-hi provisions i reforços²⁰⁰. En aquella època, Miguel de Haro tenia el grau de Coronel i comandava el Regiment de Baza²⁰¹, un dels reforços enviats per la Junta Superior de Catalunya a Girona. Es pot constatar que Haro solament visqué alguns mesos del setge de 1809. No visqué cap dels dos primers setges. Amb tot, n'ofereix un relat prou exhaustiu. Com anuncia a l'inici de l'obra, d'ençà la seva arribada a Girona prengué la decisió de recopilar i conservar tot el material que pogués obtenir a fi de narrar algun dia aquells fets²⁰². Per ajudar la seva memòria a recordar tots aquells esdeveniments que no havia viscut, s'ajudà Haro

197. Aquesta característica li permeté d'ésser una de les fonts emprades per Toreno (QUEIPO DE LLANO, 2008: 472).

198. Aquesta dinàmica fou ben general, tal com s'explica a MARTÍN POZUELO, 2008: 6-9.

199. FELIU, 1972: 160.

200. HARO, 1820: 49-50.

201. HARO, 1820: 3.

202. «Desde que entré en Gerona, y ví á su guarnicion y vecindario con un grado de exaltacion increíble [...], traté de conservar algunos papeles, y observar todos los hechos con el fin de poder algun dia publicar una relacion del sitio.» (HARO, 1820: 3).

de la memòria d'un altre: el *Diario del sitio de la plaza de Gerona en Cataluña del año de 1809* de l'alemany A. W. Bucher, capità de les tropes westfalianes que lluitaven al costat dels napoleònics. La traducció primerenca d'aquest diari de la mà de Pablo Miranda al 1814 proporcionà una excel·lent font a Haro, que empra sistemàticament en aquelles parts que no visqué com a actor directe²⁰³. I àdhuc en aquelles que ell visqué com a actor. Acompanya el relat d'uns quants documents originals transcrits, algun dels quals extreu de l'obra de Bucher²⁰⁴, mentre que els altres possiblement foren recopilats per ell mateix durant el setge²⁰⁵. Haro no cita cap altra font, tot i que és molt probable que emprés el *Memorial histórico* de Nieto Samaniego. Tanmateix, el P. Cúndaro en un pròleg escrit a la seva crònica inèdita sobre els setges acusà de plagi Miguel de Haro: «[...] da margen para sospechar con harto motivo que la historia del referido tomo en 4.º [la *Relación histórica* de Haro] fué extractada de ésta [l'obra del P. Cúndaro], prestada por mí con sobrada facilidad, y prohijada al sobredicho militar D. Miguel de Haro por alguna analogía que se observa con el nombre y apellido del verdadero autor y su graduación, en la milicia del Señor [el P. Cúndaro].»²⁰⁶. En si, ja sobta l'existència d'aquest segon pròleg a l'obra de Cúndaro –que serà estudiat més endavant– i l'agressivitat emprada. Com si d'una venjança es tractés, ataca fortament Miguel de Haro, l'acusa de plagi –tot insinuant que no havia llegit l'obra, per la qual cosa era pura especulació– i d'haver-lo suplantat en la tasca de cronista «oficial» de la història dels setges, per l'encàrrec que havia rebut de l'Ajuntament de Girona i el governador de la ciutat²⁰⁷. Hom considera la possibilitat del plagi poc probable²⁰⁸, per tal com la natura d'ambdues obres és ben oposada, hi ha una disparitat de les qüestions enfocades i es palesa, per les referències del propi Haro i per la lectura del text, que segueix Bucher i el seu diari. És rellevant la diferència de les temàtiques tractades, causada per l'oposició ideològica d'ambdós personatges. Com hom veurà, la figura reial i el paper de l'Església són inexistents a la *Relación histórica* de Haro, mentre que a

203. Es palesa la importància d'aquesta obra en la redacció de les primeres cròniques sobre els setges de Girona.

204. HARO, 1820: 39.

205. HARO, 1820: 73, 88, 95, 97.

206. CÚNDARO, 1950: 10.

207. CÚNDARO, 1950: 8-10. BATLLE I PRATS, 1950: XIX-XX. En el rerefons de l'assumpte hi havia una qüestió monetària entre el P. Cúndaro i l'Ajuntament, atès que el P. Cúndaro exigia el pagament d'uns honoraris molt elevats pel lliurament de la crònica que el consistori li havia encarregat.

208. A diferència de Batlle (BATLLE I PRATS, 1950: XX) que omet bona part del problema i dona per bones les acusacions del P. Cúndaro. Actua de manera semblant Michonneau (MICHONNEAU, 2005: 197; 2007c: 352) que pressuposa el plagi de Haro de l'obra del P. Cúndaro. En aquest pressupòsit, afirma Michonneau: «[...] constituyen [les obres del P. Cúndaro i Haro] las dos primeras síntesis de la historia de los sitios realizadas a partir de numerosos impresos, manuscritos y testimonios [...]». En el cas de l'obra de Haro no hi ha una gran quantitat de material original, la qual cosa sí que és certa per a l'obra del P. Cúndaro i el *Barcelona cautiva* del P. Ferrer, les veres primeres síntesis de la història dels setges (en el format de crònica, és clar).

l'obra del P. Cúndaro són uns elements centrals.

Si hom analitza l'obra des del punt de vista de les seves aportacions, en comparació amb les dues grans cròniques d'encàrrec dels PP. Cúndaro i Ferrer, la crònica de Haro pot semblar que es trobi en una situació d'inferioritat. Això no obstant, la importància d'aquesta breu crònica de cent pàgines és capital, juntament amb el *Memorial histórico* de Niero Samaniego. D'una banda, fou la primera obra d'origen liberal sobre els setges i oferí la primera hermèutica liberal sobre els setges. D'una altra, fou una de les fonts principals²⁰⁹ en l'elaboració del capítol dedicat als setges a la *Historia* de Toreno. A diferència de Toreno, el militar no disposava, ni molt menys, d'una formació tan acurada; a diferència de Gómez de Arce, també militar, d'una gran formació historiogràfica i intel·lectual, Miguel de Haro era un actor dels setges que plasmà en una crònica els fets, la seva memòria i la seva primària però clara interpretació liberal d'aital memòria. Malgrat aquestes limitacions, Haro no s'està d'avaluar els setges críticament i d'estructurar una anàlisi amb un discurs històric liberal ben format, propi dels *exaltados* del Trienni liberal i amb molta més radicalitat que el discurs històric de Toreno, propi d'un *doceañista* pragmàtic i que tendeix cap al moderantisme²¹⁰. La que més èxit tingué fou la crítica que esbossà d'Álvarez de Castro, en un període en el qual no s'havia arribat al grau de veneració dels decennis posteriors. Aquesta crítica no solament s'expressa directament, sinó també a través de la reflexió de Haro a propòsit de la durada del setge de 1809: «Gerona no sacó fruto de su larga defensa. [...] si la plaza se hubiese abandonado un mes antes hubiera costado el sitio á los enemigos mas de seis meses de tiempo y sobre catorce mil hombres, y á la plaza unos tres mil; con esto se hubieran economizado seis mil personas, y la guarnicion en vez de ser prisionera se hubiera reunido al egército, y en él continuado sirviendo con mucha utilidad.»²¹¹. La crítica negativa de la direcció i gestió de la defensa, a mans d'Álvarez és palesa. Amb tot, la lloa excelsa de l'epopeia acompanya la crítica. Després de la citada frase de «Gerona no sacó fruto de su larga defensa», diu el militar: «pero nunca perderá la gloria de haber servido á la nacion ocupando un egército enemigo mas tiempo de lo que parecia posible, atendidas las circunstancias de la plaza, su corta guarnicion, sus pocos medios, su escasez de víveres, y tantos y tan poderosos ataques como sufrió.»²¹². I més endavant, continua:

«El sitio de Gerona, atendidas todas sus circunstancias, es uno de los mas memorables que

209. Michonneau assevera semblantment (MICHONNEAU, 2008: 82).

210. La terminologia expressada respon a uns paràmetres de les actituds polítiques del moment, que es poden palesar en historiar la Guerra de la Independència.

211. HARO, 1820: 91-93.

212. HARO, 1820: 91.

presenta la historia. Es cierto que en la antigüedad hay egemplos de defensas largas y obstinadas; pero los medios de ataque no eran tan poderosos como ahora. Si los numantinos se entregaron á las llamas antes que rendirse á los romanos, fué porque estaban seguros de que si se rendian iban á ser esclavos; pero en Gerona atacada con medios mas poderosos no se hicieron menos acciones de valor, ni su resistencia fué menos obstinada. Á los mismos hombres que presentaron sus pechos tantas veces á los enemigos, y fueron como otras tantas rocas en donde se estrelló la furia francesa, se vió despues sufrir todo género de privaciones sin desplegar sus labios para exhalar un suspiro; mas querian aquellas grandes almas morir que verse en poder del vencedor, y si al fin se rindieron fué por suponer que la capitulacion se cumpliria religiosamente y serian cangeados.»²¹³

Per acabar d'arrodonir la interpretació, cal recórrer a un fragment de l'inici de la crònica: «El seis de Junio fué el dia en que se manifestó Gerona abiertamente dispuesta á defender su libertad, sin reparar en el estado en que se hallaba, ni pararse á considerar que iba á ser atacada incesantemente [...]. Estas consideraciones hubieran podido arredrar á las almas débiles; pero no tuvieron ningun poder en las de los habitantes y guarnicion de la plaza.»²¹⁴ La càrrega interpretativa ideològica és d'una gran força conceptual. No solament fou la primera interpretació liberal dels setges, sinó que en fou la més radical en molts decennis, que solament entronca molt parcialment amb les aportacions d'una representació liberal residual servada pels republicans durant la Restauració. És, àdhuc, més liberal que la interpretació clàssica de Toreno. L'anàlisi de la interpretació de l'autor permet d'observar-ne la seva riquesa. L'autor emfasitza l'esperit de llibertat dels defensors de Girona –habitants i tropes, en aquest ordre. Fou el primer autor que esmentà i valorà en gran manera la data del 6 de juny de 1808, moment en el qual hi hagué l'aixecament contra l'administració col·laboracionista i claudicant –als ulls de la població– amb l'invasor francès. Aquest episodi de gran utilitat als liberals i propi del discurs de la revolució és negligit a la *Historia* de Toreno, no fou recuperat fins que Emili Grahit el tractà –de manera molt diferent– en un article sobre els orígens de la defensa de Girona²¹⁵. Aquesta data tan pròpia i idiosincràtica d'un liberalisme que valora i exalta l'aixecament de la nació per la llibertat no entrà mai dins el cànon de la representació nacional dels setges i no es pogué erigir en una opció oposada a una versió conser-

213. HARO, 1820: 94-95.

214. HARO, 1820: 8.

215. Vegeu GRAHIT, 1880, 1881. En plena Restauració ja s'havia passat de la «llibertat» abstracta dels espanyols a la «Independencia patria» del discurs acadèmic de la Restauració.

vadora de la representació, atès que no era present en la memòria dels setges²¹⁶. Hom pot conjeturar que davant el gran fet històric dels setges, restà eclipsat l'aixecament del 6 de juny de 1808 a Girona. Miguel de Haro no l'eclipsa, el situa en un primer pla i el presenta com el gran pas per a la defensa de Girona, la qual cosa justifica tota la lluita posterior, on s'encarna l'ideal de llibertat de la població i els soldats –hom insisteix, en aquest ordre. L'oposició entre la llibertat i l'esclavatge permet que, amb grans dosis de l'historicisme nacional s'entronqui amb la defensa numantina. La diferència entre Numància i Girona rau en el fet que l'obstinació gironina confià que els punts de la capitulació serien respectats i executats. En la resta d'elements, Girona i Numància són dos sentiments de llibertat espanyola que, quasi cíclicament, es repeteixen en la història. Ací hi ha una bona presència d'un essencialisme nacional espanyol²¹⁷ en una representació nacional liberal. Sigui com sigui, si bé que la nació és molt present en aquest discurs, l'element dominant és l'ideal de llibertat dels defensors de Girona. En suma, la representació nacional que ix de les pàgines de Haro és d'una radicalitat liberal que construeix una defensa gironina a ultrança per la llibertat, plenament espanyola en la seva essència purificada, original, perduda i executada amb una enorme pobresa de mitjans contra els exèrcits més poderosos d'Europa²¹⁸ per part de la *nació liberal*. Aquesta representació que reverencia la gesta gironina no impedeix una anàlisi crítica notable, especialment contra Álvarez de Castro.

Hom ha esmentat diverses vegades la centralitat dels defensors en el discurs del militar. Certament, al llarg del relat els defensors són la peça fonamental dels fets històrics que Haro destaca. Per a l'autor els gironins i els soldats no solament feren valer l'ideal de llibertat en la defensa, sinó també el patriotisme i el coratge²¹⁹. Hom ja ha remarcat adés que per a l'autor l'ordre d'importància dels cossos defensors és rellevant. Haro arriba a valorar tant la població gironina que la qualifica d'imprescindible i capital en la defensa de Girona, davant la manca d'efectius militars²²⁰.

216. Verament, ni el romanent liberal dels republicans en la Restauració s'interessà per aquest esdeveniment. Recentment, una certa historiografia catalana s'ha interessat per aquest esdeveniment i n'ha recalcat la puresa i superioritat històriques enfront d'uns setges *manipulats* i *segrestats* per una visió unidireccional, patriòtica i conservadora –o reaccionària, segons s'interpreti– de la història. Vegeu PUIG, 2007: 53 com a exemple paradigmàtic d'aquest discurs.

217. El liberalisme espanyol és essencialista, al mateix nivell del conservadorisme o la reacció. En realitat, els liberalismes europeus cercaren en la seva història les essències nacionals –no pas immutables, ans originals– que poguessin servir a justificar un projecte ideològic específic i, a partir d'un gran exercici de retòrica, establir una línia de puresa i de recuperació de l'essència perduda d'Espanya en la història. Així, es presenten com el producte més genuí, no pas pel pes de la tradició i de la construcció històrica, sinó pel pes de l'originalitat d'unes valors nacionals perdudes i que han reascut en el modern liberalisme.

218. HARO, 1820: 10, 40.

219. HARO, 1820: 19.

220. La visió positiva de la defensa popular contrasta amb un informe que Haro elaborà durant la guerra en el

I en aquest caràcter popular de la lluita Haro enalteix el paper de les dones: «En Gerona, donde no se respiraba sino patriotismo, honor y fortaleza, las mugeres se inflamaron de estas mismas virtudes, y olvidando la delicadeza natural á su sexo, no omitieron trabajo ni riesgo para desempeñar dignamente sus funciones.»²²¹. Partint de la mentalitat de l'època, l'esforç femení és doblement important, per tal com seria aliè a la natura femenina. En tota aquesta representació de la lluita popular la religió hi té un paper irrellevant, minoritzat: solament hi apareix per advertir que, fins i tot, els sacerdots del Senyor participaren de la defensa²²². La defensa de la religió i la moral és inexistent en el discurs històric liberal del militar, com hom ha pogut palesar adés. A diferència de relats posteriors —i alguns de contemporanis de l'autor— Álvarez no encarnava la voluntat popular i el governador apareix desvinculat del cos defensor, especialment a partir de l'etapa de bloqueig de Girona i de penúria, fam i epidèmies²²³.

Pel que fa als fets destacats dels setges de Girona, Miguel de Haro no és pas gaire original. En realitat, manté la tònica que se seguirà en la construcció del cos epistemològic dels setges: la debilitat i mala qualitat de les defenses de Girona al 1808²²⁴, el setge i la caiguda de Montjuïc²²⁵, l'heroïcitat de Mariano Montoro²²⁶, el «Gran Día de Gerona» (encara que sense emprar aquest nom)²²⁷ i la fam i les misèries de les darreres setmanes dels setges²²⁸. Hi afegeix les gestions d'Álvarez de Castro amb la Junta Superior de Catalunya per aconseguir l'enviament d'un cos expedicionari que forçés l'aixecament del bloqueig francès²²⁹. És interessant d'observar com l'autor relaciona l'obstinació d'Álvarez a no capitular amb la incapacitat d'auxili militar per part de la Junta Superior de Catalunya²³⁰.

En la figura d'Álvarez de Castro hi ha un altre dels aspectes més interessants de l'obra de Miguel de Haro. El retrat no és monocolor en la lloa, ans incorpora un criticisme notable d'aquest personatge, que fou ignorat majoritàriament en el cànon epistemològic dels setges, ja fos liberal,

qual criticava justament la defensa popular en la lluita contra el francès, que titllà de «agitaciones populares» (citat a RAMISA, 2008: 373).

221. HARO, 1820: 20-21.

222. HARO, 1820: 58.

223. HARO, 1820: 69.

224. HARO, 1820: 7-9.

225. HARO, 1820: 21-37.

226. HARO, 1820: 32.

227. HARO, 1820: 55-61.

228. HARO, 1820: 64-68.

229. HARO, 1820: 77-87.

230. HARO, 1820: 77.

ja fos catòlic conservador. Aquesta gran crítica se centra en la incapacitat de rendir-se del General. Haro considera que la ciutat era perduda al mes de novembre de 1809 i que Álvarez no sabé reaccionar en conseqüència: «Se puede decir que no cometió mas falta que la de no haber sabido decidirse á tomar un partido, cuando á mediados de Noviembre le avisó Blacke la imposibilidad de socorrerle. Entónces debió haber salido con su guarnición abandonando una plaza que ya era incapaz de defenderse; pero se obstina en continuar la defensa, acaba con el vecindario, se muere la tropa, á él mismo cuesta al cabo la vida su tenacidad, y se pierde la plaza.»²³¹. Tot i que al final el militar considera que Álvarez «merece pues un lugar entre los hombres ilustres, y que su conducta se proponga por modelo á todos los militares para que aspiren á imitar sus grandes y eminentes virtudes»²³², la crítica és severa, encara més si es té en compte que, a despit dels elogis, el talent d'Álvarez era «mediano y poca su instrucción»²³³. Ben cert és que el retrat és força positiu al llarg de la descripció afaïçonada: se'n destaca la seva fortalesa, decisió, suport moral, fermesa i resolució²³⁴; mes, en el fons, la particularitat més explicitada al llarg del relat és el de la crítica contra la gestió final de la defensa²³⁵, la qual cosa posa en dubte les qualitats militars del General²³⁶. Haro justifica aquesta actitud per l'obsessió d'Álvarez d'imitar Palafox, el defensor de Saragossa i per la vanitat pròpia del General d'aconseguir la glòria i l'honor²³⁷. Aquesta representació del futur *León de Gerona* no tingué continuïtat en la representació liberal dels setges. Evidentment, era una visió exclosa de les cròniques institucionals, que alhora tampoc encaixava en les exaltacions patriòtiques, per molt liberals que fossin. És per això que aquesta visió desaparegué a la *Historia* de Toreno –i no tingué continuïtat en el discurs històric liberal sobre els setges. Hom suposa que no era un element còmode per explicar l'heroïcitat del bàndol patriòtic en el setge de Girona de 1809²³⁸. En el fons, cal tenir present que Haro era un actor i hi podria haver animadversions

231. HARO, 1820: 83.

232. HARO, 1820: 83.

233. HARO, 1820: 81.

234. HARO, 1820: 81-82.

235. HARO, 1820: 16, 77, 83.

236. Michonneau és hàbil en aquesta disjuntiva. Avaluu aquest retrat ambivalent i digne de Janus com una contradicció entre l'eficàcia militar i l'epopeia (MICHONNEAU, 2007c: 353) i ho atribueix a la inconcreta lectura liberal. Tal volta, caldria parlar de la pluralitat de les lectures liberals. I encara més: una lectura liberal pròpia d'un *exaltado* del Trienni, que no aconseguí de quallar en un discurs històric liberal dominat pel moderantisme pragmàtic i eclèctic de la historiografia liberal posterior seguidora en exclusiva d'una difusió de mala qualitat de Toreno i la seva obra.

237. Lluís Maria de Puig (PUIG, 2007: 66) empra la mateixa explicació en la seva crítica contra Álvarez de Castro.

238. Michonneau (MICHONNEAU, 2007c: 353) no té en compte aquesta solució de continuïtat del retrat que Haro afaïçona d'Álvarez. Toreno no recollí mai aquestes crítiques i preferí el disseny simple de la memòria histori-

personals entre ell i el governador de la plaça gironina. Sigui com sigui, que aquesta conjectura quedi aquí. Quant a la qüestió de la mort d'Álvarez, apunta que morí de manera violenta²³⁹, sense indicar-ne les causes d'aquesta mort. Més aviat, tendeix a considerar que la dita hipòtesi de la mort es basava en una opinió ben documentada per dades que no presenta²⁴⁰. Si bé que no arriba a afirmar-ho plenament²⁴¹, té almenys la creença que fou assassinat pels francesos.

Finalment, el paper dels francesos és un dels grans absents del relat de Miguel de Haro. L'única visió que es pot trobar contra l'assetjant és la que presenta en un passatge del text, on els qualifica d'«obstinats» i «cruels»²⁴². L'anàlisi del setge des d'un punt de vista tàctic de la història militar –sense obstar l'estil de crònica d'un actor dels fets històrics– revesteix el relat d'una aparent neutralitat vers els francesos, sense que es rebaixi el patriotisme de la narració. Semblantment, tot i ésser un relat liberal, no hi ha enlloc una visió positiva de l'administració francesa i de les valors polítiques que portaren. El francès és l'«altre», absent però omnipresent.

Com hom ha dit més amunt, la *Relación histórica* de Miguel de Haro fou el primer producte liberal dins l'àmbit de la historiografia que, a més, fou una de les principals fonts que usà Toreno per a la redacció del capítol dedicat als setges en la seva *Historia*. Es poden traçar les diferències i les semblances entre el primer relat de la representació nacional liberal dels setges, el relat canònic d'aquesta representació i el cànon que durant llarg temps dominà la representació nacional dels setges, fins que fou superat –però parcialment absorbit– per la representació sintètica de la Restauració. No ha de sobtar que el primer relat liberal arribés de la mà d'un antic defensor de Girona, al 1820 i amb una interpretació tan radical, tan pròpia dels *exaltados*. Es palesa la inhibició –que hom ja veurà més endavant– dels grans historiadors liberals durant el regnat de Ferran VII, àdhuc durant el Trienni, dominat pels dits *exaltados*. En el fons, aquesta crònica no deixa d'ésser una irrealitat per entre el predominant relat institucional, d'origen clerical, contrarrevolucionari, antiliberal i religiós, mes fervorosament nacionalista. Fou, per contra, la irrealitat que clogué l'etapa de les cròniques dels actors i precedí el silenci historiogràfic que rompé, quant al present cas d'estudi dels setges de Girona, la *Historia* de Toreno i la creació, excentrada i sobtada d'un cànon fix i estàtic de la representació liberal dels setges, sense que hi hagués hagut una dialèctica entre interpretacions o una maduració i poliment de l'hermenèutica liberal. De la crònica

ada i representada, sense complexitats en el relat dels setges.

239. Toreno reproduirà la mateixa hipòtesi a la *Historia* (QUEIPO DE LLANO, 2008: 477)

240. HARO, 1820: 101.

241. Toreno no anà tan lluny i optà per una moderada cautela.

242. HARO, 1820: 51.

de Haro es passa a Toreno i s'escombra tot el bagatge de cròniques institucionals-clericals que, verament, foren les autèntiques primeres històries dels setges, més enllà de la qualitat d'actors o contemporanis dels setges, dels seus autors, com hom veurà tot seguit.

*

* *

L'etapa en la qual els actors dels setges tingueren la necessitat d'historiar la vivència és ben desigual. Deixant de banda l'asèptic i descriptiu Minali, els dos exemples presentats, Francisco Satué i Miguel de Haro són antitètics en interpretació, missatge i mètode. Les cròniques del primer no són pròpiament un intent d'historiar la vivència, sinó d'instrumentalitzar des de la comoditat institucional de l'absolutisme de Ferran VII la vivència a partir de la creació d'una memòria d'Álvarez de Castro, exagerada, parcial i inventada, tal com decennis més tard demostraria el General Gómez de Arce. La crònica del segon sí que és un intent reeixit d'historiar la vivència, que aportà el primer cànon epistemològic i hermenèutic liberal –radical– dels setges. Sigui com sigui, ambdós autors tingueren una importància posterior capital, ja fos per perpetuar un cert retrat d'Álvarez de Castro amb èxit continuat i transversal durant tot el Vuit-cents, ja fos per posar les bases de la representació nacional liberal dels setges, amb la influència que tingué sobre la *Història* de Toreno.

ELS INICIS HISTORIOGRÀFICS
LES CRÒNIQUES INSTITUCIONALS-CLERICALS

En aquest capítol s'inclouen les dues grans cròniques escrites per dos eclesiàstics durant els primers anys posteriors a la guerra, a l'empara del mecenatge institucional. El detonant de la confecció d'aitals cròniques institucionals fou la Real Orden del 21 de juliol de 1815 que establia el primer guiatge de la immediata memòria de la Guerra de la Independència:

«Considerando el Rey la grande importancia de proporcionar los medios más seguros y acertados de que consten con certeza los hechos heroicos, los sentimientos leales y las acciones bizarras, la constancia en los trabajos y persecuciones y todo género de ultrajes ejecutados y sufridos por sus muy dignos vasallos en la época que ha transcurrido desde que las tropas francesas principiaron a entrar en España, con el pretexto de aliadas, hasta que fueron arrojadas todas de ella a viva fuerza, para que transmitidos todos estos singularísimos sucesos por la historia a las edades futuras, se perpetua la memoria, dignidad y nobleza de tan singular Nación, y puedan desmentirse las noticias que se esparzan para disminuir o debilitar sus glorias, se ha servido mandar que los actuales Ayuntamientos plenos con asistencia de los Párrocos establecidos en los respectivos pueblos de la península [...] formen una relación circunstanciada de todos los expresados sucesos notables y dignos de aplicarse ocurridos en ellos, y en su término y jurisdicción en la expresada época

[...]²⁴³

Mai no ha estat prou valorada la importància d'aquesta Real Orden de 1815 que perfilà d'una manera molt dirigida la primera *memòria* nacional. Els eixos del que es pot recordar, com s'ha de recordar i a través de qui s'ha de recordar són fixos: únicament es poden recordar les grans gestes, s'ha d'obviar i criticar la facció liberal dins el bàndol patriòtic i l'exercici de memòria romanica clos dins l'àmbit eclesiàstic, per la tasca expressament encarregada als membres de l'estat clerical d'elaborar les dites memòries. Semblantment, hi ha una idea de nació. Encara que sigui fort difícil d'establir quina classe d'idea de nació és —el text només permet les conjectures—, la nació que apareix sembla que s'apropa a una idea actual de la nació. Siguí com sigui, aquesta Real Orden posà les bases d'una erràtica «historiografia» institucional, d'origen únic, això és, els eclesiàstics amb la instrucció suficient per afaïçonar la crònica de la guerra de la seva localitat. Se cercava no solament els elements de més assegurada fidelitat, sinó també els de més marcada militància per al trinomi tradicional de «Dios, Patria y Rey». És per això que s'optà per aquells eclesiàstics que s'enquadraren durant la guerra en un «catolicisme de combat» declarat, ja fos al púlpit, ja fos pròpiament al baluard. Quant als setges de Girona de 1808 i 1809, hom troba dos exemples d'aquestes cròniques institucionals-clericals: el P. Ramon Ferrer, CO i el P. Manuel Cúndaro, OFM. L'un des de Barcelona i l'altre des de Girona feren una gran aportació al primer coneixement dels setges i posaren les bases d'una representació nacional que no tingué continuïtat fins en uns quants decennis més tard.

LA GRAN CRÒNICA DE LA VIVÈNCIA: EL *BARCELONA CAUTIVA* DEL P. FERRER

El primer inici historiogràfic establert des de la vivència arribà amb la publicació a Barcelona de l'obra *Barcelona cautiva* del P. Ramon Ferrer, de la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona. El 13 de febrer de 1815 —sis mesos abans de la Real Orden que establia l'obligació per a cada localitat de redactar la seva història durant la Guerra de la Independència— el P. Ferrer publicà el primer volum de la seva obra. Escrita, segons l'autor, a partir de les experiències de la guerra que havia anotat regularment al seu diari²⁴⁴, es publicà sota el mecenatge del Capità General de Catalunya, el Marquès de Campo-Sagrado. L'obra és dedicada a aquest militar, que ostentà el càrrec de Capità General d'ençà l'evacuació de les tropes franceses de Barcelona i l'arribada de Ferran VII de la seva captivitat. L'obra s'avançà, en certa manera, a la Real Orden del 21 de

243. AMG, *Manual de Acuerdos de 1815*, f. 248r

244. FERRER, 1815: XI.

juliol de 1815 referent a la redacció d'històries locals sobre la guerra. Tanmateix, tenint en compte la natura del mecenatge, la intencionalitat política és la mateixa: la de dotar-se d'una crònica institucional que construeixi el discurs històric oficial sobre la Guerra de la Independència apte per al consum i la propaganda del règim de Ferran VII. En realitat, els inicis d'aquesta obra procedien d'un substrat propi. El dit Marquès de Campo-Sagrado se sentí complagut per l'esborrany del *Barcelona cautiva*, la *Idea de la Fidelidad de Barcelona durante su cautiverio á su adorado Rey el Señor Don Fernando VII*²⁴⁵, publicat al 1814. Aquest havia estat l'embrió de la gran obra del P. Ferrer i no s'hauria de descartar que l'aparició d'aitals cròniques a les institucions —i fins i tot a la cort— provoqués al juliol de 1815 la promulgació de la susdita Real Orden, a fi d'harmonitzar-ne la producció. Sigui com sigui, la crònica del P. Ferrer s'insereix plenament dins el cos d'obres institucionals d'origen eclesiàstic, elaborades amb el mecenatge d'una autoritat local o regional.

Encara que l'obra tingui l'objectiu de relatar l'ocupació francesa de Barcelona, el P. Ferrer manifesta sempre la seva intenció d'historiar la guerra a Catalunya. És per això que, si bé que Barcelona és l'escenari privilegiat del relat, les pàgines i l'espai dedicats a Catalunya són molt remarcables, fins a tant que superen en importància el relat pròpiament barceloní. A més, s'ha de pensar que una de les intencions de l'eclesiàstic és la de demostrar que el culte catòlic continuà a Barcelona amb gran dificultat però amb un desplegament notable i un seguiment popular destacat²⁴⁶. Aquest és un dels punts essencials de les cròniques insitucionals-clericals: com que els seus redactors són eclesiàstics, no solament hi ha una ideologia compartida, ans una reivindicació compartida, això és, la d'enaltir la participació i el protagonisme del clergat a la guerra. En el cas del P. Ferrer, aquest protagonisme s'expressa a través del manteniment del culte catòlic i de la gran exaltació dels màrtirs de la Conspiració de l'Ascensió de 1809. Deixant de banda aquests aspectes eclesiàstics, l'autor és molt explícit quan enumera els objectius de l'obra, és a dir, a «[...] manifestar históricamente tres grandes verdades. / 1.ª El furor con que las tropas de Napoleon invadieron á Cataluña y ocuparon Barcelona. / 2.ª El amor intenso que á pesar de tanta opresion ha conservado una y otra á nuestro amado Rey Fernando VII. / 3.ª El favor especialísimo del Cielo hácia nuestra cautiva Capital.»²⁴⁷. Mai s'ha de perdre de vista la missió de l'oratorià de redimir Barcelona del títol de «ciutat desafeçta», per tal com el col·laboracionisme desplegat durant l'ocupació de Barcelona podia menar a imaginar una cosa tal; el P. Ferrer ho vol esborrar al preu que

245. FERRER, 1815: VIII.

246. FERRER, 1815: XX-XXI.

247. FERRER, 1815: XVI.

sigui. És per això que vincula estretament Barcelona a Catalunya i dedica tant d'espai a explicar les gestes catalanes contra l'invasor, a maximitzar la Conspiració de l'Ascensió del P. Gallifa i a explicar constantment per què no fou possible a Barcelona un aixecament contra els francesos. En resum, l'objectiu final és el de «[...] sacar la grande verdad: que durante la dominacion francesa, si Barcelona fue fiel á su legitimo Soberano Don Fernando VII, no lo fue menos á su Dios [...]»²⁴⁸. El relat del P. Ferrer és, en el fons, la defensa de la Barcelona tradicional, religiosa, monàrquica i patriòtica que una ocupació francesa permanent de la ciutat durant la guerra eclipsà i podia eclipsar encara més en les futures produccions historiogràfiques. Era una lluita personal per la recuperació del trinomi tradicional a Barcelona en la memòria històrica de la nació²⁴⁹.

Quant al P. Ramon Ferrer, hom disposa de poques notes biogràfiques. Nascut a Barcelona el 1777, solament n'és coneguda la seva activitat a la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona a través dels seus propis escrits²⁵⁰. Morí al 1821, a causa de la febre groga que assolà la ciutat de Barcelona. La tasca assistencial dels pares oratorians per entre els malalts provocà la mort de quatre pares, entre els quals el P. Ferrer²⁵¹. La condició de clergue de l'autor del *Barcelona cautiva* no és circumstancial, ans essencial per comprendre la natura d'aital obra. D'una banda, els supòsits ideològics que impregnen l'obra condicionen a bastament la interpretació que ofereix dels francesos i de la lluita mantinguda pels espanyols durant la Guerra de la Independència. A diferència de l'hermenèutica liberal posterior a la publicació de l'obra del P. Ferrer, la unanimitat dels defensors del bàndol dels patriotes és inexistent, pels judicis de valor que introdueix sistemàticament el P. Ferrer a partir d'una interpretació eixida de l'ortodòxia tradicional. Aquestes valoracions dins el camp patriota menen a la creació d'imatges negatives dels elements més «exaltats», a parer del pare oratorià. Fins i tot transcendeix l'animadversió vers membres de la mateixa comunitat oratoriana com el P. Coris, un activista compromès amb la lluita contra l'invasor i amb la causa liberal, que el P. Ferrer considera «demagògica» i en pro de l'«anarquia»²⁵². La posició privilegiada del P. Ferrer²⁵³ li permeté de presenciar els esdeveniments més notables de la Guerra de

248. FERRER, 1815: XXI.

249. FERRER, 1815: VIII.

250. L'única biografia que es pot trobar actualment és del P. Josep de C. Laplana, a l'obra dedicada a la història i el patrimoni artístic de la Congregació de l'Oratori de Barcelona (LAPLANA, 1978).

251. LAPLANA, 1978: 232.

252. FERRER, 1821: 146.

253. Hom no ha d'oblidar la situació de la Congregació de l'Oratori de Barcelona: adossada al Palau Episcopal, a cinquanta metres de la catedral i al costat de l'indret on el P. Gallifa i els altres patriotes de la Conspiració de l'Ascensió foren afusellats el 3 de juny de 1809 per l'aixecament antifrancès que protagonitzaren. Justament, aquesta posició privilegiada comportà que el P. Ferrer fos actor d'una bona quantitat dels esdeveniments de la Guerra de

la Independència a Barcelona i ésser-ne un actor –silenciós i discret. La seva militància política al costat dels patriotes, si bé que és exposada repetidament al llarg de tota l'obra, no es materialitzà mai i preferí la discreció amb un col·laboracionisme passiu des de la seva posició de l'Oratori i, més tard, des de la vicaria de la parròquia de Sant Just de Barcelona. Amb tot, la seva pertinença al sector contrarrevolucionari del clergat el predisposa a una anàlisi sempre negativa de l'administració francesa, que perseguí l'Església durant tota l'ocupació²⁵⁴.

El *Barcelona cautiva* té una estructura particular. La narració de la crònica segueix fidelment l'estil de dietari personal de l'oratorià, amb unes divisions per anys, mesos i dies, però amb unes divisions temàtiques afegides. D'una banda, hom troba la crònica de l'ocupació francesa a Barcelona; d'una altra, el relat de la guerra a Catalunya; i finalment la descripció de les manifestacions més rellevants del culte catòlic a la ciutat de Barcelona. La lectura atenta de la crònica permet palesar que la descripció de l'ocupació francesa a Barcelona és relativament breu –a diferència de la descripció del culte catòlic a la ciutat– i té molta més força el relat de la guerra a Catalunya. Usualment, el títol de la crònica ha provocat l'allunyament dels historiadors que relataven la història dels setges de Girona; mes, queien en un engany, una il·lusió: la crònica del P. Ferrer fou la primera crònica institucional dels setges, el primer intent d'historiar la vivència que s'escrigué, i és publicà. Justament, en aquest cas, no es tractà d'un historiat propi d'un actor, més aviat d'un coetani, d'un contemporani dels setges. Tot el que presenta el P. Ferrer sobre els setges de Girona no prové de la vivència, ans del testimoni documental més immediat al fet històric i de la seva percepció des d'una ciutat veïna estant. No es tracta d'un element secundari: dins l'amalgama de diaris i cròniques dels inicis historiogràfics en els quals es començaren a traçar les línies mestres de la representació nacional dels setges, l'aportació de l'eclesiàstic oratorià fou la primera²⁵⁵ que es confegí des de la distància de qui no havia participat en la defensa de Girona. Aquest fet permet d'observar quines dinàmiques pròpies pot tenir un relat d'aquestes característiques.

Davant la manca de records propis que permetin d'esbossar l'esquelet de la memòria –a l'estil de la crònica del P. Cúndaro–, el P. Ferrer s'ha de refiar de les fonts. Tot el detall de la narració de la defensa gironina es basa en les fonts a les quals tingué accés. No es tracta de l'ajuda al record que vagin poder emprar el P. Cúndaro, Miguel de Haro i els altres cronistes: per a la redacció del

la Independència, com l'esmentat afusellament, atès que el P. Ferrer fou l'acompanyant dels condemnats (FERRER, 1814: 49).

254. LAPLANA, 1978: 228-231.

255. Si hom exceptua la *Historia de las operaciones* de Cabanes, que se situaria entre el record de la vivència i l'observador més o menys allunyat.

cos central de la història dels setges l'oratorià havia de recórrer a les fonts que existien. És per això que, com que el P. Ferrer no pot aportar la memòria, aporta un primigeni cànon epistemològic i hermenèutic dels fets i el bastiment d'una representació nacional. En el fons, partint d'un fort i sòlid record, el P. Cúndaro arribà a afaïçonar interpretacions semblants. Amb tot, el cos bibliogràfic del P. Ferrer constitueix la primera gran història documentada, que àdhuc serví al franciscà P. Cúndaro d'ajuda a la memòria, sense esmentar els futurs historiadors de l'acadèmia de la Restauració, que trobaren en el P. Ferrer un inesgotable brollador de fonts originals.

Deixant de banda la gran quantitat de decrets, ordres i correspondència diversa²⁵⁶, el P. Ferrer va consultar mantes obres, sobretot diaris de defensors que no s'havien publicat encara o que mai serien publicats. Per entre els diaris dels defensors, hom troba el *Diario Histórico, Militar, Político y Económico del último sitio de Gerona*, inèdit, de Carlos Beramendi²⁵⁷ i el *Diario del sitio de Gerona* d'A. W. Bucher –traduït de l'alemany al 1814 i publicat a Madrid per Pablo Miranda–²⁵⁸. No hi falta la *Historia de las operaciones* (1809) de Cabanes –emprat per a la redacció del relat del segon setge de 1808– el *Memorial histórico* (1810) de Nieto Samaniego o el *Manifiesto* (1816) de Satué. Emprà una obra de recent publicació a França sobre la Guerra de la Independència: la *Histoire de la guerre d'Espagne et de Portugal* (1814) de Jean Sarrazin. Semblantment, és curiosa la inserció d'un material més propi de les commemoracions públiques, com l'*Oracion fúnebre* del P. Cúndaro o l'opuscle *In perpetuam memoriam* (1813) de Jaume Rodoreda. L'ús dels periòdics també és molt sistemàtic. La font privilegiada en aquest cas fou el *Diario de Gerona*, encara que hi ha una presència notable de la *Gazeta del Gobierno de España* i la *Gazeta Militar y Política de Cataluña*.

La interpretació que ofereix el P. Ferrer dels setges de Girona –i alhora de la Guerra de la Independència– s'envolta d'un debat historiogràfic de profunditat, provocat també per les diferents interpretacions de les tendències historiogràfiques en oposició. El P. Ferrer representa un

256. Aquesta relació de les fonts primàries emprades pel P. Ferrer es pot trobar a l'Apèndix del present estudi. Hom ha cregut convenient de presentar la còpia integral del sisè apèndix del quart volum del *Barcelona cautiva* per la seva importància, la seva completesa i pel seu interès, atès que pot servir de selecció de fonts primàries de l'esdeveniment històric dels setges.

Aquest apèndix confegit per l'oratorià combina fonts ben diverses. Probablement, és la selecció del P. Ferrer de les fonts més representatives que va consultar per elaborar els capítols del *Barcelona cautiva* dedicats als setges de Girona. Exceptuant el gruix de la premsa, hom creu que hi ha gairebé la totalitat de les fonts –o referències, amb citacions– consultades. L'apèndix es divideix en tres parts. La primera és una col·lecció de textos oficials sobre el setge de 1809; la segona una compilació dels premis i elogis tributats a Girona; i la tercera els textos honorífics o commemoratius sobre Álvarez de Castro. La primera conté trenta-vuit documents, la segona vint-i-cinc, i la tercera tretze.

257. FERRER, 1817: 76.

258. FERRER, 1817: 207.

corrent historiogràfic ignorat: és la demostració que, abans de la irrupció d'un discurs històric liberal, existí un discurs històric tradicional, catòlic, que emprà i assumí d'una manera normal i normalitzada termes que la historiografia espanyola contemporània ha associat exclusivament al pensament històric liberal: la nació. Quan Álvarez Junco afirma que el «patriotisme ètnic» —que, segons l'autor, seria propi del segle XVIII— passà a ésser patriotisme nacional al 1808²⁵⁹, pressuposa la inexistència de la nació *abans de la modernitat*. El que hauria existit *abans de la modernitat*, solament era etnicitat, patriotisme parcial, mancat dels elements centrals i determinants de la nacionalitat i la sobirania nacional, propis i idiosincràtics en exclusiva de la modernitat, això és, del liberalisme. Com assevera García Cárcel, es presenta la idea que «la fusión de la nación, la libertad y la felicidad fue un logro de los liberales doceañistas que convirtieron a los antes vasallos o súbditos de la Corona en ciudadanos de una nación llamada España.»²⁶⁰. Tot el que ix d'aquests paràmetres bàsics no és ni *nacional*, ni *modern*.

Per consegüent, un exponent historiogràfic com el P. Ferrer és d'una gran incomoditat conceptual. Repetidament, el debat teòric sobre la nació ha expulsat els temps d'*Ancien Régime* de l'Olimp nacional. La nació contemporània sorgeix, neix amb una *machina*. Verament, hi ha una *machina* concreta, ans plural i deslligada de monopolis ideològics conceptuals. La gran justificació emprada per la historiografia liberal i marxista de tots els temps per excloure l'era «prerrevolucionària» de la idea nacional ha estat la noció de sobirania nacional. En aquest llenguatge historiogràfic, s'assumeix plenament una sobirania nacional liberal, que adscriu el poder en l'exercici del pensament polític liberal pel damunt de l'antiga monarquia tradicional, en el moment en el qual el col·lectiu s'expressa com a subjecte polític actiu, segons els paràmetres liberals, en exclusiva²⁶¹. En l'ideal pur de la teoria historiogràfica, aquesta tesi funciona per als casos en els quals es vol forçar el naixement de la nació a una data, això és per al cas espanyol, el 1808. Emperò, el 1808 no fou un aixecament per a l'exercici col·lectiu del poder d'ésser un subjecte polític actiu²⁶². La Guerra de la Independència fou un aixecament contra un invasor i les motivacions majoritàries dels mants aixecaments en la geografia espanyola usualment difereixen d'aquestes vaguetats conceptuals. En realitat, les motivacions de l'aixecament foren el trinomi de «Dios, Patria y Rey»²⁶³.

259. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 129.

260. GARCÍA CÁRCCEL, 2007: 231.

261. En aquest model, el pacte amb el catolicisme no podria canalitzar una idea de sobirania nacional, per l'anacronisme del pensament polític catòlic (VILLACAÑAS, 2005: 174).

262. BALLESTER, 2008: 6-7.

263. En les seves distintes formulacions i formes, el trinomi manté l'essència. Richard Hocquellet (HOCQUELLET, 2009, 12) identifica clarament que el patriotisme espanyol de 1808 es manifestà per a la defensa del que l'his-

Es podria considerar des del prejudici historiogràfic que l'obra del P. Ferrer fou l'expressió del règim absolutista de Ferran VII pel que fa a la construcció de la memòria de la Guerra de la Independència. Es podria pensar que l'èxit o fracàs de la seva obra depenia únicament del règim, atès que el substrat epistemològic i el sistema hermenèutic eren dèbils i sense el mecenatge institucional no tenien gaire possibilitats de subsistència. Així i tot, superat el prejudici, el cànon epistemològic i la interpretació de la guerra que afaïçonaren aitals cròniques institucionals perdurà més enllà de l'arribada de la historiografia liberal, d'aparició posterior. La formació de la representació nacional liberal de la guerra –i, per extensió, dels setges– fou eclèctica. Amb tot, fou la representació del gran èxit, per tal com es vinculà amb un altre gran èxit: el del liberalisme polític a Espanya a partir del decenni de 1830.

Per bé que tant el P. Ferrer com el P. Cúndaro foren l'expressió d'un règim que havia de legitimar una memòria que podia esdevenir incòmoda, per l'ús polític²⁶⁴ que en feia la ideologia oposada al règim absolutista de Ferran VII, la contrarrevolució tingué verament una gran força en la Guerra de la Independència. Les causes de l'aixecament espanyol de 1808 es lligaven a bastament a aquell pensament polític i social, més que no pas a unes idees liberals²⁶⁵. Si l'aixecament hagués tingut un caràcter revolucionari i manifestament liberal, com s'explicaria l'arrelament social de la contrarrevolució a Espanya i, especialment, a Catalunya?²⁶⁶ En la historiografia liberal i marxista de tots els temps s'ha ocultat o negat el paper preeminent de les forces contrarrevolucionàries i les seves motivacions en l'aixecament de 1808. És el que Canals anomena l'«extrinsecisme de la historiografia revolucionària», segons la seva nomenclatura. L'extrinsecisme és l'afaiçonament i sosteniment de tesis historiogràfiques que ignoren les realitats històriques²⁶⁷. No es pot concebre la Guerra de la Independència solament des de paràmetres exclusivament eixits del pensament liberal²⁶⁸. Tampoc es poden emprar etiquetes conceptuals de factura ideològica, parcial, com *antic*, *vell*, *anacrònic*, *caduc*, *reaccionari*²⁶⁹ per identificar tot allò que no s'adequa al marc interpretatiu

toriador anomena un imaginari tradicional, reaccionari. Igualment, nega la possibilitat que en aquell substrat hi hagués idees liberals, forjades en l'experiència de les Corts de Cadis, a parer de l'autor. Molts anys abans, Federico Suárez Verdaguier ja havia proposat aquesta tesi (SUÁREZ VERDAGUIER, 1988: 47, 83-85).

264. PÉREZ GARZÓN, 2003: 108.

265. ÀLVAREZ JUNCO (ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 123-125) manté posicions ambivalents quant a les motivacions de la guerra i, malgrat que reconeix el pes d'unes causes tradicionals –terme pejoratiu en ell, que equival a un anacronisme històric–, es decanta per la interpretació liberal i revolucionària de la guerra.

266. CANALS, 1995: 256.

267. CANALS, 2006: 88.

268. CANALS, 1995: 259-260.

269. FORMENT, 1998b: 140.

d'una tendència historiogràfica. Són unes etiquetes que s'empraren als decennis de 1810 i 1820 i han perviscut fins a l'actualitat en la historiografia progressista. A més, per molt que les històries dels PP. Ferrer i Cúndaro apareguessin a l'empara de la Real Orden del 21 de juliol de 1815, no deixen de participar d'una *veracitat* i d'una *actualitat*.

Tanmateix, en tant que produït historiogràfic elaborat sota el patrocini institucional i va partir d'una ideologia específica, la memòria evocada al *Barcelona cautiva* també té una parcialitat. Hi ha una tasca d'omissió, lligada, moltes vegades, a l'excusa de la dèbil memòria. Quan un autor presenta un cos bibliogràfic tan remarcable, l'excusació de la dèbil memòria no se sosté. Els oblits al text —hom ja ha vist l'absència del P. Coris al relat— s'acompanyen de la creació de simple polaritat: hi ha uns «dolents» oficials, els francesos i els seus *escassíssims* col·laboradors, i uns «bons» patriotes espanyols, que lluiten pel trinomi, en detriment de la diversitat del bàndol patriòtic, per molta importància que la contrarrevolució tingués en aquest bàndol²⁷⁰. L'estil emprat a la crònica permet de consumir aquestes omissions. Semblantment, aquest tipus de relat pot ajudar a treure èmfasi a escenes incòmodes, àdhuc a limitar el paper dels defensors, per focalitzar alguns personatges o elements. Com que preval l'estil de la compilació en format de dietari són unes «llicències» que hom es pot permetre.

Per comprendre la interpretació dels setges que ofereix l'oratorià, cal tenir en consideració els elements adés exposats, ensems amb una vocació de compilació força acusada. Aquesta vocació de col·leccionista de documents és molt útil, tal com hom ha dit, per a l'elaboració d'un cos de fonts molt ric i interessant; tanmateix, també suposa per al P. Ferrer una barrera que, al llarg del relat, li és difícil de travessar: se cenyeix tant al document que li és impossible de superar-lo i atènyer l'anàlisi històrica. Igualment, com que no visqué directament els esdeveniments, no pot emprar una viva memòria per revestir el relat. A diferència de Toreno, que disposava d'una gran habilitat per combinar les dades i l'emotivitat d'una construcció de la vivència i del coneixement omniscient de la història, el P. Ferrer solament coneix la lloa dispersa amb una construcció cronològica del relat, sense cap altra intensitat que la que aportava la font o la bibliografia de l'instant històric tractat. Per consegüent, la càrrega analítica és, més aviat, dèbil i escassa. Fins i tot, en els moments de més transcendència, en els quals l'anàlisi interpretativa és quasi obligada, l'autor defuig aquesta obligació i empra paraules d'altri²⁷¹. L'anàlisi pròpia del P. Ferrer queda tancada

270. És un exercici semblant al que realitzarà majoritàriament la historiografia liberal. Tanmateix, el discurs històric liberal no disposarà de la necessària realitat històrica de la presència generalitzada de la tradició i la contrarrevolució en l'aixecament patriòtic de 1808.

271. És el cas de l'extraït que ofereix de l'exemplar del *Diario de Gerona* del dia 16 d'octubre, el qual empra

dins la noció de l'heroisme. És la gran valor emprada per definir la lluita dels gironins, ensems amb la glòria: «El honor y gloria, que vá adquiriendo la valerosa guarnicion de dicha plaza, y el heróico vecindario que la defienden, no solo merece las mayores atenciones de la Nacion entera, sino tambien las mas grandes consideraciones.»²⁷². No es tracta d'una lluita patriòtica en el sentit de la defensa gironina per la pàtria, sinó una lluita manifestament heroica²⁷³, això és, en la qual destaca més el comportament que la finalitat, per tal com la finalitat és el trinomi, sense que se n'esmenti l'exaltació d'una de les seves parts, com el patriotisme²⁷⁴. És la «[...] inalterable y heroica serenidad»²⁷⁵ del poble de Girona. La valor que es desplega a Girona és l'heroisme i no pas pròpiament el patriotisme²⁷⁶; foren «[...] las voces de la Religion y de la Patria que les instaban [...]»²⁷⁷. És significatiu que sigui un mitjà el que es destaquí, en comptes de la finalitat, això és, el susdit trinomi expressat per aquestes «voces». Així i tot, l'ús de diferents fonts incorporades al relat dilueix aquesta interpretació primària, en benefici de l'espontaneïtat dels textos que el P. Ferrer empra per il·lustrar, encara més, per nodrir essencialment el relat, fins a tant que una interpretació pròpia dels setges es desdibuixa²⁷⁸. Sigui com sigui, no s'ha de perdre mai de vista, encara que l'heroisme sigui la clau interpretativa de l'oratorià, el trinomi, punt culminant de la lluita dels espanyols contra l'invasor.

En aquesta lluita contra els francesos que foren els setges de Girona al 1808 i 1809 els gironins disposen d'un bon tractament. L'aproximació del P. Ferrer al paper del poble a la lluita és

per presentar un «eloqüente resumen histórico», del qual l'oratorià s'inhibeix (FERRER, 1817: 221-222).

272. FERRER, 1817: 307.

273. Segons el P. Ferrer, els francesos consideraven aquesta actitud heroica una «obstinació» (FERRER, 1817: 458).

274. La noció del patriotisme al *Barcelona cautiva* és un dels elements més difosos a nivell conceptual. A les pàgines finals del relat dels setges de Girona, el P. Ferrer fa aparèixer de cop el patriotisme i la pàtria com uns dels elements capitals de la lluita, a la mateixa alçada de la Religió, mentre que el rei desapareix. Són Religió i Pàtria creences per les quals l'espanyol ha de lluitar –sense que sigui una qualitat electiva. A més, hi ha la irrupció d'una desconcertant «nacion catalana» (FERRER, 1817: 458-459), absent durant gairebé tot el relat. De sobte, Catalunya apareix com un objecte ideal, pel qual es lluita, al mateix nivell que la nació espanyola. La barreja d'una nomenclatura antiga i d'una nomenclatura nova al relat del P. Ferrer pot menar a la confusió. Possiblement, les referències a la pàtria, el patriotisme i a la nació –espanyola o catalana– siguin una mescla de l'antic significat de la nació-pàtria (lloc de naixement) i del nou significat, tan lligat a l'explosió patriòtica de 1808: la comunitat nacional electiva esmentada pel P. Ferrer. Aquest emprament indistint de conceptes és la causa de la confusió i de la transició d'una vella noció de sentiment nacional a un molt difuminat sentiment nacional actual.

275. FERRER, 1817: 306.

276. FERRER, 1817: 309. Per bé que aquest pot «animar» (FERRER, 1817: 221) residualment l'heroisme.

277. FERRER, 1817: 13.

278. Per bé que es podrien trobar mants exemples al llarg del text, és simptomàtic l'ús de l'exhortació escrita en català de la Junta Superior de Catalunya publicada al novembre de 1809 a propòsit de la defensa de Girona. L'autor la considera un reflex perfecte del seu missatge, per la qual cosa es palesa la seva idea vaga quant als setges i quant a la guerra (FERRER, 1817: 377-378)

important i notable. Hi ha la idea de la unitat dels espanyols enfront de l'ocupant, al delà de la seva condició²⁷⁹: «[...] estos [els defensors de Girona] estaban resueltos á sepultarse entre las ruinas antes que sucumbir, y aquellos veían un pueblo enteramente nuevo, pues sin hacer distincion del soldado al paisano, del Eclesiástico á la muger, todos manifestaban una serenidad increible en medio de tamañas angustias [...]»²⁸⁰. Domina un sentit d'unitat i d'igualtat de les criatures espanyoles, sense distincions en la lluita per la Religió i la Pàtria. Naturalment, en tant que eclesiàstic, el P. Ferrer accentua el paper del clergat a la defensa de Girona²⁸¹. Per l'heroïtat, els gironins accedeixen a la glòria i, gràcies a això, al cos polític de la Nació. Hom es vol deturar un moment en aquesta concepció de l'oratorià. La idea de nació és particular; per accedir al cos de la nació és necessari de guanyar-se l'ingrés. És a dir, és nació el patriota, el defensor de la causa de la Religió, el Rei i la Pàtria, no pas el qui col·labora, el qui s'inhibeix. Girona i els seus habitants i defensors diversos es guanyaren l'admissió a la nació per la glòria del sacrifici heroic al setge de 1809; «[...] y ya que todos no pueden participar en la gloria de ser sus defensores, desean al menos contribuir [...]»²⁸², això és, a través de la contribució a la defensa –car no tots els espanyols podien lluitar contra el francès en el territori– esdevenien part de la nació. És una transformació de la idea del cos nacional, de la sobirania nacional específica d'aquest personatge, que no entronca amb la visió que suposadament un eclesiàstic hauria de tenir del cos nacional i la guerra contra l'ocupant estranger²⁸³. En el fons, no només es tracta d'una visió particular de l'oratorià, sinó que també és una conseqüència d'una anàlisi closa en unes nocions molt vagues i poc elaborades de la interpretació dels setges, que afecten l'anàlisi i la inserció del paper dels gironins a la lluita. Per molt clar que l'autor tingui que hi hagué una massa indeterminada de *defensors* –soldats, clergues, homes,

279. FERRER, 1817: 73.

280. FERRER, 1817: 208.

281. Al llarg del text hi ha constants referències a la superior heroïtat dels eclesiàstics; és a dir, per al P. Ferrer que una figura com l'eclesiàstic prengui les armes per la defensa de la Religió, el Rei i la Pàtria és un acte encara més gloriós i heroic que el d'un simple artesà, per exemple. Vegeu FERRER, 1817: 227 per un cas d'heroisme eclesiàstic gironí.

282. FERRER, 1817: 307.

283. Segons Alonso (ALONSO, 2008: 76), hi hauria d'haver un lligam entre els membres de tota la comunitat nacional, pel sol fet d'ésser partícips d'una herència comuna i una idiosincràsia pròpia (això és, la religió catòlica). Tanmateix, si bé que el P. Ferrer elabora clarament una distinció entre la comunitat nacional –«nosaltres»– i els francesos agressors –«ells»–, elabora un cos nacional electiu, en el qual cal ésser admès pels mèrits propis. Amb aquesta acció, el P. Ferrer no solament segrega els afrancesats del cos nacional, ans també els patriotes incòmodes, absents al text o difusament criticats –ja siguin els omnipresents liberals, ja sigui l'oratorià P. Coris. No ha de sorprendre aquesta pràctica, per tal com en un «catolicisme de combat» com el del P. Ferrer no es feia altra cosa que la de crear un cos militant, on per ingressar-hi calia acreditar una actitud i un esperit patriòtic heroic. Amb tot, aquest particular «catolicisme de combat» no s'adequa a les seves descripcions generals establertes (vegeu ALONSO, 2008: 77).

dones i nens— no troben un marc on desenvolupar la lluita més enllà de l'heroisme i la glòria, que s'han atès pel sacrifici; i aquest sacrifici els ha permès d'accedir a una comunitat nacional electiva.

Una de les servituds de l'estructura cronològica del relat és que afecta negativament els esdeveniments més destacats dels setges. Com que l'autor es veu obligat a explicar la quotidianitat de la lluita gironina, es dilueixen els salts conceptuals d'uns fets destacats als altres. Això no obstant, dins aquest desenvolupament cronològic, hom troba únicament tres fets destacats del setge de 1809: la història èpica de Lluçia Ansió, l'infant del tambor que es mantingué a la seva posició malgrat les ferides importants, el 19 de setembre de 1809 —anomenat pel P. Ferrer el «Día Grande de Gerona»²⁸⁴— i les malalties i la fam que assolaren Girona durant la conversió del setge de 1809 en bloqueig²⁸⁵. Es constata, que, a despit del gran volum de documentació compilada, l'eclesiàstic no opta per depurar el deversall de fets i recrear els punts culminants dels fets. En un exercici de plenitud positivista excentrada, el P. Ferrer prefereix de romandre al costat del document i uniformitzar en la mesura que li és possible la descripció del dia a dia dels setges. Les excepcions són les tres que hom ha enumerat; i amb la tria de la història més llegendària que real de Lluçia Ansió, l'oratorià cau en la promoció de figures heroiques —vides exemplars i edificants— més que no pas l'anàlisi dels processos històrics que apareixen amb claredat en la documentació, com les relacions entre la Junta Superior de Catalunya i la Junta de Girona, que tan bé mostra la correspondència i els decrets compilats per l'autor.

Pel que fa a la figura d'Álvarez de Castro, encarna per al P. Ferrer l'Heroi suprem²⁸⁶ —la major vida exemplar i edificant. És un guia dels defensors que els permetrà d'accedir al cos electiu de la nació per la glòria i l'honor guanyats en la lluita pel trinomi. No consisteix només en la figura de l'heroi, sinó en la figura del líder absolut, monarquitzant, que assumeix el paper del rei absent, captiu. Les grans decisions d'Álvarez són les que demostren la valor del General, de l'Heroi

284. FERRER, 1817: 225. L'autor justifica l'ús d'aquesta denominació pel que ell ha trobat a les fonts. Assevera en una nota que la majoria de les fonts consultades empen aquesta denominació, la qual cosa assenta el fonament de la denominació definitiva, això és, el «Gran Día de Gerona», que solament és una inversió de l'adjectiu, convertit en epítet.

285. La descripció de l'estat lamentable de la plaça vol provar de construir un gran relat, amb poc èxit, atès que no se separa d'una certa descripció mèdica de la *débâcle* gironina: «Derengámonos un tantico, aunque con dolor, á desplegar el melancólico quadro que entrambos azotes presentaban [els defensors] en el anterior mes de Noviembre. / Trastornados los habitantes y la guarnicion con el incesante trabajo, irregular método de vida, afliccion de espíritu, falta de dormir, habitacion en lugares subterráneos y lúgubres, continuo bombardeo, falta de alimentos, y absoluta carestía de vinos y licores (precisando á hacer uso del agua), dispusieron insensiblemente á una debilidad física, especialmente del sistema nervioso, degenerando en calenturas y gástrico nervioso, á mas del escorbuto y la disenteria [...]» (FERRER, 1817: 364). És un intent de crear un relat efectista, ple d'emotivitat, sense acabar de reeixir.

286. FERRER, 1817: 73.

en majúscula. Si era un heroi, conjuntament a la resta d'herois notables del Panteó gironí²⁸⁷, es causava de la flama patriòtica, del sentiment que canalitzava la defensa per la Religió i el Rei. El retrat del P. Ferrer és molt simptomàtic de les facultats d'Álvarez: com el rei, és presentat com un pare²⁸⁸ per a tots els militars i les seves obres manifestaven que era «[...] un verdadero español»²⁸⁹. De nou apareix la comunitat nacional electiva a la qual s'ingressa per les accions i els mèrits, pel bateig de foc. No s'arriba a l'extrem de construir la representació de l'heroi gironí en Álvarez, però l'autor focalitza les virtuts màximes en el General, vida exemplar de virtuts heroiques, a l'estil dels sants. Per descomptat, la fidelitat al rei –un dels elements del trinomi, que no s'oblidi– és completa i és per això que l'oratorià esmenta l'anècdota de la consagració a Ferran VII amb una divisa que el militar portava sempre al seu copalta. Álvarez és la virtut encarnada. Així, les virtuts de la pietat i la Fe apareixen en un moment de defalliment de l'Heroi: «[...] y fixando sus tiernos ojos en la Imagen de Jesus Crucificado al que tenia sobre la mesa, y que atribuía toda la fortaleza que experimentaba en el mundo, hizo dexacion del de la plaza, recayendo en Don Julian de Bolibar [...]»²⁹⁰. L'Heroi comença a ésser dibuixat a través de l'impuls patriòtic a la lluita contra l'invasor, sosté la seva defensa en el Rei i defalleix i cedeix el comandament amb el Crist. El trinomi es consuma en l'inici, el cos i el desenllaç. Encara que el retrat d'Álvarez no tingui la consistència de futurs retrats en la representació nacional dels setges, té una coherència interna que, amb la necessària depuració, hauria pogut significar la primera erecció d'una representació nacional del personatge. Paradoxalment, encara que el P. Ferrer va consultar el *Manifiesto* de Satué, no esmenta en cap moment l'enverinament del General, que desapareix del relat.

Finalment, el darrer element de l'anàlisi de la crònica del P. Ferrer sobre els setges és la imatge que es presenta del francès. L'oratorià obre el *Barcelona cautiva* qualificant els francesos de «Wándalos modernos»²⁹¹. Són presentats com els grans enemics i destructors de la Religió, tal com correspon a una persona de pensament tradicional com el P. Ferrer. Són els tirans d'Europa

287. El cos dirigent de Girona, amb la totalitat dels eclesiàstics són els qui conformen aquest Panteó (FERRER, 1817: 237).

288. El P. Ferrer recull les més diverses històries per demostrar-ho (FERRER, 1817: 367). A propòsit d'aquesta categoria d'Álvarez de *pater gerundensium*, Michonneau (MICHONNEAU, 2008c: 348) ho assimila a un «traspàs de la sacralitat» de Sant Narcís, el patró de Girona, al General. Encara que ho atribueixi principalment a la cita de Ferrer que empra per sostenir l'argument, aquest traspàs és més clar i demostrat a la crònica del P. Cúndaro, més que no pas a la crònica del P. Ferrer; cal pensar, d'altra banda, que la sacralització de líders i herois en aquest moment històric seguia les mateixes pautes que havien dominat durant l'època moderna i que continuaren dominant en els discurs històrics tradicionals i conservadors; i àdhuc liberals. No és un procés nou, ni estrany.

289. FERRER, 1817: 237.

290. FERRER, 1817: 449.

291. FERRER, 1815: XIII.

i els qui s'alcen en contra de la llibertat de la religió²⁹². Aquests qualificatius són ben coneguts en el discurs del «catolicisme de combat»²⁹³. Per al discurs particular sobre els setges, el francès és el bàrbar, l'incivilitzat que no respecta cap mena de convenció pròpia dels militar i de l'honor²⁹⁴. Són, òbviament, mentiders i manipulen la història per adaptar-la a les seves necessitats²⁹⁵, a més d'ésser un poble de traïdors de la pitjor espècie²⁹⁶. La seva intel·ligència, en tant que militars dominant l'estratègia, també es veu afectada²⁹⁷. El francès és, en suma, l'antítesi de totes les virtuts dels espanyols, l'encarnació dels vicis humans. El discurs antifrancès, tot no essent extremadament violent, no surt dels paràmetres tradicionals i catòlics.

El *Barcelona cautiva* del P. Ferrer és una obra de contrastos. L'oratorià pertany a la *machina* contemporània, la de 1808, actual, però no construeix un discurs que s'insereixi plenament en la contemporaneïtat. Hi ha una certa natura transicional que no es causa pas del seu pensament catòlic; es causa més aviat de la seva discreció i l'absència d'un discurs amb una hermenèutica clarament estructurada en l'actualitat vuitcentista. L'esperit compilador de l'obra beneficia aquesta indeterminació del discurs històric de l'oratorià, que es regeix per unes grans línies conceptuals esbossades a partir del pilar que és el trinomi de Déu, la Pàtria i el Rei. El cos epistemològic sí que es pot considerar plenament actual, però en l'hermenèutica hi ha una manca de definició que sí que es podrà trobar al P. Cúndaro, contemporani del P. Ferrer. Per consegüent, el gran mèrit de la crònica del P. Ferrer és, d'una banda, la gran tasca de compilació documental i, d'altra, l'esforç indefinit de concebre la lluita de la Guerra de la Independència a partir d'un discurs històric tradicional que s'actualitza en aquest nou temps amb limitacions lligades a la natura de l'obra i la personalitat de l'oratorià. Semblantment, tampoc existeix pròpiament una ferma representació nacional dels setges, però s'albiren les bases d'aquesta representació i la inclusió dels setges i la guerra dins un desconegut discurs històric tradicional, que fou el primer a interpretar la Guerra de la Independència i, per extensió, els setges de Girona. Al P. Ramon Ferrer de la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona li costa al llarg de la seva narració de superar la vocació de compilador i d'observador dels anys de la guerra i l'ocupació de Barcelona per part dels francesos. Finalment, no s'ha d'oblidar que aquesta crònica es confeccionà a l'empara de les

292. FERRER, 1815: xx.

293. Vegeu ALONSO, 2008: 84, 91-93.

294. FERRER, 1817: 226.

295. Aquesta altra tònica general és present a la crònica del P. Ferrer, en les seves crítiques contra Bucher (FERRER, 1817: 231, 233).

296. FERRER, 1817: 450.

297. FERRER, 1817: 371.

institucions, per la qual cosa se cenyeix en un marc que, per una prudència palesa, l'oratorià no traspasà mai. El P. Cúndaro sí que anà al delà d'aquest marc establert per l'encàrrec governamental. Malgrat tot, el *Barcelona cautiva* cobrí el buit que existia d'una història local-regional de Barcelona-Catalunya en temps de la guerra a partir dels materials que una persona *autoritzada i reconeguda* pel règim havia recollit durant aquells temps a historiar. És un mèrit que tampoc s'ha d'oblidar mai, tot i les ambivalències que desperta l'autor i la seva obra quan són analitzats.

LA CRÒNICA FALLIDA: LA *HISTORIA POLÍTICO-CRÍTICO MILITAR DEL P. CÚNDARO*

Fruit de la Real Orden del 21 de juliol de 1815, l'Ajuntament de Girona es decidí a encarregar la seva crònica local de la Guerra de la Independència²⁹⁸. No es tractava d'un encàrrec de la magnitud de la crònica del P. Ferrer que, tot superant el marc estriçte de Barcelona, historiava la Guerra de la Independència a Catalunya. La intenció clara era la de confegir un relat dels setges de Girona. No hi havia la intenció de realitzar una crònica de la Girona ocupada²⁹⁹. Tal com la Real Orden establí, el 27 d'octubre de 1815 es convocaren els rectors de les parròquies gironines a una reunió amb el Consistori gironí per escollir qui havia de perpetuar la memòria de les vivències gironines als setges. Aquesta reunió acordà la constitució d'una comissió que escollís la persona més indicada per a aquesta tasca. Vint-i-dues persones formaven aquesta comissió, de la qual la meitat dels membres eren eclesiàstics, per entre els quals hi havia el P. Cúndaro. En un principi, el P. Cúndaro, el Canonge Narcís Xifreu i l'advocat Manuel Aleñá foren les persones escollides per redactar la crònica institucional sobre els setges³⁰⁰. A l'inici de l'any 1816, el P. Cúndaro renuncià a participar a la confecció de l'obra pel volum de treball que tenia. Per idèntics motius, el Canonge Xifreu renuncià al cap d'una setmana i poc després l'advocat Aleñá morí apunyalat³⁰¹. Aquesta dilació preocupà el governador de Girona, Juan José García de Velasco. Es demanà a Mn. Narcís Camps, catedràtic del Seminari Major que procedís a la redacció. En quatre mesos, cap al setembre de 1816 el dit prevere presentà una *Relación* sobre els setges de Girona, que va satisfer García de Velasco: es complia la voluntat reial i Girona disposava d'una crònica institucional sobre la seva epopeia, la qual cosa també beneficiava el prestigi del governador. Se n'ordenà la còpia per a la publicació i la incorporació de l'original al Manual d'Acords de l'Ajuntament. Malauradament, ni es copià, ni fou annexada al Manual d'Acords i, avui, aquesta crònica s'ha

298. BATLLE I PRATS, 1950: IX.

299. Al producte final, aquest fet és ben palès.

300. BATLLE I PRATS, 1950: X.

301. BATLLE I PRATS, 1950: XI.

perdut³⁰². Com si ja aleshores es donés per perduda, el governador encarregà al P. Cúndaro que procedís a la redacció de la història dels setges de Girona. Pel que sembla, García de Velasco no confiava plenament en l'obra de Mn. Camps i mantingué un doble joc entre aquest autor, l'Ajuntament i el P. Cúndaro³⁰³. Sigui com sigui, el 20 de setembre de 1816 el P. Cúndaro rebé l'encàrrec oficial de mans de García de Velasco que, segons Batlle i Prats, «[...] necesitaba por razón de su cargo una relación mandada de R. O. y no perdonó medio para obtenerla.»³⁰⁴. Es palesa que, ja als inicis de la redacció de la crònica hi hagué una polèmica. Mn. Camps fou apartat grollerament a favor del P. Cúndaro. Pel que hom ja ha vist de la seva actuació a propòsit de l'obra de Miguel de Haro i del que hom veurà més endavant, es constaten les maniobres d'aquest religiós per obtenir els seus objectius.

La darrera notícia sobre la crònica del P. Cúndaro es troba el 6 de novembre de 1818, quan s'informà de l'acabament de l'obra i de la necessitat de satisfer els honoraris de l'autor. En aquest punt hom troba la causa que impedí la publicació de la *Historia* del P. Cúndaro: l'endarreriment del pagament i la inflexibilitat del religiós a rebre la quantitat estipulada en començar l'obra. Breument, com que l'Ajuntament no pagà, la crònica no es publicà. El P. Cúndaro ofereix en el seu segon pròleg de l'obra la seva versió dels fets:

«Por más que el difunto Excmo. Sr. D. Juan José García de Velasco, Gobernador a la sazón de esta Plaza [Girona], hubiese activado por su parte las diligencias, para que se diese al público una obra que inmortalizaría la heroica defensa de Gerona y de su invicto defensor Gobernador y General, D. Mariano Alvarez, no tuvieron efecto por algunas rémoras que iban defiriendo y retardando su impresión. [...] De entonces [any 1818] a acá [any 1833] el autor ha sido varias veces solicitado a entregarla, haciendo alguna rebaja de la que les parecía a los que habían de hacer el desembolso [l'Ajuntament de Girona] excesiva recompensa y compensación, y que aquel Excmo. Sr. Gobernador había prefijado para el escritor y su convento; por el trabajo de tres años que empleó el primero en su composición, y por los emolumentos de que se vió privado el segundo en el dicho tiempo, y que ciertamente hubiera acarreado el autor ocupado entonces exclusivamente en las laboriosas tareas de la historia, con las ventajosas de la predicación.»³⁰⁵

L'impediment que mantingué l'obra en un calaix foren les exigències econòmiques del P.

302. BATLLE I PRATS, 1950: XVI.

303. BATLLE I PRATS, 1950: XVI.

304. BATLLE I PRATS, 1950: XVI.

305. CÚNDARO, 1950: 7.

Cúndaro vers l'Ajuntament de Girona. Quan el P. Cúndaro escrigué aquest segon pròleg, amb una gran amargor, era l'any 1833 i no preveia de veure publicada l'obra en vida; ni pòstumament. Les acusacions de plagi contra Miguel de Haro ben probablement són fruit d'aquesta amargor. Per exemple, quan es refereix a Miguel de Haro, sempre el descriu com un «[...] oficial no sé de qué superior graduación de los Reales Ejércitos»³⁰⁶, quan dins l'obra en descriu el rang i l'ocupació amb precisió³⁰⁷. El 1848, ja mort el P. Cúndaro, l'Ajuntament de Girona negocià la còpia dels originals de l'obra, que es trobaven al Seminari d'Escornalbou, a Tarragona. A través de l'Arquebisbe de Tarragona es pagaren els drets d'adquisició i al 1849 la dita còpia ja era a Girona³⁰⁸. L'original de Tarragona és possible que s'emprés en l'edició parcial que Salvador Sanpere féu al 1887³⁰⁹ a la *Revista de Ciencias històriques*, mentre que la còpia de Girona, si bé que hi hagué mantes iniciatives locals durant el segle XIX i durant el primer terç del XX, romangué inèdita fins que al 1950 l'Institut d'Estudis Gironins la publicà, gràcies a l'edició de l'historiador local gironí Lluís Batlle i Prats.

Al llarg de la narració de les peripècies de la redacció de la crònica institucional-clerical de la Guerra de la Independència hom observa el paper privilegiat de l'autor, el P. Manuel Cúndaro. Es disposen de poques dades bibliogràfiques. Superior al convent de l'Orde dels Frares Menors de Girona³¹⁰, on ostentava el càrrec de Lector en Sagrada Teologia, el P. Cúndaro s'implicà a fons en la lluita contra l'invasor francès durant la Guerra de la Independència. Era un religiós bel·ligerant, abrandat defensor del trinomi «Dios, Rey y Patria» (en aquest ordre), molt apartat del model de l'oratorià P. Ferrer, observador discret i atent del món que l'envoltava, sense participar als esdeveniments, sense que això anés en perjudici de la força argumental i retòrica del P. Ferrer en les seves proclames a favor del trinomi. Aquesta vida del P. Cúndaro donada al combat per una defensa de les valors de la Tradició fou pròpia d'ordes com la dels Frares Menors³¹¹. En el cas de Girona, els franciscans i els dominics foren els qui encapçalaren la lluita clerical contra el francès, enquadrats a la 7ª Companyia de la Cruzada Gerundense, que comandava el propi P. Cúndaro. La major part del clergat regular era enquadrat en aquesta companyia, mentre que la part més militant del clergat secular s'enquadrava a la 8ª Companyia³¹². Després de la guerra, hom ja ha vist que el P.

306. CÚNDARO, 1950: 10. En aquest mateix fragment es refereix a «Manuel de Haro».

307. CÚNDARO, 1950: 375.

308. BATLLE I PRATS, 1950: XX-XXI.

309. Vegeu CÚNDARO, 1887.

310. FELIU, 1972: 139.

311. ALONSO, 2008: 80. L'autor també hi inclou els jesuïtes, tot oblidant que en aquells moments la Companyia de Jesús no existia.

312. La implicació del clergat gironí a la lluita ha estat ben documentada. Franciscans i dominics foren el pilar

Cúndaro seguí a Girona i era un personatge influent, ben situat al costat del poder civil. Amb la Revolució de 1820 i el Trienni, el religiós tingué una existència convulsa: fou dut pres a Barcelona ensems amb tota la resta de comunitat el 16 de novembre de 1822. Allí, demanà un passaport per exiliar-se a Roma. Tanmateix, es dirigí a Marsella i tornà a Catalunya amb els Cent Mil Fills de Sant Lluís³³. El seu protector polític, el governador García de Velasco, també patí l'exili durant el Trienni. Poc després del seu retorn, el 14 d'octubre de 1823 pronuncià un sermó inflammat en acció de gràcies per la restitució del poder absolut de Ferran VII³⁴ a la Catedral de Girona. Poc després passà a Castella, prop de Madrid. Durant la Guerra dels Malcontents fou vocal de la junta local d'Alforja³⁵. Al 1832 retornà a Girona i aquí es perd la pista del P. Cúndaro³⁶, on és possible que morís entre 1833 i 1848.

El llegat historiogràfic del P. Cúndaro fou fràgil, tan fràgil que no fou plenament conegut fins al 1950. La seva influència al Vuit-cents espanyol fou moderadament reduïda. Encara que al 1887 se'n publicà una part, s'optà solament per les parts més tàctiques dels setges, que exclouien la interpretació del religiós. Tingué més incidència a la historiografia vuitcentista el *Barcelona cautiva* del P. Ferrer que l'obra específica dels setges del P. Cúndaro. A banda d'incorporar l'obra dins el repertori de cròniques institucionals elaborades per encàrrec reial, la *Història* del P. Cúndaro pertany a les obres d'origen catòlic contrarrevolucionari, fruit d'aquesta acció catòlica en la propaganda i la guerra de religió³⁷. És per això que és d'un gran interès l'estudi del significat del terme «pàtria», lligat a un altre concepte, aparentment d'ús exclusiu liberal, com és el de la «sobirania nacional». I és que dins les pàgines de la *Història* del P. Cúndaro, l'emprament és sistemàtic³⁸.

Encara que la natura inflamada i la prèdica bel·ligerant del P. Cúndaro casa amb alguns dels

de l'engagement eclesiàstic. La majoria dels frares de sengles convents eren a la 7a Companyia de la Cruzada Gerundense (GIRBAL, 1880a: 187-188). Cal sumar la presència notable de caputxins, carmelites, mercedaris i mínims. Alguns dels religiosos més implicats en la defensa foren el Prior del Convent dels Frares Predicadors de Girona, el P. Joan Costabella OP, vocal de la Junta de defensa de Girona i incitador de l'aixecament antifrancès de 1808 a la ciutat (GARGANTA, 1959: 58-59); els dominics Narcís Puig i Ignasi Barnoya es distingiren notablement en la lluita armada (GIRBAL, 1880a: 187. COLL, 1959a); el P. Tomàs Joan Serra OP fou un encès predicador que incità permanentment el poble a la defensa des de la trona (COLL, 1959b). En suma, la implicació de l'Església a Girona en la defensa de la ciutat fou absoluta, tal com ho testimonia la documentació del moment (MARQUÈS PLANAGUMÀ, 1959).

313. FELIU, 1972: 139.

314. El sermó provocà les iras de la premsa liberal de Barcelona (FELIU, 1972: 139). Vegueu el sermó a CÚNDARO, 1823. El franciscà ja s'havia significat en la predicació amb el seu sermó de 1808 en els funerals dels defensors de la ciutat en l'atac francès del 20 de juny (Vegeu CÚNDARO, 1808).

315. TORRAS, 1967: 53.

316. CÚNDARO, 1950: 6-8.

317. VILCHES, 2008: 259.

318. CÚNDARO, 1950: 26.

exemples que habitualment s'usen per caracteritzar el clergat reaccionari espanyol³¹⁹, la realitat presenta una gran quantitat de matisos, fins i tot per entre els eclesiàstics com el P. Cúndaro. D'altra banda, cal tenir en consideració que, si bé que el clergat fou contrarrevolucionari, existí un clergat col·laboracionista³²⁰, afrancesat, i un clergat liberal en el bàndol patriota³²¹. Ambdós col·lectius eren el producte del que Francisco Canals anomena «la generació il·lustrada, jansenitzant i regalista» del segle XVIII espanyol³²². El grup eclesiàstic de més interès és el de la majoria i, d'altra banda, el més visible: el clergat contrarrevolucionari. A grans trets, la historiografia defineix normalment aquest col·lectiu a partir de la seva condemna de la filosofia il·lustrada, de la defensa dels principis de la Fe catòlica i, en fi, del trinomi susdit que guiava el pensament clerical patriòtic³²³, sense tenir en compte que dins aquest clergat existien dues tendències, tal com assenyala Suárez Verdaguier: els reialistes absolutistes –immobilistes– i els reialistes reformadors³²⁴. Aquestes diferències han estat ignorades i l'amalgama contrarrevolucionària ha estat anomenada respectivament per part de la historiografia espanyola «la nación frailuna»³²⁵.

La capacitat del clergat contrarrevolucionari de pensar nacionalment posa en dubte la gran quantitat de tesis historiogràfiques elaborades al voltant del prejudici extrinsecista existent en una part de la historiografia espanyola que insereix el discurs històric catòlic del moment en anacronisme permanent³²⁶ que es tradueix en una inadaptació en la nova *machina*, en la *modernitat*. Tan-

319. Un dels exemples més emprats és el *El soldado católico en la guerra de Religión* del caputxí P. Diego José de Cádiz, publicat al 1793 a propòsit de la Guerra Gran: «Pelear contra los sectarios en la pretendida igualdad e independencia, obedeciendo a Dios, al Soberano, y a sus respectivos Ministros, consiste la Justicia de que debe armarse el Soldado Católica para pelear contra los partidarios de la libertad anti-cristiana.» (CÁDIZ, 1793: 9). La historiografia liberal espanyola contemporània continua considerant que aquesta és l'essència del pensament clerical espanyol de l'època, sense aprofundir en les altres característiques del discurs catòlic tradicional (VILCHES, 2008: 260, 267-268)

320. ALONSO, 2008: 90-91.

321. ALONSO, 2008: 92. Com el P. Coris descrit al *Barcelona cautiva*.

322. CANALS, 1995: 216-220.

323. És remarcable l'oposició de la Tradició catòlica vers Godoy i les seves polítiques regalistes i jansenitzants pròpies del despotisme il·lustrat (GONZÁLEZ CUEVAS, 2000: 64-65). Justament, aquest grup, malgrat els prejudicis historiogràfics que sofreix, fou l'avantguarda de la lluita nacional contra l'invasor.

324. SUÁREZ VERDAGUER, 1988: 31-32. En un exercici d'uniformització i estigmatització, la historiografia progressista ha provat de suprimir les diferències entre aquestes dues classes de clergat, que coincideixen amb les dues classes de pensament contrarrevolucionari espanyol, almenys fins a la Revolució de 1836 (Un exemple a HERRERO, 1988: 19-21).

325. TOLEDANO, 2007: 555.

326. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 32-35. El que l'autor anomena «patriotisme ètnic», un intent de reconèixer l'existència d'un sentiment patriòtic abans del «naixement de la nació» en la modernitat, tot evitant d'emprar el *modern* terme de «nacionalisme», que seria propi exclusivament de l'època contemporània. Fins i tot, hi ha algun autor que va més enllà i considera que el pactisme obligat de la modernitat espanyola amb l'antinació catòlica causà la debilitat del nacionalisme espanyol (VILLACAÑAS, 2005: 160).

mateix, existí –i l'obra del P. Cúndaro n'és una prova– un catolicisme espanyol amb capacitat de concebre un discurs nacional propi, idiosincràtic, *actual* –no pas *modern*– fins a tant d'incorporar el concepte fonamental de la «sobirania nacional». Des del moment en el qual la reacció catòlica que representa el P. Cúndaro és capaç no solament d'evocar repetidament la pàtria com a una de les finalitats de la lluita, sinó la «sobirania nacional» com un dels principis que guiaven la defensa de Girona, hom es troba davant d'una situació que ja no permet d'aplicar més teleologismes. L'obnubilada negació dels fets per part de la historiografia espanyola ha donat unes sentències com les d'Àlvarez Junco a propòsit de la capacitat catòlica de pensar nacionalment: «El número de citas que podrían acumularse en favor de esta definición católica del españolismo y la integridad moral sería poco menos que infinito. / Mas no hay que dejarse engañar por ello. Una cosa era ser católico, y seguir defendiendo la unidad católica de la nación, y otra basar la construcción de la identidad nacional en la religiosidad tradicional y estar decidido a perpetuar la situación privilegiada de la Iglesia tal como se había heredado.»³²⁷. Tots els exemples, totes les proves que es puguin aportar sempre seran negades per Álvarez Junco i, per extensió, per aquesta part de la historiografia espanyola³²⁸: no hi pot haver una nació catòlica bastida a partir de la religiositat tradicional³²⁹. A més, l'existència de la nació passa a supeditar-se a uns paràmetres externs, tal com l'anorreament de l'Església, en tant que suposada institució d'*Ancien Régime*. En suma, el catòlic no es pot nacionalitzar i el que existia abans de l'adveniment de la modernitat liberal –termes generalment sinònims– no podia existir en aquella nova *machina*. La irrupció a partir de 1840 d'unes figures catòliques –com Jaume Balmes– de gran incomoditat per a aquesta harmònica, cohesionada i ortodoxa modernitat provocaren usualment en aquesta historiografia espanyola marxista o liberal una agudització del prejudici i l'absoluta impossibilitat de defensar un catolicisme sense capacitat de pensar nacionalment, a despit de l'aclaparadora realitat històrica.

Per a la redacció de la crònica, el P. Cúndaro utilitzà algunes de les cròniques que ja s'havien publicat. La sinceritat de l'autor en aquest punt és manifesta: en cap moment pretén de

327. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 51.

328. Alguns historiadors (HERRERO, 1988: 14) reconeixen el pes decisiu del catolicisme «[...] en la formación del espíritu español moderno [...]»; i malgrat tot, continuen dissenyant una idea de l'Espanya del Vuit-cents a partir dels paràmetres liberals.

329. Gregorio Alonso (ALONSO, 2008: 78) considera que el lligam de l'ésser catòlic amb la monarquia, absolutista, convertia la nacionalització dels catòlics en un problema a la llarga, malgrat que l'expressió nacional espanyola en la Guerra de la Independència fos manifestament catòlica (ALONSO, 2008: 98-99). En realitat, l'autor planteja la qüestió des dels paràmetres de la religiositat i la secularització, d'una banda, en el poder polític i, d'una altra, en la societat. Alonso arriba a presentar la idea que la radicalització liberal i l'accentuació del divorci entre la modernitat i el catolicisme es causa de la radicalitat reaccionària de l'Església i el pensament catòlics, sense acabar de valorar en la seva profunditat de l'anticlericalisme liberal i àdhuc el seu sentiment antirreligiós, especialment al decenni de 1830.

fer seves les apreciacions d'altres autors i, usualment, emprà les cròniques anteriors a la seva per deixar constància «[...] de muchos sucesos y circunstancias que se escaparon de mi vista y conocimiento.»³³⁰. Doncs, per al seu relat, el P. Cúndaro recorregué al *Diario del sitio de la plaza de Gerona en Cataluña del año de 1809* de l'alemany A. W. Bucher, traduït a l'espanyol al 1814 per Pablo Miranda, un dels actors de la defensa de Girona. Emprà especialment aquesta crònica per oferir dades de l'enemic francès, a les quals ell no tenia accés. Segueix aquesta obra el diari, inèdit aleshores, del Coronel Guillermo Minali, que fou publicat molt tardanament al 1840 sota el títol d'*Historia militar de Gerona*. Una font a la qual el P. Cúndaro recorre amb gran freqüència són els exemplars del *Diario de Gerona* apareguts durant els tres setges, que li permetien d'accedir a la informació del dia a dia de la defensa gironina. No era, amb tot, el primer autor que utilitzava la dita font, per tal com el P. Ferrer ja els havia usat sistemàticament al *Barcelona cautiva*, d'on el P. Cúndaro havia extret la majoria de decrets, cartes i bans del període dels setges que l'oratorià havia compilat. L'emprament d'aquesta crònica és significatiu, atès que havia estat publicada al 1817, l'any abans que el franciscà acabés la seva *Historia*. El *Memorial histórico* de Nieto Samaniego clou la relació de les fonts usades pel P. Cúndaro. Es palesa que l'originalitat de l'obra no rau en l'aportació de noves dades concretes sobre els setges, sinó en la interpretació que n'oferia, a partir de les dades compilades per la vivència i a partir d'aquells autors —els *diaristas*, com ell els anomena amb un cert menyspreu³³¹— que ja havien escrit les seves cròniques o que ja havien historiat, amb major o menor mesura, les vivències dels setges de 1808 i 1809.

La gran aportació historiogràfica circumscrita específicament als setges de Girona se situa en la línia de l'aportació historiogràfica del P. Ferrer per a la Barcelona ocupada: la descripció de les activitats eclesiàstiques i religioses de la ciutat. Aquest fet no tindria més rellevància que la simple vivència d'un clergue que narra la vida clerical gironina si no fos per la importància capital de l'estat clerical i de la religiositat i les pietats populars en el desenvolupament de la defensa gironina. Hom ja ha vist que el P. Cúndaro era el Capità d'una de les companyies de la Cruzada Gerundense, la qual cosa palesa la implicació del clergat en la defensa. Emperò, aquesta implicació anava més enllà, des del moment que l'elit clerical gironina, encapçalada pel bisbe Mons. Ramírez de Arellano, els priors i abats dels ordres regulars gironins i el Capítol catedralici s'implicaven plenament en la lluita; i des del moment que la fervor religiosa gironina nomenava el seu patró, Sant

330. CÚNDARO, 1950: 5.

331. El menyspreu que té aquell qui se suposa superior a aquests per la seva suposada qualitat d'historiador (CÚNDARO, 1950: 4).

Narcís, *Generalísimo de tierra y mar*³³². L'autor ho explicita en un passatge: «Aunque eclesiastico y religioso soy naturalmente imparcial, y como historiador debo serlo por obligación. No es pues efecto de la pasión al estado sino hacer honor y justicia a la verdad el que relacione yo aquí lo mucho que contribuyeron los eclesiásticos de Gerona y su obispado [...]»³³³. I continua: «[...] bien podria decirse más, y más hubiera dicho entonces el dignísimo General, si hubiese visto lo mucho más que hicieron después los eclesiásticos para la defensa.»³³⁴. Nogensmenys, no era, com hom ha dit adés, l'única activitat del clergat. La fervor religiosa s'expressa constantment al relat, en tant que reflex de la pia activitat realitzada durant la defensa: «[...] los geroneses recurrieron llenos de confianza a aquella poderosísima Señora y Reina Soberana, celebrada en el Epitalamio de su divino esposo, por terrible, como ejército puesto en orden de batalla y por la inexpugnable Torre de David construída con baluartes, de que están pendientes mil escudos con toda la armadura de los fuertes; esto es a la Madre de Dios, bajo el glorioso título del Rosario, bajo cuya invocación, y con dulce hechizo y poderoso soborno de aquella devoción piadosa, que reveló la misma Señora al ínclito defensor de la Orden de Predicadores mi Padre Santo Domingo, concedió, en varias épocas insignes victorias a las armas católicas sobre los enemigos de la fe y del pueblo cristiano.»³³⁵. O bé: «La verdadera fortaleza es don de Dios; pidámosla por la intercesión de nuestra Inmaculada Madre y de nuestros santos tutelares, con tan eficaz auxilio trunfaremos siempre [...]»³³⁶. Si hom assumeix la implicació de l'autor, es pot observar la impregnació religiosa de la ciutat, pròpia de la pietat de l'època. La fervor religiosa dels defensors, tenint en compte la simpatia del relat, és palesa i s'ha de comprendre, d'una banda, per la pròpia Fe dels defensors³³⁷ i, d'una altra, pel gran desplegament i la presència i implicació intensa del clergat en la lluita³³⁸. Aquest *engagement* bel·licista és justificat pel P. Cúndaro, a propòsit de la instal·lació d'una bateria al teulat de la Catedral: «La batería sobre la bóveda de la Catedral, se consideró más útil y conveniente porque, hallándose aquel sagrado edificio situado en la parte casi más alta de la ciudad, se lograba con ella la ventaja de dominar mejor toda la trinchera enemiga [...] Dijo muy bien el Santo Martín

332. Aquesta importància del món eclesiàstic queda reflectida en aquelles vivències banals que pot descriure el franciscà, però que testimonien la implicació, l'*engagement* eclesiàstic en la lluita contra l'invasor i la seva capitalitat en aquesta lluita (CÚNDARO, 1950: 99)

333. CÚNDARO, 1950: 105. Amb matisos i cauteles cal acceptar aquesta «imparcialitat».

334. CÚNDARO, 1950: 107.

335. CÚNDARO, 1950: 117.

336. CÚNDARO, 1950: 507.

337. CANALS, 1995: 257, 260. És el que ell anomena «religión y orden tradicional».

338. HERRERO, 1988: 373-378.

Inglés [...] que no debe custodiarse y defenderse la Iglesia de Dios al modo de los Reales Cuerpos de Ejército. Pero eran muy otras las circunstancias [...] y no halló ciertamente en el sentido que creyese necesario o conveniente adoptar medida de convertir la bóveda del templo en batería, para repeler la agresión inicua de un usurpador, que con la injusta evasión de un país extranjero, intentase dar al traste con su Religión, Libertad y Soberanía, como intentó contra España [...]»³³⁹. La bel·ligerància del clergat catòlic tradicional, contrarrevolucionari, expressada tan nítidament durant la Guerra de la Independència fou l'embrió del futur *engagement* clerical contrarrevolucionari en la I Guerra Civil³⁴⁰. Sigui com sigui, durant els setges el baluard de la defensa gironina era clericalitzada i el clergat era ben militaritzat, en una clara unió no ja amb el poder militar, ans amb el poble defensor, al qual nodrien espiritualment i militar.

Això no obstant, la implicació eclesiàstica no fou només en la religiositat i la defensa, sinó també en la persecució de la dissidència³⁴¹. Seguint el fil de la defensa a ultrança d'Álvarez de Castro, el P. Cúndaro desvetlla l'existència a partir del novembre de 1808 d'una Junta de Vigilància encarregada d'evitar l'espionatge enemic, el col·laboracionisme actiu i passiu i la possible dissidència o desafecció³⁴². Rares vegades al llarg del segle XIX els historiadors esmentaren aquesta junta, que representa la cara oculta i amarga d'un patriotisme que limita el sacrifici i l'heroisme gironí. El P. Cúndaro no era conscient d'aquest fet, la qual cosa palesa que en la seva lluita patriòtica contra l'invasor també hi havia lloc per la lluita contra la desafecció. A més, aital junta era formada exclusivament per sacerdots³⁴³, la qual cosa manifesta la complicitat del clergat no solament en la creença i defensa de la causa patriòtica, monàrquica i, òbviament, religiosa, ans el manteniment a qualsevol preu i per qualsevol mètode d'aquella causa; això demostraria que, malgrat la unió amb el poble, es mantenia una desconfiança permanent en la seva capacitat d'adhesió als principis de la lluita. Introdueix una distinció important, no conservada en els canons epistemològics dels setges, on la voluntat de la massa és una, clara i definida, sense dissensions.

Aquest zel en la persecució de la dissidència entronca amb la construcció del relat de la «traïdora capitulació» de Girona. És l'únic historiador que insisteix tant en la traïció i l'actuació d'una «junta militar clandestina», encarnació del mal amb l'objectiu de menar a la perdició la defensa

339. CÚNDARO, 1950: 311-312.

340. Vegeu CANALS, 1995: 269. HERRERO, 1988: 382. TOLEDANO, 2007: 559.

341. La historiografia espanyola (vegeu HERRERO, 1988: 373) ha qualificat aquesta actitud com a guerra fratricida dins la croada religiosa contra l'invasor i contra les heretgies oposades a la religió i l'ordre tradicional evocats per Canals (CANALS, 1995: 260)

342. CÚNDARO, 1950: 118.

343. CÚNDARO, 1950: 119.

gironina a partir de la conspiració activa, la infiltració de les juntes oficials de la defensa i la consumació de la seva traïció amb la capitulació de la plaça, que sempre rebutjà vehementment el P. Cúndaro³⁴⁴. Aquesta traïció es materialitzà en la concreta traïció devers l'Álvarez malalt: «No sería tampoco de estrañar que los mismos, valiéndose de la coyuntura favorable a sus intentos que les proporcionaba el mal estado en que se encontraba la salud del general, hubiesen solicitado que se le mandase suministrar el Sagrado Viático, como el medio único para precaver el total exterminio que amenazaba de cerca la ciudad y a sus moradores.»³⁴⁵. I segueix amb la teoria de la conspiració amb l'exculpació d'Álvarez: «Pero la deferencia que debo también a la verdad, al honor y relevante mérito de un héroe de España, como el Exmo. D. Mariano Álvarez, no me permiten detener el vuelo a la pluma, y dejar de vindicar al defensor de Gerona de la denigrativa nota de temerario, que obscurecía sin duda el esplendor y lustre de su gloria, la que debe ser inmortal [...]»³⁴⁶. El gran argument del P. Cúndaro és el de rebutjar la impossibilitat de seguir defensant Girona i la improbabilitat d'un auxili militar que alleugerís la pressió del setge sobre la plaça³⁴⁷. Rebutja la capitulació perquè considera que Girona podia resistir molt més i que seria socorreguda. Acusa la Junta Militar de la plaça de dèbil, traïdora i infiltrada de dissidents³⁴⁸. El franciscà personalitzà en Blas de Fournás la consumació de la traïció, atès que fou ell l'encarregat de parlamentar amb el Mariscal Augereau³⁴⁹. L'autor justifica la inhibició de l'heroica població per la intimidació dels militars³⁵⁰, obviant el control clerical de la susdita junta de vigilància. El P. Cúndaro magnifica la traïció: a la Religió, al Rei, a la Pàtria, a Álvarez de Castro i a la pròpia Girona³⁵¹. Aquesta fou, segons ell, la vera humiliació, la que estroncava l'honor i la glòria de l'epopeia gironina³⁵². La

344. CÚNDARO, 1950: 514-515.

345. CÚNDARO, 1950: 515.

346. CÚNDARO, 1950: 515.

347. CÚNDARO, 1950: 531-537.

348. CÚNDARO, 1950: 533. El franciscà arriba a afirmar que la situació de la plaça no era extremadament precària ni en crisi perillosa. L'autor mostra una obcecació enorme, una inflexibilitat feridora i profereix acusacions i insults cap als militars favorables de capitular amb una gran facilitat: «los [...] militares que habían abandonado su honor y sus banderas [...]» (CÚNDARO, 1950: 536).

349. CÚNDARO, 1950: 539.

350. CÚNDARO, 1950: 543.

351. «Yo no echo a Gerona la culpa de haberse sometido por capitulación al yugo del orgulloso sitiador, porque supuestos los datos que dejo notados, tenían sobrados motivos para temer una fatal y desesperada suerte, bien que poco después haré ver que la Junta Militar pudo haber aguardado un poquito más, y hubiera descollado a más sublime heroísmo.» (CÚNDARO, 1950: 547). Aquesta insistència en un auxili impossible i una traïció encarnada arreu és una interpretació de gran força, que sobrepassa la representació nacional canònica, que sobrepassa el discurs dels futurs desconstruïdors noucentistes de la representació nacional i que ateny tota una hermenèutica distinta del relat dels setges i que entronca amb una persecució implacable de la dissidència.

352. CÚNDARO, 1950: 545.

seva defensa argumental d'una hipotètica continuació de la defensa és una exposició que ateny el desig sacrificial, que prefereix de perdre-ho tot per l'honor i la causa. Verament, seria factible de justificar i explicar el possible ajut que havia d'enviar la Junta Superior de Catalunya, però el discurs particular del P. Cúndaro parteix d'un principi inalterable basat en la creença i defensa a ultrança del trinomi de Déu, el Rei i la Pàtria, sense considerar cap element de descàrrega de les causes de la capitulació³⁵³.

L'interès a analitzar aquestes aportacions historiogràfiques del P. Cúndaro és gran. Tot i l'irrisori impacte que tingué en la historiografia vuitcentista, és necessari d'aprofundir en l'estudi d'unes teories particulars del religiós, que mostren una interpretació alternativa dins les tendències conegudes de la història dels setges de Girona de 1808 i 1809 i les seves respectives representacions nacionals. Naturalment, hi ha molts altres aspectes a tenir en consideració en aquesta interpretació integrista, contrarevolucionària, tradicionalista o reaccionària, si és que aquests termes són sinònims i es poden assimilar entre ells³⁵⁴.

La lectura que ofereix el P. Cúndaro és, a grans trets, senzilla. Cal partir de l'adés esmentat trinomi: «Déu, Rei i Pàtria». La lluita de Girona es féu per aquest trinomi³⁵⁵. No hi ha, aparentment, cap altra complicació: «El acendrado patriotismo de los geroneses no podía menos que sentirse conmovido con extrañas novedades, que a más de dejar a los españoles sin su legítimo soberano, daban al traste con su independencia, y les quitaban el derecho y uso de la soberanía nacional. [...] tan afrentosa injusticia, digo, no podía menos de azorar los pechos leales de los geroneses a la justa venganza de la deshonor común, y a la generosa defensa de su causa particular, en la que interesaban a un mismo tiempo la Religión, el Rey, la Monarquía y la Patria.»³⁵⁶. En aquesta mostra molt il·lustrativa del discurs s'observa la lectura dels setges del franciscà i el paper dels gironins en aquesta lluita. Emperò, apareix un element inquietant i absolutament sorprenent: la «soberanía nacional». Com s'entén que el P. Cúndaro, un contrarevolucionari, un reaccionari convençut, defensor del trinomi esmenti i defensi el dret i l'ús de la sobirania nacional per part dels espanyols, en

353. CÚNDARO, 1950: 550-551. I persevera: «Las felices circunstancias que facilitaban el socorro de la Plaza son evidentes y palpables. Casi me atrevo a decir que la historia de los sitios puestos a las Plazas en estos últimos siglos no ofrecen quizás un solo ejemplar en el que hubiesen sido tan favorables y oportunas para hacer levantar el sitio» (CÚNDARO, 1950: 567). Això és una absoluta ficció. La Junta Superior de Catalunya havia desistit de socórrer Girona i la plaça no estava en condicions de mantenir la defensa, tal com es constatà durant els darrers dos dies del setge de 1809. El P. Cúndaro és l'únic historiador a creure durant tot el segle XIX que el setge s'hauria pogut mantenir.

354. Michonneau (MICHONNEAU, 2005: 197. 2007c: 352) considera aquesta interpretació de «tradicionalista», sense aprofundir en absolut en la crònica i el discurs històric que s'hi desplega.

355. És la base de tot (CÚNDARO, 1950: 416, 516, 569)

356. CÚNDARO, 1950: 26-27.

els paràmetres que ho fa?³⁵⁷ Si se seguís la historiografia progressista, sorprendria en gran manera la irrupció d'aquest suposat concepte tan liberal, tan bàsic en la seva concepció i fonamentació³⁵⁸. El P. Cúndaro escrigué aquesta obra al 1818, quan la sobirania nacional de factura liberal ja havia estat teoritzada pels *doceañistas* a Cadis, entronitzada a la Constitució de 1812 i anatematitzada per la contrarrevolució. Sabent de l'existència de la dialèctica entre un liberalisme que defensava la sobirania nacional enfront de la contrarrevolució, quin sentit té en aquesta obra la dita sobirania? Per comprendre l'ús del terme ací, cal atènyer la noció del «populisme escolàstic»³⁵⁹. Es tracta d'un pensament polític centrat en la definició del dret de les persones heretat dels comentaris a la doctrina de Sant Tomàs d'Aquino que féu el jesuïta Francisco Suárez entre els temps finiseculars del Cinc-cents i els novoseculars del Sis-cents. Alguns historiadors han defensat que arreu de l'Espanya de 1808 —europea i americana— els aixecaments antifrancesos es basaren llargament en les ensenyances d'aquest populisme escolàstic³⁶⁰. El P. Cúndaro, en tant que lector de teologia al convent franciscà de Girona, devia conèixer el desenvolupament d'aquesta teoria política³⁶¹ que, a més, entroncava amb l'ordenament jurídic castellà. Igualment, al *Manifiesto de los Persas* de 1814 quedà palesa aquesta teoria política castellana tradicional de base tomista³⁶². Aquest fet permet de relativitzar la importància i el predomini de la idea liberal de la sobirania nacional, fins a tant de poder presentar l'influx d'un cert pensament escolàstic espanyol a les Corts de Cadis³⁶³,

357. Vicens Vives (VICENS VIVES, 1967: 444) també mostrà la seva sorpresa en aquesta qüestió.

358. Fins i tot quan Javier Herrero reconeix l'existència d'aquesta teoria política sobre la sobirania nacional des d'altres perspectives polítiques, no hi aprofundeix (HERRERO, 1988: 120), per bé que reconeix la base contractualista de Lardizábal, que s'aproxima a aquesta teoria política catòlica (HERRERO, 1988: 280).

359. ANDRÉS-GALLEGO, 2009: 250-251, 256.

360. L'aplicació de la teoria populista escolàstica ha estat estudiada llargament per al cas americà a GIMÉNEZ FERNÁNDEZ, 1946: 517-666. FURLONG, 1954: 11-23. STOETZER, 1979.

361. Encara al 1794, Juan de Escóquiz publicava el seu *Tratado de las obligaciones del hombre*, del qual se sap la influència populista escolàstica que tingué en l'aixecament del Río de la Plata (FURLONG, 1954: 11-23).

362. Vegeu SUÁREZ VERDAGUER, 1988: 96-102 per a un desenvolupament d'aquesta teoria política, que entronca amb la tendència reialista reformadora, no pas amb el *despotisme ministerial*, això és, els absolutistes que pertanyien més pròpiament a la *machina* d'*Ancien Régime*, malgrat els esforços d'una part de la historiografia de fer creure que tots eren absolutisme anacrònic (HERRERO, 1988: 241).

363. La fonamentació escolàstica del liberalisme fou especialment promoguda pel P. Jaime Villanueva, OP, conegut pel monumental *Viage literario a las Iglesias de España*. Durant la seva etapa de redactor del *Diario de sesiones* de les Corts de Cadis, deixà manuscrita *El espíritu de las obras políticas de Santo Tomás de Aquino*, assaig que defensava les arrels escolàstiques del liberalisme (FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, 2007: 209. LLORENS, 2006: 32-34. MARTÍN TEJEDOR, 1990: 505) i que posava les bases d'un catolicisme liberal. El seu germà, Joaquín Lorenzo Villanueva, en féu una síntesi que publicà al 1811 amb el títol de *Las angélicas fuentes o el tomista en las Cortes*, que palesa l'objectiu de l'obra. Aquest tomisme ací presentat seria a l'origen tant del catolicisme liberal com del liberalisme catòlic (MARAVALL, 1972: 229-266, negat per HERRERO, 1988: 131-132 que converteix un liberal catòlic com Joaquín Lorenzo Villanueva en un reaccionari, adscripció que els fets desmenteixen per tal com fou ambaixador espanyol als Estats Pontificis durant el Trienni liberal, tal com s'explica a FELIU, 1972: 87. Justament, Villanueva era conegut per les seves posicions jansenitzants), per bé que es constata que la fonamentació escolàstica servia tant als sectors

ahora que s'entronitza la intercanviabilitat dels conceptes, sota definicions i escoles de pensament completament distintes³⁶⁴. Usualment, l'ús compulsiu d'etiquetes conceptuals simplistes tanca les idees i els termes en grups ideològics, sense que es valorin els matisos o la noció dels termes transversals y la base teòrica que nodreix aquests matisos. És la gran limitació hermenèutica de la creació historiogràfica de cànons ideològics closos i del segrest de conceptes de gran difusió. En la pràctica, els models ideals, purs, són extremadament rars, gairebé no existeixen. En el cas particular de la gènesi hispànica de la sobirania nacional és palès³⁶⁵. L'existència i ús d'una sobirania nacional d'origen escolàstic en un «catolicisme de combat» reactiu –que liderà generalment els aixecaments antifrancesos al 1808– força a reflexionar sobre la limitació del pensament polític liberal i les seves expressions nacionals. Si aquest catolicisme, que valorava tant el trinomi «Dios, Patria y Rey» com la sobirania nacional *populista escolàstica*, ja es trobava imbuït d'un discurs nacional espanyol, si ja pensava nacionalment en *actualitat* –no pas en *modernitat*–, es desfan la gran quantitat de prejudicis teleològics de la historiografia. En el cas del P. Cúndaro, tot essent manifestament contrarrevolucionari, és ben viu aquest eclecticisme conceptual, aquesta difusa inexistent barrera entre unes categories pedagògiques de la historiografia espanyola.

Semblantment, caldria valorar l'ús preeminent del terme «patriotisme» enfront del trinomi. Podria ésser una expressió del pensament nacional propi de la *machina* anterior –però pensament nacional en el fons–, sobretot si es té en compte que «[...] Gerona, fué el conductor de aquel fluido eléctrico de patriotismo que comunicado a los fieles geronenses, en quienes se hallaba también dispuesta la materia, los atrajo a los mismos sentimientos patrióticos de conservar el carácter nacional [...]»³⁶⁶. Res indica de l'*actualitat* d'aquest nacionalisme espanyol, per bé que podria ésser de l'inici del segle XVIII o de finals del segle XIX; justament aquest exemple es troba al costat de l'esment a la sobirania nacional. Amb tot, el P. Cúndaro va molt més enllà i se'l pot considerar sens dubte com un exemple d'un clergue nacionalitzat en el sentit *actual (modern)* del terme, sense

liberals com als sectors contrarrevolucionaris del pensament catòlic. Era el pes d'una certa tradició a les Corts de Cadis (SUÁREZ VERDAGUER, 1962: 44), malgrat que el propi Suárez Verdaguer reconeix que la preeminència en la conformació constitucional corresponia al liberalisme francès (SUÁREZ VERDAGUER, 1962: 45-50).

364. La manca d'homogeneïtat fou el tret distintiu dels diputats a les Corts de Cadis, especialment per entre els diputats eclesiàstics, que representaven un terç del nombre total de diputats (MORÁN ORTI, 1990: 487-491). Les posicions dels diputats anaren canviant al llarg de les Corts i la indefinició –amb excepcions que no són escadusse-res– dominà (COMELLAS, 1962: 77-79).

365. Ricardo García Cárcel (GARCÍA CÁRCCEL, 2007: 232-238) recull parcialment aquest eclecticisme conceptual. A més, presenta la tesi de Capmany, que ja durant el període de les Corts de Cadis assegurava que la sobirania nacional era anterior a la guerra i la definia sota uns paràmetres romàntics (GARCÍA CÁRCCEL, 2007: 235-236), que potser caldria situar dins la teoria del populisme escolàstic.

366. CÚNDARO, 1950: 27.

que això afecti el seu esperit contrarrevolucionari que, segons els tòpics historiogràfics, l'hauria de fer refractari a tota idea nacional.

S'observa clarament no solament la nacionalització incipient del clergat i dels catòlics, ans també la superació de la idea de la monarquia patrimonial, en benefici d'una monarquia nacional³⁶⁷. Fins i tot, un catalanista com Lluís Nicolau d'Olwer afirmà que aquella guerra fou el primer acte d'espanyolisme col·lectiu dels catalans, això és, d'exercici nacional *modern*³⁶⁸, en una guerra netament contrarrevolucionària, ideològica i religiosa, rebutjada fortament pels il·lustrats. No solament existí un populisme escolàstic en la teoria política del P. Cúndaro, sinó que el clergue tenia present que la sobirania reial és nacional, en tant que el monarca encarna la nació —la comunitat d'idiosincràsia comú— com a pare, guia i representant essencial de la pàtria³⁶⁹. En l'absència del rei, la sobirania retornaria als súbdits³⁷⁰, que s'organitzen políticament tot esperant el retorn del rei. García Cárcel³⁷¹ no solament advoca per la superació d'aquestes etiquetes conceptuals errònies i plenes de confusió, sinó que corrobora la capacitat que el conservadorisme i la contrarevolució tingueren de pensar la sobirania nacional durant les Corts de Cadis en el model escolàstic i segons l'ordenament jurídic castellà³⁷², la qual cosa romp les dicotomies i distincions irreconciliables. Álvarez Junco³⁷³ encarna el dicotòmic retrat entre liberalisme i catolicisme, sense pensar a cercar els punts de contacte i una real nacionalització *actual* (*moderna*, segons la nomenclatura liberal de l'autor) de l'Església catòlica a Espanya, de la mateixa manera que la pròpia monarquia. I, finalment, hom vol recuperar una reflexió exposada adés: si el pensament contrarrevolucionari, reaccionari s'erigeix per combatre el pensament liberal i revolucionari, fins a quin punt aquest discurs representa una novetat, una actualització, *modernització* si es vol, de la Tradició?³⁷⁴

En aquesta context cal introduir un element que manca: Sant Narcís. Girona donà «[...] las debidas gracias del éxito feliz de su primera defensa [el primer setge de 1808] a su ínclito y glorioso

367. Aquest fenomen ja s'havia observat en les obres dels propagandistes catòlics clericals durant la Guerra Gran, en la qual generaren una gran quantitat de literatura catòlica i patriòtica (ALONSO, 2008: 79-80. CANALS, 1995: 256)

368. NICOLAU D'OLWER, 1927: 26.

369. BALLESTER, 2008: 8-9.

370. Especialment si es té en compte que la creació de les juntes no respongué a un patró revolucionari, ans a una de les solucions possibles segons la constitució política de la Monarquia Catòlica (ANDRÉS-GALLEGO, 2009: 253).

371. GARCÍA CÁRCCEL, 2007: 232-238.

372. Sense oblidar que alhora els primerencs catòlics liberals, a partir de les mateixes fonts, elaboraven la justificació escolàstica del liberalisme (MARAVALL, 1972: 229-266).

373. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 350-353.

374. VEGEU GODECHOT, 1984: 2-4. CANAL, 2000: 9-13. CANAL, 2001: 293.

Patrón San Narciso, a cuya poderosa protección, mucho más que a los heroicos esfuerzos de su escasa guarnición y corto número de paisanos indisciplinados, confesó agradecida, haber debido la ciudad tan brillante victoria.»³⁷⁵. I és que «no se olvidó Gerona, no menos religiosa y agradecida, que leal y valerosa, de tributar las más obsequiosas y rendidas gracias a Dios [...]»³⁷⁶. Es constata el paper capital de la fervor religiosa en la defensa de Girona, com hom ha mostrat més amunt i l'*heroisme limitat* dels gironins, davant la força i la potència del Sant Patró, fidel intercessor. Aquest heroisme limitat particular del P. Cúndaro és ben idiosincràtic de l'autor, per tal com alguns altres exemples d'heroisme *popular* limitat focalitzen en l'heroisme d'Álvarez, no pas en la intervenció d'un sant³⁷⁷. Malgrat tot això, el patriotisme informe del franciscà és el motor que mena a l'heroisme gironí, del poble gironí alçat en la defensa del trinomi, amb la natural i justa direcció de les autoritats civils, militars i religioses. Hi ha una idea molt ferma de jerarquia en aquest heroisme³⁷⁸. Fins i tot, «[...] las mismas mujeres pusilánimes y cobardes por su sexo, desmintieron en aquel memorable día [el 20 de juny de 1808] lo que eran por naturaleza; porque animadas de un espíritu varonil arrostraban peligros y despreciando las balas, corrían conduciendo municiones [...] a los defensores, quienes con la presencia del espíritu y serenidad que admiraban en el sexo tímido y flaco, cobraban nuevo aliento y vigor para medir las fuerzas con las del enemigo.»³⁷⁹. Un cert prejudici vers la dona apareix clarament, però no desmereix la contribució femenina a la defensa³⁸⁰. I, és clar, no hi podien faltar les «[...] fervorosas oraciones a Dios y al glorioso Patrón tutelar San Narciso por el feliz suceso de las armas en sus ínclitos defensores [...]»³⁸¹.

La presència tan aclaparadora de la religió i la religiositat popular a la crònica del P. Cúndaro pot contrastar amb la modesta i delicada –per bé que permanent– presència de la Religió i el Sant Patró gironí al *Barcelona cautiva* de l'oratorià P. Ferrer. El franciscà P. Cúndaro no cessa en cap moment d'aprofitar qualsevol acció, qualsevol retrat dels defensors per exposar vehementment no solament el trinomi, sinó la presència exultant i triomfant del «catolicisme de combat». I és que en aquella lluita essencial: «[...] los ciudadanos de Gerona [eran] unos guerreros que habian

375. CÚNDARO, 1950: 54.

376. CÚNDARO, 1950: 92.

377. Tanmateix, aquesta lectura no deixa d'ésser exempta d'una certa fiabilitat en la vivència de la defensa. Els propis defensors de Girona heroïtzaren Sant Narcís amb el nomenament de *Generalísimo de tierra y mar* el 20 de juny de 1808 (CÚNDARO, 1950: 59-60).

378. CÚNDARO, 1950: 28.

379. CÚNDARO, 1950: 51-52. Es repetirà a CÚNDARO, 1950: 58, 214, 279-280 sobretot pel que fa a la Companyia de Santa Bàrbara.

380. És la gran superació femenina (CÚNDARO, 1950: 179).

381. CÚNDARO, 1950: 52.

fallecido por su defensa igualmente que de la Religión, del Rey, y de la Patria.»³⁸². Mes, necessita el religiós de remarcar també l'efecte de «los funestos espectáculos»: «Lo cierto es que el efecto producido en aquellos corazones sensibles sí, a los azares y desgracias de sus comarcas, pero nobles y magnánimos, fué azorarlos para la justa venganza.»³⁸³. Heus ací un terme primordial, que hom podrà trobar a bastament en l'anàlisi de la imatge dels francesos: la venjança. És la venjança gironina³⁸⁴ –espanyola–, la venjança catòlica i patriòtica contra l'«altre» antagònic que és el francès. És una combinació de pura «rauxa catalana», en paraules de Vicens Vives³⁸⁵. La venjança és la resposta a l'ultratge francès al trinomi de la Religió, el Rei i la Pàtria i al segrest de la «soberania nacional» teoritzada pel P. Cúndaro; això ha de menar forçosament a l'ús d'un terme controvertit, almenys segons el tòpic historiogràfic: la llibertat. El P. Cúndaro evoca la «libertad de la Patria»³⁸⁶, la gran vexació que empenyia a la venjança. És la llibertat de l'elecció natural i forçada, del deure innegable a un dret inalienable³⁸⁷: la religió catòlica, la monarquia absoluta i la pàtria hereva de l'herència cultural i ètnica³⁸⁸ que es basa en els dos primers pilars. És la idea complementària i paral·lela de la sobirania nacional populista, escolàstica i castellana; *suarista*. La desinhibició del franciscà és enorme: no dubta d'entrar dins el terreny epistemològic del liberalisme espanyol i emprar-ne alguns dels conceptes essencials, que també eren, amb molta més antigor, els de la tradició escolàstica populista castellana. Aquesta pluralitat en una terminologia segrestada pel liberalisme, a través de la representació oferta per una certa historiografia, demostra la vitalitat del discurs contrarrevolucionari i tradicional i la seva actualitat conceptual, en oposició a la modernitat conceptual. La idea d'actualitat permet d'afaiçonar un discurs que supera un present dominat

382. CÚNDARO, 1950: 93.

383. CÚNDARO, 1950: 65.

384. La «justa venganza, [...] espectáculo digno de presentarse por la admiración [...], la frescura e imperturbabilidad con que se miraban los peligros.» (CÚNDARO, 1950: 168).

385. Vegeu VICENS VIVES, 1984: 199-200. La *rebentada catalana de 1808* no es pot entendre sense l'explosió de ràbia espanyola, la qual cosa redueix a la mínima expressió la suposada mentalitat catalana teoritzada per Vicens Vives, almenys en el cas de la Guerra de la Independència. Aquella explosió de rauxa col·lectiva espanyola i d'engegament per a la defensa patriòtica fou general arreu de la península i no es poden dibuixar realitats i dinàmiques diferenciades. S'ha de tenir en compte que les rauxes catalanes assenyalades per Vicens Vives no inclouen la de 1808. Les reserves i prejudicis de l'historiador vers la Guerra de la Independència en devien ésser un factor condicionant (VICENS VIVES, 1984: 160). Tanmateix, sí que cal tenir en consideració un element diferenciador aportat per Canals (CANALS, 1995: 258), que és el substrat tradicional de Catalunya dins la monarquia espanyola, la qual cosa la féu terra fèrtil per a una militància contrarrevolucionària més intensa.

386. CÚNDARO, 1950: 226.

387. CÚNDARO, 1950: 268.

388. Verament, tal com demostra García Cárcel (GARCÍA CÁRCEL, 2007: 236), aquests conceptes, ensems amb la sobirania nacional, no són cap exemple d'un «patriotisme ètnic» o d'una idea nacional anterior a la de la *modernitat*. En realitat, aquest pòsit conceptual tingué una continuïtat en el moviment romàntic.

pel paradigma liberal. Supera la divisió entre el *vieux monde* i el *nouveau monde*, en la transmissió d'un coneixement i actualització, això és, la Tradició. El P. Cúndaro participà plenament de la nova *machina*; i fou tan *actual* com un modern liberal. Comparteixen un lèxic, unes estructures epistemològiques. És la síntesi del pensament contrarrevolucionari, actual, encarnat pel P. Cúndaro: «Religión, Libertad y Soberanía»³⁸⁹. En aquesta primerenca etapa fins i tot s'observen mecanismes que es desenvoluparen durant l'esclat del catolicisme espanyol del decenni de 1840. En el fons, el discurs històric simple del P. Cúndaro arriba a tenir una estructura conceptual ordenada, coherent i actual per al seu moment històric i epistemològic.

Com hom ha vist adés, per al P. Ferrer és l'heroisme el mèrit que permet l'ingrés a la comunitat nacional electiva. En el cas del franciscà és distint. No cal el mèrit, l'elecció heroica per ésser membre de la comunitat nacional; en una línia més pròpia del «catolicisme de combat» espanyol, és aquell qui comparteix el trinomi qui forma part de la comunitat nacional. És el model del «buen español»³⁹⁰. L'heroi és aquell qui despunta, qui sobresurt dins el cos nacional, no pas qui en forma part pel seu heroisme. Per molt que Girona «[...] y su heroica guarnición y nobles vecinos, siguieron dando las pruebas más evidentes de su invicta constancia, magnanimidad, valor y patriotismo»³⁹¹ era més aviat una elecció per als altars de la Pàtria, més que no pas una elecció per a un cos nacional del qual ja en formaven part. Mentre que per al P. Ferrer la nació és el Regne de Déu, per al P. Cúndaro és la Santa Mare Església, de la qual eixiran aquells qui se salvaran i entraran al Regne de Déu (els altars nacionals). Seria el cas dels herois de Girona. La confusió entre la religió i l'heroisme patriòtic en ambdós casos és absolut, però té una major accentuació en el cas del franciscà. El millor exemple de l'ascensió als altars de la pàtria és el «Gran Día de Girona»: «[...] se desconocía en Gerona el miedo, se descubría la serenidad, se admirava la constancia, se insultaba el riesgo, se arrostraba la muerte, brillaba el heroismo.»³⁹². Les virtuts nacionals eren la petjada d'aquells màrtirs de la comunitat nacional que accedien al Cel que el P. Cúndaro imaginava per als *bons* patriotes herois espanyols. Eren els «inmortales guerreros españoles» de Girona³⁹³.

Malauradament, per entre aquests herois immortals convivia una penombra, segons el religiós franciscà. Fou l'encarnació del mal en el si del propi cos nacional: «Ex nobis prodierunt, sed non

389. CÚNDARO, 1950: 312.

390. CÚNDARO, 1950: 225.

391. CÚNDARO, 1950: 343.

392. CÚNDARO, 1950: 390.

393. CÚNDARO, 1950: 391.

erant ex nobis, nam, si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.»³⁹⁴. Eren «miserables egoístas, mezquinos y cobardes, que estaban en la Plaza de la misma manera que los males humores en el cuerpo, para su carga, no para su alivio; y por lo mismo, ya que por no conocerlos, no podía aquélla vomitarlos [...]»³⁹⁵. Hom ja ha vist els furibunds atacs del franciscà contra la dissidència més amunt. Per entre la santificació del bon espanyol heroi-defensor conviu el mal, la possessió demoníaca encarnada en el *mal* patriota espanyol i la seva manifestació en els moments de més perill i de lluita essencial contra un declarat mal general que és el francès. Aquesta irrupció del mal per entre els espanyols és el dissident, el conspirador, el traïdor; *ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis...* Representen, a més, tots els vicis de l'espanyol, del defensor: «[...] deshonor, bajeza y desvergüenza [...]»³⁹⁶. Àdhuc, la rigidesa i exaltació patriòtica del religiós no dubta a acusar d'abandó els propis compatriotes que no van socórrer la plaça quan convenia³⁹⁷. Hom ja ha vist adés la fixació de l'autor a demostrar la possibilitat d'auxiliar la plaça assetjada³⁹⁸. Aquesta traïció, aquesta presència del mal per entre els beatífics defensors causà un fenomen particular: no es podia dubtar de l'heroisme; emperò, al costat de l'heroisme i dels sacrificis pel trinomi hi havia «[...] unas llagas y cicatrices que habían abierto los aciagos días pasados, y cuyo acerbo dolor sufrieron con aquella invicta constancia que les comunicó su valor, su lealtad y patriotismo [...]»³⁹⁹, provocades per aquesta deshonorable traïció en els dies finals. Nogensmenys, això no impedí de transmetre «[...] a la más remota posteridad la gloria de su nombre con admiración y estupor de las edades futuras.»⁴⁰⁰. Malgrat tot, Girona s'havia guanyat la immortalitat en el Cel patriòtic i la presència destacada als altars de la Pàtria.

Pel que fa als fets que el P. Cúndaro destaca dins el gran relat, l'autor té una ferma voluntat de crear un cànon epistemològic. Si l'obra s'hagués publicat i s'hagués difós, possiblement hauria confegit el marc del cànon de la representació nacional dels setges. Els fets destacats són els següents: el *levantamiento* del 6 de juny⁴⁰¹, la defensa gironina del 20 de juny de 1808⁴⁰², la creació

394. I Io 2: 19.

395. CÚNDARO, 1950: 476.

396. CÚNDARO, 1950: 475.

397. CÚNDARO, 1950: 564.

398. Vegeu CÚNDARO, 1950: 550-551, 567.

399. CÚNDARO, 1950: 617.

400. CÚNDARO, 1950: 617.

401. CÚNDARO, 1950: 28-34.

402. CÚNDARO, 1950: 41-49.

de la Cruzada Gerundense⁴⁰³, la pèrdua de la fortalesa de Montjuïc⁴⁰⁴, la història llegendària de Llucià Ansió⁴⁰⁵, el «Grande Día de Gerona»⁴⁰⁶, les malalties i la fam⁴⁰⁷ i la traïció a Álvarez i al trinomi⁴⁰⁸. Hi ha un gran equilibri cronològic dels fets destacats. Hi ha una presència dominant d'esdeveniments heroics, tenyits de religiositat –un element que també és molt present, però que és transversal, és la veneració de Sant Narcís i la seva protecció–; però també hi ha la cara amargant, això és, la traïció a Girona-Álvarez i al trinomi. La selecció d'aitals fets històrics no és, ni molt menys, circumstancial. Proveeixen d'un gran suport factual a les tesis defensades pel franciscà. El punt d'inflexió fou el 19 de setembre de 1809, el dia «[...] grande de Gerona, y la hora famosa siempre, y memorable en los fastos de nuestra historia: día en que se cubrieron, como luego diré de inmortal gloria sus bizarros defensores, y de vergonzosa confusión con todo su tantas veces cacareado irresistible valor las aguerridas tropas del ejército invencible.»⁴⁰⁹. El 19 de setembre s'erigeix com a encarnació del martiri gironí i la data en la qual els *bons* defensors i la ciutat es guanyaren la immortalitat al Cel patriòtic. Si tot sant necessita en la seva hagiografia el punt que marca l'ingrés al Regne de Déu, el P. Cúndaro el marca per als *bons* gironins patriotes. Com que aquests herois necessitaven un rostre, el P. Cúndaro afaiçona una gran quantitat de retrats dels defensors, a fi de personificar l'heroisme. Naturalment, Álvarez lidera aquesta galeria, però cal deturar-se en els eclesiàstics que el P. Cúndaro retrata constantment al llarg del relat. És, com anomena en el cas d'Ansió la «presencia de espíritu»⁴¹⁰. La Cruzada Gerundense seria una imponent expressió d'aquest esperit, atès que fou un cos creat per defensar «[...] la Religión sacrílegamente ultrajada [...]»⁴¹¹. Era un cos armat profundament religiós i clericalitzat⁴¹². Malgrat tot, abans d'arribar a aquest estadi de purificació d'esperit i lliurament a la lluita pel trinomi hi hagué la *purificació*. Fou la decisió de Girona «[...] por la causa justa.»⁴¹³: fou l'aixecament del 8 de juny, al qual el P. Cúndaro atribueix el voler de llibertat i de lleialtat dels ciutadans de Girona

403. CÚNDARO, 1950: 152-154.,

404. CÚNDARO, 1950: 233.

405. CÚNDARO, 1950: 255-256.

406. CÚNDARO, 1950: 370-399.

407. CÚNDARO, 1950: 412, 431, 482.

408. CÚNDARO, 1950: 475-476, 539, 543, 547, 564, 617.

409. CÚNDARO, 1950: 370.

410. CÚNDARO, 1950: 256.

411. CÚNDARO, 1950: 151.

412. L'autor explica les reserves que una part del clergat -especialment secular- tingué a prendre les armes i les crítica (CÚNDARO, 1950: 151).

413. CÚNDARO, 1950: 28.

i les tropes espanyoles que hi havia presents. Amb tot, la susdita purga no es féu ben feta i és per això que aparegué l'esmentada conspiració i traïció a la causa, al trinomi, a Álvarez i a la ciutat.

Heus ací que ha aparegut el nom del pare de Girona –el *pater gerundensium*–, el General Mariano Álvarez de Castro. Com ja s'ha pogut veure més amunt, Álvarez de Castro és l'heroi suprem, el qui encarna el més alt ideal dels defensors de Girona i en resumeix totes les seves virtuts. Emperò, resumeix les virtuts dels defensors des de la superioritat del pare; és l'encarnació del bé suprem al qual tendir, que interpreta la voluntat dels fills⁴¹⁴: «El General y Gobernador [...] se hallaba penetrado de los nobles sentimientos de la más fina lealtad al Soberano, y a la nación, y conocía al mismo tiempo la bella disposición en que estaban los militares de la guarnición, y los ciudadanos de Gerona [...]»⁴¹⁵. És per això que, com a bon pare, havia d'estimular l'esperit dels fills; així justifica el religiós la publicació del ban que amenaçava amb la pena de mort el qui pretengués de capitular. Amb aquests arguments basteix el P. Cúndaro tota la defensa del General, des de la seva resolució a no capitular i a no negociar amb l'enemic, fins a la seva rigidesa amb la resta de defensors. En tant que ideal dels herois-màrtirs de Girona, l'autor vesteix de santedat immediatament Álvarez⁴¹⁶. Álvarez, com a bon heroi-màrtir, no era pas inflexible, sinó que era «impertérrito»⁴¹⁷. La presentació de l'heroi en un format religiós el desconnecta del seu substrat mundà i l'eleva a un món celestial⁴¹⁸. Com que és un fervorós creient, aquell qui gosa posar en dubte la seva Fe és atacat amb fúria: de tal manera responia Álvarez als francesos que volien parlamentar⁴¹⁹. La construcció de la representació d'Álvarez es basa constantment en aquests referents religiosos, propis de l'*orbis catholicus*. En una lluita essencial, la integritat i duresa resolutiva del *Lleón de Gerona* s'ajusten en gran manera al catecisme del P. Cúndaro: bé o mal, llibertat o esclavatge, «vencer o morir»⁴²⁰. És per això que Álvarez era un fenomen «[...] del que ocurrirán raros

414. Es palesa no solament la transferència de sacralitat vers l'heroi, sinó també la identificació de la nació amb l'heroi (CENTLIVRES; FABRE; ZONABEND, 1998: 3).

415. CÚNDARO, 1950: 129.

416. Ací sí que hom troba un «traspàs de sacralitat» de Sant Narcís a Álvarez, tal com exposa Michonneau (MICHONNEAU, 2008c: 348). Verament? En realitat, hi ha una doble sacralitat, compartida entre el Sant Patró de Girona i el gran màrtir del trinomi –que és un màrtir principalment de Fe patriòtica–; altrament, fóra una heterodòxia de menystenir la figura del Sant i prendre-li el seu rol, segons la mentalitat del P. Cúndaro.

417. CÚNDARO, 1950: 146.

418. L'agonia del General és presentada de la manera següent: «[...] el religiosísimo general con aquellos afectos de ternura, piedad y devoción que caracterizaban su espíritu verdaderamente católico, vestido con su uniforme, que pidió para recibir el Rey de los Cielos con más decencia [...]» (CÚNDARO, 1950: 513). És el darrer pensament de l'agonia anunciada del General, mes no pas consumada.

419. CÚNDARO, 1950: 159.

420. CÚNDARO, 1950: 259.

ejemplos, o quizás ninguno en historias militares.»⁴²¹.

La construcció de la representació d'Álvarez no ignora la traïció devers el militar. Es presenta en la forma que plau al franciscà: la conspiració de les forces del mal contra el bé. Davant les crítiques contra el General, respon l'autor: «En cuanto a la denigrativa nota de temeridad con que se atrevieron algunos a manchar la bien acreditada reputación y heroica constancia del general, después haré ver haber sido una negra impostura dirigida a malquistarlo y que quizá tuvo mucho influjo en el trágico y desgraciado fin de aquél héroe inmortal [...]»⁴²². Fins i tot ho revesteix amb un cert patetisme. El P. Cúndaro recull unes paraules que li dirigí el general a propòsit de l'activitat d'aquests traïdors (segons l'autor): «Quisieran que yo capitulase: pero, ¿cómo, Padre, puede ser si he jurado no capitular? Es igual morir de hambre, o morir en la brecha'»⁴²³. Disposat al martiri, el P. Cúndaro indica que «[...] la salud del general no estaba deteriorada hasta tal extremo[...] quan «[...] se le había hecho suministrar el Sagrado Viático [...]»⁴²⁴. Segons l'autor, es causà de la intenció de rellevar Álvarez del comandament. La traïció es consuma. En darrer lloc, cal abordar el relat que ofereix el franciscà de la mort d'Álvarez de Castro. És ben clar i palès que Álvarez morí per la fe en el trinomi⁴²⁵. El P. Cúndaro assumeix la història narrada per Francisco Satué al *Manifiesto*, amb l'assassinat del *León de Gerona*. Si la traïció s'havia consumat, el martiri adés es consumava a mans del mal encarnat, això és els *ateus* francesos, enemics de tota virtut, senyors de tot vici⁴²⁶. Amb tot, també desvetlla una informació molt rellevant: la intenció declarada de Napoleó d'executar públicament Álvarez: «[...] el invicto defensor de Gerona había de morir ahorcado en una de sus plazas públicas por un terminante y desatinado fallo del inicuo emperador [...]»⁴²⁷. El religiós explica, amb una cita suposadament vera de l'Emperador⁴²⁸, la intenció d'aquest d'executar Álvarez. Si bé que sembla que ofereixi una versió alternativa de la mort, ràpidament retorna a la idea de l'enverinament, tot perpetuant la versió de Satué: «[...] discurrieron [els francesos] el medio menos indecoroso, aunque no menos injusto, de quitarle lentamente la vida con veneno

421. CÚNDARO, 1950: 438.

422. CÚNDARO, 1950: 440.

423. CÚNDARO, 1950: 440. La mort és el pensament que obsessiona Álvarez: es llença al martiri sense dubtar, sense voler escapar-se'n i sense voler escollir on l'atraparà. Hi ha Fe i confiança cega en la Divina Providència.

424. CÚNDARO, 1950: 513.

425. CÚNDARO, 1950: 569.

426. El franciscà fou l'encarregat d'oficiar el 30 d'octubre de 1816 les exèquies fúnebres d'Álvarez de Castro a la Catedral de Girona, per encàrrec del governador de Girona García de Velasco.

427. CÚNDARO, 1950: 569.

428. «qu'on demolisse les fortifications, et qu'on fusile le Gouverneur dans la Place meme» (CÚNDARO, 1950: 569).

mezclado disimuladamente con la comida o bebida, y avisar a su Emperador que no había podido verificarse la muerte violenta decretada por S. M. porque el General Alvarez había muerto antes en Figueras de enfermedad natural.»⁴²⁹. I sentència finalment: «Murió pues envenenado en una asquerosa y lóbrega estancia del castillo de San Fernando [...]»⁴³⁰. Encara que el P. Cúndaro presenti una informació molt rellevant sobre l'execució prevista d'Álvarez, assumeix que el mal menor era l'enverinament, per evitar un aixecament de les zones en control francès. I, en el fons, se cenyeix a la versió difosa per Satué, la que crea el màrtir de la pàtria, el futur *León de Gerona*.

L'únic element que manca de la representació dels setges del franciscà P. Cúndaro és el gran relat confegit per a l'«altre», això és, l'invasor francès. Si Álvarez és l'encarnació suprema del bé, Napoleó ho és del mal:

«[...] aquel Corso aventurero, a quien los publicistas franceses, sus aduladores, levantaban más allá de las estrellas, honrándolo con los dictados de *infallible* en sus palabras y *todo-poderoso* en sus proyectos: de aquel atroz y sanguinario isleño, que habiendo debido su fortuna y elevación a la revolución de 1789, que inundó de sangre a la Francia, y llenó de escándalo al orbe entero; después de haber injustamente invadido y como agente vil de la nueva República Francesa revolucionaria democratizado el Piamonte, la Italia y los Estados de Venecia, después de haber emprendido con temeraria osadía la conquista de Egipto, y haberse manifestado en la mezquita tan religioso para Mahoma como cualquiera de los musulmanes; vuelto en fin otra vez a Francia, entró en el atrevido empeño de someterla a las leyes de su despotismo, y con su genio intrigante y la punta de las bayonetas lo llevó a efecto, haciéndose primer Cónsul en París, poco después haciendo vitalicio el Consulado, alzándose hereditario y perpetuo, un poco más adelante, y ceñiéndose la diadema de emperador de los franceses aquel mismo que llamaba un poco antes tiranos y déspotas a los monarcas, y que más ambicioso que Alejandro, pretendía poco después sujetar toda la Europa y aun todo el mundo a las leyes de su imperio.»⁴³¹

És el retrat tipificat de Napoleó que el «catolicisme de combat» espanyol afaixonà de l'emperador⁴³². El P. Cúndaro en reflecteix fidelment la interpretació d'aquest moviment de publicistes

429. CÚNDARO, 1950: 569-570.

430. CÚNDARO, 1950: 570.

431. CÚNDARO, 1950: 17.

432. És conegut un pamflet de 1808 titulat *La Bestia de siete cabezas y diez cuernos ó Napoleón Emperador de los Franceses*. Usualment, se sol identificar Napoleó amb l'Anticrist i el discurs apocalíptic i escatològic preval i domina arreu d'aquest tipus de literatura. Els esdeveniments greus i la persecució de l'Església de l'Espanya de l'època desfermà la creença d'aital arribada (ALONSO, 2008: 91-92).

i intel·lectuals eclesiàstics. El franciscà oposa a les idees democràtiques de la revolució —que ell considera perverses i destructores de l'ordre natural de les coses—, la coronació de Napoleó com a emperador, després d'haver perseguit els monarques cristians europeus. Deixant de banda totes les consideracions pròpies de l'Imperi francès, és una manera de legitimar la validesa de la institució monàrquica tradicional i divinitzada, enfront de la modernitat del tirà que s'erigeix en monarca. Napoleó esdevé l'antítesi no solament del bon governant, ans del bon monarca, per tal com és mancat de Fe catòlica i de legitimitat natural i divina⁴³³. La gran epopeia espanyola —i per extensió, gironina— rau en la capacitat que tingué a la Guerra de la Independència de frenar i humiliar militarment els exèrcits que havien triomfat arreu d'Europa⁴³⁴. Aquests exèrcits portaven a Espanya i al seu catolicisme unes plagues, una epidèmia encomanadissa que arribava a través dels *ateus* i perversos francesos, liderats pel diable en persona. Hi ha a la crònica del P. Cúndaro un visceral odi contra el francès, per una doble condició: de francès i d'enemic del trinomi (especialment de la Religió⁴³⁵ i de la Pàtria). Amb els seus vicis i la seva amoralitat perjudicaven tant com podien l'espanyol patriota, tan ben representat en la forma de defensor gironí. Fou un defensor gironí eixit de l'etern, que al llarg de la història s'oposà i enfrontà a l'invasor francès del nord. En aquest exercici d'historicisme, l'autor afegeix un argument més a la defensa de Girona: la lluita santa de la qual es revestia la defensa, davant un enemic tradicionalment sacríleg⁴³⁶. I, específicament, en la Guerra de la Independència, lluita essencial i quasi final contra el sacríleg francès, Catalunya i, encara més, Girona encapçalaven la defensa del trinomi⁴³⁷.

Més enllà de la lluita no hi podia haver derrota. La mort física de l'individu, àdhuc del col·lectiu o de la comunitat gironina no significa res davant la mort espiritual de la pàtria. La derrota espanyola als setges de Girona era la conflagració entre els susdits bé i mal⁴³⁸. El P. Cúndaro és

433. CÚNDARO, 1950: 18. Per a la consecució d'aquest objectiu s'ajudà de demoníacs instruments, això és, els traïdors, d'altres individus també al servei del diable, segons la mentalitat del religiós. Així explica el P. Cúndaro la invasió d'Espanya: la traïció de Godoy permeté que la monarquia s'enfonsés i, ensems amb la nació, fos segrestada per França.

434. «[...] la Inmortal Gerona [...] era el blanco de sus venganzas [dels francesos], y el objeto de / sus iras; porque les hacía llevar en la frente su propia ignominia con la vergonzosa humiliación de sus águilas imperiales.» (CÚNDARO, 1950: 63-64). Al llarg del relat, aquesta idea es va repetint constantment: «Gerona reputada por los franceses plaza débil e incapaz de hacer una vigorosa resistencia, fué dos veces el escollo en donde se estrellaron las soberbias olas del orgullo francés, y quitó la máscara, que ocultaba la debilidad de unos ejércitos, que echan mano de los medios rateros de la intriga, del engaño y de la perfidia para sojuzgar las ciudades y provincias.» (CÚNDARO, 1950: 91-92).

435. «[...] no respetaban derecho alguno eclesiástico y civil, divino y natural!» (CÚNDARO, 1950: 144).

436. CÚNDARO, 1950: 153-154.

437. CÚNDARO, 1950: 178-179. Tal com Francisco Canals analitza (CANALS, 1995: 256-263)

438. CÚNDARO, 1950: 516.

catastrofista, per bé que és conscient de la pírrica victòria final espanyola en una guerra que era internacional. El terrible espectre de la derrota i de la mort espiritual de la nació es desplega amb vehemència quan l'autor narra la capitulació i el desmembrament de la comunitat moribunda de Girona. L'enèsima traïció francesa, aquest cop al tractat de capitulació⁴³⁹, és la demostració fefaent de la intenció francesa d'anihilar l'essència espanyola —la religió, el rei i la identitat nacional— per sempre. Amb tot, a la fi del gran relat, el franciscà, durant la seva captivitat a França —on s'estigué de 1810 a 1814— descobrí una França que no podia imaginar: «Sería hacer injuria a aquellos compasivos y misericordiosos ciudadanos, e incurrir yo en la torpe nota de ingrato, si omitiera en esta parte de la historia que si la muerte no pasó en todos los religiosos prisioneros el último sello a tantos males, vejaciones y crueldades, como descargó sobre ellos un gobierno cruel e inhumano, fué por los caritativos oficios, cuantiosas sumas y crecidas limosnas en comida, calzado y vestido, con que acudió el pueblo francés natural y religiosamente bienhechor con mano liberal al socorro de aquellos animados esqueletos para que no acabasen de perecer a los duros golpes de tantos trabajos.»⁴⁴⁰. A la fi, l'odiós invasor francès és retratat amb un rostre humà i el P. Cúndaro afaïçona una divisió substancial entre «poble» i «govern». El descobriment d'una França catòlica i de bona voluntat el reconcilià, en certa manera, amb un enemic amb el qual es veié abocat a la comprensió.

Tot el gran relat del P. Cúndaro sobre els setges de Girona confegí la primera representació nacional dels setges. La *Historia político-crítico militar*, sense complexitats, confegí el primer discurs històric sobre els setges i posà la base d'una representació nacional que tingué la seva potent manifestació en les commemoracions celebrades entre 1814 i 1820. El P. Cúndaro fou el membre més eminent, brillant i actiu d'un cercle de persones que treballaren intensament per mantenir i enaltir un viu record *historiat* dels setges de Girona i, també per extensió, d'Álvarez de Castro. La tasca del franciscà amb l'inestimable suport governamental satisfieia dues necessitats: la de construir una interpretació institucional de la guerra a nivell local i la de promocionar activament els setges dins la geografia nacional de la Guerra de la Independència. Tot i que la tasca del P. Cúndaro fou fructífera i reeixida en el camp de la commemoració, a nivell historiogràfic el seu projecte fracassà. Per molt que el religiós emprés tots els seus contactes i influències, no aconseguí de publicar mai en vida la gran crònica dels setges, que havia d'esdevenir la primera gran història, la que forgés la primera representació nacional de l'epopeia gironina de 1808 i 1809.

439. CÚNDARO, 1950: 563.

440. CÚNDARO, 1950: 583.

Si s'hagués publicat, és possible que haguessin incorporat al cànon de la representació nacional liberal elements i anàlisis que no hi van ésser presents i que haurien procedit d'una epistemologia i una hermenèutica netament catòliques i contrarrevolucionàries. També hauria estat la major obra escrita mai sobre els setges fins a la publicació de la *Reseña* d'Emili Grahit, encara que l'obra de Grahit fos d'una natura distinta, molt més positivista i compiladora, a l'estil del *Barcelona cautiva* del P. Ferrer.

Des de la simplicitat del missatge, la crònica del P. Cúndaro ofereix un sistema de coneixement dels setges plenament catòlic, d'un «catolicisme de combat» que no dubtà a prendre les armes, com el propi religiós. El relat amaga un discurs històric per als setges molt actual, propi de la *machina* del moment. Aquesta actualitat manifesta, al mateix nivell d'actualitat que la modernitat liberal⁴⁴¹, permet de traçar un fil de continuïtat amb el moviment catòlic espanyol dels decennis de 1840 i 1850. El P. Cúndaro no pertanyia a aquest moviment, però possibilita la comprensió del discurs nacional catòlic d'aquest grup: no aparegué del no-res, sinó que provenia ja de l'actual pensament nacional catòlic tradicional novosecular, en plena continuïtat amb el pensament nacional de l'època moderna. El franciscà fóra un exemple d'un home del seu temps, això és, d'un contrarrevolucionari que no s'ha mantingut en la *machina* de l'*Ancien Régime*, sinó que s'ha incorporat de ple a la generació de 1808 i a les seves línies generals. Una generació no és formada per aquells individus que disposen d'una *machina* més avançada o progressiva, sinó per la generalitat plural d'individus que comparteixen els trets d'aquella actualitat. A la *machina* hi havia tant els liberals –de tota classe– com l'amalgama conservadora, de tan diversa natura. Com el nacionalisme liberal contemporani –no pas *modern*–, el nacionalisme conservador, catòlic contemporani necessita d'una construcció, més o menys ràpida, més o menys lenta. En el fons, ambdós corrents nacionalistes provenien del pensament nacional immediatament anterior, del segle XVIII⁴⁴². Encara que als decennis isabelins el gran desplegament ideològic i intel·lectual *dominants* fou liberal, hom no ha de menystenir l'evolució i el desplegament de la nació catòlica, la depuració i plena imbricació contemporània de la nació amb el catolicisme espanyol, en una hermenèutica de la continuïtat amb la història i la tradició espanyoles. El P. Cúndaro i, en menor mesura, el P. Ferrer són uns exemples que rompen els estriçtes i poc realistes esquemes historiogràfics que han empetitit o negat aquesta evolució de la capacitat catòlica de pensar nacionalment en la contemporaneïtat. En suma, tant els liberals com els contrarrevolucionaris pertanyien a la

441. SUÁREZ VERDAGUER, 1988: 24-25.

442. BALLESTER, 2008: 6-10.

mateixa generació: la de 1808, la de la guerra. Compartien una *machina* complexa, de transició, ambigua, ambivalent i, per consegüent, d'una gran riquesa conceptual, ans de simplicitat discursiva. Hom evidencia amb la primerenca història del P. Cúndaro la fallida dels compartiments estancs historiogràfics. A partir d'ací, la tasca que es presenta, al del·là de la representació nacional dels setges de Girona és la de repensar el discurs nacional dels catòlics espanyols des d'un punt de vista novell i adequat a la realitat tan plural i complexa de la *machina* de 1808, tal com ho palesen els PP. Cúndaro i Ferrer.

*

* *

A la fi d'aquest període de formació historiogràfica a cavall de la vivència i de la història aparegueren les primeres històries de l'amalgama eclèctica liberal sobre la Guerra de la Independència, predecessores de la *Història* de Toreno, encara que, a grans trets, sota un gran silenci historiogràfic general. No hi hagué una gran eclosió d'històries. L'única obra que hom pot trobar és la *Història política y militar de la guerra de la Independencia de España contra Napoleon Bonaparte desde 1808 á 1814* de José Muñoz Maldonado, publicada al 1833. El gran silenci historiogràfic durant tants d'anys és significatiu i coincidí amb el mal anomenat decenni ominós, això és, els darrers anys del regnat de Ferran VII. La *Història política* de Muñoz Maldonado fou un producte ambigu, a cavall encara de la vivència i la història, que il·lustra magníficament els problemes historiogràfics d'aquests primers anys quant a la Guerra de la Independència. D'alguna manera, la pròpia biografia del personatge és complexa. José Muñoz Maldonado, Comte de Fabraquer (Alacant, 1807 – 1875) fou un polític, historiador, periodista i escriptor romàntic, lligat al moderantisme espanyol. Fou Ministre del Tribunal Suprem de Guerra i Marina, senador vitalici a la darrera legislatura del regnat d'Isabel II (1867-1868) i senador per Zamora a la legislatura de 1872-1873. La seva obra fou molt diversa. Féu la traducció de *Les Misérables* de Víctor Hugo al castellà y publicà algunes novel·les, drames i llegendes com *Antonio Pérez y Felipe II* (1837) o *La España caballesc* (1845). Destacà per la seva publicística catòlica amb *Las catacumbas, ó los Mártires. Història de los tres primeros siglos del cristianismo* (1849), els *Estudios sobre el catolicismo* (1852), la *Història, tradiciones y leyendas de las imágenes de la Virgen* (1861), *Los mártires, grandezas del cristianismo* (1861), *La Biblia de los niños* (1862) o *La expulsión de los jesuitas: revelaciones históricas*. Per entre les seves obres d'història hi ha *Elementos de la historia del derecho romano* (1827), *La Revolución de Roma. Història del poder temporal de Pio IX, desde su elevación al trono hasta su fuga de Roma; y convocacion de la Asamblea nacional en 30 de Diciembre de 1848* (1849), la *Història del Emperador Carlos V* (1862)

i la *Historias de todos los países y de todos los tiempos hasta nuestros días* (1863).

Muñoz Maldonado és un producte eminentment romàntic, eclèctic, amb una certa inclinació vers el liberalisme catòlic. És la peça clau de la desnaturalització del retrat ideal –i idealitzat per la historiografia del Nou-cents– del liberalisme clàssic espanyol. És l'eclècticisme intel·lectual i polític de tants romàntics espanyols que *eren* més enllà d'un discurs i pensament polítics estructurats. No funciona cap dels cànons. Probablement, pel seu hipotètic perfil moderat, s'hauria d'inserir dins el cànon liberal; emperò, no participa de les característiques d'aquest cànon. En realitat, el cànon liberal, elaborat sota uns eixos més aviat radicals i irrealistes és el que no s'adequa a la gran realitat moderada del liberalisme espanyol isabelí que es despreocupa, a disgust dels historiadors contemporanis, d'afaiçonar un retrat arquetípic, que es pugui inserir en les tipologies prefabricades. Hom veurà amb Modesto Lafuente un cas semblant. Aquest esquema també pot funcionar per al període del decenni ominós. Els moderats no responen al perfil del règim; però hi sobreviuen bé i sense grans problemes. De la seva *Historia política* no se'n pot extreure cap interpretació ideològica que pugui decantar la balança. La imprecisió ho domina tot, per la manca d'un discurs històric elaborat. La interpretació que ofereix dels setges de Girona es restringeix a una còpia resumida del *Memorial històric* de Nieto Samaniego i dels pamflets de Francisco Sautué, encara que en cap moment l'autor esmenta les fonts emprades. Tot el relat és una descripció dels fets, que pivoten en la immortalitat de la ciutat, la seva glòria i l'heroisme dels defensors⁴⁴³. Al llarg del text hi ha presents mantes errors, especialment en la nomenclatura urbana i la toponímia de les rodalies⁴⁴⁴. Álvarez no sobresurt gairebé gens dins el relat, llevat del seu indiscutible assassinat a mans franceses⁴⁴⁵. En realitat, l'obra no defuig en cap moment la retòrica patriòtica revestida d'una certa buidor conceptual i epistemològica. El discurs és tan simple i tan circumscrit a l'heroisme, la glòria militar i la fervor patriòtica dels defensors, que no es pensen els setges; tampoc hi ha la intenció de construir-ne un relat. L'exaltació patriòtica és tan intensa que s'obvia tota lectura, tot paper dels defensors –al del·là de proclames–, tot criticisme mínimament analític, tot fet destacat i, en suma, tota representació nacional. Per molt que la defensa de Girona vagi poder captivar Europa i la nació⁴⁴⁶, l'autor no es deixa seduir per la representació nacional, de la mateixa manera que tampoc és temptat per un exercici plenament historiogràfic, amb la seva anàlisi corresponent, molt més present a les cròniques institucionals-clericals. Això no obstant,

443. MUÑOZ MALDONADO, 1833: 193.

444. Vegeu MUÑOZ MALDONADO, 1833: 237 com a exemple.

445. MUÑOZ MALDONADO, 1833: 253.

446. MUÑOZ MALDONADO, 1833: 253.

si hom no considera l'obra de Muñoz Maldonado com una història en el sentit propi del terme i evoca una crònica o una compilació de dades —a l'estil del P. Ferrer, però en un format molt menor—, l'obra pot funcionar. És un mal precedent de la *Història* de Toreno. No s'ha de voler comparar amb el gran referent liberal. Tampoc s'ha de comparar amb cap de les obres tractades fins ara. És un producte indefinit, romàntic, sense ambició, secundari i de poca importància. I fou, paradoxalment, durant el període isabelí el producte més difós i abundós. Muñoz Maldonado és la primera expressió que hom troba del *no-cànon*, de la inexistència d'un discurs històric i d'un pensament polític en la representació nacional dels serges. És la història lleugera i que gaudeix dels grans esdeveniments i de l'emotivitat del sentiment patriòtic, això és, la nació sense adjectius, la pura *ideologia transversal de nació*, sense categories conceptuals.

III

LA CONSTRUCCIÓ (I)

LA REPRESENTACIÓ DE LA NACIÓ LIBERAL

La publicació de la *Historia* de Toreno i la consolidació del règim liberal a Espanya significaren una vera eclosió d'històries liberals sobre la Guerra de la Independència, amb un clar predomini del discurs històric nacional liberal. Entre 1840 i 1868 foren els anys daurats de la historiografia liberal, que oferí la majoria dels seus productes. Dins aquesta historiografia liberal la Guerra de la Independència disposava d'una notable preeminència. La representació nacional liberal que s'hi lligava volia significar per a aquesta historiografia el desvetllament de la nació, la seva presa de consciència política –la *maduresa política* de la nació– i la conquesta de les llibertats, que menaven a la sobirania nacional constitucional. Es tractava d'un lloc de memòria gloriós de la causa liberal i de la qual s'edificava una idea de nació en consonància amb el projecte polític liberal. La Guerra de la Independència, la lluita nacional per excel·lència era el punt fundacional mitificat del liberalisme, la seva màxima expressió, encarnada per la Constitució de 1812, però també per les lluites per la llibertat mantingudes a Madrid, Bailén, Saragossa i Girona. És per això que el punt fundacional mitificat del liberalisme es confonia, amb èxit, amb el punt fundacional mitificat de la nació, amb una equiparació sistemàtica entre nació i liberalisme.

L'expressió més depurada de la historiografia liberal fou la *història general d'Espanya*, això és, la narració global de tota la història d'Espanya, exposada linealment i a partir d'una hermenèutica de base liberal. Si el darrer objectiu no és factible, el compilador s'encarrega d'encaixar diferents obres d'èpoques diverses en una sola obra, cohesionada per la guia interpretativa que usualment el compilador situa a l'inici i al final de l'obra –on aprofita per historiar els darrers esdeveniments⁴⁴⁷. Aquest fou el patró de la major part de les històries generals fins que Modesto

447. Álvarez Junco (ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 200-201) explica aquesta necessitat de confegir històries nacionals pel sentiment d'inferioritat dels intel·lectuals espanyols enfront de la inexistència d'històries d'Espanya, que, en teoria, evidenciava un endarreriment respecte a Europa. Aquest escenari és moderadament catastrofista i hom no

Lafuente afaïçonà la monumental *Historia General de España* (1850-1867). Amb tot, cal matisar el monopoli liberal del format de la història general. Com hom veurà més endavant, des de la historiografia catòlica també s'elaboraren grans històries generals, aproximadament en el mateix període que la de Lafuente.

La historiografia liberal no elaborà només les històries generals, sinó que abordà àmpliament la Guerra de la Independència com a objecte d'estudi preferent. Era una mena de síntesi de l'evolució nacional i el seu caràcter, reclosos en un únic fet històric i una representació nacional específica. En realitat, aquesta natura de la representació nacional de la Guerra de la Independència es podia trobar en els capítols dedicats a aquest esdeveniment dins les històries generals, amb una dinàmica idèntica a la de les històries monogràfiques de la guerra. Tot i la necessitat de resseguir la linealitat de l'evolució nacional al llarg de la història i una certa perennitat en els seus principis –més enllà de traïcions, sempre exteriors o estrangeres–, la historiografia liberal prenia el punt culminant del progrés històric –la guerra i la revolució de la qual s'acompanyà– com la *síntesi espanyola*, l'explicació als avatars, mals, fortunes i bondats de la nació i la seva història: de Numància a Saragossa; de Sagunt a Girona. L'emotivitat liberal que impregna la representació nacional de la guerra és molt forta, fins a tant de segrestar plenament aquest període de la història i d'excentrar qualsevol altra interpretació no liberal anterior o posterior. Aquest domini liberal significava la fixació d'un cànon per a la representació nacional de la guerra –i, per extensió, la representació nacional dels setges–, amb un sòlid sistema epistemològic edificat per Toreno a la seva *Historia*⁴⁴⁸. La reproducció, còpia o imitació de la representació nacional canònica de la guerra creat per Toreno marcà tots els historiadors i els seus productes historiogràfics sobre la Guerra de la Independència i els setges de Girona. Malgrat el seguiment d'un cànon establert, el seu resum i la seva reproducció o imitació simplificada –sense que mai hi hagués una crítica o revisió d'aquest cànon– provocà la pèrdua de la seva força discursiva i de la seva ortodòxia i puresa. Aquest fet, en- sems amb l'adscripció romàntica de la majoria d'historiadors liberals, el seu eclècticisme cultural i un moderantisme aferrissat, desdibuixaren el cànon liberal de la guerra i el seu discurs històric, fins a tant de transformar-lo en un producte flexible i profundament eclèctic.

ha de caure en el dramatisme de l'absència d'històries generals. A la fi, el cos historiogràfic espanyol obtingué un repertori historiogràfic notable, homologable al d'altres països europeus, si bé que amb unes certes limitacions. A més, aquestes històries nacionals afaïçonades a partir de vells retalls i de noves aportacions, ja recollien el que les obres sectorials havien establert. Igualment, cal advertir que les històries generals no començaren ni acabaren en la de Lafuente –la més influent i difosa–, ni tampoc en el liberalisme, com alguns autors sostenen (LÓPEZ-VELA, 2004: 198-199)

448. HOCQUELLET, 2008: CXXIII.

Amb el monopoli historiogràfic de la Guerra de la Independència, la historiografia liberal volgué monopolitzar la nació, la nació *moderna*. El liberalisme es convertí –actuà perquè així fos– en un sinònim de nació i modernitat. No solament el progrés culminava en el liberalisme, sinó que el liberalisme ho encarnava tot. La nació era liberal perquè així s'havia pogut expressar en l'hora més perillosa i més gloriosa com fou la Guerra de la Independència. Havia estat un crit de llibertat i de sobirania, cristal·litzat en les Corts i la Constitució de 1812. Aquesta expressió depurada i sublim de nacionalitat s'acompanyava d'una ruptura amb l'*Ancien Régime*, que era la modernitat, liberal. Cap element antagònic o oposat al liberalisme podia pertànyer a la modernitat. El liberalisme era *la* modernitat –sinònim d'actualitat, de contemporaneïtat–, de la mateixa manera que era *la* nació. No podia concebre que hi pogués haver d'altres actualitats –fins i tot amb elements de continuïtat procedents del substrat que combatien– i idees antitètiques de nació. El maniqueisme era tan exacerbada en el liberalisme que creia que ell era la *machina* contemporània. El liberalisme no comprava que cada *machina* s'acompanya de la seva generació i que les generacions són diverses i plurals. Certament, en èpoques de transició –de transicions brusques i traumàtiques– la noció de generació és difícil d'atènyer i de definir. Emperò, existia en la generació de 1808 –la que veié el predomini liberal a partir del decenni de 1830– ja en els temps més primerencs l'existència de *l'altre*: una actualitat catòlica, plenament contemporània.

Tanmateix, el discurs històric nacional liberal quant a la Guerra de la Independència no fou homogeni, ans heterogeni i heterodox. Sempre partí de la base de la representació canònica de la *Historia* de Toreno i un substrat liberal⁴⁴⁹. Encara que una part de la historiografia liberal tingués la particularitat provincialista catalana, sempre fou liberal en el seu marc general epistemològic i hermenèutic. La modernitat nacional liberal era irrenunciable; a partir d'aquí, podien començar els matisos, que existiren i foren d'una gran pluralitat. Verament, el retrat d'un discurs històric liberal pur no fou possible. Els condicionants del romanticisme i el moderantisme afegiren una gran complexitat als discursos històrics liberals sobre la nació espanyola i sobre la Guerra de la Independència. És el que hom analitza en el present capítol: de Toreno a Lafuente, passant per la resta d'historiadors liberals. De l'inici canònic torenià a la particular culminació lafontiniana, el discurs històric liberal patí severes mutacions, fins a tant de convertir-se en un discurs eclèctic, que no podia prescindir del caràcter catòlic de la nació espanyola, de la mateixa manera que tendí a una moderada centralitat heterodoxa respecte al purisme d'un discurs liberal més present en

449. Aquesta dinàmica converteix la pròpia *Historia* en una representació nacional de la historiografia liberal, de la qual caldria estudiar-ne la formació i el seu comportament, tal com apunta Richard Hocqueller (HOCQUELLET, 2008: CXXXII).

la imaginació de la historiografia espanyola progressista contemporània que en la historiografia isabelina. Amb tot, el substrat liberal, això és, de la modernitat liberal no es perdé mai de vista, per molt que Lafuente i tants d'altres autors vagin poder incloure la Divina Providència en la història d'Espanya. Al final, el produïte més abundós en la historiografia liberal fou una representació nacional de la Guerra de la Independència de substrat innegablement liberal però que ix del *no-cànon* historiogràfic per atènyer una història més lleugera, que, com la que s'ha vist adés de Muñoz Maldonado, gaudeix més dels grans esdeveniments i de l'emotivitat nacionalista, en una pràctica de la *ideologia transversal de nació* dins un marc eclèctic, romàntic, heterodox, dialogant amb els seus límits conceptuals i amb tendències essencialistes; no gensmenys, mai renuncià a la seva base epistemològica i hermenèutica fonamental, el liberalisme i la modernitat liberal. Altra-ment, ja seria una altra cosa.

EL GRAN REFERENT LIBERAL
TORENO I LA *HISTORIA*

Amb la *Historia del levantamiento, guerra y revolución de España* del Comte de Toreno es bastí el gran referent hermenèutic i epistemològic del discurs històric liberal sobre la Guerra de la Independència. La representació nacional liberal de la guerra es desplega i consolida en un producte historiogràfic que condiciona no solament la representació de la guerra durant els següents decennis, sinó també el pensament nacional espanyol que es lligava al gran fet històric de la contemporaneïtat que fou la lluita contra l'invasor francès. Així, l'historiador asturià donà forma a l'informe cànon nacional liberal, propi de la puresa d'uns certs discursos i pensament liberals que marcaven el que era liberal i el que no; el que era modern i el que no; i el que era espanyol i el que no.

No fou ni el primer autor que creava una representació nacional de la Guerra de la Independència, ni el primer autor liberal a tractar aquest fet històric. Hom ja ha vist, per al cas dels setges de Girona, que hi hagué d'altres autors com el P. Cúndaro, que construí una sòlida i primerenca representació nacional dels setges, i com Miguel de Haro, que dibuixà i concebé una hermenèutica liberal de l'epopeia gironina. Toreno assumí la tasca de construir el discurs històric liberal a partir del gran referent nacional que fou la Guerra de la Independència. S'inseria, alhora, dins la cursa entre ideologies per al control representatiu de l'esdeveniment històric. En el substrat en el qual es trobava aquell autor, fou possible no solament d'afaiçonar una obra de referència per a les

emergents elits intel·lectuals liberals espanyoles, sinó un gran relat sobre la Guerra de la Independència que definia i fixava una interpretació en un format d'èxit que podia ésser divulgat, copiat i imitat arreu. En aquest exercici historiogràfic liberal, Toreno confegí un cànon primigeni, bàsic, mes complet i amb uns principis elementals que l'inserien plenament dins el discurs històric liberal; àdhuc guiava aital discurs. L'ús d'algunes cròniques precedents degudament seleccionades i la incorporació –i narrativització– dels testimoniats dels actors fou una de les seves millors realitzacions⁴⁵⁰. Era la tasca de bastiment del gran relat canònic, mentre establia què podia formar-ne part i què no. Aquest criteri discriminador que fundà es mantingué almenys fins al decenni de 1860. Malgrat que pertanyia a la generació que visqué i féu la guerra, tingué la capacitat d'allunyar-se prou de l'experiència i amb discrecional analítica marcà els límits de la memòria liberal de la guerra, que ben aviat es convertiren en els límits de la memòria de la guerra. El seu sistema epistemològic i hermenèutic fou tan reeixit que no hi podia haver cap altra representació o discurs històric abans de Toreno i la seva *Historia*.

L'obra de Toreno representà llarg temps el principal –i únic– referent per a la historiografia espanyola. Com hom veurà, fins i tot la historiografia catòlica que prengué força a partir del decenni de 1850 mantingué la *Historia* de Toreno com a base epistemològica dels seus estudis. Era el predomini liberal forjat al decenni de 1830, després d'una pugna entre discursos històrics oposats. El discurs històric catòlic havia perdut, en principi, la batalla intel·lectual per a la representació nacional de la guerra. La modernitat liberal disposava de la força no solament d'una part important de les elits intel·lectuals espanyoles, ans de l'energia necessària que suposaven la transformació revolucionària i política i la victòria militar isabelina a la I Guerra Civil. Semblantment, cal tenir present que l'èxit de la *Historia* de Toreno no es causà només del seu format i de la seva inserció en un moment àlgid del moviment liberal espanyol; es causà també de la moderació de Toreno, això és, de l'allunyament dels purs extrems, inclòs el pur extrem liberal. La moderació de Toreno, sense abandonar mai l'adscripció liberal, permeté una àmplia difusió i acceptació de l'obra, la qual cosa garantia la seva preeminència i supervivència. A més, no s'ha d'oblidar que oferia un gran model d'afirmació per al nacionalisme liberal espanyol en la seva lluita per l'hegemonia intel·lectual⁴⁵¹. La *Historia* de Toreno era la millor arma de la qual disposava la modernitat

450. I així ho reconegueren els seus contemporanis com Alcalá Galiano, que féu al 1835 una ressenya molt elogiosa de la *Historia*, de la qual en valora el gran relat, la representació liberal afaïçonada, la seva imparcialitat i la qualitat de l'obra, alhora que li plau la glorificació nacional que incorpora (vegeu ALCALÁ GALIANO, 1955: 447, 449-451, 453, 456).

451. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 128, 178. VARELA SUANZES, 2008b: CVIII.

liberal espanyola.

El preu de la preeminència i la supervivència es basà en un empobriment del gran relat de Toreno i la desnaturalització del discurs històric liberal que s'hi associa, sense que això suposés la desaparició d'aquest discurs històric liberal. La seva imitació i còpia en autors menors i secundaris transformà aquell relat liberal mes moderat en un relat incolor i reduït a una simple apologia nacional de les gestes de la Guerra de la Independència. Aquesta repetició abreujada i fortament transformada codificà una segona representació nacional eixida dels lectors i imitadors de la *Historia* de Toreno. Tenia un substrat liberal, procedia del sistema epistemològic i hermenèutic liberal de l'historiador asturià. Nogensmenys, no es pot palesar tan clarament la seva inserció en un discurs històric liberal. Per bé que són obres que es podrien enquadrar dins una òrbita liberal, especialment pels seus orígens i bagatges, en si no ofereixen prou elements d'adscripció a un pensament específic. És l'amalgama de centre, de moderació, que substitueix les interpretacions més emmarcades en un discurs històric concret per atènyer la generalitat de les grans afirmacions d'enaltiment nacional, sense un objectiu delimitat. Durant el predomini de la *Historia* de Toreno dins la historiografia espanyola sobre la Guerra de la Independència, aquesta classe d'historiadors i els seus productes historiogràfics foren els més abundosos i els que, al delà de categories i etiquetes conceptuals, afaçonaren i difongueren una representació nacional de la guerra centrada en ella mateixa i el seu servei nacional, com si d'un exercici de la nació per a la nació fos.

L'existència d'aquesta amalgama produí un cànon d'origen liberal fix i que no podia experimentar cap mena d'evolució, per tal com es reproduïa a si mateix i no podia atènyer cap nova aportació epistemològica, hermenèutica o metodològica. En part, aquest estancament historiogràfic es causava de la creença en la culminació històrica que suposava el gran relat de la *Historia* de Toreno. La representació nacional, original, imitada o empobrida era el començament i el final de la mesura de totes les coses. La manca de dinamisme de la representació nacional de Toreno passada pel sedàs de la seva reproducció en una historiografia liberal i una historiografia de moderada inconcreció ideològica provocà que fos necessari d'operar una ruptura amb el cànon de Toreno a fi d'evolucionar la representació nacional segons la *machina* de la generació del moment. D'altra banda, no deixava d'ésser una representació nacional originada en una facció del pensament nacional espanyol, que no podia servir als seus opositors. La superació del cànon i de la representació nacional de Toreno i la seva versió desnaturalitzada arribà a partir de diverses vies: en primer lloc, el canvi metodològic que a partir del decenni de 1860 s'introduí amb força dins els ambients acadèmics espanyols, que s'acompanyà d'una anàlisi crítica de la producció historio-

gràfica de la qual es disposava fins llavors, especialment de la *Història* de Toreno, que fou el centre d'aquesta anàlisi crítica⁴⁵²; en segon lloc, la recuperació de les primeres cròniques elaborades després de la guerra, que s'incorporaren a l'anàlisi crítica; i en tercer lloc, lligat a la nova *machina* i al canvi generacional que preparaven el camí de la conciliació, de la Restauració, hi hagué un desplaçament ideològic des de l'hegemònic pensament liberal i les seves versions de moderada inconcreció vers una síntesi amb el pensament catòlic espanyol. Com que l'obra de Toreno s'havia significat a bastament durant el període isabelí, en tant que referent d'aquests temps de predomini intel·lectual –i polític– liberal, tingué greus dificultats per subsistir al del·là d'aquesta etapa. A partir del decenni de 1870 solament es preservà el cànon de Toreno en el romanent liberal servat pel republicanisme espanyol. Aquesta precària i minoritària continuïtat del discurs històric liberal per entre els historiadors republicans manifestà la seva incapacitat de renovar-se, davant un discurs històric de la Restauració que sintetitzava una part de la representació nacional liberal de la guerra, per la qual cosa ja se servava en el pensament nacional majoritari de l'acadèmia restauracionista algunes essències del sistema hermenèutic i epistemològic liberal. Així, com els imitadors de Toreno durant l'època de predomini de la representació nacional liberal, els autors republicans perpetuaren una empobrida i desnaturalitzada còpia de la *Història* de Toreno, amb una absoluta manca d'innovació científica i conceptual.

A diferència de la majoria d'autors que són estudiats en aquest capítol, Toreno és un dels qui disposa d'un major cos biogràfic i analític de la seva vida i la seva obra. És per això que hom no recorre a la recerca original i seguirà els treballs sobre la vida de Toreno, a més de capbussar-se en una anàlisi de la seva *Història*, segons el que els especialistes han indicat⁴⁵³. José María Queipo de Llano, VII Comte de Toreno (Oviedo, 1786 – París, 1843) era un membre destacat de la noblesa asturiana. Era el fruit de la unió de dos grans llinatges aristocràtics. Per aquest fet, Toreno pertanyia a la particular cultura política d'Astúries. Aquesta es basava en la conservació d'unes institucions polítiques pròpies que permetien un marc d'amistats polítiques més riques que a d'altres parts de la monarquia. Aquesta singularitat institucional ha estat vista com una causa de la major instrucció de la noblesa asturiana i de la seva important presència a la Cort, amb figures com

452. Això no obstant, aquest fet palesa que la *Història* mantenia no solament un prestigi, sinó que era un punt de partida per a historiar la Guerra de la Independència, encara que fos per elaborar un criticisme analític de l'obra. Vegeu VARELA SUANZES, 2009b: CIX.

453. Per a una excel·lent biografia de Toreno, és molt recomanable de consultar el treball de Joaquín Varela Suanzes (VARELA SUANZES, 2005); per a una òptima anàlisi de la *Història*, és imprescindible de recórrer a l'estudi introductori de Richard Hocquellet per a la moderna reedició de la magna obra històrica del comte (HOCQUELLET, 2008).

Flórez Estrada o Jovellanos, durant els temps finiseculars del Set-cents⁴⁵⁴. Per la sociabilitat del seu pare, Toreno formava part del moviment il·lustrat espanyol, organitzat en societats, i disposava de molt bones coneixences a la capital, on Toreno rebé la influència del radicalisme il·lustrat espanyol. Per consegüent, el *levantamiento* a Astúries fou organitzat i controlat per Toreno i d'altres personatges liberals radicals, que formaren la primera Junta del territori⁴⁵⁵. A partir d'aquest punt, Toreno s'anà implicant fortament amb la causa patriòtica. La representà a Londres durant el 1808, col·laborà estretament prop de la Junta Central, fins a atènyer la condició de diputat electe⁴⁵⁶ a les Corts que havien estat convocades al 1810. En aquestes Corts, Toreno despuntà no solament com gran orador i com el diputat més jove de la cambra, sinó també com un dels partidaris del liberalisme més radical, basat en el jusnaturalisme i en una línia jacobina, inspirada, a més, en la dels revolucionaris francesos⁴⁵⁷. Igualment, participà a la comissió de guerra de les Corts, la qual cosa podria apuntar l'interès per a les qüestions militars que més endavant es palesaria en al redacció de la *Història*⁴⁵⁸.

És interessant de perfilar el pensament polític del comte en aquest estadi, atès que hom ho podrà contrastar amb la seva evolució posterior, sense eixir del liberalisme. El jove Toreno diputat a les Corts de Cadis partia de la irrenunciable sobirania nacional de factura liberal francesa. Aquesta sobirania s'expressava a les Corts, de la qual era la representació suprema. Això situava la posició política del monarca —sense dret a veto— en una situació d'inferioritat respecte a les Corts, que passaven a controlar els poders executiu i judicial. Partia d'un supòsit d'igualtat radical, aplicada a tots els territoris espanyols, inclosos els d'ultramar. Ciutadania, contracte social i estat natural original impregnaven aquesta igualitària condició dels espanyols americans i peninsulars, exclosos indis i esclaus. Semblantment, advocà per la desaparició dels privilegis i drets senyorials, encara que això suposés la pèrdua d'aquells mecanismes que permetien la seva riquesa en tant que aristòcrata terratinent. Pel que fa a les qüestions religioses, fou un partidari intransigent de la tolerància religiosa, la minva del poder eclesiàstic i l'abolició de la Inquisició⁴⁵⁹.

454. HOCQUELLET, 2008: XVI.

455. Mereix d'ésser esmentada la importància de Toreno en els inicis de l'aixecament antifrancès. Toreno presencià el *Dos de Mayo* madrileny, abans de partir cap a Astúries, on pogué explicar els fets a la Junta General allí reunida, tal com era preceptiu: el primer dia de maig cada tres anys (GARCÍA PRADO DEL BUSTO, 1955: 55-56).

456. Toreno fou el diputat amb més vots a totes les voltes celebrades per a la seva circumscripció asturiana (HOCQUELLET, 2008: XXVI)

457. VARELA SUANZES, 2005: 63-64.

458. HOCQUELLET, 2008: XXVII.

459. HOCQUELLET, 2008: XXVII-XXVIII.

Acabada la guerra al 1814, Toreno emprengué el seu exili. Aquest exili marcà profundament la seva vida, atès que passà més temps a l'exili que no pas a Espanya. Justament, la redacció de la *Història* fou fruit d'aquest exili mantingut principalment a París, per bé que en un inici –fins al 1815– fou a Londres. Hom sap⁴⁶⁰ que dels sis anys que necessità per a la redacció de la *Història*, cinc d'ells foren a l'exili. És per això que aquest fet no és gens menyspreable, per tal com marca de manera determinant alguns aspectes claus com, per exemple, el coneixement i l'accés a les fonts necessàries per a la confecció de l'obra. D'altra banda, en aquesta tasca feta principalment des de l'exili, el redactor esdevé alhora polític, historiador i actor dels fets narrats. Aquesta triple natura incideixen a bastament en el caràcter de l'obra. Tot i que a la seva obra no hi ha el relat de la vivència pròpia, no s'ha d'oblidar en cap moment que Toreno fou observador i actor dels fets explicats i analitzats. A més, la seva vocació d'historiador es mesclà en gran manera amb el seu perfil polític. Aquesta voluntat d'explicar a partir d'una ideologia la Guerra de la Independència marcarà tot el futur de l'obra i, en bona part, el seu èxit; mes també les seves mancances.

Aquest primer exili de sis anys a París li serví per impregnar-se d'un liberalisme més moderat, que en Toreno era l'expressió d'una maduració respecte a l'experiència revolucionària de Cadis en la Guerra de la Independència. En suma, Toreno evolucionava cap a un model liberal d'inspiració anglesa⁴⁶¹. Aquest exili s'interrompé per la revolució liberal de 1820, que li permeté de retornar a Espanya. Un cop a Madrid ocupà la presidència de les Corts. Des d'aquesta tribuna privilegiada difongué els principis del liberalisme moderat al qual havia evolucionat. Fou partidari de limitar la sobirania popular –separada de la sobirania nacional, encarnada pels representants de la nació–, de limitar la llibertat pública i els abusos de la llibertat de premsa. Això li generà l'oposició dels *exaltados*, això és, aquells liberals forjats políticament durant l'absolutisme dels sis primers anys de regnat de Ferran VII. La seva defensa d'una monarquia constitucional moderada el presentà davant els exaltats com un traïdor a la causa liberal radical, per la qual cosa rebé amenaces. En aquest escenari, Toreno retornà a l'exili francès, sense ésser-hi obligat. El pragmatisme que el comte asturià havia adquirit de l'experiència revolucionària de Cadis i del posterior exili el separava d'un liberalisme clandestí i construït sota la repressió. D'altra banda, cal sumar-hi l'augment de la violència i d'escenes de guerra civil que es repetien arreu de la nació. Aquest pragmatisme

460. HOCQUELLET, 2008: xxx.

461. No era un fenomen aïllat. Una part important dels actors a les Corts de Cadis patiren una evolució semblant. La historiografia els ha etiquetat com a *doceañistas* (VARELA SUANZES, 1995: 63-90). Tot essent mal identificats com una generació pròpia i idiosincràtica, cal concebre aquest terme com una divisió interna dins una mateixa definició entre els qui van viure la guerra i l'exili i els qui no. En el fons, comparteixen, malgrat les divisions que s'estan forjant un projecte liberal basat o inspirat en l'experiència liberal de Cadis.

es palesa a bastament en un exili voluntari, que precedirà el gran exili liberal de 1823, quan el cos expedicionari dels Cent mil fills de Sant Lluís restabliren l'ordenament d'*Ancien Régime* de Ferran VII.

El bagatge de Toreno en aquest segon exili, que s'allargà fins al 1833, serví per a l'inici i redacció de la major part de la seva *Historia*. Cal avaluar tres factors claus en aquesta confecció: l'allunyament dels fets —cronològic i físic—, l'accés limitat a les fonts i l'evolució ideològica del personatge⁴⁶². Els esdeveniments posteriors a la mort de Ferran VII tingueren una incidència relativa en el caràcter de l'obra, atès que el gruix ja s'havia confegit⁴⁶³. Toreno, pragmàtic i moderat, presentà una via pròpia del liberalisme, basat en el liberalisme eclèctic europeu de la «tercera via»⁴⁶⁴. Al 1835, després de la dimissió de Martínez de la Rosa com a cap del govern, Toreno passà a encapçalar un gabinet amb liberals moderats i liberals progressistes. El fracàs d'acostament de les dues tendències, els greus problemes que provocava la guerra civil i el colpisme del radicalisme liberal col·lapsà aquest nou govern al cap de tres mesos. Lentament, Toreno s'anà enretirant de la vida política. Fou, novament, diputat al 1837 i al 1839. Fou acusat de corrupció en l'adjudicació d'uns contractes a la casa Rotschild i anà perdent el prestigi que s'havia guanyat. Finalment, amb l'abdicació de la regent Maria Cristina, Toreno, ensems amb els líders del moderantisme liberal, s'exilià. Morí a París al 1843, víctima d'un tumor a la gola.

Tot reprenent el fil dels tres trets fonamentals de la confecció de la *Historia* —l'allunyament dels fets, l'accés limitat a les fonts i l'evolució ideològica del personatge—, cal centrar-se en un precedent d'aquesta obra: la *Noticia de los principales sucesos ocurridos en el gobierno de España...*, publicada a París al 1820⁴⁶⁵. L'aixecament liberal de Riego de 1820 motivà la redacció d'aquesta crònica. És una crònica que evoca els records propis de la guerra. No defuig el model d'altres cròniques d'exiliats liberals i afrancesats, que narren les seves experiències, tot cercant la justificació

462. HOCQUELLET, 2008: XXXIV.

463. Malgrat tot, cal tenir en compte que la publicació i l'èxit sí que ocorregué després de la mort del monarca. L'escenari revolucionari en aquell agitat decenni de 1830 fou propici a la recepció d'una obra tal, la qual cosa palesa que el caràcter de l'obra no s'allunyava tant de l'esperit revolucionari que impregnava la política espanyola d'aleshores.

464. HOCQUELLET, 2008: XXXV. Evoca l'historiador Benjamin Constant i Jeremy Bentham. Hocquelllet interpreta aquesta adhesió als principis de l'eclècticisme liberal europeu del moment com una indefinició ideològica, que solament articula els moviments polítics a partir dels grans principis liberals. Justament, en aquest punt rau la clau de la conquesta política del liberalisme espanyol, que se centrà en la creació d'uns grans principis ideològics liberals que impregnaren la moderació política, enfront uns sectors progressistes molt radicalitzats. Amb tot, aquests grans principis eren essencialment liberals i no hi havia cap mena de conciliació amb les faccions polítiques oposades.

465. El títol complet és: *Noticia de los principales sucesos ocurridos en el gobierno de España desde el momento de la invasión de 1808 hasta la disolución de las Cortes ordinarias en 1814, por un español residente en París.*

de la seva actuació durant la guerra⁴⁶⁶. No hi ha cap mena de distanciament dels fets i mostra una certa amargor per la incomprensió i el rumb que durant vuit anys havia seguit Espanya. Aquesta crònica no tindria cap transcendència si no hagués esdevingut la base, l'esberrany de la *Història*. Amb el retorn a l'exili, emprengué la redacció de la seva obra magna. Hom té notícia que començà aquesta redacció al 1827. Hom suposa que durant els cinc primers anys de l'exili francès l'autor recollí el material i les fonts necessàries per fabricar el relat⁴⁶⁷. Des del primer moment adoptà l'allunyament dels fets narrats. El suport de les distintes i abundoses fonts ho permetia, o almenys permetia una justificació. Tanmateix, l'accés a aquestes fonts era complex. L'exili no permetia de disposar de *tota* la documentació que els actors i cronistes dels fets històrics de la Guerra de la Independència havien produït o estaven produint a Espanya. La vocació d'historiar del comte és la que comportà la transformació de la compilació de comptades –per bé que nombroses– fonts i records en una autèntica història. Els contactes dels quals disposava i les seves amistats li facilitaren la tasca espigoladora, de la mateixa manera que emprà la seva fortuna per comprar tota classe d'obres.

Quant al present cas d'estudi, per a la redacció de la part de la *Història* dedicada als setges de Girona emprà únicament tres fonts, parts d'algun document que pogué llegir o recollir a la Junta Central⁴⁶⁸: la *Relación histórica* (1820) de Miguel de Haro, el *Memorial histórico* (1810) de Nieto Samaniego, i el *Journal des operations de l'armée de Catalogne en 1808 et 1809* (1821) del General Saint-Cyr. Hom ha de dir que aquestes són les fonts conegudes, les que se citen al text. Pel contingut del relat històric dels setges, és versemblant l'ús d'aquestes obres. D'altra banda, cal tenir en compte que es tracta de la bibliografia a la qual podia tenir el millor accés possible. El *Journal des operations* del General Saint-Cyr és un fruit de l'exili francès; l'accés a la *Relación histórica* de Miguel de Haro ha de provenir dels cercles d'amistat de Madrid, lloc on es publicà l'obra i tingué difusió⁴⁶⁹; finalment, l'emprament del *Memorial histórico* de Nieto Samaniego té coherència si es parteix del principi que fou la primera crònica publicada i la que tingué una major difusió en els primers anys. L'aparició a l'obra de Miguel de Haro en facilitaria el coneixement a Toreno i el posterior accés, tot mantenint una posició secundària. Tot i que es palesa la seva influència en les interpretacions de Toreno sobre Álvarez de Castro, no se cita el *Manifiesto* de Satué. Tampoc

466. HOCQUELLET, 2008: XL.

467. HOCQUELLET, 2008: XLI.

468. Així es pot veure al tercer apèndix del llibre X de l'obra.

469. No hem d'oblidar que la difusió d'aquesta obra fou estrictament Madrid, tal com avisa el P. Cúndaro al segon pròleg de la seva *Història político-crítico militar* (CÚNDARO, 1950: 7-10).

són presents al gran relat les cròniques institucionals-clericals. Són la representació alternativa i quasi antitètica a la de Toreno, per la qual cosa es comprèn que no siguin citades; potser no eren ni conegudes pel comte. La recomposició i recreació de Toreno a partir de les tres obres emprades foren a la base de la construcció del relat sobre els setges de Girona, per bé que seguí principalment Miguel de Haro i la seva *Relación histórica*. L'ús d'unes certes fonts en detriment d'unes altres fou de gran importància en el futur de la historiografia liberal espanyola, atès que el gran relat de Toreno sobre la Guerra de la Independència es convertí en el relat canònic del dicurs històric liberal dominant. Així, les fonts emprades per Toreno adquiriren una centralitat inusitada gràcies a la importància atribuïda pel comte i el prestigi que els atorgava la seva presència a les pàgines de la *Història*. Semblantment, la tasca de Toreno tingué tanta consideració en aquest corrent historiogràfic que no es pensà en cap moment a ampliar la recerca de l'asturià. Eren els fonaments d'un oficialisme acadèmic liberal per al període isabelí.

La redacció específica del llibre x de la *Història* es realitzà poc abans de la Revolució de juliol de 1830, en la qual Louis-Philippe d'Orléans arribà al poder i establí una monarquia constitucional a França amb el suport dels liberals⁴⁷⁰. Fins aleshores, el contingut específicament polític de la *Història* era mínim: l'atenció del relat se centrava a les campanyes militars, com la dels setges gironins⁴⁷¹. Tanmateix, aquesta atenció a les campanyes militars no va a despit d'una interpretació molt política i ideològica d'aquestes. Altrament, no existiria cap hermenèutica de la Guerra de la Independència si no es tractessin convenientment els fets bèl·lics. Verament, des d'un interès devers el pensament polític del comte poden captivar els capítols de l'obra dedicats a les Corts de Cadis i a la redacció de la Constitució de 1812; mes la resta de la *Història* no és menys política que els capítols pròpiament polítics. Tal volta, una mala comparació pugui menar a aquesta anàlisi; amb tot, hom no ha d'oblidar que els onze primers llibres de l'obra de Toreno, si bé que són marcadament militars, no són mancats en cap moment d'una gran càrrega ideològica introduïda a partir de l'anàlisi històrica de l'autor: és la seva hermenèutica, que ha d'acompanyar forçadament el sistema epistemològic. És possible que quedi més dissimulada que als capítols «polítics», però hom no ha d'oblidar mai aquesta càrrega i les reaccions posteriors que provocà en les revisions crítiques del Toreno⁴⁷².

470. HOCQUELLET, 2008: XLIII.

471. HOCQUELLET, 2008: XLVII.

472. Certament, els historiadors de la Restauració Gómez de Arce i Bofarull centraren la seva revisió crítica de les interpretacions de Toreno justament en el relat de les campanyes militars, que són maximitzades enfront d'una més o menys incòmoda revolució liberal.

La redacció d'una història sobre els setges de Girona –història subsidiària de la de la Guerra de la Independència– no es podia deturar en una simple crònica i anàlisi bàsica dels fets; calia la recreació, això és, la construcció d'un gran relat. El gran relat fou, verament, l'artífex de l'èxit de la *Historia* de Toreno. La gran narració dels fets reconstitueix la realitat en una història, d'una manera molt més *realista* –que no *real*– que no pas la crònica de l'actor, encara que aquest principi no es pot aplicar a totes les cròniques del present cas d'estudi⁴⁷³. No s'apilonen els fets, els esdeveniments grisos i anecdòtics; hi ha una selecció, una depuració de l'esdeveniment fins a tant de trobar una coherència discursiva en un relat que submergeix el lector en *una* realitat. És per això que Toreno, en fer la primera història dels setges –i de la guerra, no s'ha d'oblidar–, construí la primigènia representació que no és exclusivament memorialista –en realitat no és gairebé gens memorialista, ja que Toreno no fou un defensor dels setges, ans un contemporani⁴⁷⁴. Transformà la memòria dels defensors –i d'un assetjador, Saint-Cyr– en un produïte històric, amb un discurs històric i una representació del fet històric que el gran relat perfecciona, especialment en la representativitat del fet, gràcies a la recreació que el gran relat aporta. És aquesta recreació el punt principal del gran relat. La recreació no deixa d'ésser una mena de fabulació que a la força l'historiador ha d'introduir per entre els esdeveniments i l'anàlisi per captar el lector i donar una credibilitat a la narració. El gran relat del setge de 1809 no és exempt d'aquestes imatges fantàstiques que recreen un moment irreal: «En medio del estruendo de doscientas bocas de cañón y de la densa nube que la pólvora levantaba, ofrecía noble y grandioso espectáculo la marcha majestuosa y ordenada de tantas personas de diversa clase, profesión y sexo.»⁴⁷⁵. És el poder de l'escriptura, que converteix possibles i hipotètiques realitats imaginades pel narrador en realitats palpables⁴⁷⁶; i encara més: en la realitat més palpable i present a través d'una lectura que s'apassiona per mitjà d'aquest tipus de reconstitucions.

473. Per exemple, en l'obra del P. Cúndaro es constata la intenció del franciscà d'elaborar un gran relat sobre els setges. Recixí parcialment, en aquells fragments en els quals l'autor bastí una vera narrativa, més que no pas una relació de dades i records.

474. En aquest punt és podria adduir que el P. Ramon Ferrer també fou un contemporani dels setges i mai un defensor. Això no obstant, la narració del P. Ferrer tendeix més a la recopilació de documents i fets documentats i recordats –de la seva pròpia memòria o de la dels primers actors-cronistes– que es presenten al públic, sense bastir un gran relat de les característiques del de Toreno. Amb tot, sí que elaborà un produïte històric, de la mateixa manera que el P. Cúndaro, actor dels fets. Fins i tot, es podria pensar fins a quin punt l'obra del P. Cúndaro conté un gran relat dels setges de Girona. Malgrat tot, la seva volguda qualitat d'actor li impedeix d'eixir del format de la crònica.

475. QUEIPO DE LLANO, 2008: 471.

476. HOCQUELLET, 2008: XLVIII-XLIX. Hocquellet presenta mants exemples d'aquestes evocacions, segons la nomenclatura d'aquest autor.

La falsa proximitat d'un autor als fets i als personatges -sense esdevenir servador del record- permet de revestir el discurs històric d'una gran autoritat, sostinguda per l'ús de referències i citacions bibliogràfiques prou abundoses. Si el gran relat té aquesta dosi tan forta de realitat - fantàstica- i coneixement profund dels fets, l'acceptació i comprensió del discurs històric -sovint presentat sota una capa d'imparcialitat- que guia la narració dels esdeveniments és més fàcil per al lector⁴⁷⁷. Per consegüent, si en la combinació indestruïble d'elements el fet històric és tan transformat, únicament roman una representació, el producte inevitable del gran relat. Tot això no significa que Toreno menteixi, que el seu relat sigui una gran falsificació i que hi hagi una voluntat explícita de manipular. Verament, hi pot haver, com ha assenyalat Hocquelllet en el seu estudi de la *Historia*, una gran quantitat d'apriorismes, però això no suposa la voluntat explícita de manipular. En suma, l'asturià no fou un falsari. Confegí un producte de la seva època, segons la metodologia de l'*ars historica* d'aleshores. D'altra banda, no s'ha de perdre mai de vista que fou la primera gran obra liberal de la Guerra de la Independència i que això no la deslliurava d'unes servituds que hom ja ha esmentat.

Fruit d'aquesta voluntat de construir un gran relat, Toreno fou el primer autor que presentà la globalitat dels esdeveniments polítics i militars de la Guerra de la Independència, que superà les cròniques i les històries fragmentàries⁴⁷⁸. Hom ja ha dit adés que una part substancial de l'èxit de la *Historia* de Toreno rau en l'excel·lent narrativa del seu gran relat i el tractament global del fet històric. Tanmateix, sense un discurs històric capaç de captar les elits intel·lectuals liberals, aquestes característiques no haurien comportat en si el llarg predomini historiogràfic de l'obra del comte. La combinació d'aquests tres elements configurà el producte historiogràfic que la modernitat liberal necessitava. A més, l'eclecticisme liberal de Toreno permetia de captar, a partir de l'ús en la història dels grans principis del liberalisme, totes les sensibilitats de la família liberal espanyola. Aquests grans principis s'acompanyaven d'alguns elements propis del pensament liberal espanyol com l'«historicisme nacional» de Francisco Martínez Marina⁴⁷⁹, que tant influí el discurs històric liberal espanyol. L'historicisme nacional fou el mètode del qual es dotà l'*ars historica* de militància liberal en la primera meitat del Vuit-cents per a l'elaboració dels seus relats històrics. Fou a bastament emprat en la justificació històrica de les transformacions liberals de Cadis, a partir de

477. De manera similar s'expressa Hocquelllet (HOCQUELLET, 2008: LXVI-LXVII).

478. HOCQUELLET, 2008: LXXVIII-LXXIX. ÁLVAREZ BARRIENTOS, 2008: 242.

479. HOCQUELLET, 2008: XC. Martínez Marina (1754-1833) fou un jurista i sacerdot liberal, membre de la Real Academia de la Historia i bon amic i mentor de Toreno. Per una major aproximació a l'historicisme nacional de Martínez Marina, vegeu VARELA SUANZES, 1983: III.

la recuperació –i representació– de les antigues llibertats medievals, essencialment espanyoles, enfront de models importats i estrangers amarats d'autoritarisme –com podien ésser les dinasties dels Àustries i els Borbons. Aquest historicisme nacional no solament és d'encuny liberal, sinó que també és profundament nacionalista, enaltidor del caràcter autèntic de la nació en oposició als productes importats, nocius i alienants. És el moviment de recuperació d'una suposada puresa i caràcter genuí espanyols⁴⁸⁰. Toreno fou un bon exemple d'un historiador eixit d'aquest historicisme nacional tan propi de la revolució liberal gaditana⁴⁸¹. És el primer indicatiu que hom es troba al davant d'una autor liberal. Tanmateix, no és l'únic indicatiu. Tal com indica Hocqueller⁴⁸², al llibre XVIII de la *Historia* Toreno analitza en la generalitat els actes de resistència i defensa nacional dels espanyols: «[...] nótase que de su conjunto resultó en gran parte la maravillosa y porfiada defensa de la independencia de España, que servirá de norma a todos los pueblos que quieran conservar intacta la suya propia.»⁴⁸³. La clau d'aquesta cita, aparentment innocent, rau en el concepte d'«independència».

És absolutament necessari de definir un concepte que serà present al llarg de tota la contemporaneïtat per donar nom al conflicte de 1808 a 1814. José Álvarez Junco al 1994⁴⁸⁴ assaltà aital definició i la titllà d'«invenció», a partir dels preceptes del construccionisme nacional. Tal com el mateix autor ha explicat a la seva obra *Mater dolorosa*, «es muy dudoso que el conflicto desatado en la península Ibérica entre 1808 y 1814 se ajustara realmente a la categoría de 'guerra de independencia', según quedó consagrado más tarde por la versión nacionalista.»⁴⁸⁵. Tanmateix, com bé reconeix l'historiador, aquesta idea d'«independència» es basa en el principi de la secessió. La independència no requereix necessàriament una separació. Partint de l'origen del terme –ben identificat per Álvarez Junco⁴⁸⁶–, cal imaginar una idea d'independència molt més complexa. Foren els historiadors liberals espanyols els qui han estat consagrats com a *inventors* de la noció de la «independència d'Espanya». En realitat, alguns dels cronistes, com Cabanes al 1809 i el P. Cúndaro al 1818 ja havien emprat sistemàticament el terme «independència» per descriure el con-

480. ÁLVAREZ BARRIENTOS, 2008: 244-245.

481. És interessant d'assenyalar, a partir de l'observació d'Andrés-Gallego (ANDRÉS-GALLEGO, 2009: 248) la connexió permanent, per bé que mai esmentada, que s'estableix entre el procés revolucionari francès amb el 1808 espanyol i la revolució posterior, com si el segon fos conseqüència del primer i l'aixecament de 1808 fos justament un aixecament liberal.

482. HOCQUELLET, 2008: XC.

483. QUEIPO DE LLANO, 2008: 775.

484. Vegeu ÁLVAREZ JUNCO, 1994*b*.

485. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 119.

486. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 119-129.

flücte de 1808 a 1814, abans que Muñoz Maldonado al 1833 incorporés el terme al títol de la seva obra dedicada a la guerra i establís el terme com a complement definidor de la guerra peninsular. Toreno encara descrigué aquells anys com «levantamiento, guerra y revolución». Si realment la independència fos únicament com la descriu Álvarez Junco, el terme se circumscriuria a la guerra estrieta. Tanmateix, la natura versàtil i plural de la «independència» permet d'incloure el «levantamiento» i també, la «revolución». Verament, els autors que encunyaren el terme pensaven en la independència d'Espanya respecte l'Imperi napoleònic. Es podria pensar, com pensa Álvarez Junco, que el concepte fou fruit d'una certa *imitatio* del concepte que corria per una Amèrica espanyola que se separava de la nació⁴⁸⁷. Hom ja ha vist que el seu ús és anterior a les independències americanes, fins a tant de poder-se trobar en els temps bèl·lics. No es pot oblidar que els territoris eurpeus i americans conformaven una sola nació espanyola, per la qual cosa existia un pensament comú, especialment marcat en l'aixecament antifrancès de 1808. L'emprament del terme «independència» fou compartit entre Àmerica i la península, per bé que el primer ús historiogràfic fou peninsular, a les primeres cròniques sobre la guerra.

Això no obstant, el significat del concepte no es detura ací. Hom pot concebre la independència com l'exercici de la voluntat nacional, és a dir, de sobirania nacional⁴⁸⁸. És una definició compartida tant pels liberals com pels contrarrevolucionaris. En el cas liberal, això mena directament a la «revolución». Per a tots dos pensaments polítics l'aixecament fou l'exercici suprem d'expressió d'una nació que es veia envaïda que comportava l'expressió d'una sobirania nacional. Ací és on es manifesten les diferències entre la contrarrevolució i el liberalisme. Teoritzen, d'una banda, sobiranes nacionals distintes i, d'una altra, situen l'exercici d'aquesta sobirania nacional en moments diferents. Per als liberals l'aixecament és la primera part de l'exercici de sobirania, que s'organitza, es fonamenta i es consuma en una segona part, en la revolució gaditana; per a la contrarrevolució tota l'autèntica sobirania nacional s'expressa a l'aixecament. El títol de l'obra de Toreno és tota una declaració del discurs històric liberal de l'autor. És la de la sobirania nacional de dos actes, d'una independència nacional de tres persones amb una sola natura i substància. En aquest sistema epistemològic i hermenèutic s'exclouen el col·laboracionisme dels afrancesats i

487. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 127.

488. Cal tenir en compte les reflexions de García Cárcel (GARCÍA CÁRCEL, 2007: 224-235) sobre el naixement i definició del concepte de la «sobirania nacional». Diu García Cárcel: «[...] fueron muchos los que vivieron la guerra desde 1808 con una conciencia nacional de beligerante independencia frente al invasor, conciencia que, desde luego distaba mucho de ser unívoca. En ella se fundían resabios xenófobos y reaccionarios, sueños revolucionarios liberales y formulaciones sentimentales a lo Capmany. La bandera de la soberanía nacional de los diputados gaditanos fue tejida con muchos paños de diversa procedencia.» (GARCÍA CÁRCEL, 2007: 230).

la reacció alineada dins el bàndol patriòtic⁴⁸⁹. També s'exclou tota altra noció d'independència o de sobirania nacional, això és, *l'altre*. L'èxit de la *Historia* consagrà el fals origen liberal del terme «independència»⁴⁹⁰. Emperò, era indispensable que tingués aital origen, puix que era el fonament de tot el discurs històric liberal, que justificava les actituds del present del decenni de 1830 i àdhuc de tot el període isabelí⁴⁹¹. Era el pilar del sistema de la modernitat liberal. Tanmateix, també ho era per a la contrarrevolució, tal com hom ha demostrat a l'estudi dedicat a la representació nacional catòlica de la guerra a les cròniques institucional-clericals. Aquesta sobirania nacional catòlica hauria de reaparèixer al decenni de 1840, a partir de la línia de continuïtat del pensament nacional catòlic, que articulava novament una oposició al pensament nacional liberal, després de l'aclaparadora victòria cultural i política de la modernitat liberal⁴⁹².

Al darrere de la triple natura de la independència nacional liberal es vincula una idea clau del pensament liberal espanyol vuitcentista d'aquest període: la llibertat. El susdit historicisme nacional, liberal, fou el marc hermenèutic emprat per Toreno per analitzar i interpretar la Guerra de la Independència. De la mateixa manera que aquest historicisme cercava la llibertat en la història d'Espanya –els passats medieval i modern, per exemple⁴⁹³–, Toreno edificà la seva obra a partir de la cerca d'aquesta mateixa llibertat per part del poble espanyol. A partir d'aquesta idea, Toreno pot reivindicar la tasca del liberalisme espanyol en l'aixecament, la guerra i la revolució. La modernitat liberal es justifica i adquireix la causa de la seva existència. Si no es pot comprendre la independència nacional sense la sobirania nacional, l'exercici i finalitat d'aquesta sobirania tampoc té sentit sense la llibertat. La representació nacional de la Guerra de la Independència que Toreno construï es basa en aquest voler de llibertat⁴⁹⁴. Per consegüent, la representació nacional dels setges –sempre inserida dins la gran representació de la guerra– partí del voler de llibertat

489. García Cárcel (GARCÍA CÁRCEL, 2007: 226) descriu aquesta ficció d'«unanimitat nacional» com una representació de molta més força que la de la «independència».

490. Segons Fernández Sebastián, aquesta triple natura condicionà l'existència del liberalisme espanyol (FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, 2007).

491. Vegeu els exemples que proposa Álvarez Barrientos (ÁLVAREZ BARRIENTOS, 2008: 248-249) extrets de diferents autors liberals que demostren la capitalitat del concepte dins la modernitat liberal espanyola.

492. Fernández Sebastián (FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, 2007: 214-215) intueix l'oposició entre nocions d'«independència» i «sobirania nacional». Assevera que aquests canvis interpretatius són motivats pels canvis ideològics, generacionals i epistemològics. Segons l'autor, només la modernitat liberal acumulà nocions aparentment antitètics al dedins del gran concepte versàtil que és la «independència», sense tenir en compte l'actualitat catòlica vuitcentista.

493. HOCQUELLET, 2008: XCI-XCIII.

494. Tota la historiografia liberal posterior repregué l'hermenèutica de Toreno i de l'historicisme nacional de Martínez Marina, si bé que l'esquema del comte fou el més depurat i intel·lectualment complex. En la majoritat d'històries liberals posteriors a la de Toreno aquesta hermenèutica fou desvirtuada per una reproducció deficient i simplista del discurs històric de l'asturià.

del poble espanyol –els que són presents a Girona, en aquest cas– que es materialitzà en l'aixecament contra l'invasió i la defensa de la plaça. En la materialització de la llibertat, es consumava l'expressió de la primera part de la sobirania nacional. Girona no pogué expressar la segona part, que fou un monopoli de la revolució gaditana.

La lectura que l'historiador ofereix sobre els setges no difereix en absolut de la que exposa genèricament per a tots els esdeveniments propis del patriotisme espanyol encarnat en aquest desig de llibertat, que precedeix a l'acte d'independència. En realitat, difereix tan poc que, pròpiament, Toreno no ofereix en cap moment una lectura particular dels setges dins la seva *Historia*. Considerava l'autor que totes aquestes expressions d'aixecament i defensa patriòtiques responien al susdit patró. Aquesta fóra la interpretació que ofereix Toreno de les campanyes militars de la Guerra de la Independència, que es pot aplicar, per extensió –sempre per extensió– als setges de Girona. Sobta que l'obra de referència de tota la tradició historiogràfica i el pensament liberals ometi una interpretació particular per a cada gran campanya militar, àdhuc un recordatori de les valors lligades en aitals accions.

En aquesta línia d'omissió cal situar la inexistència dels defensors anònims, del poble de Girona⁴⁹⁵. Són escadusseres les referències a la participació popular. La nació lliure i sobirana que tant enalteix Toreno no fa acte de presència en les distintes comunitats que defensen el seu territori i la nació espanyola. La vaga nació roman vaga i no té el suport d'un poble al darrere. Toreno és capaç d'ignorar totalment la defensa popular i local per proclamar que «dirigieron los españoles la defensa no solo con la fortaleza que infundía Álvarez, sino con tino y sabiduría.»⁴⁹⁶. En l'únic elogi que el paper dels defensors rep explícitament, en nega l'extracció popular de la lluita, n'omet la condició de gironins –no hi ha cap idea de localitat en aquesta acció– i presenta un Álvarez determinant. Verament, la dinàmica espanyolista de Toreno difereix a bastament tant de les construccions anteriors com de les posteriors. En aquesta representació liberal no es tracta que Girona sigui Espanya, és que és directament Espanya i, secundàriament, Girona. No crea l'historiador un substrat local o regional en el qual aquesta glòria particularista pugui sentir-se particip d'una construcció major. D'entrada apareix ja la idea de la nació espanyola, sense que no hi hagi una divisió en unitats més petites que conformin la gran nació⁴⁹⁷? Toreno no nacionalitza la localitat; tampoc usa la localitat com un trampolí per a la nació. És únicament nació⁴⁹⁸.

495. Com correspon a una obra liberal (ESTEBAN DE VEGA, 2006: 275).

496. QUEIPO DE LLANO, 2008: 476.

497. Es pot causar aquesta dinàmica del fervent unitarisme jacobí de Toreno?

498. Una nació fruit del plaer que sentien els liberals de crear una nova nació (GARCÍA CÁRCCEL, 2007: 236).

Mancat el relat històric dels setges a la *Historia* de Toreno d'una lectura pròpia dels setges i del paper dels gironins al conflicte, l'autor recorre a la narració i representació –molt fabulada– dels setges. Descriu, a l'estil de les cròniques dels actors, la successió de fets durant els set mesos del setge de 1809. La majoritat dels fets que apareixen a les pàgines del relat de Toreno són els que la historiografia liberal posterior –i part de la catòlica– prengué i repetí en els seus estudis. Aquest punt és molt important, atès que estableix el primer cànon reeixit del que es pot recordar i del que no; del que és fet històric memorable o anècdota irrisòria. De la susdita majoritat d'aquest cos d'esdeveniments n'hi ha un que solament apareixerà en comptades obres. Es tracta de la valoració sobre la pietat gironina i el nomenament de Sant Narcís *Generalísimo de tierra y mar*. Considera l'historiador que aquesta decisió serví per esperonar «[...] el fervor de los pueblos, [que] conviene alimentarlo y darle pábulo hasta con añejas costumbres y preocupaciones, por lo cual el atento político y el verdadero hombre religioso, enemigos de indiscretas y reprobables prácticas, disculparán no obstante y aún aplaudirán en el apretado caso de Gerona lo que a muchos pareció ridícula y singular resolución hija de grosera ignorancia.»⁴⁹⁹. Hi ha un rebuig a la religiositat popular, no pas a la religiositat⁵⁰⁰. En justificà una simple utilitat –una instrumentalització en el fons– durant els moments de perill, en el qual no es necessita una actitud racional, ans la fervor de l'emotivitat popular. Es tracta d'una lectura antirreligiosa, però matisada; per entre alguns dels autors liberals hi hagué una lectura marcadament antireligiosa d'aquest fet⁵⁰¹. A la resta d'autors liberals no es feren cap d'aquest tipus de reflexions. És un fragment idiosincràtic de l'historiador que, si s'hagués reproduït a d'altres obres, hauria generat una diversitat d'interpretacions. Pel que fa a la resta d'esdeveniments, fou Toreno el qui fixà historiogràficament l'heroïcitat de Llucianet Ansió⁵⁰², anècdota de tints literaris i realistes elevada a la categoria de fet històric. Es tracta d'un element de recreació dels setges, molt propi del gran relat de Toreno. Semblantment, marcà el ritme dels esdeveniments notables del setge de 1809. En la seva síntesi de les obres de Miguel de Haro i de Nieto Samaniego, Toreno establí tres fites culminants del setge: la pèrdua de la fortalesa

499. QUEIPO DE LLANO, 2008: 462.

500. Aquest rebuig a la religiositat popular es pot causar per l'anticlericalisme elitista de Toreno. El comte fou un gran enemic de tots aquells elements d'extracció popular. Hocquellet ha constatat aquest rebuig amb la diferenciació que afaiçona el personatge entre sobirania nacional i sobirania popular (HOCQUELLET, 2008: XXXII).

501. És el cas, per exemple, de Pi i Margall (PI I MARGALL; PI ARSUAGA, 1902: 524).

502. Això no obstant, els PP. Cúndaro i Ferrer ja havien fixat la representació d'aquest petit heroi. Toreno li dedicà molta menys atenció que aquests historiadors eclesiàstics, però l'èxit de la seva obra fixà la figura d'Ansió. L'asturià solament narra a la *Historia* el fragment següent: «Grandes i esclarecidos hechos allí se vieron. Fue de notar el del mozo Luciano Ancio, tambor apostado para señalar con la caja los tiros de bomba y granada» (QUEIPO DE LLANO, 2008: 465).

de Montjuïc⁵⁰³, l'assalt francès del 19 de setembre de 1809 (el *Gran Día de Gerona*)⁵⁰⁴ i el bloqueig de la ciutat en les darreres setmanes del setge i la fam que la consumí⁵⁰⁵. Aquest ritme dels esdeveniments no patí cap canvi fins que durant l'academicisme historiogràfic de la Restauració s'afaiçonà el nou cànon.

Un dels punts més importants de la representació de Toreno sobre els setges és el paper del General Álvarez de Castro. Toreno basteix el culte personalitzat al General, que havia d'esborrar o relegar en un segon pla el paper dels gironins⁵⁰⁶. Durant tot el relat, l'historiador emfatitza a bastament el paper del militar. En realitat, comença el relat amb una cita del ban d'Álvarez que amenaçava amb la pena capital a qui insinués la rendició⁵⁰⁷. Amb aquesta cita, Toreno manifestava la creença que aquestes decisions heroiques del General «[...] sostuvieron con inaudito tesón y constancia la guarnición y sus habitantes.»⁵⁰⁸. Es palesa que els combatents no són l'expressió de la lluita popular per a la defensa de la ciutat, sinó que són l'instrument de l'expressió del sacrifici per la defensa que fou Álvarez. Successivament, durant tot el relat, Álvarez esdevé el punt d'inflexió de la defensa, el pilar dels gironins, convertits en apèndixs d'un General que suporta la responsabilitat de guiar ell sol tots els mecanismes del combat. Sempre el poble de Girona és la comparsa que acata fidelment i entusiasta les decisions del seu *caudillo*: en el rebuig dels parlamentaris «[...] loole muy mucho el pueblo de Gerona, empeñado infinito en la defensa tan rara resolución cumplida con admirable tenacidad.»⁵⁰⁹; en la seva fèrria actitud⁵¹⁰; en la seva serenitat durant els combats acarnissats⁵¹¹; i en la seva crueltat devers les tropes⁵¹². En suma, Toreno ofereix un retrat

503. QUEIPO DE LLANO, 2008: 467.

504. QUEIPO DE LLANO, 2008: 471. Tanmateix, la denominació d'aquest dia com a «Gran Día de Gerona» no prové de Toreno, sinó de Nieto Samaniego.

505. QUEIPO DE LLANO, 2008: 472-474. La fascinació de la historiografia al llarg del segle XIX per la fam de Girona fou unànime, gràcies al testimoniatge de Nieto Samaniego. La descripció de Toreno, a despit de les escenes realistes amb les quals li agradava envoltar els fets històrics, no cau en una gran fabulació. Es limita a seguir una endolcida descripció del dit Nieto Samaniego.

506. Michonneau (MICHONNEAU, 2007c: 349) identifica aquesta personalització en una pèrdua d'importància de la figura del *Generalísimo* Sant Narcís, tal com s'observa al *Manifiesto* de Satué. Toreno aprofundeix en aquesta personalització de la defensa.

507. QUEIPO DE LLANO, 2008: 460.

508. QUEIPO DE LLANO, 2008: 460.

509. QUEIPO DE LLANO, 2008: 463. És més lloable Álvarez que els defensors anònims.

510. QUEIPO DE LLANO, 2008: 468.

511. Representatiu d'aquesta actitud és el fragment de Toreno sobre els combats del 19 de setembre, el «Gran Día de Gerona» a QUEIPO DE LLANO, 2008: 471.

512. Álvarez ordenà que «sepan las tropas que guarnecen los primeros puestos, que los que ocupan los segundos tienen orden de hacer fuego en caso de ataque contra cualquiera que sobre ellos venga sea español o francés, pues todo el que huye hace con su ejemplo más daño que el mismo enemigo.» (QUEIPO DE LLANO, 2008: 474).

exacte de la natura d'aquest personatge que «[...] representábase a la imaginación en tan horrible trance a la manera de los héroes de Homero, superior y descollando entre la muchedumbre, y cierto que si no se aventajaba a los demás en estatura como aquéllos, sobrepujaba a todos en resolución y gran pecho.»⁵¹³. La petja d'«héroe homérico» és la que marcà la caracterització d'aital personatge dins la representació nacional liberal dels setges. Tot i les diferències, l'heroïtzació d'Álvarez és molt similiar a la que féu Satué o els cronistes institucional-clericals. En tots els casos, per a la millor comprensió de la representació, un sol combatent, concretament el primer defensor simbolitza *tota* la defensa de la plaça gironina enfront dels invasors. En el cas de Toreno, aquest heroi té unes clares reminiscències clàssiques: és un heroi homèric, un heroi liberal amaga al seu darrere tot el cos de defensors, l'anonimat dels quals solament servien a la glòria del cabdill liberal, preservador dels trets històrics de la nació⁵¹⁴. Era una de les peces rellevants del cos històric nacional⁵¹⁵. És per això que l'expiració d'un heroi d'aquesta magnitud no podia ésser limitada per una mort natural, sinó que s'havia de revestir dels ornaments específics. Amb cautela, Toreno assevera que hi havia sospites per creure que havia mort violentament⁵¹⁶. Una mort vil a mans franceses era el que convenia; l'entorn del General ho explotà a bastament, notablement Satué. El comte recollia aquesta tesi, de la mateixa manera que la majoria de les cròniques. Toreno no arriba a afirmar la mort a mans franceses, però oferí una plataforma perquè els seus imitadors posteriors ho afirmessin i quedés fossilitzada en el cànon liberal aquesta mort violenta a mans franceses.

Finalment, el gran absent de la representació de l'historiador són els francesos. *L'altre* és in-existent. Són els invasors, els assetjants, però Toreno no crea cap opinió, cap interpretació per a la seva representació liberal. Solament roman, aïllada, la lluita, l'epopeia espanyola a Girona, sense que s'afaiçonés una antítesi plausible on descarregar l'ira del qui és diferent al prototip idiosincràtic espanyol, ben representat en la ja descrita defensa gironina de 1808 i 1809. Es pot conjecturar que la simpatia de Toreno devers les idees franceses arribades a Espanya durant la guerra i els seus llargs exilis parisencs causessin aquest benigne tractament.

El gran relat de Toreno fou la sòlida peça que el discurs històric liberal necessitava per *comprender* i *representar* una Espanya que la modernitat liberal estava conquerint. Fou el producte

513. QUEIPO DE LLANO, 2008: 471.

514. Fins a tant que «postrado Álvarez postrose Gerona» (QUEIPO DE LLANO, 2008: 476). La magnificació d'Álvarez per part de Toreno és molt més accentuada que, per exemple en la *Historia político-crítico-militar* del P. Cúndaro. Vegeu CENTLIVRES; FABRE; ZONABEND, 1998 per a un estudi sobre la figura de l'heroi-nació.

515. MICHONNEAU, 2007c: 356.

516. QUEIPO DE LLANO, 2008: 477.

historiogràfic ideal: fou publicat en el moment propici, era d'una gran qualitat, disposava d'una narrativa molt atractiva i definia nítidament un discurs històric liberal complet, amb un cànon epistemològic i hermenèutic molt ben definit. L'eclecticisme i la moderació del pensament liberal de Toreno permeté una àmplia acceptació per part de tota la família liberal. I encara més: exercí la seva *Història* una influència tan determinant que durant més de trenta anys no fou possible de revisar críticament el cànon establert per l'historiador asturià. Al decenni de 1830 el liberalisme no solament obtingué el poder polític, sinó que obtingué el poder cultural; i la *Història* de Toreno albirà el monopoli historiogràfic espanyol quant a la Guerra de la Independència. Dins la historiografia liberal tot produït sobre la guerra se cenyí al cànon establert pel comte, mentre que en la renaixent historiografia catòlica romangué de la *Història* de Toreno un bagatge epistemològic i hi hagué l'esforç d'elaborar una revisada hermenèutica, segons la línia de continuïtat del pensament catòlic vuitcentista. No hi hagué dins el camp liberal la revisió crítica del discurs històric de la guerra, amb la consegüent evolució metodològica i incorporació de les fonts no emprades per Toreno. El cànon fou un retrat fix i la representació nacional associada restà immutable. Els produïts historiogràfics liberals successors de la *Història* de Toreno se cenyiren fidelment —i d'una manera poc creativa— al cànon d'aquella representació nacional; no hi haurà innovació ni en el relat, ni en les fonts, ni en les explicacions, ni en la focalització dels elements, ni en la manera de conèixer el fet històric. A la fi del decenni de 1860 alguns autors liberals catalans adscrits a la Renaixença començaren a revisar críticament la representació nacional i les aportacions de Toreno. Eren l'avantguarda de la gran revisió que l'academicisme de la Restauració afaixonà des de la síntesi i la conciliació de pensaments nacionals. Aleshores sí que fou possible una nova representació nacional; emperò no era deutora del pensament liberal espanyol, ans de la síntesi restauracionista, transversal. La representació nacional liberal de Toreno, excentrada, pervisqué durant els temps finiseculars vuitcentistes en els historiadors republicans, que servaren la puresa liberal en un romanent testimonial i quasi residual.

ELS HEREUS DE TORENO

La major part de la historiografia liberal elaborada durant els decennis de 1840 i 1850 seguí fidelment el relat de Toreno⁵¹⁷. Alguns dels exemples més clars d'aquest seguidisme acrític i mancat d'originalitat foren Juan Díaz de Baeza amb la seva *Historia de la guerra de España contra el emperador Napoleón* (1843), Cayetano Rosell i la seva *Historia de España*⁵¹⁸ (1843), Miguel Agustín Príncipe amb *Guerra de la independencia* (1844), i Eduardo Chao i la *Historia general de España* (1848-1851)⁵¹⁹.

El primer autor que inicià la transmissió literal de la representació de Toreno fou el sacerdot Juan Díaz de Baeza (1784-1858). Aquest sacerdot dedicà bona part de la seva obra a la filosofia moral –que ensenyà durant el Trienni als Estudios de San Isidro⁵²⁰. Confegí al 1843 la *Historia de*

517. En paraules de Richard Hocquellet: «Toreno plasmó un modo de pensar la guerra de la Independencia que se convirtió en el paradigma predominante en la historia de los años 1808-1814.» (HOCQUELLET, 2008: CXXIII).

518. Es tracta d'una compilació d'obres sobre la història d'Espanya, tal com explicita el títol sencer de l'obra: *Historia de España escrita por el Padre Juan de Mariana ; con la continuación de Miniana y demás autores hasta el año de 1808 ; aumentada con todos los sucesos que comprenden la historia de su levantamiento, guerra y revolución, escrita por el Conde de Toreno ; y las de los demás escritores de nuestros días hasta el pronunciamiento de 10 de setiembre de 1840 ; redactada por una Sociedad de Literatos*. Rosell copia literalment el relat de Toreno a la seva obra, segons fou costum en aquests primers intents d'històries generals d'Espanya.

519. Com l'obra de Rosell, Eduardo Chao féu una compilació d'històries d'Espanya que volia ésser una «història general»: *Historia general de España la compuesta, enmendada i añadida por el Padre Mariana ; con la continuación de Miniana ; completada con todos los sucesos que comprende el escrito clásico sobre el reinado de Carlos III por el Conde de Floridablanca, la historia de su levantamiento, guerra y revolución, por el Conde de Toreno y la de nuestros días por Eduardo Chao ; enriquecida con notas históricas y críticas, biografías*. En aquesta estructura compiladora, també copia literalment Toreno.

520. ÁLVAREZ DE MORALES, 1998: 58. Tornaria a aquests Estudis en tant que professor i director a partir de 1845, quan foren convertits en Institut de Segona Ensenyança.

la guerra de España contra el emperador Napoleón⁵²¹. Tot i que Díaz de Baeza és un sacerdot catòlic, es palesa una militància liberal, per la qual cosa se'l podria considerar dins el catolicisme liberal espanyol⁵²². Adhereix la modernitat liberal i el seu pensament, a despit del pensament catòlic, en una versió moderada⁵²³, mes liberal.

En la descripció de la guerra, i específicament els setges, no hi ha cap innovació: el discurs de Díaz de Baeza segueix fidelment el de Toreno, tal com l'autor ja havia anunciat a l'inici de la *Historia*⁵²⁴. El sacerdot ofereix un breu resum dels fets de Girona i no hi introdueix cap interpretació o aportació addicional a les de la *Historia* de Toreno. Encara més: en el resum de Díaz de Baeza el relat de Toreno perd consistència i esdevé una formalitat narrativa dins una obra que té la finalitat de resumir i divulgar l'obra de Toreno⁵²⁵. Més enllà d'una referència al paper del clergat gironí a la defensa⁵²⁶ —que substitueix la referència de Toreno al nomenament de *Generalísimo de tierra y mar* a Sant Narcís—, el relat que ofereix el sacerdot no és altra cosa que una cronologia de noms i petits esdeveniments, sense que el 19 de setembre destaquí dins la narració. Els gironins són invisibles, els francesos són un enemic dòcil i Álvarez és un líder amb caràcter, però que irromp en un isolament conceptual quant a l'esdeveniment històric. A més, l'autor va més enllà de Toreno i afirma categòricament l'assassinat d'Álvarez a la fortalesa de Sant Ferran de Figueres, cosa que Toreno només insinuava. D'altra banda, hi ha una certa supeditació del relat dels setges gironins al relat dels setges de Saragossa⁵²⁷, com si la gesta gironina fos *inferior* a la de Saragossa. En suma, l'obra de Díaz de Baeza és un exemple de la simplicitat i mala qualitat historiogràfica de les obres liberals que seguiren el referent de la *Historia* de Toreno.

Contemporània a la *Historia* de Díaz de Baeza hom troba la de Cayetano Rosell (Madrid, 1817 – 1883). Membre del cos d'arxivers, ingressà al 1845 a la Biblioteca Nacional com a oficial i obtin-

521. Álvarez Junco destaca el rebuig d'aquest autor vers el concepte de la «Guerra de la Independència» (ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 179).

522. Cal ésser prudent amb aquesta afirmació, per tal com Díaz de Baeza féu la traducció d'algunes obres de Bossuet. Es tractaven d'apologies del catolicisme enfront del protestantisme (*Historia de las variaciones de las iglesias protestantes*, 1852).

523. L'obra palesa que Díaz de Baeza s'insereix en aquell corrent de catolicisme liberal que aparegué a les Corts de Cadis: fonamenta el seu liberalisme en aquell escolasticisme populista d'idiosincràsia hispànica, en la seva versió incorporada al pensament liberal espanyol (LORENS, 2006: 32-34. MARAVALL, 1972: 229-266. MARTÍN TEJEDOR, 1990: 505. SUÁREZ VERDAGUER, 1962: 44). La seva idea de sobirania nacional parteix d'aquesta versió (DÍAZ DE BAEZA, 1843: 320). Amb tot, el sacerdot no deixa de tenir sentiments ambivalents vers la Constitució de 1812, atès que en critica els excessos, però n'elogia l'esperit de la proposta (DÍAZ DE BAEZA, 1843: 394).

524. DÍAZ DE BAEZA, 1843: II-III.

525. DÍAZ DE BAEZA, 1843: II-III.

526. DÍAZ DE BAEZA, 1843: 191.

527. DÍAZ DE BAEZA, 1843: 198.

gué al 1866 la càtedra de bibliografia a l'Escola de Diplomàcia. Fou Director General d'Instrucció al 1873 i a partir del 1880 fou el director del cos d'arxivers. Ingressà com a membre numerari de la Real Academia de la Historia al 1857, institució de la qual fou tresorer (1873) i bibliotecari perpetu (1878). L'historiador fou un escriptor extremadament prolífic i divers, a més d'un editor compulsiu d'obres literàries. Per entre la seva bibliografia hom pot trobar la direcció de la *Crónica general de España, ó sea, Historia ilustrada y descriptiva de sus provincias* (1865-1871), una obra col·lectiva conformada a partir de cròniques històriques de tots els territoris espanyols⁵²⁸. A banda de la *Historia de España* que elaborà a partir de la unió d'obres precedents –sempre Mariana-Miniana-Floridablanca-Toreno–, l'autor escrigué *Historiadores de sucesos particulares* (1852-1853), la *Historia del combate naval de Lepanto*, (1853) y un volum (1864) de la *Historia de la villa y corte de Madrid* de José Amador de los Ríos. Quant a les obres literàries, es poden destacar *La madre de San Fernando* (1849), *Por un reloj y un sombrero* (1856) i la traducció al castellà de la *Divina Comedia* de Dante entre el 1870 i el 1876.

Rosell copia literalment, sense canviar gairebé res⁵²⁹, el relat de Toreno, no solament per als setges de Girona, sinó per a tota la Guerra de la Independència. Aquesta còpia del relat és de molt poc interès, més enllà de la difusió del cànon de Toreno, la qual cosa confirma novament la dependència conceptual i epistemològica de la historiografia liberal amb el model de la Historia de Toreno. Si es compara aquesta literalitat abusiva del relat de Toreno amb la trajectòria de l'autor, es palesa la seva evolució, més enllà d'un *engagement* ferm, per la qual cosa es pot conjechar l'accidentalisme de l'autor, que empra palesament en la construcció de la representació nacional de la Guerra de la Independència: s'emmotlla circumstancialment al discurs històric nacional liberal forjat per Toreno sense que hagi d'ésser necessàriament el seu; és el que en aquell moment cal emprar. Així, es pot comprendre la seva continuïtat dins el règim de la Restauració.

Tres anys després de la publicació del volum corresponent als setges de Girona a la *Historia de España* de Rosell, Miguel Agustín Príncipe (Casp, 1811 – Madrid, 1866) publicava el segon tom de la *Guerra de la Independencia* en el qual hi ha la seva representació nacional dels setges de Girona. Príncipe fou catedràtic d'història i literatura de la Universitat de Saragossa, advocat, bibliotecari de la Biblioteca Nacional i redactor del *Diario de Sesiones del Senado*. Participà actiuament a la premsa del període, com *La Prensa*, *El Entreaño*, *El Espectador*, *El Anfión Matritense*, *La*

528. En aquesta obra col·lectiva participà el gironí Narcís Blanch, amb la seva *Crónica de la provincia de Gerona* (1866) en la qual ofereix una interessant representació nacional dels setges, que hom analitzarà en un altre apartat.

529. Rosell transforma «Gerona» en «Jerona».

Themis, *El Moscardón*, *El Gitano* i col·laborà al *Semanario Pintoresco*. Un repàs ràpid a la bibliografia més destacada de Príncipe presenta en primer pla la seva dedicació literària. Algunes de les seves obres més rellevants són els drames *El Apóstata* (1833), *Cerdán, justicia de Aragón* (1841) i *Mauregato ó el feudo de las cien doncellas* (1854), la poesia amb l'*Ejercicio cotidiano y novísimo devocionario* (1844), l'*Album poético dedicado al conde de San Luís* (1852) o les *Fábulas en verso castellano y en variedad de metros* (1861). En el camp de la història solament afaïçonà la seva *Guerra de la Independència*, analitzada ací⁵³⁰. De la seva bibliografia s'extreu la seva condició de romàntic i l'adscripció al que s'ha anomenat *liberalisme catòlic*⁵³¹.

El talent literari de Príncipe apareix amb força en el seu relat sobre els setges de Girona. A partir del relat de Toreno, Príncipe afaïçona el seu propi relat que, a voltes, romp el model de Toreno. En cap moment ix l'historiador del cànon epistemològic i hermenèutic de la *Historia* de l'asturià, mes pot anar al dellà de la representació liberal de Toreno a partir de la seva fabulació. Per bé que Toreno ja havia aplicat la seva creativitat en la construcció de l'ambient i el marc històric dels esdeveniments, l'exercici de Príncipe aprofundeix en la ficció del relat sobre els setges de Girona. L'autor canalitza la ficció a través d'Álvarez de Castro. Introdueix ací l'historiador-escritor la idea que Álvarez pretenia d'emular la defensa de Saragossa i duplicar temporalment la seva resistència⁵³². La glorificació d'Álvarez és extrema i es correspon amb la dinàmica d'aquell decenni⁵³³, que incidia fortament en la identificació Álvarez-Girona i l'exaltació del militar a despit del poble i els defensors gironins: «Pero así como la humanidad de Jesus se transfiguró en el Tabor, llegó también su plazo á la de Alvarez para transfigurarse en Gerona. Dos naturalezas distintas parecían existir en él, y en aquella ciudad inmortal desapareció completamente el hombre para ostentarse solamente el dios.»⁵³⁴. En el relat de Príncipe l'exaltació del *León de Gerona* perjudica a la interpretació que s'ofereix de la lluita gironina i els setges. La conversió de la narració històrica en una narració més literària, èpica, exagera en alguns aspectes el relat canònic liberal de

530. Cal incloure en aquesta llista una breu obra d'apologia nacionalista *Con motivo de la Guerra de España contra Marruecos* (1860), en la qual s'exposa amb gran magnificència i exaltació patriòtica els fets d'armes espanyols al Marroc.

531. Vegeu MARTÍN TEJEDOR, 1990: 504-506.

532. PRÍNCIPE, 1846: 445.

533. Michonneau (MICHONNEAU, 2007c: 355-356) explicita aquesta dinàmica del decenni amb l'«heroificació» d'Álvarez, l'adquisició d'una dimensió nacional per part del General i la desaparició gairebé absoluta de la resta de defensors. Amb tot, Michonneau estén aquesta dinàmica en la profunditat temporal de la Restauració, que no seguí pròpiament la radicalitat de l'«heroificació» del decenni de 1840, per tal com la resta de defensors de Girona recuperaren el seu paper, amb les limitacions que es puguin establir.

534. PRÍNCIPE, 1846: 445. Aquesta és una de les proves del sentiment religiós de l'autor, sense adscriure's al pensament catòlic.

Toreno. La maximització d'Álvarez és el gran canvi narratiu, atès que tot se supedita a les accions del militar. Els esdeveniments històrics segueixen el ritme vital del General. No hi ha, ni molt menys, aportacions conceptuals o epistemològiques –s'engrandeixen a bastament els fets històrics i les asseveracions de Toreno–, el poble de Girona és inexistent. Tot és Álvarez, protagonista de l'epopeia literària de Príncipe. El segon personatge en importància és el patriotisme, que canvia el rumb d'esdeveniments obvis i naturals⁵³⁵, com la divina Providència –providència patriòtica en aquest cas. I el tercer és l'antagonista, els francesos. És un enemic passiu, que no rep molta atenció; permet que es desplegui l'estructura narrativa del protagonista i el personatge secundari. Així es narren els fets històrics. La presa de la fortalesa de Montjuïc, el 19 de setembre i la fam són els que es destaquen, a part de la pròpia vida d'Álvarez.

Príncipe mostra en tot moment la seva voluntat de reescriure Toreno i d'oferir una visió lírica dels setges, més propera al lector si es vol. Amb tot, no renuncia a seguir literalment el comte en alguns passatges que són líricament adequats al relat de Príncipe, com és el cas del 19 de setembre⁵³⁶. Quant a la fam, l'historiador la presenta com una conseqüència de la inflexibilitat del General –com si els gironins no participessin de la lluita, ni voluntàriament ni involuntària: emperò valora positivament aquesta conseqüència, sense condemnar-la⁵³⁷, tot i els efectes devastadors. Era pitjor que Álvarez caigués: «Mas para rendirse Gerona era preciso que se realizase otra prévia desgracia mayor que las que van narradas hasta aqui. [...] ¡El héroe de Gerona enfermó!»⁵³⁸. Culminava aquesta desgràcia la capitulació gironina i el posterior assassinat del General, del qual es presenta una llista de les commemoracions celebrades pel General Castaños els anys posteriors a la guerra. Així clou Príncipe el relat: «La sangre se enciende en las venas al considerar la catástrofe que terminó los dias de aquel héroe.»⁵³⁹; la capitulació i la gesta gironina desapareixen. Però l'autor ja havia identificat Girona amb Álvarez. Eren la mateixa cosa i el martiri del *León de Gerona* significava el martiri de tota Girona.

Príncipe encarna la màxima identificació de Girona, la defensa gironina i els defensors de la plaça en la figura heroica i mítica d'Álvarez de Castro. En aquesta «fàbrica de l'heroi»⁵⁴⁰ tan par-

535. «[...] pero en Gerona como en Zaragoza el patriotismo desconcertó siempre los cálculos mejor imaginados del saber y la ciencia militar.» (PRÍNCIPE, 1846: 447).

536. PRÍNCIPE, 1846: 453.

537. «El gobernador habia jurado *vencer ó morir en Gerona*, y hubieron todos de doblar la frente ante aquella resolución inflexible. Alvarez no sabia ceder [...]» (PRÍNCIPE, 1846: 458).

538. PRÍNCIPE, 1846: 459.

539. PRÍNCIPE, 1846: 461.

540. Hom manlleva aquest terme d'Stéphane Michonneau (vegeu MICHONNEAU, 2007c).

ticular i accentuada del decenni de 1840, la consolidació liberal de la representació nacional dels setges passà per la pèrdua d'una gran pluralitat hermenèutica i epistemològica, en relació al relat canònic de Toreno. Encara que la reproducció de la representació nacional toreniana no implicava una maximització d'Álvarez, la simplificació d'aital relat i les necessitats i preferències del període marcaven un nou producte, hereu de Toreno, derivat i lligat indissociablement a la *Història* de Toreno, emperò que significava una exageració del cànon. S'ha d'indicar que l'èxit d'aquesta preferència heroica fou notable, especialment a l'àmbit de les commemoracions i d'alguns altres mecanismes de representació nacional. S'establí un ferm fonament en la difusió i versió popular i simplificada de la representació que enaltia principalment el *León de Gerona* i que es mantingué a la historiografia liberal; la historiografia restauracionista recuperà la figura de la Girona dels defensors i del poble en armes, sense perdre ni disminuir la importància de la figura del General, la qual cosa palesa la convivència d'ambdós elements sense confrontació, per molt que el de l'heroi vagi poder eclipsar en altres mecanismes de representació la resta de defensors.

Clou aquesta llista cronològica Eduardo Chao (Rivadavia, 1821 – Madrid, 1887). Chao fou un declarat republicà, dedicat fonamentalment a les ciències socials –des de la història a una incipient sociologia, passant per la geografia. Ocupà el Ministeri de Foment durant el breu govern de Nicolás Salmerón en la 1 República Espanyola. Per entre les seves obres hom pot trobar *Cuadros de la geografía històrica de España* (1849) o *La Guerra de Cataluña : historia contemporanea de los acontecimientos que han tenido lugar en el Principado desde 1827 hasta el dia* (1847). Redactà un estudi annexat a la traducció espanyola de 1854 de l'obra *De la démocratie en Amérique* d'Alexis de Tocqueville, titulat «El carácter democrático de la sociedad española» Finalment, cal esmentar també la confecció d'una monumental història natural de nou volums, *Los Tres reinos de la naturaleza* (1852-1858).

La seva obra més destacada fou la *Història general de España* (1848-1851). Com ja s'ha dit adés, consisteix en una compilació de les obres d'història d'Espanya més destacades: el P. Mariana, Miñana, Floridablanca i Toreno, amb l'afegit sobre la història recent del propi Chao. És ben clara la supeditació en tots els camps de Chao a la *Història* de Toreno i, per tant, no es pot esperar cap altra cosa que una còpia literal del discurs de l'historiador asturià. Això no obstant, Chao incorpora algun matís analític propi. Afegeix de manera secundària la importància de la religió en la lluita espanyola contra l'invasor: «La patria, la religión, la libertad, las leyes, el porvenir, la honra de los españoles todo quedó resumido en este grito universal: *viva Fernando*. ¡Dichoso mortal!

¡Infortunado pueblo!»⁵⁴¹. Tot i la presència de la religió en aquesta llista, la intenció de l'autor és la de denunciar el culte a Ferran durant la conflagració, que, segons l'historiador, usurpava el paper de l'autèntic protagonista: el poble. És una asseveració elaborada a partir dels esdeveniments de la postguerra i de la interpretació que un radical –un republicà, en aquest cas– vagi poder oferir del règim de Ferran VII. Amb tot, reconeix l'autor la religió i el monarca com una de les motivacions dels espanyols en la lluita contra el francès.

Més enllà d'aquest matís conceptual, la resta del relat sobre els setges de Girona –i de la guerra– s'inscriu en la literalitat del relat de Toreno, amb una pèrdua remarcable de riquesa epistemològica i interpretativa. És una narració buida: potser Álvarez de Castro rep una atenció especial, però tampoc manté el nivell de Toreno; sí que en manté les inventades declaracions o frases cèlebres del militar. La manca d'aptituds literàries i fabuladores de Chao crea una imatge orgànica dels defensors de Girona on «la ciudad entera conmovida parecía un solo cuerpo, cuyo corazon era su gobernador.»⁵⁴². A despit de les prudents afirmacions de Toreno sobre l'assassinat d'Álvarez, Chao no dubta a culpar directament Napoleó i a exonerar la nació francesa⁵⁴³. D'altra banda, el 19 de setembre continua essent una data privilegiada de l'epopeia gironina, ensems amb la fam. Dins el simple relat el poble gironí no acaba de trobar la seva inserció i la lectura dels setges no supera el marc general de l'hermenèutica liberal de la Guerra de la Independència. Els setges de Girona, tot i els elogis, no és altra cosa que un punt de suport d'un discurs més general i, a diferència de la narració de Toreno, en el relat de Chao hi ha un manifest empobriment en tots els àmbits.

541. CHAO, 1851: 170.

542. CHAO, 1851: 286.

543. CHAO, 1851: 290.

UNA PARTICULAR CULMINACIÓ LIBERAL
LAFUENTE I LA *HISTORIA GENERAL*

Amb la monumental *Historia General de España* (1850-1867) de Modesto Lafuente la construcció de la història nacional espanyola assolí dues fites culminants: d'una banda, es dotà de l'obra més completa i sistemàtica d'història d'Espanya d'ençà els primers temps fins al Vuit-cents; d'una altra, el pensament nacional espanyol liberal obtingué un producte historiogràfic que esdevenia la insígnia de la intel·lectualitat del liberalisme espanyol, alhora que el fornava d'un discurs històric nacional en harmonia amb la ideologia política liberal predominant⁵⁴⁴. Aquesta culminació historiogràfica no era un intent aïllat de bastir la vida de la nació espanyola en la història; la *Historia General* culminava el voler i els esforços d'una intel·lectualitat espanyola, no exclusivament liberal, que havia cercat al llarg del decenni de 1840 i 1850 de veure publicada una història nacional de l'Espanya de tots els temps. Fins a la irrupció de l'obra de Lafuente, solament havia estat disponible la *Historia General de España* del P. Mariana, de la fi del Cinc-cents, amb els corresponents afegitons i ampliacions que alguns historiadors vuitcentistes havien elaborat⁵⁴⁵.

La tasca culminant de Modesto Lafuente no fou una tasca realitzada en solitari. La confecció d'una història nacional d'Espanya *actual* fou l'aspiració de tota aquella generació de romàntics

544. Caldria insistir en la noció d'«harmonització», en comptes de «síntesi» o «resum» tal com assevera Pasamar (PASAMAR, 2010: 5), per tal com la natura de l'obra de Lafuente sobrepasa qualsevol exercici de síntesi epistemològica i hermenèutica, per bé que sí que recollia i reproduïa el bagatge del discurs històric liberal del període.

545. A tall d'exemple, es pot esmentar la que féu al 1852 Eduardo Chao i que, a part d'incorporar íntegrament l'obra del P. Mariana, també adjuntà tota la *Historia* de Toreno, com a part corresponent a la Guerra de la Independència.

que cercaven la recreació de la pàtria en la història⁵⁴⁶, a fi de portar-la al present per al seu ús polític, social i cultural. Lafuente tingué el mèrit d'ésser un dels primers historiadors a elaborar l'esperada història nacional d'Espanya; també fou l'historiador més meticulós i perseverant en la seva tasca de documentació i de construcció científica de la nació en la història. El precediren en aquest treball la *Historia de España* de Joan Cortada, publicada a Barcelona entre 1841 i 1842 i la *Historia de España* d'Antonio Alcalá Galiano editada entre 1844 i 1846, per bé que aquesta es basava en *The History of Spain and Portugal* del britànic Samuel A. Dunham, publicada a Londres entre 1832 i 1833. Les històries d'Espanya escrites per estrangers tingueren la seva importància, atès que precediren tot intent espanyol vuitcentista d'historiar la nació. No solament s'ha de fer esment de la que Alcalá Galiano traduí –adaptà, atès que la transformà notablement– i anotà entre 1844 i 1846, sinó que cal afegir-hi tot un seguit d'obres estrangeres que foren publicades al llarg del decenni de 1840. La interpretació i valoració que feren de la història d'Espanya no plagué a la intel·lectualitat liberal espanyola; plagué encara menys la crítica a la *Historia General* del P. Mariana⁵⁴⁷. Fou especialment mal rebuda la *Histoire d'Espagne* de Charles Romey, publicada simultàniament a París i a Barcelona entre 1839 i 1841⁵⁴⁸. Durant el mateix decenni la *Histoire d'Espagne* d'Eugène Rosseuw Saint-Hilaire (1844) i la *Histoire constitutionnelle de la Monarchie espagnole* de Victor du Hamel, publicada en francès i en espanyol al 1845, s'afegiren a les obres estrangeres que construïen, des d'una òptica forània, la història nacional⁵⁴⁹. La intel·lectualitat liberal espanyola no disposava d'un producte historiogràfic actual i actualitzat amb el qual respondre a les obres estrangeres⁵⁵⁰ i amb les quals equiparar-se a la resta de nacions⁵⁵¹. És en aquest context dins el qual cal comprendre l'aparició d'històries nacionals escrites per autors espanyols a partir del decenni de 1850⁵⁵². Lafuente fou el primer. Emprenia la conquesta de la història nacional per

546. Cal distingir i diferenciar el romanticisme liberal i el romanticisme conservador, per bé que a la pràctica solament el pensament polític els separa (JOVER, 1969: 570-571). Ambdós presenten uns trets semblants i unes dinàmiques quasi idèntiques.

547. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 200-201. PÉREZ GARZÓN, 2002: LXIV-LXIX.

548. Vegeu ESTEBAN DE VEGA, 2003 per a una aproximació a la recepció negativa que tingué l'obra de Romey per entre la intel·lectualitat liberal espanyola.

549. Fins a sumar una desena d'històries d'Espanya escrites entre 1831 i 1845 als països germànics, França i Gran Bretanya.

550. L'obra de Rosseuw-Saint Hilaire fou especialment contestada des de la intel·lectualitat espanyola liberal del moment (JOVER, 1991: 158).

551. François Guizot havia publicat al 1829 la seva *Histoire de la civilisation en France*; al 1833 Jules Michelet començava la seva *Histoire de France*; i al 1848 Thomas B. Macaulay publicà els primers volums de la *History of England*.

552. JOVER, 1984: 7-9. Moreno Alonso observa en aquesta explosió d'històries nacionals l'existència d'una moda marcada pel sentit romàntic de la historiografia espanyola (MORENO ALONSO, 1979: 313-318).

part dels espanyols⁵⁵³. El seguiren Ferran Patxot que, després d'haver reeditat la *Crónica General de España* de Ocampo i els *Anales de la Corona de Aragón* de Zurita en la seva obra publicada entre 1852 i 1854 *Las Glorias nacionales* –en la qual l'autor historia bona part de l'època moderna–, elaborà entre 1857 i 1859 els seus *Anales de España*; Antonio Cavanilles confegí entre 1860 i 1863 la seva *Historia de España*; Víctor Gebhardt al 1864 publicà la seva *Historia general de España y de sus Indias*; Cayetano Rosell dirigí entre 1865 i 1871 una obra col·lectiva titulada *Crónica General de España*, formada per volums dedicats a la història de cadascuna de les províncies espanyoles y les seves possessions d'ultramar. A totes aquestes obres dels decennis de 1850 i 1860 cal sumar algunes obres posteriors a l'acabament de la *Historia General* de Lafuente al 1867. Cal esmentar la *Historia general de España y de sus posesiones de ultramar* d'Eduardo Zamora Caballero, publicada entre 1874 i 1875, i la *Historia General de España* de Miguel Morayta, publicada entre 1886 i 1896, o la *Historia General de España*, obra col·lectiva de la Real Academia de la Historia, dirigida per Cánovas del Castillo i publicada entre 1890 i 1894⁵⁵⁴.

Per entre el conjunt de totes les històries d'Espanya que s'afaiçonaren als decennis centrals del Vuit-cents, la de Lafuente fou la que reeixí, la que fou capaç d'establir un cànon i una escola, fins a tant de convertir-se en l'obra de referència general fins al decenni de 1930⁵⁵⁵. Alguns dels elements que expliquen l'èxit de la *Historia General* de Lafuente són el volum de l'obra –trenta toms–, la llarga durada de la seva elaboració –de 1850 a 1867–, el suport de Francisco de P. Mellado, un dels majors editors espanyols de Madrid⁵⁵⁶, la gran erudició de la recerca i la creació d'un cos epistemològic i hermenèutic eclèctic i plural, capaç de captivar les diverses faccions i els distints pensaments polítics espanyols de l'època isabelina. I, per damunt de tot, es tractava d'un producte historiogràfic nacional, amb una profunda vocació nacionalista, que oferia no només la història de la nació, ans una teoria de la vida de la nació espanyola al llarg dels temps i en el seu present vuitcentista⁵⁵⁷. Quan un hom esmenta que la *Historia General* és eclèctica i plural, no sig-

553. PELLISTRANDI, 2004: 187. Mariano Esteban de Vega afirma que aquesta onada general de renovació de la consciència històrica fou fruit del romanicisme i del triomf de la revolució liberal, tot exclouent qualsevol altre discurs històric més enllà del liberal (ESTEBAN DE VEGA, 2005: 93).

554. L'obra dirigida per Cánovas tingué la intenció de substituir la liberal *Historia General* de Lafuente per una *Historia General* elaborada amb una metodologia més científica –positivista– i amb criteris acadèmics. Malgrat aquestes finalitats, el projecte no acabà de reeixir i restà inacabada (LÓPEZ-VELA, 2004: 202-203. PEIRÓ, 2006: 62).

555. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 201. López-Vela considera que la *Historia General* de Lafuente no fou superada en popularitat i difusió fins a la publicació als temps novoseculars del Nou-cents de l'obra de Rafael Altamira (LÓPEZ-VELA, 2004: 205).

556. El llançament del primer tom de l'obra al 1850 fou una promoció publicitària de grans dimensions per a l'època i comptà amb el suport d'alguns dels periòdics més importants de la capital.

557. La vida de la nació o la vida de l'esperit nacional, el *volksgeist* (ESTEBAN DE VEGA, 2005: 89. JOVER, 1984: 8).

nifica que incorpori totes les sensibilitats polítiques en l'obra, al contrari: el pensament nacional, l'epistemologia i l'hermenèutica històriques són úniques i unitàries, sense cap concessió a una multiplicitat d'interpretacions. La pluralitat i l'eclecticisme de l'obra es causa de la incorporació del propi sentir de Lafuente: és el reflex del seu pensament polític, alhora que és el reflex de la seva complexitat vital i de la seva successiva acumulació d'experiències i pensaments polítics. Això provoca que pugui semblar una obra transversal i sintètica, que agrupa des del tradicionalisme carlí, fins als radicals liberals; o també podria semblar una conciliació entre el pensament liberal i el pensament catòlic, tot exclouent els purs extrems adés esmentats⁵⁵⁸. Lafuente parteix d'un substrat epistemològic i hermenèutic pròpiament liberal. El discurs històric que vertebrava la seva *Historia General* no és només nacional, profundament nacional, sinó que és profundament liberal⁵⁵⁹. Emperò, es tracta d'un liberalisme eclèctic, fruit de la trajectòria vital eclèctica de l'historiador. Per consegüent, la representació nacional que es construeix de la història d'Espanya serà liberal mes eclèctica; tanmateix, sempre nacional i liberal.

En la biografia del personatge es pot comprendre el seu eclecticisme, per bé que no es disposa d'un cos biogràfic abundós sobre Lafuente, atès que hi ha poques biografies i, alhora, es disposen de poques dades biogràfiques de l'historiador. Amb tot, es poden destacar dues biografies: «El señor don Modesto Lafuente, su vida y sus escritos» d'Antonio Ferrer del Río, que s'inserí al tom xxx de la *Historia General* de Lafuente publicat un any després de la mort de l'historiador, al 1867, el *Don Modesto Lafuente y su Historia General de España* de Ciriaco Pérez Bustamante, de 1967, que dedica alguns capítols a la vida de l'historiador, i la *Vida y obras de don Modesto Lafuente*, tesi doctoral inèdita de Marcelino Tobajas, de 1974. En aquest repartiment desigual del cos biogràfic cal afegir-hi el perfil elaborat per Juan Sisinio Pérez Garzón al 2002 en l'edició del discurs preliminar de la *Historia General*. Aquest perfil biogràfic recull les dades presentades a les dues biografies esmentades i afegeix tot un seguit de conjectures sobre la vida de Lafuente i notablement sobre l'evolució del seu pensament polític que volen ésser presentades com a dades biogràfiques certes, sense remarcar en cap moment el seu caràcter hipotètic. Tota la narració de Pérez Garzón és encarada a explicar el pensament liberal de l'autor, sense insistir gaire en la catolicitat de l'autor. La voluntat de centrar el perfil biogràfic en el caràcter liberal de l'autor mena a

558. És per això que Pellistrandi pot anomenar la *Historia General* el «catecisme nacional» de la història d'Espanya (PELLISTRANDI, 2004: 190).

559. Certament, com assevera Fernández Sebastián (FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, 2007: 209) és la interpretació liberal de la història d'Espanya; amb matisos, molts de matisos que hom exposa a la present anàlisi, que, malgrat tot, no obstenen aquesta sentència tan veraç.

conjecturar que ja d'ençà el seu naixement fou liberal per les suposades idees polítiques del pare⁵⁶⁰. En realitat, el naixement de Modesto Lafuente a Rabanal de los Caballeros (Palència) el 1er de maig de 1806 en el si d'una família humil en la qual el cap de família es dedicava a la medicina popular i ambulant no té res a veure amb les seves idees liberals. Tampoc el fet que entre els tres i els vuit anys Lafuente visqués la Guerra de la Independència⁵⁶¹. La successió de proves que presenta Pérez Garzón de l'adscripció liberal de Toreno en la seva infància, adolescència i joventut són hipòtesis basades en situacions generals de la nació i una anàlisi particular de la carrera eclesiàstica de Lafuente. La primera prova sòlida i documentada de les idees liberals de l'historiador no aparegué fins al 1837, això és, als trenta-un anys de Lafuente: al mes d'abril d'aquell any començà la publicació de la sàtira política de *Fray Gerundio*⁵⁶², especialment crítica amb els governs liberals moderats del moment⁵⁶³. Al setembre d'aquell mateix any també rebé el seu primer nomenament polític: el d'oficial primer del govern civil de la província de Lleó.

Entre els catorze i els trenta-un anys hom troba Modesto Lafuente dins el món eclesiàstic com a seminarista. Fou primer pensionat dels agustins de la vila de Cervera, prop de la seva localitat natal. Allí aprengué les primeres lletres, abans d'ésser enviat al 1819 cap al seminari de Lleó per continuar la seva educació i la consegüent carrera eclesiàstica. Per tant, l'adolescència i la joventut de Lafuente transcorregueren dins els murs d'un seminari, en un ambient catòlic i clerical. Es té constància que al 1820 rebé la primera tonsura, que marcava l'ingrés a l'estat clerical⁵⁶⁴. Tanmateix, no rebé els ordes menors –ostiariat, lectorat, exorcisat i acolitat–, per la qual cosa tampoc pogué rebre els ordes majors –sotsdiaconat, diaconat i presbiterat. Verament, sobta de trobar un clergue simplement tonsurat que va romandre al seminari setze anys sense rebre cap grau del sagrament de l'orde. La manca de dades sobre aquests anys de la vida de Lafuente no permet d'establir cap mena de conjectura. Bona part de la seva formació al seminari de Lleó es realitzà durant el pontificat dels Bisbes Roda i Abarca, declarats contrarrevolucionaris. Això no obstant,

560. PÉREZ GARZÓN, 2002: XII. El biògraf assumeix que el pare de Lafuente fou un col·laboracionista amb els francesos durant la Guerra de la Independència, sense aportar cap altra prova que la suposició personal.

561. Vegeu PÉREZ GARZÓN, 2002: XI-XII per a aquesta classe d'hipòtesis sense base documental. Quina mena de consciència política podia tenir a aquella edat l'historiador si era un infant? Tal volta hi hagi en aquest perfil biogràfic un intent de construir un *adamisme liberal* de l'historiador.

562. PÉREZ GARZÓN, 2002: XIX.

563. Amb tot, també fou crític amb alguns dels membres del progressisme espanyol, com un jove Prim.

564. Sobre la recepció de la tonsura clerical elabora Pérez Garzón mantes digressions. D'una banda, desconeix el *cursus* de la formació eclesiàstica i els graus que formen l'orde sacerdotal; d'una altra, construeix tot un seguit de conjectures encaminades a retratar, sense cap fonament empíric, el caràcter liberal de *mossèn* Lafuente durant tota la seva formació al seminari, justificades a partir d'elements externs a la vida del personatge (PÉREZ GARZÓN, 2002: XII-XIX).

cal tenir en compte el seu trasllat al seminari de la diòcesi d'Astorga al 1830, governada per Mons. Santander. Al 1833 el sacerdot catòlic liberal Félix Torres Amat⁵⁶⁵ fou nomenat Bisbe d'Astorga, després de la mort de Mons. Santander al 1832. Al seminari d'Astorga, Lafuente tampoc aconseguí de rebre els ordes menors, per bé que al 1831 rebé l'encàrrec d'ocupar la càtedra de filosofia i el càrrec de bibliotecari. Són desconegudes les causes del nomenament d'un seminarista a la càtedra de filosofia d'un seminari⁵⁶⁶, encara que era usual que un seminarista fos responsable de la biblioteca, com encara actualment succeix als seminaris catòlics. Es palesa que a Astorga la seva situació millorà respecte a Lleó. Al 1834 apareix el seu nom a la matrícula d'estudiants de Teologia de l'arxidiòcesi d'Oviedo, la qual cosa porta a suposar que ja havia finalitzat els estudis filosòfics. Hom troba el cas que al 1836 demanà per escrit a Mons. Torres Amat una recomanació per a un benefici, dignitat o prebenda governamental, per tal com era un fidel adherent del govern d'Isabel II. Certament, en aquest aspecte s'observa una aposta pels isabelins i els governs liberals⁵⁶⁷; és una determinació política. Doncs, no sorprèn que ben aviat un simple seminarista tonsurat fos nomenat secretari de la junta diocesana de Lleó, una de les juntes que havia d'administrar la supressió dels convents. Fou en aquell moment que Lafuente abandonà el seminari i la carrera eclesiàstica per endegar un nou *cursus* en la vida civil.

La trajectòria vital de Lafuente entre els catorze i els trenta-un anys presenta no solament moltes llacunes sinó que també provoca mants dubtes. No s'entén, a partir del coneixement present, per què no rebé els graus menors i majors de l'orde. Lafuente entrà tard al seminari segons els costums d'aleshores. La formació del seminarista durava tretze anys i solia començar als deu anys. Tenint en compte que l'historiador ja havia rebut la formació de primeres lletres als agustins de Cervera, hauria pogut inserir-se perfectament als temps de la formació. Tanmateix, algun motiu deturà el seu progrés en la recepció dels graus de l'orde. Amb la primera tonsura solament obtenia l'ingrés a l'estat clerical —i als avantatges i privilegis que li corresponien en aquella època. Emperò, als anys següents no rebé la progressió de graus, tal com era costum als seminaris conciliaris. Qualsevol conjectura que es pugui elaborar serà mancada de fonament, atès que no es pot

565. Mons. Torres Amat (1772-1847) era nebot de Mons. Félix Amat (1750-1824), arquebisbe titular de Palmira, confessor de Carles IV i notable afrancesat i jansenista. Fou nomenat Bisbe d'Osma al 1810 per la monarquia de Josep Bonaparte, però no arribà mai a prendre possessió. Vegeu CORRS, 1982; 1992 per a una anàlisi exhaustiva d'ambdós prelats.

566. L'explicació de Pérez Garzón al seu perfil biogràfic (PÉREZ GARZÓN, 2002: xvii) sobre el que era una càtedra de filosofia en un seminari se sosté sobre una definició molt particular de la formació sacerdotal i del que era un seminari, que és mancada de qualsevol materialització en la realitat.

567. Segons Antonio Ferrer del Río, citat a PÉREZ GARZÓN, 2002: xix.

sostenir amb cap dada de les quals hom disposa sobre aquell període de la vida de Lafuente. Vist que fins al 1834 no es matriculà dels estudis de teologia, es pot conjeçturar que Lafuente no progressava adequadament en els estudis de filosofia i que per això no rebia els ordes menors. Doncs, si l'historiador no progressà en el seu *cursus* eclesiàstic, per què perseverà durant els quinze anys següents que seguiren la seva tonsura? El canvi de diòcesi tal volta fou una manera de millorar la seva situació clerical i rebre els ordes menors. Totes les conjeçtures que es puguin construir a partir de la idea d'un Lafuente seminarista liberal que defuig prelats i ambients clericals⁵⁶⁸ contrarrevolucionaris no tenen prou fonament empíric. Justament, el que el coneixement sobre aquesta etapa vital de Lafuente aporta és la cerca d'un mitjà de subsistència, amb una notable perseverància, no pas en la vocació sacerdotal, ans en càrrecs i retribucions. Si bé que Lafuente no rebé ni els ordes menors ni majors, sí que obtingué càrrecs al seminari i, a la fi, a la vida civil, a través d'una junta d'assumptes eclesiàstics, com la dita junta diocesana de Lleó encarregada d'administrar la supressió dels convents. És possible —encara que no es pot provar— que Lafuente comprovés durant la Revolució que no podria accedir al sacerdoci i que, d'altra banda, tampoc era convenient. Aquesta constatació li pogué sobrevenir durant el pontificat de Mons. Torres Amat a Astorga, referent del catolicisme liberal regalista a Espanya i de qui havia rebut un càrrec que li permeté ja a la vida civil d'emprendre un nou *cursus*: en les pròpies paraules de l'historiador, «la vida procelosa del escritor político»⁵⁶⁹.

Acabada la llarga i poc fructífera aventura eclesiàstica⁵⁷⁰, començà l'aventura política. Com hom ja ha dit, s'inaugurà al 1837 amb la publicació satírica *Fray Gerundio*. L'aposta política liberal de Lafuente fou encertada: l'èxit de la publicació fou absolut i començà a rebre ofertes de càrrecs públics ben remunerats⁵⁷¹. Al 1838 Lafuente ja desembarcava a Madrid amb un contracte amb l'editor Francisco de P. Mellado. Justament, al 1843 Lafuente es casà amb María Concepción Mellado, la germana del seu editor. L'historiador, que ja havia constituït un bon patrimoni gràcies a la seva nova aposta, aconseguia la consolidació definitiva del seu projecte vital i, alhora, d'un estil de vida concret: ingressava dins l'elit cultural liberal⁵⁷². Lafuente havia captivat la societat liberal com a escriptor polític; el proper pas era l'assalt de les institucions. Aquell mateix

568. PÉREZ GARZÓN, 2002: xvii.

569. Citat a PÉREZ GARZÓN, 2002: xix.

570. Fins en un cert punt, Lafuente no escollí aquesta carrera, sinó que fou una tria familiar causada per motius de subsistència i per millorar l'avenir del fill.

571. PÉREZ GARZÓN, 2002: xx. Fins a quin punt no es pot considerar una pràctica de corrupció i de suborn la d'oferir càrrecs públics a publicistes polítics a fi de guanyar-se la seva favor?

572. ESTEBAN DE VEGA, 2005: 91.

1843 presentà la seva candidatura a diputat per la província de Lleó⁵⁷³, sense èxit. Davant aquell contratemps, optà per adoptar en els seus escrits un perfil més costumista i molt menys satíric i polític⁵⁷⁴. Fruit d'aquesta decisió fou el *Teatro social del siglo XIX por Fray Gerundio*. Els temps de revolució passaven i calia la maduresa de la solidesa intel·lectual, que Lafuente encara no tenia. El seu públic s'adaptà als canvis i mantingué les rendes que li oferien les seves publicacions. La moderació política i el caràcter costumista dels seus escrits derivà cap a un interès envers la història nacional espanyola, que començà a investigar amb força a partir de 1846⁵⁷⁵. Verament, es palesa no solament un gir moderat dins la família liberal, ans l'adopció de gustos plenament romàntics, tal com correspon a l'època⁵⁷⁶.

Totes les aspiracions literàries i intel·lectuals de Lafuente passaven per mantenir la fidelitat i acontentar el seu públic lector. Aquesta fou la clau de l'historiador: la seva permanent adaptació als distints corrents i les successives modes dels períodes i èpoques. Passà d'èsser un modest seminarista a ésser un escriptor polític satíric, al servei dels interessos de les faccions liberals en conflicte durant el període de la Revolució. Vist que aquesta faceta funcionà i fou fructífera en les seves aspiracions no solament pecuniàries, sinó també en les seves aspiracions socials, pogué començà a construir un projecte vital format per les exigències de la immediatesa de la societat i dels temps; a més, anà bastint tot un eclecticisme molt personal, a partir d'una reminiscència de les seves pretèrites apostes vitals. Sempre romangué en Lafuente el pòsit catòlic —d'un liberalisme catòlic, més que no pas d'un catolicisme liberal⁵⁷⁷—; sempre conservà la faceta d'escriptor satíric; i, finalment, adoptà el posat de sever i rigorós historiador. Lafuente encarnava l'espanyol del moment: polític liberal, amb tendències moderades, supervivent, àvid de reconeixement públic, construït a si mateix, que havia ascendit socialment del no-res, romàntic amb un marcat pòsit catòlic que eixia periòdicament, i que convertí la història nacional en un punt central de la seva

573. PÉREZ GARZÓN, 2002: XXIII.

574. Jover considera Lafuente una figura important dins el moviment literari costumista, malgrat els pocs anys en els quals es dedicà a aquest gènere (JOVER, 1991: 154).

575. PÉREZ GARZÓN, 2002: XXIX. Pérez Bustamante destaca la importància de les lectures en Lafuente, puix que d'elles en sorgí el seu propòsit d'historiar la vida nacional (PÉREZ BUSTAMANTE, 1967: 13).

576. ESTEBAN DE VEGA, 2005: 89.

577. Les reflexions de Martín Tejedor (MARTÍN TEJEDOR, 1990: 504-506) són ben interessants per poder distingir el que és un catolicisme liberal d'un liberalisme catòlic. Ambdós foren ben presents a les Corts de Cadis de la mà dels germans Villanueva, l'un eclesiàstic i l'altre no. Ambdós partien d'un substrat escolàstic popular que projectaven al liberalisme, l'un per a la reforma de la religió, l'altre per a la transformació política de la nació. L'un és un liberalisme que parteix d'una base teològica catòlica en harmonia amb el pensament liberal i que serveixi de justificació d'aíral pensament i l'altre és un catolicisme que assumeix els preceptes del liberalisme per a la reforma de l'Església i de la doctrina catòliques. És el que Martín Tejedor anomena una diferenciació del *finis operantis*.

natura intel·lectual, després d'haver passat per disciplines i terrenys menors, per entre els quals, el costumisme.

Al 1850 l'interès de Lafuente per la història nacional cristal·litzà en un nou projecte: la *Historia General de España desde los tiempos más remotos hasta nuestros días*. Amb la publicació del primer tom inaugurà una magna obra de llarga durada sobre la història nacional d'Espanya d'ençà els primers temps fins a la mort de Ferran VII. A la mort de Lafuente al 1866 s'havien publicat trenta toms. Aquest nou projecte vital i intel·lectual li permeté d'accedir a tot un seguit de reconeixements d'un nivell superior. Al 1853 ingressà a la Real Academia de la Historia, amb el suport de tots els acadèmics. Amb la *Historia General* enfortí encara més la seva presència pública i rebé la lloa de la premsa liberal moderada i àdhuc la conservadora⁵⁷⁸. Amb aquest major reconeixement i la consolidació de la seva reputació i d'una transversalitat política, no ha de sorprendre que Lafuente provés novament d'entrar al món de la política. Al 1854 es presentà com a diputat a les Corts Constituents per la província de Lleó. Aquest cop sí que aconseguí el seu objectiu i fou elegit diputat. Formà part de les files de la Unión Liberal. Durant tot l'anomenat bienni progressista, Lafuente mantingué una intensa activitat parlamentària, especialment a la comissió constitucional, encarregada de la redacció d'una nova carta magna. Ben aviat obtingué el reconeixement de partidaris i rivals i els seus discursos i discussions prengueren una notable fama dins el món polític. Durant aquesta activitat parlamentària Lafuente practicà una moderació equidistant, per bé que es declarà progressista en una de les discussions que mantingué⁵⁷⁹. Amb tot, era un progressista amb limitacions, que no volia ultrapassar certes barreres⁵⁸⁰.

Es palesa en l'etapa vital de Lafuente del decenni de 1850 la culminació del seu eclecticisme personal. La màxima expressió d'aquest eclecticisme culminant es manifestà en el debat sobre la llibertat de cultes i l'oficialitat de la religió catòlica. Lafuente defensà fermament la unitat religiosa de la nació espanyola, per tal com «[...] sin la unidad católica no hubiéramos tenido existencia nacional, o por lo menos hubieran pasado muchos más siglos sin tenerla [...]»⁵⁸¹; a més, ho acompanyava d'una proclama liberal aplicada al cristianisme: Espanya, liberal d'ençà els inicis dels temps, abraçà la religió catòlica perquè predicava que «[...] todos los hombres eran iguales, que

578. És interessant de comprovar com el periòdic catòlic *El pensamiento español* publicità una història nacional de factura liberal (PÉREZ GARZÓN, 2002: XXX).

579. PÉREZ GARZÓN, 2002: XXXI.

580. Era part del que era conegut com el *progresismo resellado*, això és, el centre del vell partit progressista (FUSI; PALAFOX, 1997: 70)

581. *Diario de sesiones del Congreso*, 5 de febrer de 1855: 1905.

todos los hombres eran hermanos y que todos los hombres eran libres»⁵⁸². Lafuente presenta en el debat sobre la llibertat de cultes a Espanya el pensament del liberalisme catòlic. Es justifica en la història per preservar la unitat religiosa de la nació. El reconeixement liberal de la relació entre la unitat religiosa –catòlica– i la unitat nacional no comporta, ni molt menys, l'elaboració de tota una política catòlica; ans al contrari⁵⁸³. Aquest liberalisme eclèctic, moderat, se serveix del catolicisme, més ben dit, del paper històric del catolicisme per argumentar la conservació d'un caràcter espanyol que perjudica aquelles faccions progressistes, demòcrates i republicanes, tal com succeí en el debat constituent sobre la llibertat de cultes. És el manteniment d'un ordre de coses que no afecta les veres posicions liberals. Justament, és el pensament liberal original, que comparteix tota la família liberal, el que s'atribueix a la doctrina catòlica per part d'aquests liberals eclèctics com Lafuente. És un catolicisme a mida, en el qual es projecta un pensament polític determinat i el que es pretén que hauria d'ésser la religió nacional moderna, que, per força de la història, és la catòlica. Això no obstant, més enllà d'aquestes declaracions polítiques i parlamentàries, no existia en els homes d'aquell període la voluntat de reformar o transformar l'Església catòlica⁵⁸⁴: assumien l'ordre de coses heretat de la història i, especialment, de la Revolució i provaven de mantenir un estret control de la institució a partir de les prerrogatives regalistes de les quals disponia la monarquia i que havien estat ratificades al Concordat de 1851. Al dèl·la d'aquestes qüestions, aquest liberalisme eclèctic no tenia cap mena d'interès pels assumptes religiosos i molt menys pels assumptes doctrinals catòlics.

Passat el bienni progressista, Lafuente continuà mantenint la seva acta de diputat per la Unió Liberal fins a la seva mort, si bé que ja no tornà a participar actívement a la vida parlamentària. Lafuente passà a gaudir les honors i la consumació d'un projecte vital reeixit. Així i tot, fou el primer director de l'Escuela Superior de Diplomática de 1856 a 1860⁵⁸⁵, el Director General

582. *Diario de sesiones del Congreso*, 9 de febrer de 1855: 2046. Citat a PÉREZ GARZÓN, 2002: XXXV.

583. Ací rau la principal diferència del règim isabelí amb el règim alfonsí de la Restauració: per molt que es reconegui el paper unificador de la religió, no existeix una inserció de la religió dins el sistema. No hi hagué una síntesi i conciliació entre el sistema liberal i les valors catòliques. No es creà un règim que contingui aportacions del liberalisme i principis catòlics. Són elements i sistemes separats, en pugna encoberta. Són projectes d'actualitat en oposició. D'altra banda, cal refermar, com ja quedarà palesament explícit més endavant, que la conciliació de liberalisme i catolicisme no fou el catolicisme liberal, ans un sistema i un pensament completament distints.

584. És per aquesta manca de voluntat de reforma de l'Església que cal parlar de *liberalisme catòlic* en comptes de *catolicisme liberal*. La militància liberal defineix aquests liberals eclèctics com Lafuente. Això no significa que no vagi haver existit en el passat una unió entre liberals catòlics i catòlics liberals –de factura jansenitzant– a fi de reformar l'Església i de transformar-la en un cos sotmès al poder civil –en una culminació de regalisme– i centrada en una religiositat interna, privada. Justament, un dels grans artífexs d'aquest projecte fou Mons. Torres Amat, que havia estat l'Ordinari del Lafuente seminarista en la seva etapa d'Astorga (FRADERA, 2003: 301-2).

585. Per la llei del 9 de setembre de 1857 es regularitzà el sistema universitari espanyol i es fixaren les set escoles

d'Arxius i el president de la Junta Superior d'Arxius i Biblioteques. Al 1861 fou elegit vicepresident primer del Congrés i al 1865 rebé el nomenament com a membre del Consell d'Estat. Combinà Lafuente els càrrecs polítics honorífics amb els càrrecs de gestió, amb responsabilitats organitzatives importants. La seva tasca als organismes relacionats amb les ciències històriques auxiliars com l'arxivística i la diplomàtica foren de gran importància per a la professionalització d'aquestes disciplines⁵⁸⁶.

Lafuente morí el 25 d'octubre de 1866 a Madrid. Havia deixat ja preparat l'esmentat tom xxx de la seva *Història General*. Amb el projecte vital reeixit, amb el reconeixement social assolit⁵⁸⁷, Lafuente havia construït el monument historiogràfic més important per al discurs històric liberal del Vuit-cents; i també per al discurs històric catòlic, almenys fins a la superació del bagatge epistemològic liberal⁵⁸⁸. Lluny quedava el seu projecte alternatiu de la carrera eclesiàstica de la seva infantesa, adolescència i joventut marcat per la decisió familiar. El projecte de maduresa, liberal, endegat en plena Revolució construï el Lafuente historiador; emperò, també mantingué les contradiccions idiosincràtiques d'un eclecticisme causat per l'acumulació de bagatges i experiències⁵⁸⁹. De la mateixa manera que la *Història General* culminava la seva aposta intel·lectual també entronitzava aquest eclecticisme liberal en el seu discurs històric nacional. Heus ací la clau de l'èxit de la seva obra: sense eixir del discurs històric liberal pogué assolir una transversalitat historiogràfica absoluta dins la història espanyola al llarg de la segona meitat del Vuit-cents.

A partir de la vida de Lafuente es poden comprendre a bastament alguns dels dubtes exposats adés quant al seu pensament. L'eclecticisme vital i ideològic es traduí en l'acceptació transversal d'una *Història General* de factura liberal. Així, es pot explicar una de les crítiques que rebé la seva obra el 4 d'octubre de 1851 de la part del periòdic tradicionalista *La Esperanza*, que recomanava l'obra per a la formació de la joventut espanyola, per bé que assenyalava una notable «falta de consideración»: la d'haver escrit l'obra en escrit liberal⁵⁹⁰. Tanmateix, acceptaven l'obra; i ací rau

especials d'ensenyament superior, per entre les quals hi havia la que havia fundat Lafuente. Era el gran projecte de professionalització de les ciències històriques –especialment les auxiliars–, malgrat la seva dependència política i de la Real Academia de la Historia. La seva supressió el 20 de juliol de 1900 es féu en benefici de la incorporació de la història professionalitzada al si de les universitats (PELLISTRANDI, 2004: 110-111).

586. PÉREZ GARZÓN, 2002: xli.

587. A la seva mort, s'apuntava la seva elecció a senador del regne (ESTEBAN DE VEGA, 2005: 92).

588. Vegeu el capítol dedicat a la historiografia catòlica i el bagatge epistemològic liberal, a més de la part del present estudi dedicada a la síntesi i a la representació nacional transversal de la Restauració.

589. És el que López-Vela anomena «[...] el sustrato de la erudición española en la primera mitad del Ochocientos [...]» (LÓPEZ-VELA, 2004: 205).

590. Citat a PÉREZ GARZÓN, 2002: lxxv. L'any següent el mateix diari continuà amb els seus elogis de l'obra, aquest cop sense cap mena de crítica.

la clau de l'èxit, això és, la conquesta del catolicisme i els sectors tradicionalistes. Tot reconeixent el caràcter liberal de la *Historia General*, el món catòlic, conservador i contrarrevolucionari l'assumia com a obra canònica de la història nacional espanyola. Mentre que l'actualitat catòlica acceptava la *Historia General*, la facció radical de la modernitat liberal la rebutjava amb veheència. Ací hom disposa del testimoni de Tomàs Bertran Soler⁵⁹¹. Al 1858 publicà una llarga refutació de dues-centes pàgines contra la *Historia General* de Lafuente titulada *Cuchilladas á la capilla de Fray Gerundio*. En realitat, Bertran Soler consumava una venjança personal contra Lafuente. L'enveja corroïa Bertran Soler pel poc èxit que havia tingut el seu *Atlas de España y Portugal* i pels honors, distincions i riqueses que acumulava Lafuente. Emperò, això no obsta les dures acusacions que formula el radical contra Lafuente. Enruna tot el discurs històric de l'autor de la *Historia General* a partir de la creació d'un Lafuente antagònic a les valors liberals, almenys les valors liberals radicals de Bertran. Arriba a afirmar que «siempre veré en ud. [Lafuente] el fraile que es, para ud. las bases de la civilización serían altar y trono, y la fe es su divisa; y precisamente los carlistas sostenían la misma doctrina [...]»⁵⁹². L'acusació de Bertran contra un liberal com Lafuente palesa que el pur extrem radical del liberalisme espanyol no se sentia còmode en l'epistemologia i l'hermenèutica del discurs històric nacional de l'autor, a diferència, com hom ha vist, del tradicionalisme carlí. El radicalisme no podia acceptar que la història d'Espanya fos tan marcada pel paper de la religió catòlica, en la seva unitat i existència; segons Bertran Soler, no es podia realitzar una interpretació positiva i favorable de cap de les actuacions i influències del catolicisme a Espanya⁵⁹³.

Una de les crítiques més ferotges de Bertran a l'hermenèutica de la *Historia General* és dirigeix

591. Tomàs Bertran Soler (1791-1859) fou un historiador liberal de tòpica radicalitat. Polemista i revolucionari liberal al costat de les faccions més exaltades i radicals, de factura demòcrata i republicana –però que no dubtà de col·laborar i pactar amb el Comte de Montemolín a fi de dur terme un aixecament armat a Catalunya (GARCÍA CÁRCCEL, 2007: 272)–, Bertran Soler fou un conspirador actiu dins les societats secretes, com la Confederación General de Guardadores de la Inocencia (GHANIME, 2004: 124) o la francmaçoneria puixant del decenni de 1830 (FERRER BENIMELI, 1980: 184). Igualment, fou un convers al protestantisme i –en paraules de Menéndez Pelayo– «agente de las Sociedades Bíblicas», que destacà per la publicació al 1854 d'un pamflet en el qual refutava el dogma de la Immaculada Concepció (MENÉNDEZ PELAYO, 1881: 691). Bertran Soler també fou conegut per fundar al 1840 una associació protomaçònica, la Sociedad Literaria Barcelonesa de Amigos del Hombre. Aquell mateix any publicà el seu *Catecismo político* que conegué una notable difusió. Entre 1844 i 1846 publicà l'*Atlas de España y Portugal*, obra entre la història i la geografia. Durant la Guerra dels Matiners creà una corporació política de caràcter particularista per aglutinar totes les faccions antigovernamentals a Catalunya: la Diputació General de Catalunya. Possiblement morí a l'exili de Gibraltar al 1859.

592. BERTRAN SOLER, 1858: 40.

593. BERTRAN SOLER, 1858: 42-43. I encara cal deixar constància de l'acusació que Bertran féu contra Lafuente, a qui considerava un centralista que basava la seva concepció d'Espanya només en Castella. Per a una aproximació a aquesta qüestió, vegeu ESTEBAN DE VEGA, 2005: 95-101, 104-166. 2006: 274.

a la importància de la Providència que construeix el discurs històric. L'historiador radical rebutja que la història d'Espanya es causi de la Providència. A partir d'aquesta acusació i rebuig pot justificar Bertran Soler que Lafuente historiï segons les màximes de la seva formació eclesiàstica i seguint les tesis de Bossuet⁵⁹⁴. Certament, la idea central que guia l'hermenèutica de la història de la humanitat –i d'Espanya– en Lafuente és la Providència⁵⁹⁵. Al seu discurs preliminar que inaugura al 1850 la redacció de la *Historia General*, l'historiador exposà a l'inici del relat el motor de la vida de la humanitat. Davant les possibles opcions que enumera –fatalitat, atzar, lleis físiques, forces de la natura⁵⁹⁶–, Lafuente opta per una opció que, al seu parer, no és mecanicista ni determinista: la Providència. Mes, quina mena de providència? És aquella força que «[...] guí a l'universo en su majestuosa marcha por las inmensidades del tiempo y del espacio [...]»⁵⁹⁷, que es manifesta no en les Sagrades Escriitures, ans en la història, atès que aquesta ciència ens ensenya «[...] a reconerla por ese encadenamiento de sucesos con que el género humano va marchando hacia el fin a que ha sido destinado por el que le dio el primer impulso y le conduce en su carrera.»⁵⁹⁸. Per la descripció que ofereix Lafuente, sembla que la Providència sigui una força positiva –que no determina, sinó que condiciona–, que ha estat creada i que la seva acció condueix a la fi establerta pel seu creador. El terme i la definició que se n'ofereix presenta força similituds amb la Divina Providència cristiana, que és la raó de l'ordre a la finalitat que existeix en les coses segons el que preexisteix a la ment divina⁵⁹⁹. En la Providència de Lafuente, com en la Divina Providència cristiana, hi ha la presència notable de la predestinació⁶⁰⁰, malgrat que l'historiador negui el determinisme; emperò, és possible de constatar la predestinació d'Espanya en la història d'ençà l'inici dels temps⁶⁰¹.

Lafuente no es detura ací. Proclama que en l'ordre providencial existeix la progressiva tendència de la humanitat devers el seu perfeccionament, a partir de Bossuet⁶⁰². Ahora, cita a Pascal per

594. BERTRAN SOLER, 1858: 6-8, 27.

595. Ací es palesa la voluntat de Lafuente de presentar la seva filosofia de la història, que Sánchez Prieto anomena erròniament filosofia històrica (SÁNCHEZ PRIETO, 2004: 340).

596. LAFUENTE, 2002: 3.

597. LAFUENTE, 2002: 3.

598. LAFUENTE, 2002: 3.

599. Vegeu SANT TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologica*, I-1, q. 22, a. 1.

600. A la Providència Divina caldria afegir-hi el Llibre de la Vida (SANT TOMÀS D'AQUINO, *Summa Theologica*, I-1, q. 23-24).

601. LAFUENTE, 2002: 4-9. López-Vela considera que la providència teoritzada per Lafuente solament afecta els reis i els grans individus, mentre que la resta de les gents disposen de llibertat per actuar (LÓPEZ-VELA, 2004: 206).

602. LAFUENTE, 2002: 4. Gonzalo Pasamar també hi veu la influència de Cesare Cantù

asseverar que l'home sempre està aprenent i a Vico per justificar una història de progrés basada en la Providència divina⁶⁰³. Cal distingir clarament que per a la doctrina catòlica no existeix aital idea del progrés en la història, que és pròpiament liberal⁶⁰⁴. Lafuente atribueix a Bossuet una idea de progrés que no és present en aquest autor. Actua semblantment amb Pascal, de qui pren l'etern aprenentatge de l'home —el perfeccionament cristià— i, per extensió, l'aplica al gènere humà. En aquest camí vers un perfeccionament social, oposat al perfeccionament cristià del fidel, de l'individu, Lafuente observa l'adveniment i superació de diversos estadis de la humanitat. En aquests estadis les nacions existeixen, més ben dit preexisteixen i segueixen, segons el que ha marcat la Providència, una direcció determinada i gaudeixen d'una fortuna específica. Cada nació, doncs, tindria una missió en la vida de la humanitat, de la mateixa manera que cada societat, cada segle, cada edat, cada generació, cada cultura i cada religió⁶⁰⁵. En aquest punt de l'ontologia de la història de Lafuente es palesa que la Providència no és pròpiament l'ordenament racional a la fi que és Déu⁶⁰⁶, ans un demiürg històric que estableix les bases d'un ésser suprem, que s'aproparia més a la noció d'un gran arquitecte de l'univers maçònic; en realitat, la Providència lafontiniana és una potència universal de factura romàntica⁶⁰⁷, basada en nocions de la teologia cristiana però que subsisteix a despit d'ella i de Déu:

«Tenemos, pues, fe en el dogma de la vida universal del mundo, que se alimenta de la vida

603. L'obra del napolità Giambattista Vico *Principi di una Scienza Nuova intorno alla natura delle nazioni* de 1725 i traduïda i difosa per Michelet al 1827 influí en Lafuente, a través de l'ús que en féu Cesare Cantù en la seva història universal traduïda a l'espanyol entre 1847 i 1850 per Antonio Ferrer del Río, amic de Lafuente. Malgrat que Lafuente accedí a Vico mitjançant Cantù, la influència del primer és més present; a diferència del que afirma Pasamar (PASAMAR, 2010: 71-72), que maximitza el paper de Cantù per desobre de Vico. En realitat, Vico fou un dels autors més importants en la construcció de la història romàntica vuitcentista europea, que conjugà la realització progressiva de la societat amb una Providència divina que garanteix aquesta realització i l'autonomia humana, que l'autor formulà des d'una oposició a les idees il·lustrades del Set-cents (BERLIN, 1981: 4-7, 111-129. 2000: 136-147. 2006: 216-222. DOSSE, 2010a: 154-155).

604. El jesuïta P. Henri Ramière, contemporani francès de Lafuente, defensa, a partir del magisteri de Sant Agustí i de Bossuet l'error que representa, segons la doctrina catòlica, la teoria del progrés humà. Les generacions que han de passar per la terra fins a la consumació dels temps rebran la mateixa doctrina que els primers cristians, seran encaminats a la mateixa perfecció de vida que ells i seguiran les mateixes virtuts. En la moralitat es prepara la prosperitat social i material, un progrés material subordinat al perfeccionament cristià, que encamina el desenvolupament que la Providència ha disposat per a les societats temporals, també subordinades, en aquest cas, al poder espiritual de l'Església. En la doctrina cristiana catòlica, tal com l'exposa el P. Ramière, Jesucrist és l'únic model sobirà de progrés. En suma, el progrés material solament és sòlidament bastit si existeix el model de perfecció que és Jesucrist. L'allunyament o l'apropament d'aquest model sobirà marcarien el grau de civilització i de desenvolupament, que es pot guanyar i perdre, en una mena d'història d'alts i baixos, amb una certa tendència a ésser cíclica. Aquesta tendència es deturaria amb l'arribada de la fi dels temps (RAMIÈRE, 2009: 191-204).

605. LAFUENTE, 2002: 4-5.

606. A diferència del que assevera López-Vela, que assimila la providència lafontiniana a la Divina Providència de la doctrina catòlica (LÓPEZ-VELA, 2004: 205).

607. Un providencialisme semblant es pot trobar a les obres d'Andrés Borrego (PÉREZ GARZÓN, 2002: LXXXV). Justament, Borrego fou membre d'algunes de les societats secretes espanyoles del període.

de todos los pueblos, de todas las regiones, de todas las castas y de todas las edades. Que citando la vida humana ha gastado su alimento en unos climas, pasa a rejuvenecerse en otros donde halla savia abundante. Que en cada edad que pasa, cada transformación social que sucede, va dejando algo con que enriquecer la humanidad, que marcha adornada con los presentes de todas. Levántase a veces un genio exterminador, y el mundo presencia el espectáculo de un pueblo que sucumbe a sus golpes destructores; pero de esta catástrofe viene a resultar, o la libertad de otros pueblos, o el descubrimiento de una verdad fecundante, o la conquista de una idea que aprovecha a la masa común del género humano. A veces una creencia que parece contar con escaso número de seguidores, triunfa de grandes masas y de poderes formidables. Y es que cuando suena la hora de la oportunidad, la Providencia pone la fuerza a la orden del derecho, y dispone los hechos para el triunfo de las ideas. A veces pueblos, sociedades, formas, suelen desaparecer a los sentidos externos: y es que la vida social ha alcanzado bajo nuevas formas y en nuevas alianzas el siguiente período de su desarrollo, y nuevas generaciones van a funcionar con más robusta vida en el mismo teatro en que otras perecieron.»⁶⁰⁸

La Providència està al dessorbe de les creences i de les divinitats. Ella és la suprema força de l'univers que conforma la vida de la humanitat. No treballa al nivell de les persones, ans dels col·lectius que formen el gènere humà. Dissenyà la història a partir d'un progrés absolut de tots els àmbits de la vida humana; la humanitat camina, aprèn i es perfecciona. És un disseny intel·ligent, no determinat de la vida humana, marcada per una actitud biològica dels col·lectius humans situats en un temps i en un espai. El romanticisme de Lafuente no obsta que en la seva ontologia de la història hi hagi un bagatge d'una catòlica teologia de la història, sempre edificada a partir de la pròpia ontologia de l'historiador, mai a partir de la doctrina catòlica. És així com l'autor intenta de justificar el progrés humà, «[...] si la palabra de Dios no es engañosa [...]»⁶⁰⁹. No es pot afirmar que es consumi el perfeccionament de l'ordre moral i la realització de la llei de l'amor i la justícia, per tal com xoca amb la noció cristiana de la fi dels temps i de l'escatologia. Per molt que Lafuente evoqui «[...] el grandioso plan del Criador [...]», el seu Criador s'apropa més a la indeterminació d'un maçònic i alhora romàntic gran arquitecte de l'univers de factura que al Déu d'Abraham. Ací rau el pilar de l'eclecticisme lafontinià: és la barreja de bagatges culturals, de re-

608. LAFUENTE, 2002: 5.

609. LAFUENTE, 2002: 6.

ferències religioses i d'ideologies polítiques amb l'esperit romàntic⁶¹⁰. És l'amalgama del prototip de l'intel·lectual liberal i romàntic.

Acompanya l'esperit romàntic amb el qual Lafuente disposa i desplega la seva particular ontologia de la història un essencialisme estructurat i clarament definit per a les nacions-subjecte en la història⁶¹¹. Al llarg dels segles i de les mutacions, la nació «[...] conserva siempre un fondo de carácter común, que se mantiene inalterable al través de los siglos, que no bastan a extinguir ni guerras intestinas ni dominaciones extrañas [...]»⁶¹². La perennitat del caràcter de l'ens espanyol en la història d'ençà l'inici dels temps és tota una declaració essencialista. Per molt que se succeeixin dominacions i aculturacions, les essències espanyoles són immutables. Aquestes, segons Lafuente, són: «el valor, primera virtud de los españoles, la tendencia al aislamiento, el instinto conservador y el apego a lo pasado, la confianza en su Dios y el amor a su religión, la constancia en los desastres y el sufrimiento en los infortunios, la bravura, la indisciplina, hija del orgullo y de la alta estima de sí mismo, esa especie de soberbia, que sin dejar de aprovechar alguna vez a la independencia individual, germen fecundo de acciones heroicas y temerarias, que así produce abundancia de intrépidos guerreros, como ocasiona la escasez de hábiles y entendidos generales, la sobriedad y templanza, que conducen al desapego del trabajo [...]»⁶¹³. Aquesta és la base essencial del subjecte nacional espanyol. Això no impedeix que Espanya segueixi «[...] su marcha hacia la perfectibilidad; y cumpliendo con esta ley impuesta por la Providencia, va recogiendo de cada dominación y de cada época una herencia provechosa, aunque individualmente imperfecta, que se conserva en su idioma, en su religión, en su legislación y en sus costumbres.»⁶¹⁴. Espanya és. Definida la seva essència, el seu caràcter, a l'inici dels temps, la forja dels esdeveniments històrics solament aconseguix d'afaiçonar de manera perfectible l'ésser d'Espanya⁶¹⁵. Doncs, segons Lafuente, mai serà Espanya romana o àrab. Sempre la «rústica i genial independencia»⁶¹⁶ prevaldrà al dessorre de tot, encara que Espanya es refongui o recompongui: la forma obtinguda no tindrà cap altra substància, cap altra essència que la primitiva. És el destí d'Espanya, un destí en la uni-

610. Lafuente era el prototip romàntic (ESTEBAN DE VEGA, 2005: 101).

611. És important de remarcar l'originalitat i la idiosincràsia del discurs històric liberal i eclèctic de Lafuente, a despit d'aquelles anàlisis que maximitzen les idees i autors que influïren Lafuente i el seu pensament històric (un exemple a PASAMAR, 2010: 70-76).

612. LAFUENTE, 2002: 8.

613. LAFUENTE, 2002: 8.

614. LAFUENTE, 2002: 9.

615. Per a Jover Zamora i Gómez Ferrer aquest perfeccionament és una exaltació del *pathos* nacionalista que crea una disjuntiva amb l'horitzó històric real d'Espanya (JOVER; GÓMEZ FERRER, 2001: 234).

616. LAFUENTE, 2002: 9.

versalitat, format a partir d'un estRICTE sentit de la unitat temporal i espacial, que és la formació essencial bàsica de la identitat nacional, àdhuc en la pluralitat d'entitats espanyoles en les èpoques d'atomització. Aquest destí, aquesta predestinació és la que permet dir a l'historiador que «los iberos y los celtas son los creadores del fondo del carácter español»⁶¹⁷. Canvi en la immutabilitat. És el geni de l'ésser d'Espanya que es desplega sempre, inalterat de Sagunt a Saragossa, d'Anníbal a Napoleó⁶¹⁸. I el geni s'encarna per predestinació en els moments heroics de la vida nacional⁶¹⁹, les representacions nacionals del fet històric⁶²⁰.

El discurs històric nacional de Lafuente és el màxim exponent d'un romàntic liberal, des d'un sentiment profundament nacionalista. És el sistema de la nació-subjecte, de l'organisme nacional viu⁶²¹, que tornarà a aparèixer, amb certs canvis conceptuals, en l'academicisme historiogràfic de la Restauració. La nació-subjecte espanyola, nascuda per la Providència d'un ésser suprem creador⁶²² en l'inici dels temps, a l'ensem de la resta de nacions europees⁶²³, rebé unes essències, un caràcter primigeni. La nació en la seva infància hagué de forjar aquest caràcter. En aquesta educació, en aquest camí de la vida que perfecciona –ací es palesa la força de la idea de progrés–, les invasions, els intercanvis i els conflictes afaïçonen la nació, però mai canvien les essències. No hi ha, com hom ha dit, cap mena de variabilitat del caràcter. Així, la nació-subjecte creix, desplega i reitera en la seva vida –la història– el caràcter i l'essència que la conforma. Certament, cal tenir en compte el moment històric de la invasió musulmana de la península ibèrica. Lafuente és molt clar: «Árabes y moros se derraman por todas las comarcas de la Península y la inundan como un río sin cauce. La nación ha desaparecido: ella resucitará.»⁶²⁴. El subjecte-nació no és aliè als avatars

617. LAFUENTE, 2002: 11.

618. A diferència del que afirma Benoît Pellistrandi, no és la unitat religiosa assimilada a la identitat espanyola el discurs històric de Lafuente (PELLISTRANDI, 2004: 68). Es palesa per l'hermenèutica i l'epistemologia lafontinianes que és una essència fonamental, però l'existència de l'ésser d'Espanya depassa cronològicament aital essència, per predestinada que fos a l'origen per d'altres essències alienes en si a la religió catòlica.

619. PELLISTRANDI, 2004: 293.

620. Aquestes representacions nacionals, encara que puguin adscriure's a un pensament nacional disrint –ja sigui liberal, ja sigui catòlic– parteixen d'un substrat epistemològic que a partir del decenni de 1860 tendia a la unificació per entre els que existien en els susdits pensaments nacionals; era el reconeixement cada cop més explícit de la ideologia transversal, més enllà de les especificitats ideològiques. La *Historia General* de Lafuente, amb la inclusió –liberal, mes inclusió– i reconeixement de l'*altre* catòlic permetia d'emprendre la via de síntesi i de creació d'un pensament nacional transversal, que es culminà a la Restauració.

621. PELLISTRANDI, 2004: 289.

622. Hom vol recordar i reiterar que aquest creador s'assembla molt més al maçònic gran arquitecte de l'univers que al Déu trinitari del cristianisme.

623. Lafuente solament esmenta el «[...] compuesto sistemático de territorios que nombramos Europa [...]» (LAFUENTE, 2002: 7).

624. LAFUENTE, 2002: 36.

de la història i també pot patir transtorns vitals. Amb tot, les essències es preserven en el subjecte. Es per això que resuscita; no reneix, no torna a irrompre en la història amb una nova fisonomia, sinó que el mateix ésser, amb la idiosincràsia inalterada torna a la vida. Puix que existeix el perfeccionament de la nació, en aquesta resurrecció d'Espanya, es consolidaren dues essències claus: la religió i la monarquia⁶²⁵. Novament, la Providència, aquest cop sí que vinculada a la divinitat, estableix el futur de la monarquia catòlica d'Espanya, que havia de portar a un estadi superior la nació-subjecte i les seves essències. Eren el resum i la depuració de les essències esmentades més amunt. Havien madurat en la reconquesta, en aquesta llarga resurrecció de la nació espanyola, que determinaria, segons Lafuente, una major perfecció de l'ésser d'Espanya.

El perfeccionament de l'ésser d'Espanya fou la reconquesta cristiana de la península ibèrica. Tot el caràcter essencial espanyol es polí en aquella lluita contra l'invasor, contra aquell antagonisme d'Espanya en sòl espanyol. La reconquesta fou el fenomen que afaiçonà el prototip unificat d'espanyol, enfront de la dividida nacionalitat espanyola que fins aleshores havia existit entre visigots i hispanorromans⁶²⁶. Si el Crist ressuscità del seu sepulcre, Espanya ressuscità en aquella cova de Covadonga, receptacle fonamental de l'ésser d'Espanya per a Lafuente: «¿Quién podía creer que aquella cueva encerrara una religión, un sacerdocio, un trono, un rey, un pueblo y una monarquía? ¿Quién podía creer que el pueblo cobijado en aquella cueva como un niño desvalido, habría un día de abarcar dos mundos como un gigante fabuloso? Es barreja la nativitat de Jesús amb la resurrecció d'Espanya, l'Espanya essencial immutable que tornava a la vida en humilitat i petitesa, mes amb la unitat definitiva d'una idiosincràsia que necessitava de perfeccionar-se. És el lligam entre la societat destruïda i la societat que començava a néixer. Covadonga és la garantia de la supervivència d'Espanya, alhora que el germen de la seva futura grandesa, gràcies a la purificació experimentada en la invasió musulmana. Fou en aquell germen que es resumiren totes les essències espanyoles en les susdites monarquia i religió.

Lafuente se centra a bastament a remarcar el paper d'aquestes dues síntesis de l'ésser d'Espanya en la història. Així recorre l'època medieval i l'època moderna. El seu discurs històric liberal té la capacitat d'interpretar els esdeveniments històrics a partir d'un cànon ja establert. Tanmateix, en l'essència religiosa, catòlica, és ambivalent. Mentre Lafuente reconeix que el pro-

625. LAFUENTE, 2002: 37. La definició de la comunitat nacional a partir del catolicisme no és una herència ni de les cròniques del Sis-cents, ni de la *Historia* de Mariana, tal com afirma Pasamar (Pasamar, 2010: 70). No és una dinàmica pròpia de Mariana i la historiografia espanyola d'època moderna, sinó que era general arreu de l'Europa vuitcentista.

626. LAFUENTE, 2002: 37.

restantisme «[...] imprimió una nueva fisonomía a la sociedad moderna que se creaba»⁶²⁷, nega la seva capacitat d'emancipar l'esperit humà i d'haver promogut les llibertats polítiques. Fins i tot, augura que l'època present veurà la unitat catòlica i la fi del protestantisme⁶²⁸. Justament, Lafuente considera que la transició de l'edat mitjana a l'edat moderna fou el punt culminant de la nació-subjecte, que fou capaç d'arribar a un grau molt elevat de perfeccionament de les essències i que, gràcies a la Providència, pogué desplegar-se arreu del món⁶²⁹. Tanmateix, els mals governants de la Casa d'Àustria anorrearen la nació: no la saberen interpretar, no saberen gestionar les seves essències i les seves necessitats⁶³⁰. Tot essent tan crític i pessimista, Lafuente no teoritzà en cap moment una decadència d'Espanya, tal com havia fet Cánovas del Castillo al 1854. Amb la Guerra de Successió esclataren totes les tensions acumulades per la mala gestió i la mala situació en la qual es trobava l'ésser d'Espanya. Això no obstant, l'arribada de la Casa de Borbó és molt ben valorada per Lafuente: Felip V i la seva modernització retornen la nació-subjecte a un perfeccionament i progrés del seu ésser. Afavoreix el desplegament de la idiosincràsia espanyola⁶³¹. El progrés de l'ésser d'Espanya continuà amb Ferran VI i Carles III, però s'estroncà en gran manera a partir de 1788, amb l'arribada de Carles IV i a partir de 1789, amb l'esclat de la Revolució francesa.

És d'un gran interès d'assenyalar l'hermenèutica que ofereix Lafuente sobre la Revolució francesa, atès que col·lidiona amb la valoració favorable de l'autor del reformisme borbònic a Espanya i la idiosincràsia de la nació-subjecte espanyola. Ací es palesa molt clarament la seva ambivalència i el seu eclècticisme, que se serveix de la comparació per enaltir la Revolució de 1848⁶³²:

«Si los pueblos y las generaciones que las promueven meditaran los estragos que acompañan a las grandes revoluciones, retrocederían espantados. Mas por una disposición providencial la embriaguez del entusiasmo no deja lugar al frío razonamiento y predispone a recibir con gusto el martirio; también el furor de la venganza perturba la razón; son las dos fuentes de las grandes virtudes y de los grandes crímenes que en ella se desarrollan.

627. LAFUENTE, 2002: 80.

628. LAFUENTE, 2002: 80. López-Vela (LÓPEZ-VELA, 2004: 243) pensa que la visió que Lafuente té sobre el protestantisme és molt propera a la de Balmes i la seva obra de 1840 *El protestantismo*. Verament, Lafuente realitza en la seva obra una crítica del protestantisme, que assimila i vincula a les opcions radicals i revolucionàries de la fi del Set-cents i de tot el Vuit-cents. Tanmateix, la seva apologètica no s'insereix dins el moviment catòlic que Balmes encapçalà durant el decenni de 1840, entre d'altres causes, per les seves fortes crítiques contra el paper de l'Església a l'època de la contrarreforma.

629. LAFUENTE, 2002: 72-75.

630. LAFUENTE, 2002: 93-97.

631. LAFUENTE, 2002: 106-110.

632. Hom vol remarcar que el discurs preliminar de la *Historia General* fou escrit entre el 1849 i el 1850, per la qual cosa rep tota la influència de les revolucions de 1848.

Fecunda en unos y en otras fue la de 1789. Acaso ninguna ha producido tantos héroes y tantos monstruos. [...] La revolución de 1789 fue agresora y conquistadora; la de 1848 proclamó el respeto a la independencia de los pueblos. Entonces la Europa opuso muros de acero a las ideas democráticas; ahora la Europa siguió el impulso de la nación iniciadora. En la revolución del siglo pasado eran llevados los hombres a carretadas a la guillotina, la cuchilla era el primer poder del Estado; en la del presente siglo se aclamó el principio de la abolición de la pena de muerte por delitos políticos. En 1793 manchó la frente de la Francia la sangre con que tiñó el cadalso uno de los monarcas que menos lo merecían; en 1848 hubo muchas revoluciones y la sangre de varios príncipes corrió en los campos de batalla, ni una gota de sangre real en el afrentoso patíbulo. La Francia del siglo pasado abolió el culto católico, y divinizó la razón humana, se quitó a Dios de los altares y se dio incienso a una prostituta; en la Francia del presente siglo los más extremados reformadores se han visto precisados a invocar el cristianismo, y el sacerdocio católico ha sido buscado para rociar con el agua santa el árbol de la libertad. Entonces un soldado arrancó violentamente de su silla al jefe visible de la Iglesia, y el gran guerrero puso su mano profana sobre el gran sacerdote; aquel hombre se llamaba Napoleón; ahora otro Napoleón, deudo de aquél, y como él jefe de la Francia, envió las legiones republicanas a reponer en su silla a otro pontífice, Pío también como el abofeteado de Fontainebleau, y cometiendo una injusticia política y una inconsecuencia, ha hecho una reparación religiosa. La Europa lo ha murmurado; ha parecido un contrasentido. Tal vez la Francia misma lo hizo de mal grado. No murmure la Europa; no era la voluntad de la Francia la que obraba; era el impulso secreto de la Providencia que le había impuesto una expiación, y al cual ella obedecía de mal humor sin saberlo.»⁶³³

La interpretació que ofereix Lafuente sobre la Revolució francesa i les revolucions de 1848 és d'una gran importància. No solament hi apareix novament una gran dosi de providencialisme, sinó que, aquest cop, apareix lligat de manera indissociable a Déu i a la doctrina catòlica. Aquest fragment condensa tota la complexitat del liberal Lafuente. Cadascuna de les seves sentències és una declaració d'eclèctica ambivalència entre liberalisme i catolicisme, entre revolució i reforma, entre ordre i anarquia, entre monarquia i república, entre venjança i justícia, entre moderació i radicalitat. És el manifest polític del discurs històric lafontinià. La religió catòlica té una gran presència a la declaració. Exemplifica l'autor la seva Fe i la seva adscripció a un liberalisme catò-

633. LAFUENTE, 2002: 122.

lic. Defensa el Sant Pare per la seva condició de creient i de catòlic; emperò, sempre el sistema hermenèutic i epistemològic són liberals. Hi ha el desig ben expressat de conciliar liberalisme i catolicisme: que ambdós s'abracin mútuament: «[...] los más extremados reformadores se han visto precisados a invocar el cristianismo, y el sacerdocio católico ha sido buscado para rociar con el agua santa el árbol de la libertad.»⁶³⁴. Si es tractés d'un clergue que pretén de reformar l'Església i la seva doctrina, aital postura seria la d'un *catolicisme liberal*; tanmateix, des del seu estat laical i la seva militància liberal en política, Lafuente és d'un *liberalisme catòlic*, com hom ja ha dit mantes vegades adés⁶³⁵. Es pot observar que el liberalisme de Lafuente s'allunya a bastament de la radicalitat i opta per la moderació. No abjura de la revolució en si, car en reconeix els beneficis que té per al règim liberal, però adhereix una via de progrés i reforma. Tot plegat, és culminat per la Providència que, tal com ja s'ha dit més amunt, és la idea central del discurs històric de Lafuente. Té molta més força que el liberalisme, aquest liberalisme, moderat i eclèctic, que tot ho impregna.

Aquesta interpretació històrica s'extrapola al cas espanyol, però muta tot el seu sentit, especialment en la visió que ofereix de l'anomenada revolució gaditana. Desapareix el providencialisme, desapareix el sentit catòlic del discurs històric; tot esdevé liberalisme. En el sistema hermenèutic i epistemològic històric de la Guerra de la Independència Lafuente es transforma: deixa de banda el liberal catòlic i eclèctic per ésser solament un liberal, amb tot el teleologisme liberal del qual es revesteix⁶³⁶. Malgrat que havia concebit la culminació de l'ésser d'Espanya a la transició de l'edat mitjana a l'edat moderna, per a l'historiador la Guerra de la Independència suposà el desvetllament de la primitiva puresa de les essències espanyoles pervertides pels Àustries i insuficientment perfeccionades en el Set-cents borbònic. Aquesta primitiva puresa cristal·litzà en l'essència de la independència, iniciada pel Dos de Mayo: «Al ruido de aquel primer sacudimiento despertó el viejo león de Castilla, de muchos años aletargado, y su rugido resonó en todo el ámbito de la Península, y a su eco fueron respondiéndole una tras otra todas las provincias de la monarquía.»⁶³⁷. En suma, «[...] resucitó el antiguo genio ibero con sus impetuosos arranques.»⁶³⁸. En aquest esclat en l'ésser d'Espanya de la seva independència gràcies a la *renovatio* nacional a través del geni primitiu⁶³⁹, es consumà la seva pròpia autorregulació: la nació-subjecte s'organitzà políticament després

634. LAFUENTE, 2002: 122.

635. Vegeu novament les reflexions de Martín Tejedor (MARTÍN TEJEDOR, 1990: 504-506).

636. Per a Jover Zamora i Gómez-Ferrer és la justificació permanent de l'estat de coses del present de Lafuente, que requereix un perseverant exercici teleològic en pro del règim liberal (JOVER; GÓMEZ FERRER, 2001: 234).

637. LAFUENTE, 2002: 128.

638. LAFUENTE, 2002: 128.

639. ESTEBAN DE VEGA, 2005: 135-136.

de la dissolució del govern claudicat i d'una monarquia encarnada per un rei dissipat i indigne. La insurrecció fou «[...] un movimiento anárquico [que] se regulariza luego. Juntas locales de gobierno; junta central. Es la nación que se gobierna a sí misma; es el reinado de la nación.»⁶⁴⁰. Les Corts de Cadis establiren el govern de la nació sota el principi de la llibertat i, ahora que recuperaven unes suposades essències primitives d'Espanya, purificaven les que en la història s'havien anat perfeccionant. Era el gran salt qualitatiu que fou possible gràcies a «los hombres ilustrados del país [que], aprovechando el gran movimiento popular para regenerar políticamente la España, había acordado dotarla de instituciones análogas a los progresos de la civilización y a las ideas del siglo»⁶⁴¹. És el paradigma historiogràfic liberal. Ací la providència no hi té cabuda. No hi ha ni eclecticisme ni ambivalència; amb la Guerra de la Independència Lafuente es desprèn del romanticisme i del providencialisme historiogràfics emprats com a recurs quasilerari a la resta de períodes històrics per atènyer el ja canònic discurs històric liberal, essencialista i ortodox. És possible que en l'ésser d'Espanya lafontinià prevalgui el sentiment romàntic, però aquest sentiment ja és connatural a la formació de la historiografia liberal. És per això que pot concebre la guerra com el major esclat de l'essència espanyola: barrejava la primitiva essència amb la que s'havia anat perfeccionant amb els segles. Era la nació-subjecte la que s'organitzava i lluitava; no hi havia lloc per a les individualitats. Els membres de la nació eren una petita part de l'organisme nacional, res més⁶⁴². I funcionaven en perfecte ordre, tal com corresponia al funcionament d'un organisme⁶⁴³.

En l'expressió màxima del primitiu geni espanyol que es barreja amb aquelles essències perfeccionades en la història aparegueren Saragossa i Girona. Naturalment, la comparació s'imposa: «Los sitios de Zaragoza y Gerona anunciaron a los nuevos romanos que se hallaban en la tierra de Sagunto y de Numancia.»⁶⁴⁴. Tanmateix, Lafuente no va més enllà i detura la seva interpretació ací. Les defenses de Saragossa i Girona no són comparades a les de l'antigor de Sagunt i Numància; en són una actualització; és l'ésser d'Espanya⁶⁴⁵ qui causà la reedició d'aquelles defenses glorioses, no pas els seus defensors. La nació-subjecte pren tot el protagonisme i asfixia els perso-

640. LAFUENTE, 2002: 129.

641. LAFUENTE, 2002: 130-131.

642. Esteban de Vega, Pellistrandi i Pérez Garzón asseguren que Lafuente escrigué la *Historia General* per retornar el protagonisme al poble espanyol (ESTEBAN DE VEGA, 2005: 89. PELLISTRANDI, 1997: 144. PÉREZ GARZÓN, 2002: LXXXIV). En la realitat, el poble és absent en tot el discurs històric lafontinià en pro de la nació-subjecte, com hom ha analitzat. Ambdós autors confonen el «poble» amb la «col·lectivitat»; i, d'altra banda, la col·lectivitat descrita per Lafuente forma part d'un organisme viu que la sumeix absolutament i l'esborra del relat històric.

643. És el que García Cárcel anomena el mite de la «unanimitat nacional» (GARCÍA CÁRCCEL, 2007: 226).

644. LAFUENTE, 2002: 129.

645. LÓPEZ-VELA, 2004: 291. PELLISTRANDI, 2004: 234, 289, 293.

natges: àdhuc asfixia el mèrit temporal i espacial del fet històric, tot vinculant-lo essencialment a fets passats, constitutius de l'essència espanyola. Això no obsta la importància de les defenses de Saragossa i de Girona, però la seva inclusió en la dinàmica d'un discurs històric essencialista redueix la seva especificitat i ho incorpora a una dinàmica d'idiosincràsia històrica d'immutabilitat.

En conseqüència, dins el discurs històric lafontinià els setges de Girona no tenen una entitat pròpia, sinó que se circumscriuen a la gran dinàmica de la història de l'ésser d'Espanya. Girona era «[...] una de las mas célebres ciudades de Cataluña en la historia antigua y moderna [dónde] se estaban realizando hechos insignes, tan terribles como gloriosos, que habian de ser la admiración de aquellos y de los venideros tiempos, que habian de dar honra y fama á la nacion que sustentaba esta guerra, y que habian de causar tal asombro, como nadie podia esperar yá [...]»⁶⁴⁶. No hi ha individualitat de l'heroisme gironí. La representació nacional dels setges que Lafuente presenta s'edifica al damunt d'una gran despersonalització del fet històric, que es converteix en un impuls més de la nació-subjecte. És per això que al relat de Lafuente no es destaca cap heroi; ni Sant Narcís, ni Álvarez de Castro. Quant a Sant Narcís, Lafuente parteix del nomenament del patró gironí de *Generalísimo de tierra y mar* descrit per Toreno per elogiar, en termes oposats al del Comte asturià, el zel religiós de la ciutat en posar-se sota la protecció del sant i en creure en la seva intercessió davant els atacs francesos⁶⁴⁷. Pel que fa al General és solament un membre més d'aquella part de l'extrem del cos nacional que lluita a Girona⁶⁴⁸. N'és, verament, el membre més destacat, el que organitza i guia la resta d'elements, en impecable jerarquització orgànica. És per això que, com que és el primer membre d'aquella part del cos nacional, disposa d'una atenció històrica preferent, fins a tant de citar algunes de les suposades sentències d'Álvarez que Toreno havia recollit i de tractar la seva suposada mort per enverinament⁶⁴⁹. Tant per al relat sobre Álvarez com per al relat sobre els setges, Lafuente se cenyí estrictament a la *Historia* de Toreno, si bé que afegí un tercer personatge com Julián de Bolívar, que tenia una escadussera presència al relat torenià. Això no obstant, Lafuente reproduí el seu cànon epistemològic i en reduí notablement l'hermenèutica de la representació nacional dels setges: el paper dels gironins, la interpretació dels setges, la visió dels francesos –si és que es pot considerar que hi hagi visió dels francesos, per tal com Lafuente n'és ideològicament favorable– i la visió d'Álvarez són sintetitzats, resumits i

646. LAFUENTE, 1861: 218.

647. LAFUENTE, 1861: 220.

648. Els exemples d'aquest heroisme historiogràficament deslluït d'Álvarez de Castro a LAFUENTE, 1861: 219-220, 226-227, 232-233.

649. LAFUENTE, 1861: 236.

inserir en un relat simple i molt abreujat que, d'altra banda, reproduïx algun fragment de l'obra del Comte⁶⁵⁰. Alhora, el gran relat que havia construït Toreno es desnaturalitza i es converteix en una succinta llista d'esdeveniments amuntegats i sintetitzats en una mena d'informe mèdic d'aquella extremitat de l'organisme de la nació-subjecte que actuà segons la funció encomanada dins el cos nacional espanyol⁶⁵¹.

Pot sorprendre, d'antuvi, de palesar la manca d'originalitat de la recerca històrica de Lafuente quant als setges de Girona i a la representació nacional afaïxonada a la seva *Historia General*. Nogensmenys, l'historiador asusmeix el cànon liberal que sobre els setges de Girona i, per extensió, sobre la Guerra de la Independència havia construït el Comte de Toreno⁶⁵². Romp en gran manera Lafuente l'homogeneïtat del seu discurs històric en el relat sobre la Guerra de la Independència. La reproducció del relat de Toreno demostra, d'una banda, la importància d'aquest autor en la confecció de la representació nacional liberal de la guerra i, d'una altra, el poc esforç que realitzà Lafuente en la construcció d'una narració històrica pròpia⁶⁵³, per bé que la part de la *Historia General* dedicada a la guerra s'escrigué i publicà a l'inici del decenni de 1860, quan ja s'observava una certa renovació i anàlisi crítica de la historiografia i la representació dominants. En aquest sentit, Lafuente esdevé un altre hereu liberal de Toreno. Amb tot, amb el seu essencialisme i la seva nació-subjecte, Lafuente ja perfila el tret més distintiu de la historiografia de la Restauració, encara que amb un sistema epistemològic i hermenèutic notablement distint.

Amb Lafuente i la *Història General* la historiografia liberal espanyola arribà al seu punt culminant i clogué el seu predomini hegemònic. Com hom recordava a l'inici d'aquest apartat, la *Història General* assolí dues fites: fou la primera gran història nacional d'Espanya —o almenys la que veié reconeguda aquesta qualitat pel gran públic⁶⁵⁴— i significà el major monument historiogràfic al pensament nacional liberal i el seu discurs històric⁶⁵⁵, segons el corrent d'historiografia

650. Vegeu LAFUENTE, 1861: 233.

651. La presència aclaparadora d'una nació-subjecte orgànica va molt més enllà de la simple metàfora evocada per Pasamar (PASAMAR, 2010: 71).

652. Per al procés revolucionari liberal de les Corts de Cadis en la Guerra de la Independència, cal tenir present el que de manera dispersa produí Antonio Alcalá Galiano —tot i que cal destacar l'obra *Índole de la Revolución de España en 1808* (1839)—, que fou, ensems amb Toreno, un dels grans constructors del cànon liberal quant a aquell esdeveniment històric (FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, 2007: 191, 194-195. PASAMAR, 2010: 67).

653. Aquesta reproducció compulsiva també és reconeguda per Pasamar (PASAMAR, 2010: 86-88).

654. L'obra de Lafuente fou un exemple del que Peiró anomena el «diletantisme erudito» de les elits lectores espanyoles d'història; fins i tot de les elits narradores d'història, per tal com l'academicisme isabelí fou marcat per aquesta erudició diletant (PEIRÓ, 2006: 69).

655. Fou una recreació historiogràfica del passat espanyol que es lligà fermament amb la construcció de l'Estat liberal (ESTEBAN DE VEGA, 2005: 140), però un Estat liberal de maduresa isabelina, de moderantisme, romanticisme i eclecticisme, la qual cosa marca decididament aquest discurs històric liberal al servei d'un Estat liberal concret

nacionalista europea de l'època, en el qual s'inseria a la perfecció⁶⁵⁶. Emperò, era un monument de culminació i fi, no pas d'inici. La *Història General* posà les bases d'una transició historiogràfica que s'albirava ja al decenni de 1860. Pel seu eclecticisme, Lafuente fou l'autor liberal que millor podia assumir l'*esprit du siècle* i confeccionar un gran relat històric que plagués a tot l'espectre ideològic espanyol, a excepció del radicalisme liberal i republicà, com hom ja ha vist més amunt⁶⁵⁷. Preservà sempre la base liberal, que era el fil conductor de l'hermenèutica i el cos epistemològic de l'obra. Això no obstant, la inserció molt rellevant de la religió en un format verament romàntic, permeté de conquerir el catolicisme espanyol: a través de la Providència i l'essència catòlica de la nació, Lafuente aconseguia la unitat dels pensaments nacionals espanyols i llurs representacions nacionals i en un sol discurs històric, plenament liberal, malgrat tot.

La presència d'*un cert* catolicisme en el pensament i la trajectòria vital de Lafuente té una gran importància per comprendre l'ambivalència de l'autor en tantes qüestions històriques —a excepció de la que tracta el present estudi, la de la representació nacional de la Guerra de la Independència. Amb tot, cal refermar que Lafuente és *primer* liberal i *després* un catòlic i un romàntic, sempre de la facció liberal. És un excel·lent representant del liberalisme catòlic espanyol: la seva visió del catolicisme i de la Fe catòlica se supedita a l'ideari liberal, segons el qual judica l'historiador l'ordre natural i bona part de la moral i la disciplina catòliques. És per això que no es pot considerar Lafuente pròpiament un autor catòlic: ell mateix no es defineix talment, sinó que tria el liberalisme. És la seva elecció, després que vagi haver rebut una formació humana i intel·lectual en la Fe i en la tradició catòliques. Com que aquest fet formaria part de l'especulació històrica, hom no pot valorar quina mena de formació intel·lectual eclesiàstica rebé i a quines tendències estava adscrita. El silenci de Lafuente i la manca d'estudis específics sobre aquells ambients que freqüentà ho impedeixen. Mes roman el seu eclecticisme i una noció —particular i ambivalent, però no deixa d'ésser una noció— de catolicitat, de religiositat espanyola, això és, catòlica⁶⁵⁸.

De la mateixa manera que Jaume Balmes en el camp del pensament catòlic, Lafuente establí les bases d'una conciliació amb la que ell considera una de les essències fonamentals de la nació

(PASAMAR, 2010: 66).

656. JOVER, 1991: 156.

657. En paraules de Mariano Esteban de Vega, «el referente del *establishment* cultural de la España isabelina» (ESTEBAN DE VEGA, 2005: 139).

658. Pasamar considera que la pervivència d'elements de les narratives tradicionals en el si de la identitat espanyola —monarquia i religió— causaren al llarg de l'època contemporània una situació especial de la historiografia que, segons el seu parer, Lafuente il·lustraria. Ho oposa a la historiografia professionalitzada francesa, que esdevé un *model*, tot i que, justament, Pasamar reconeix la impossibilitat d'establir un model comparatiu vinculat a qüestions valoratives d'èxit o fracàs (PASAMAR, 2010: 6-7).

espanyola. Tanmateix, mentre que Balmes realitzà aquesta síntesi al decenni de 1840 a partir de la línia de continuïtat d'un pensament nacional catòlic, Lafuente afaïçonà la seva reconciliació –no pas síntesi– a partir del decenni de 1850 dins el marc d'un pensament nacional liberal. Certament, el punt de confluència era la ideologia transversal de nació. En la construcció d'una Espanya de continuïtat històrica amb el reconeixement de l'atemporalitat del caràcter espanyol es pot constatar que la *Historia General* fou el primer monument del nacionalisme historiogràfic⁶⁵⁹. El procés de convergència de les dues Espanyes es resolgué després de la gran tribulació política del Sexenni, del qual n'eixí la Restauració, que s'acompanyà de la síntesi entre el catolicisme i el liberalisme, sense que això suposés la seva fusió o l'adopció d'un *catolicisme liberal* o d'un *liberalisme catòlic*. El gran monument de la historiografia liberal, la *Historia General* encarna aquest camí vers la reconciliació liberal amb la identitat i el pensament nacional catòlics d'Espanya, per bé que Lafuente no abandonà mai un definit pensament liberal, expressat de manera molt clara i sense ambivalències a la seva obra en la representació nacional de la Guerra de la Independència. El discurs històric sobre aquest esdeveniment i l'afaiçonament d'una o una altra representació permet de discernir si l'aproximació entre ambdues faccions s'havia realitzat o no. Al 1861, any en el qual Lafuente publicà el tom central de la *Historia General* dedicat a la Guerra de la Independència –i concretament als setges de Girona– la distància entre el pensament liberal i el pensament catòlic és palesa: el cànon liberal es manté intacte i el discurs històric és estructurat a partir del sistema hermenèutic i epistemològic que dissenyà Toreno durant el decenni de 1830. Amb tot, tal com es pot observar en el discurs històric lafontinià de la seva *Historia General*, per a la resta d'èpoques el cànon parteix d'un romanticisme eclèctic, ambivalent i de notable religiositat⁶⁶⁰, posat al dessobre del seu pensament liberal⁶⁶¹. La Guerra de la Independència és l'excepció. Fou la darrera representació nacional liberal que s'expressà en aquesta línia. A partir del decenni de 1860 ja començaren a aparèixer algunes obres dins la historiografia liberal que preparaven una revisió crítica del cànon de Toreno. Lafuente fou el darrer a reproduir-lo⁶⁶².

Si Toreno significà l'obertura liberal de la representació nacional dels setges de Girona i, per

659. PELLISTRANDI, 2004: 289.

660. Tal com s'ha explicat adés sobre els fonaments del discurs històric de Lafuente, la seva ontologia de la història participava d'un bagatge d'una teologia de la història d'origen catòlic, passat pel sedàs del sentiment romàntic. Així, la seva Providència esdevé un demiürg creat per un gran arquitecte a l'estil maçònic que disposa i predestina la vida de les nacions-subjecte immutables, amb les seves essències definides.

661. Liberal per al Vuit-cents i, com afirma Jover, «para todo lo demás, esa 'moderación', ese talante ecléctico [...]» (JOVER, 1991: 163).

662. Amb les excepcions d'aquells autors liberals que durant la Restauració mantingueren aquest discurs històric excentrat.

extensió de la Guerra de la Independència, Lafuente en fou la seva clausura. El liberalisme espanyol es dotà massa tard de l'obra definitiva sobre el seu discurs històric. El romanticisme havia penetrat la intel·lectualitat espanyola; la religiositat d'estructura catòlica renaixia dins el liberalisme de l'interval de violència revolucionària i destrucció de l'Església catòlica a Espanya; les tendències i metodologies historiogràfiques havien canviat⁶⁶³ i menaven a una revisió crítica del cànon liberal i de tot el seu sistema hermenèutic i epistemològic; el pensament nacional catòlic i el seu propi discurs històric s'erigien en alternativa al cànon liberal; i finalment, el canvi generacional s'aproximava. La *Historia General* fou fruit d'aquesta situació. Nogensmenys, el discurs històric liberal fou la base fonamental que guià el relat lafontinià al llarg de la seva obra. En aquest punt determinant el pensament nacional liberal aconseguí de perpetuar-se, revestit d'un eclecticisme que permetria la seva supervivència al llarg dels decennis, inclosos els de la Restauració. Emperò, la part del relat de més idiosincràsia liberal, la de la Guerra de la Independència, no tingué cap mena de continuïtat i expirà amb rapidesa sota el pes de la nova producció historiogràfica, primer del decenni de 1860, després de l'academicisme restauracionista i el seu pensament nacional transversal i sintètic⁶⁶⁴.

663. JOVER, 1984: 9-10. 1991: 156.

664. López-Vela també reconeix aquest fet i ho certifica a partir de la manca de cites que es recullen de la *Historia General* en ambients acadèmics a partir del decenni de 1870. Emperò, en ambients no acadèmics Lafuente mantingué el prestigi fins als inicis del Nou-cents (JOVER, 1984: 9. LÓPEZ-VELA, 2004: 201), sobretot en l'àmbit dels autors de manuals d'ensenyament i de llibres de texts (ESTEBAN DE VEGA, 2005: 88). Això és corroborat per Pellistrandi que, a partir de l'estudi que Martínez Martín féu de les biblioteques del Madrid vuitcentista (MARTÍNEZ MARTÍN, 1991), pot afirmar que les obres més presents a les biblioteques eren la *Historia General* de Mariana, la *Historia General* de Lafuente i la *Historia* de Toreno (PELLISTRANDI, 1997: 140). Per la seva banda, Suárez Verdaguier (SUÁREZ VERDAGUER, 1988: 21) considera que el que Lafuente historià sobre el Vuit-cents no fou superat fins al decenni de 1950. Assumeix la permanència del discurs històric liberal de Lafuente sobre el segle XIX fins a la seva actualitat. Jover Zamora incideix en aquest sentit i qualifica l'obra de Lafuente de «lectura predilecta» de les classes il·lustrades espanyoles de la segona meitat del segle XIX i de la primera meitat del segle XX (JOVER, 1991: 155). Pérez Bustamante va més enllà i assevera que la *Historia General* fou un dels llibres més llegits durant la segona meitat del Vuit-cents i la primera meitat del Nou-cents (PÉREZ BUSTAMANTE, 1967: 7). I la valoració més positiva de l'impacte de la *Historia General* de Lafuente prové de Benito Sánchez Alonso, que al 1919 la considerava l'obra d'història més llegida (SÁNCHEZ ALONSO, 1952: 26).

ELS HISTORIADORS LIBERALS CATALANS

La historiografia liberal catalana ha romàs habitualment absorbida per la força i la importància del moviment heterogeni, plural i eclèctic de la Renaixença i per la consideració habitual d'aquest moviment com a «protonacionalisme català». El terme «Renaixença» és un tot i és un no-res conceptual que ha servit per explicar i justificar les grans dinàmiques culturals, polítiques i socials catalanes dels decennis centrals del Vuit-cents. És un terme que ha passat a buidar-se de contingut malgrat el seu ús permanent, encara, ensems amb el de romanticisme, o una idea mitjanament esbiaixada i totalitzadora de romanticisme⁶⁶⁵. Romanticisme i Renaixença es fusionen en una sola noció que serveix a un desvetllament cultural i nacional català en ple règim isabelí. Així, no solament s'esborra la identitat del primer romanticisme català⁶⁶⁶, sinó que tota una generació d'intel·lectuals catalans sota el terme «Reinaxença», constituïda en falsa homogeneïtat catalanista s'encara vers un teleologisme nacionalista noucentista i àdhuc presentista⁶⁶⁷. En aquest exercici teleològic, la intel·lectualitat catalana se separa del tronc comú espanyol, com si d'un fenomen aliè es tractés, a causa del seu sentir regionalista, provincialista o particularista, que són

665. Un exemple de tot aquest cos teòric es pot trobar explicat i desenvolupat a HINA, 1986. Hina estableix tots els supòsits historiogràfics que han guiat posteriorment la historiografia no solament catalanista ans espanyola. A l'obra anteriorment citada, es construeix una idea transversal a tota anàlisi històrica de les elits intel·lectuals catalanes isabelines, que és, justament, el títol de la part de l'obra que s'hi dedica: «Una nación en marcha. Cataluña recobra su conciencia bajo el signo del Romanticismo» (HINA, 1986: 77).

666. Ben definida per Vicens Vives (VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 193-200) i Fradera (FRADERA, 2009: 113).

667. Vegeu un exemple d'aquest exercici a PI DE CABANYES, 1984.

maximitzats a fi de desdibuixar el marc de referència nacional que aquesta intel·lectualitat sempre tingué: Espanya⁶⁶⁸.

Amb tot, encara hom pot emprar el terme «Renaixença», si es concep el seu context d'una manera acurada. La Renaixença fou la segona etapa del romanticisme català inaugurada simbòlicament per la celebració dels Jocs Florals a partir de 1859 i que eclosionà amb força durant el decenni de 1860. Aquesta segona etapa projectà les grans escoles intel·lectuals catalanes aparegudes als decennis de 1830⁶⁶⁹, 1840 i 1850. Cal tenir present en tot moment que el romanticisme català tingué un desenvolupament de dos moviments: el primer i llarg moviment de formació, en sintonia amb la resta de romàntics espanyols i el segon, impulsat per la plataforma ideològica dels Jocs Florals⁶⁷⁰ i d'idiosincràsia molt més regional catalana, en la línia de la tesi del «doble patriotisme» formulada per Josep M. Fradera⁶⁷¹. Segons l'historiador, el resultat d'aquestes generacions intel·lectuals catalanes fou una alta cultura catalana animada per les elits dirigents de la regió i estructurada a partir d'un pensament nacional basat en dues lleialtats identitàries: d'una banda, la nacional espanyola i, d'una altra, la regional catalana. Lentament, la trajectòria i projecció del moviment de la Renaixença tendí a la seva separació gradual de la cultura liberal espanyola de la qual, segons l'historiador, procedia⁶⁷². En aquest escenari hi influiria el context social, que generava un cert rebuig en les mentalitats de les elits catalanes de l'època isabelina: en un exercici d'ambivalència, aquesta intel·lectualitat podia reivindicar la muntanya catalana i el vapor industrial, l'idíl·lic passat medieval català i la integració plena al projecte liberal espanyol. Era el moderantisme intel·lectual català⁶⁷³ que, des del romanticisme primerenc als Jocs Florals s'articulà

668. En aquest sentit és interessant l'observació de Xosé M. Núñez Seixas sobre la manca de correlació de la seqüència provincialisme-regionalisme-nacionalisme català (NÚÑEZ SEIXAS, 2006a: 297-298).

669. Per a aquest decenni, solament s'hi inclouen els anys de la Revolució.

670. FRADERA, 2009: 113-114.

671. FRADERA, 2003: 47.

672. FRADERA, 2003: 123. El mateix autor assevera en una altra obra que aquest segon moviment del romanticisme català contribuï decididament, sobretot amb el seu historicisme, en el gir conservador de la cultura liberal espanyola (FRADERA, 2009: 114), per la qual cosa no s'operaria una separació, ans un impuls i un lideratge de la transformació moderada, àdhuc conservadora, del pensament i la intel·lectualitat liberals a nivell nacional espanyol.

Sobre la separació gradual, Esteban de Vega considera que la Renaixença establí les bases per a l'abrupta ruptura que en els darrers anys finiseculars del Vuit-cents es consumà entre Catalunya i Espanya (ESTEBAN DE VEGA, 2005: 95). Aquest punt de vista trasllada en un període concret dinàmiques alienes d'aquest període i estableix una relació de causa i efecte entre uns discursos particularistes, provincialistes i la posterior ruptura i creació d'un pensament nacional català, com si es tractés d'un *sonderweg* català. Des d'una altra posició i per motivacions diverses, autors com Horst Hina o Oriol Pi de Cabanyes també han considerat que la Renaixença havia de menar irremeiablement a la ruptura de Catalunya amb Espanya (HINA, 1986: 102-107. PI DE CABANYES, 1984: 12-15). En una interpretació oposada se situen Josep M. Fradera i Joan-Lluís Marfany, que no admeten aquesta tesi (Fradera, 2003: 29, 35. MARFANY, 1995: 194).

673. FRADERA, 2009: 115.

sempre al voltant de les grans escoles catalanes de pensament. L'alta cultura dels decennis de 1840 i 1850 formà els principals grups d'avantguarda intel·lectual, tant en el terreny de la producció cultural, com en el terreny de definició d'uns canons culturals: es poden resseguir l'Escola Catalana de Dret, l'Escola Catalana Literària, l'Escola Històrica Catalana, l'Escola Apologètica Catalana, l'Escola Filosòfica Catalana o l'Escola Econòmica Catalana⁶⁷⁴. En el fons, totes aquestes escoles són el reflex de la gran força i vitalitat d'una intel·lectualitat que elabora tot un pensament, que nodreix, en teoria, ja sigui la cultura liberal, ja sigui una cultura nacional complexa i ambivalent.

Totes les etiquetes conceptuals més amunt esmentades intenten de definir un moviment que presenta més punts divergents que convergents. En primer lloc, hom es pot preguntar fins a quin punt fou la intel·lectualitat catalana isabelina de clara adscripció liberal, ja fos la dels decennis de 1840 i 1850, ja fos la del decenni de 1860. Ja no es tracta d'abordar la seva moderació i la seva pràctica d'un liberalisme conservador en la cultura⁶⁷⁵; fou verament el romanticisme català un moviment solament liberal?⁶⁷⁶ La centralitat, transversalitat i eclecticisme de la major part dels seus membres permeté una obertura vers uns cercles intel·lectuals que no eren liberals: solament així es pot comprendre la participació decidida i intensa de Víctor Gebhardt, catòlic que fluctuà entre el carlisme i el conservadorisme catòlic «isabelí» —en l'anomenada amalgama contrarrevolucionària⁶⁷⁷—, en el projecte dels Jocs Florals i en l'entremat institucional i associatiu de la intel·lectualitat romàntica i liberal catalana. No és l'únic cas: Antoni de Bofarull, historiador insígnia romàntic català, passà a nodrir durant la Restauració l'academicisme oficial, amb les reserves i matisos que hom estudiarà més endavant al capítol corresponent. Tornant a la cronologia susdita, igualment, en l'anomenada Escola Apologètica Catalana es constata el seu allunyament de la cultura liberal espanyola i del moderantisme liberal català. Ni Jaume Balmes, Josep Ferrer i Subirana, ni José M. Quadrado, ni Joaquim Roca i Cornet, ni Joaquim Rubió i Ors desenvoluparen un pensament i una pràctica política liberals. Foren catòlics conservadors i romàntics⁶⁷⁸, amb l'excepció de Jaume Balmes, tal com hom veurà més endavant al capítol dedicat al sacerdot vigatà. La seva apolo-

674. Emuerades a FRADERA, 2003: 124.

675. Fins a tant que tot rastre de liberalisme desapareix en pro de la noció de l'ordre, com és el cas d'Adolf Blanch, que en la seva obra dedicada a la Guerra de la Independència tendeix a una interpretació dels fets històrics pròpia del pensament nacional catòlic. Per a una reflexió sobre la importància de la noció d'ordre en la Renaixença vegeu NÚÑEZ SEIXAS, 2006a: 307.

676. Així ho afirma Vicens Vives (VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 196).

677. Per a la idea de l'amalgama carlina com a moviment polític tradicionalista fluctuant vegeu CANAL, 2000: 121 i l'apart del present estudi dedicat a Gebhardt.

678. Vicens Vives caracteritza aquesta Escola Apologètica Catalana com l'expressió d'un moderantisme conservador particular català, sense que passi a considerar la seva idiosincràsia (VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 264).

gètica i el seu pensament es vinculaven al tradicionalisme filosòfic francès –també amb alguna excepció–, amb la influència de la filosofia *antiqua-nova* de la Universitat de Cervera⁶⁷⁹. Foren membres de gran rellevància dins el moviment romàntic català i de la Renaixença que mai adheriren intel·lectualment el règim liberal isabelí, però que no el combateren políticament, ni des de l'anomenat tradicionalisme isabelí, ni des de la contrarrevolució carlina.

Tampoc hom pot adherir la susdita afirmació de Josep M. Fradera a propòsit de la lenta separació de la cultura liberal espanyola d'aquest romanticisme a doble temps. Vist que aquest romanticisme català de dos moviments fou també participat pel conservadorisme catòlic més allunyat del pensament liberal espanyol, no es pogué operar una lenta separació d'una cultura liberal, per tal com la presència d'aquesta cultura liberal no se situava en la idiosincràsia general del moviment, sinó en la dels membres que justament formaven part d'aquesta cultura liberal⁶⁸⁰. Certament, en aquests romàntics liberals es palesa tant una lenta separació de la cultura liberal espanyola, com una lenta evolució des d'unes postures particularistes o provincialistes catalanes – en la terminologia de l'època– a un gradual catalanisme expressat en figures regionalistes. Aquesta llarga evolució durant bona part del Vuit-cents no significà l'adopció d'un ideari nacionalista català ni la creació immediata d'una consciència política al voltant de Catalunya, malgrat l'existència d'identitats ambivalents⁶⁸¹. D'altra banda, aquesta dinàmica no fou exclusiva dels liberals i no es deslliurà del fenomen del gir conservador dels liberals⁶⁸² de la Renaixença experimentat als decennis de 1860 i 1870, a despit d'aquells sectors que es mantingueren en uns postulats progressistes o republicans. Amb tot, la distinció entre els romàntics liberals i els romàntics catòlics dins els dos romanticismes del Vuit-cents es mantingué fins a la transició de la Renaixença en un catalanisme amb una identitat regional catalana en transformació, fins a la superació de la iden-

679. ALSINA, 1985: 244, 249-253.

680. El moviment romàntic català en si fou marcat per un fort eclecticisme, més enllà de la ja esmentada transversal moderació política de la major part dels seus membres.

681. Segons Núñez Seixas, tota identitat regional pot tenir conflictes amb la identitat nacional, encara que hi sigui subordinada en tots els aspectes (NÚÑEZ SEIXAS, 2006a: 303).

682. No solament cal atènyer aquesta idea del gir conservador de les elits socials i culturals catalans de la Renaixença, sinó que cal avaluar la importància de la presència constant, d'una banda, d'un moderantisme liberal, i, d'una altra, d'un moderantisme catòlic, de factura tradicional. És per això que Josep M. Fradera es pot plantejar per què el burgès català s'allunyava tant del perfil del *bourgeois conquérant*; i d'ací teoritzar el sorgiment d'un particularisme català, cultural i polític, que havia de convertir-se en una cultura nacional catalana. Per a Fradera, la complexitat de retratar les elits burgeses catalanes es causa de la seva frustració devers les alternatives –com el carlisme– i la consolidació d'una societat industrial que, llevat d'alguns casos concrets –com Balmes que, tanmateix, mantenia una relativa independència respecte a les elits catalanes quant a la qüestió social– era observada amb temor (FRADERA, 2003: 142-144). Així, es palesa el desenvolupament del pensament romàntic català –ja fos liberal, ja fos catòlic– tan ambivalent respecte al seu present, que cerca refugi no solament en les grans construccions intel·lectuals del període, sinó també en una pràctica política i social idiosincràtica.

titat nacional espanyola i la seva substitució per la catalana en temps finiseculars vuitcentistes.

Abans d'arribar en aquest estadi de la Renaixença, l'estudi del grup d'historiadors liberals catalans romàntics situats a cavall dels dos moments del romanticisme català permet de constatar actituds ben diferents. Aquest grup quant a l'estudi del seu pensament nacional ha estat col·locat dins una nova etiqueta conceptual encunyada per Stéphane Michonneau⁶⁸³. Els liberals catalans romàntics serien uns liberalprovincialistes. Encara que Michonneau no ofereixi una definició explícita d'aquest concepte, l'empra a bastament per definir l'actuació dels homes de la Renaixença, especialment els historiadors-construïdors de la memòria catalana, a partir del decenni de 1850 sota l'impuls decidit de Víctor Balaguer. Malgrat el seu particularisme català, Michonneau considera que el liberalprovincialisme fou una expressió del nacionalisme espanyol eixit de la cultura liberal⁶⁸⁴; semblantment esborra les diferències entre el romanticisme català del primer moment i el del segon, el de la Renaixença, pròpiament⁶⁸⁵. La creació d'una Renaixença temporalment llarga, que cobriria tot el Vuit-cents, i políticament homogènia —en la qual solament hi hauria liberals— ofereix molts problemes d'anàlisi d'aquells personatges i d'aquelles dinàmiques que s'escapen de l'etiqueta conceptual. Tanmateix, si hom ceneix aquesta definició al grup dels historiadors catalans liberals és possible de confegir un retrat més acurat i proper a la realitat d'aquest grup d'homes del romanticisme català dels decennis de 1830 a 1850 i de la posterior Renaixença.

Els homes de la historiografia liberal catalana tingueren una gran presència en la confecció d'obres costumistes, viatges romàntics, novel·la històrica i obres d'història de diversa erudició. Totes elles s'elaboraren a partir de l'ideal romàntic, del sentit romàntic d'interpretar el passat. Eren liberals, romàntics i provincialistes, això és, prenen la regió catalana com a punt de partida per al relat del seu discurs històric. El gran canvi dins aquesta historiografia liberal s'operà amb l'arribada del segon moment romàntic català a partir de 1859 amb l'estructuració de la Renaixença, que comportà la lenta transició i conversió d'aquell segon moviment en un moviment cultural catalanista, almenys en les seves línies generals, salvades les excepcions⁶⁸⁶. Emperò, el pensament nacional d'aquests historiadors liberals catalans continuà essent, tret del seu caràcter provincialista o particularista i de les ambivalències identitàries, profundament espanyolista i lligat al

683. Vegeu MICHONNEAU, 2005: 201-203. 2007: 19-20, 31-33, 83-84.

684. MICHONNEAU, 2005: 200.

685. MICHONNEAU, 2007: 35-37, 74-78.

686. Unes excepcions serien Víctor Gebhardt al camp catòlic i Víctor Balaguer al camp liberal. Ambdós perseveraren en un model de Renaixença que no tendí a la transició i separació del pensament nacional espanyol, més enllà del provincialisme que poguessin practicar i la marcada doble identitat de Balaguer.

pensament nacional espanyol, la qual cosa establiria, encara, una sòlida vinculació amb la cultura liberal espanyola i el seu discurs nacional⁶⁸⁷. Per consegüent, el seu discurs històric participa del discurs històric liberal, amb la incorporació del factor regional, d'importància notable en les obres d'aquesta historiografia liberal catalana.

En la representació nacional de la Guerra de la Independència es palesen totes aquestes característiques i contradiccions d'aquelles generacions de catalans. La historiografia catalana liberal —i romàntica— de l'època isabelina no tingué un interès especial devers els fets històrics de la Guerra de la Independència. Es tractava d'un esdeveniment massa recent i en el qual no es podien projectar alguns dels principals interessos d'aquell romanticisme i de la posterior Renaixença; a més, el relat d'aquell esdeveniment històric era un camp fecund per a la consagració de l'ambivalència del doble patriotisme teoritzat per Fradera. La historiografia liberal catalana fou sempre fidel al cànon liberal que sobre la guerra havia establert Toreno a la seva *Historia*; tanmateix, bona part dels intel·lectuals catalans que abordaren la construcció d'un discurs històric sobre la Guerra de la Independència no pogueren evitar d'afaiçonar una *distinció*, una variant del discurs històric liberal espanyol del qual participaven plenament. Els capítols de la *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón* (1860-1863) de Víctor Balaguer dedicats a la guerra en són el millor exemple de les línies generals que seguí el discurs històric liberal català quant a aquesta temàtica. Per a Balaguer l'aixecament nacional contra l'invasor francès representava el millor esperit patriòtic de la «madre patria» en una expressió de la lluita per la llibertat, la pàtria i la independència de la nació i de tots els espanyols⁶⁸⁸. Així, en aquest context laudatori, amb una representació nacional que conté una hermèutica liberal de les causes de l'aixecament espanyol, l'historiador català introdueix la *distinció*:

«A los gritos de libertad, patria é independencia, no podía ni debía permanecer sordo el pueblo catalan, cuyos oidos estaban desde muy antiguo acostumbrados á estas voces por el alentado ejemplo de sus mayores. Desde la caída de Barcelona en 1714, entre cuyas ruinas habian quedado enterradas las franquicias populares, el pueblo catalan, como sucede al hombre que acaba de ser víctima de una gran catástrofe, parecia haber perdido hasta el recuerdo de su dignidad y de su grandeza. [...] Pero lo que entonces sucedia en torno suyo era para despertar no de un letargo, sino hasta de un sueño de muerte al pueblo mas olvidado de sus glorias y mas desconfiado de si mismo. Los pechos humanos, como

687. GARCÍA CÁRCEL, 2007: 273.

688. BALAGUER, 1863: 447.

las montañas, tiene briosos ecos para ciertos gritos. Cataluña se alzó terrible invocando sus altos soberanos recuerdos de gloria para contestar dignamente al grito lanzado por el pueblo del 2 de mayo, olvidándose generosa de que eran los señores de aquel pueblo quienes la habían esclavizado y no pensando sino en que eran hermanos suyos aquellos que arbolaban entonces la bandera de la independencia.

»Por primera vez, después de tantos siglos, iba Cataluña á formar causa común con Castilla, pero era sin embargo la bandera de la libertad aquella bajo la cual iban á militar unidos entrambos pueblos.»⁶⁸⁹

Dos pobles, Catalunya i Castella, una nació, Espanya. Emperò, són els pobles els subjectes principals del relat de Balaguer. Encara que l'hermenèutica del cànon de la representació nacional sigui estrictament liberal, el cos epistemològic introdueix la susdita distinció del factor regional, amb una gran força. El marc nacional es manté intacte, mes dins aquest marc es canvien totes les correlacions de les representacions nacionals: «Manresa, la Covadonga catalana, la que primero se había armado para un día arrojar del país á los moros invasores, había de ser también entonces la primera en armarse y en dar la señal para arrojar del país á los invasores franceses.»⁶⁹⁰. La distinció del factor regional efectua alhora un desplaçament dels esdeveniments fundacionals de la nació espanyola: Castella té el Dos de Maig, però Catalunya té el Bruc, que fou anterior i, per consegüent, l'esdeveniment primigeni de l'aixecament nacional contra el francès. Aquest caràcter pioner del poble català dins la nació espanyola no es restringeix, com hom constata en el text de Balaguer, a la Guerra de la Independència: Castella tingué Covadonga, però Catalunya tingué Manresa, que també en aquest cas, segons el discurs històric de Balaguer, fou la primera a començar la lluita contra l'invasor musulmà. Igualment, en aquest discurs històric liberal català, el poble de Catalunya preserva amb gran dignitat les causes de la lluita contra l'invasor, fins a tant d'igualar o superar les forces de Castella. Verament, Catalunya és un millor bastió d'espanyolitat, de nacionalitat, a despit d'una Castella que, malgrat tot, preserva el monopoli nacional.

El pensament de Balaguer es podria definir en una sentència seva de 1866 emprada a bastament per l'historiador Borja de Riquer en els seus estudis: «Como si en España no hubiese más nación que Castilla»⁶⁹¹. En aquest sentit, Riquer reivindica el que ell anomena els projectes pluralistes enfront de l'«Espanya única», que és la que s'identifica, a parer seu, exclusivament amb

689. BALAGUER, 1863: 447-448.

690. BALAGUER, 1863: 448.

691. RIQUER, 2001: 13.

Castella⁶⁹². A nivell historiogràfic, Mariano Esteban de Vega ha negat aital procés i ha sortit en la defensa de la historiografia liberal espanyola, especialment de la *Historia General de Lafuente*. Nega el «castellanisme» dels historiadors liberals romàntics de l'època isabelina i teoritza que, justament, aquestes històries generals, com la de Lafuente, afaiçonaren crítiques importants a la responsabilitat castellana en la usurpació de les llibertats nacionals i en la pèrdua d'una essència genuïnament espanyola⁶⁹³. Justament, Esteban de Vega assenyala Balaguer com el principal defensor d'una refundació d'Espanya, allunyada de la tradició política moderna i castellana, i que adoptés el sistema federatiu de l'antiga Corona d'Aragó⁶⁹⁴.

En conseqüència, la representació nacional dels setges que apareix reflectida molt breument a la dita *Historia de Catalunya*, se cenyirà a aquest discurs històric liberal particular. Amb tot, Balaguer crea una llarga digressió laudatòria que dilueix qualsevol cànon historiogràfic. Solament és lloa i glòria; una glòria catalana explicitada per l'heroisme i el martiri de Girona. «Es la moderna iliada catalana»⁶⁹⁵ i, per extensió, una glòria espanyola. Álvarez de Castro roman molt discretament en un segon pla. Certament, com en el relats de Toreno i de Lafuente, Álvarez és el representant encarnat del poble de Girona i només ell mereix el protagonisme històric. Balaguer, en la brevíssima narració segueix aquesta construcció historiogràfica i sintetitza tot el cos de defensors de Girona en Álvarez que, naturalment, morí vilment enverinat pels francesos⁶⁹⁶. En el fons, per a l'historiador català és més important l'estètica i l'efecte del relat històric, de la construcció d'una memòria i la seva representació més que no pas la seva veracitat i rigorositat⁶⁹⁷.

El retrat realitzat de Balaguer permet d'introduir, a partir d'un dels membres més transversals i idiosincràtics de la historiografia liberal catalana de l'època isabelina, la resta d'autors que

692. RIQUER, 2001: 13-15.

693. ESTEBAN DE VEGA, 2006: 274, 296.

694. ESTEBAN DE VEGA, 2005: 95.

695. BALAGUER, 1863: 488. El text sencer és un cant de l'epopeia gironina inserit dins una narració històrica: «La posteridad recordará este sitio con pasmo, los hombres lo citaran con admiracion, la historia lo referirá con asombro. Entre las páginas ilustres de la historia, es una de las mas ilustres la defensa de Gerona. Tan sangrienta fué como bizarra. Numantinos modernos, los gerundenses resistieron á todos los horrores de un sitio prolongado y tenaz, é hicieron frente, ellos, un puñado de héroes, á valientes mariscales del imperio, y á las mejores tropas de Napoleon. Antes de dos siglos la defensa de Gerona será un poema, y acaso encuentre un poeta que lo cante, como lo ha encontrado el sitio de Troya, como lo ha encontrado la conquista de Jerusalem. Es la moderna iliada catalana. ¡Magnífica, gigantesca lucha la suya! Sola, sin mas defensas que unos ruinosos muros, sin mas escudo que el pecho de sus ciudadanos, sin mas esperanza ni porvenir que la tumba, el incendio y los escombros, Gerona vió impasible á cuarenta baterias vomitar sobre ella sesenta mil balas, y veinte mil bombas y granadas, es decir una verdadera tempestad de fuego y hierro. Mientras quede una sola piedra en Gerona, esta piedra hablará á la posteridad de su defensa heróica.»

696. BALAGUER, 1863: 489.

697. HINA, 1986: 103. MICHONNEAU, 2007: 32.

tractaren d'una manera més específica els setges de Girona i que concebiren una representació nacional més elaborada que la de Balaguer, per bé que els principis rectoros foren comuns. Aquests autors es reparteixen en dos grups: Pau Piferrer, Joan Cortada i Ferran Patxot, que pertanyen al primer moment del romanticisme català i Lluís Cutchet i Joaquim Riera i Bertran, que pertanyen al segon grup, el de la Renaixença.

Del primer grup d'historiadors liberals romàntics, hom ha de destacar la figura de Pau Piferrer (1818-1848), el prototip d'escriptor romàntic en la Catalunya dels decennis de 1830 i 1840. Liberal progressista⁶⁹⁸ que lentament anà derivant vers el moderantisme⁶⁹⁹, Piferrer fou un dels principals constructors d'una imatge i unes valors romàntiques de Catalunya, a partir de la descoberta del seu paisatge, de les seves costums, de la seva tradició, de la seva història; en suma, de l'ànima de Catalunya⁷⁰⁰. El seu pensament es condensà en la seva obra inacabada, *Recuerdos y bellezas de España*. Piferrer publicà per fascicles el primer (1839) i part del segon volum (1847) dedicats a Catalunya. El segon volum fou acabat per un jove Francesc Pi i Margall. Al 1884 es reeditaren els volums dedicats a Catalunya i s'incorporaren a la col·lecció *España sus monumetos y artes - su naturaleza e historia*. En aquesta edició Antoni Aulèstia féu una revisió i ampliació dels volums dedicats a Catalunya. L'obra final, tal com quedà afaïçonada al 1884 presenta un eclecticisme notable, per tal com les addicions d'actualització d'Aulèstia, en la distància temporal i hermenèutica i epistemològica, suposen una variació del discurs de Piferrer⁷⁰¹.

És peculiar la recepció que tingué l'obra en els temps finiseculars vuitcentistes i els temps novoseculars noucentistes. Els lectors del *Cataluña* ignoraren l'autoria de Piferrer i se centraren en Pi i Margall. Roca i Farreras inclogué a l'inici del primer article de la sèrie «La inmortal ciudad. Recuerdos de la historia y los monumentos de Gerona» la citació d'una afirmació que atribueix exclusivament a Pi i que forma part de *Cataluña*: «La victòria no es la que hace los héroes: la

698. Vicens Vives presenta Piferrer com un liberal revolucionari de primera hora que, més que patir una moderació, descobrí el «ver país», això és Catalunya (VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 196-198).

699. FRADERA, 2003: 72-76.

700. HINA, 1986: 110. Fradera en destaca la declaració patriòtica que clou el primer volum i en la qual observa ja la consumació romàntica d'un doble patriotisme (FRADERA, 2003: 81-82). Igualment, cal remarcar la importància que per a Piferrer tingué la noció de la tradició. La tradició que evoca Piferrer és d'una factura genuïnament romàntica. Per a l'autor, el mecanisme de la tradició és el que permet de transmetre —Piferrer empra el sentit més literal del mot llatí *tradere*— d'una generació a l'altra el passat vertader, això és, el passat medieval, l'essència pura de la pàtria. La teorització d'aquesta tradició arribà en l'anomenada etapa liberal moderada de Piferrer, vist l'elogi que es lliga en el seu discurs dels «beneficis de la religió» enfront de la dissolució de les tendències de la vida moderna (vegeu PIFERRER; PI I MARGALL, 1884: 2-3).

701. La importància de Pi i Margall en la finalització del segon volum és relativa, atès que es limità a cloure el volum de Piferrer, no pas a distorsionar el fil de la continuïtat discursiva de Piferrer i l'homogeneïtat del relat, com féu Aulèstia.

historia ensalza à Gerona a pesar de haber sido casi siempre vencida»⁷⁰². Hom retrobarà aquesta sentència citada a Carles Rahola⁷⁰³ per explicar, segons l'autor, en paraules de Pi i Margall quina és la seva visió dels setges. El món republicà que hom veurà més endavant reivindicà la visió de Pi sobre els setges de Girona a partir d'una obra de Piferrer en la qual Pi havia col·laborat molt secundàriament. A més, Piferrer solament havia emfasitzat la glòria i l'heroisme d'una ciutat que s'oposà a una invasió, l'heroisme de la qual es basa en la seva tenacitat i resistència, no pas en les seves victòries. No hi ha cap hermenèutica nacional o ideològica, solament la melangia romàntica de Piferrer. Piferrer inaugurarà la representació nacional dels setges en la historiografia liberal catalana amb un relat mínim, molt poc adaptat al discurs històric liberal. En el fons, es tracta d'una obra costumista en format de quadern de viatges que incorpora de manera eclèctica dades disperses sobre els indrets visitats. En aital format Piferrer no adopta cap relat que historiï la guerra i els setges perquè no hi correspon.

A l'edició de 1884, Antoni Aulestia confegí un afegitó per explicar l'erecció del mausoleu d'Álvarez de Castro: «[...] traemos á la memoria el valor y patriotismo de que nuestros padres hicieron alarde á los ojos de la Europa entera en una guerra todavía reciente.»⁷⁰⁴. El to és diferent i se circumscriu més en la retòrica de la Restauració, molt més patriòtica que la de Piferrer. D'altra banda, es potencia molt més la figura d'Álvarez: «Yace allí D. Mariano Álvarez de Castro, benemérito militar que mandó en Gerona durante el célebre y sangriento sitio que en 1809 sufrió la plaza, y que selló con su sangre el juramento que prestara á la patria.»⁷⁰⁵. Malgrat el to, no s'afaiçona cap canvi en el relat de Piferrer: més aviat, n'és una reproducció en l'exaltació de la gesta gironina, que ha passat d'un estil romàntic a un estil més directe i pompós. El que sí que sobta és el fet de comprovar que Aulestia, autor de la primera història de Catalunya en català i d'un discurs històric molt particular, pogués redactar una lloa amb tan poca entitat en l'ampliació del capítol dedicat a Girona al *Cataluña* de Piferrer. Tal volta es causà de la natura de la redacció, fruit d'un encàrrec editorial.

Dins aquest primer grup hom troba Joan Cortada (Barcelona, 1805 – 1868), historiador de gran profunditat cronològica i de major entitat que Piferrer en el camp historiogràfic, que publicà tres obres d'història general d'Espanya enfocades a la xarxa educativa dels Instituts de Segona Ensenyança. En els seus inicis, Cortada havia rebut estudis primaris al col·legi dels Pares Escolapis

702. Extret de ROCA I FARRERAS, 1885: 367.

703. RAHOLA, 1929: 101.

704. PIFERRER; PI I MARGALL, 1884: 119.

705. PIFERRER; PI I MARGALL, 1884: 120.

d'Alcanyís, filosofia al Seminari de Tarragona (1818-1819) i al convent dels Mínims de Barcelona (1820)⁷⁰⁶ i posteriorment de dret a les universitats de Cervera i Barcelona (1821-1823) i a Saragossa (1823-1825). Així i tot, Cortada no obtingué cap llicenciatura fins al 1867, un any abans de la seva mort; i no fou la de dret, sinó la de Lletres. Aquest fet es causà de l'exigència de les autoritats governamentals que tots els directors dels instituts de segona ensenyança fossin llicenciats⁷⁰⁷. Exercí d'agent fiscal a l'Audiència de Barcelona del 1828 fins al 1840, any en el qual passà a dedicar-se exclusivament a l'educació i a les lletres. La seva activitat intel·lectual el portà a ésser membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona al 1835 —de la qual en fou el secretari i l'organitzador d'un certamen literari al 1842⁷⁰⁸—, membre corresponent de la Real Academia de la Historia i president de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País al 1839. D'ençà 1838 es dedicà a l'ensenyament. De 1838 fins a 1845 impartí les lliçons de literatura i història al Col·legi Carreras, l'establiment privat d'ensenyament secundari més prestigiós de l'època a Barcelona⁷⁰⁹. Justament, Cortada es casà al 1851 amb la filla del director del col·legi. Al 1845 accedí al nou institut públic de segona ensenyança adscrit a la Universitat de Barcelona i al 1846 obtingué la plaça de catedràtic d'història. Al 1860, després de la separació de l'institut de la universitat, en passà a ser el seu tercer director fins a la seva mort. Des de la càtedra d'història formà durant vint-i-dos anys les generacions de barcelonins que durant la Restauració desplegaran el seu potencial intel·lectual. Com en les seves obres d'història, l'impacte de les lliçons de Cortada fou d'una gran importància per a la difusió d'una determinada representació nacional de la Guerra de la Independència. Justament, l'any 1890 Joan Sardà, un antic alumne de Cortada, narrava l'impacte que li havia provocat la seva darrera classe, en la qual tractà la Guerra de la Independència⁷¹⁰.

Semblantment, hom el troba d'articulista al *Diario de Barcelona*⁷¹¹ i d'habitual al diari *El Telégrafo* d'ençà la seva fundació al 1858 fins a la mort de l'historiador amb una secció de varietats que signava amb el pseudònim de Benjamín. És interessant de veure la participació de Cortada

706. Orfe als dotze anys, el seu oncle, Domènec Sala, canonge de la Seu Metropolitana de Tarragona, s'encarregà de la seva tutela. El camí educatiu que seguí fins al 1820 l'havia de conduir a ingressar dins el clergat secular. Fins i tot el seu oncle li oferí al 1825 d'assumir la prebenda canonical que ell tenia a la Catedral Metropolitana. Amb tot, Cortada preferí la via civil i una dedicació plena al cultiu d'una vida intel·lectual (GHANIME, 1995: 30).

707. GHANIME, 1995: 151.

708. Fradera (FRADERA, 2003: 90-93) destaca la importància que tingué aquest certamen per a l'impuls literari català.

709. GHANIME, 1995: 98.

710. Citat a GHANIME, 1995: 107.

711. La seva col·laboració de tres anys al *Diario de Barcelona* (1838-1841) fou el seu bateig al món del periodisme amb una sèrie d'articles satírics sobre la vida quotidiana de Barcelona, signats amb el pseudònim d'Aben-Abulema (GHANIME, 1995: 63-64).

en el projecte periodístic de Ferran Parxot, que dirigí el periòdic fins a la seva mort l'any següent. Hom el pot trobar per entre els set mantenidors dels restaurats Jocs Florals de Barcelona al 1859. Fou l'encarregat al 1864 de llegir-hi el discurs presidencial, un dels dos textos que escrigué en català ensems amb la traducció al 1834 de l'obra *La Fuggitiva* de Tommaso Grossi. La seva activitat cultural també inclogué la participació en la construcció de l'edifici del Liceu Filharmònic Dramàtic, altrament conegut com el Gran Teatre del Liceu. Cortada en fou accionista i representant de tots els accionistes a la comissió directiva. També fou, en tant que director d'escena, el responsable de la cerimònia d'inauguració del Liceu el 4 d'abril de 1847⁷¹², a més d'autor de diversos llibrets en italià d'obres musicals estrenades al mateix Liceu, amb un notable èxit⁷¹³. Finalment, cal esmentar una breu incursió en política. Cortada fou elegit diputat a Corts per la província de Tarragona el 10 d'agost de 1843. No va prendre mai possessió de l'acta de diputat i no hi ha constància del partit pel qual presentà la candidatura⁷¹⁴.

Cortada fou un prolífic novel·lista i historiador. Escrigué sis novel·les de factura romàntica – sempre en castellà – durant els decennis de 1830 i 1840. És ben remarcable la seva tasca de traduir al castellà històries universals o d'altres països: la *Historia de la Tierra Santa desde la más remota antigüedad hasta el año 1839* de l'Abbé Martin (traduïda al 1840), la *Historia de Francia: desde los tiempos más remotos hasta 1839* d'Antoine-Jean Cassé de Saint-Prosper (traduïda al 1841-1842), la *Historia de Inglaterra: desde los tiempos más remotos hasta nuestros días* també d'Antoine-Jean Cassé de Saint-Prosper (traduïda al 1842-1843), les *Historias de Grecia é Italia: desde los tiempos más remotos hasta 1840* d'Augustin Amédée Duponchel (traduïda al 1844), la *Historia de América: desde los tiempos más remotos hasta nuestros días* d'Hippolyte Belloc (traduïda al 1844-1845), les *Historias de Suiza y de los Países Bajos: desde los tiempos más remotos hasta 1840* de Modest A. Korf (traduïda al 1845) i les *Historias de Alemania, Prusia y Austria: desde los tiempos más remotos hasta 1840* també de Modest A. Korf (traduïda al 1845). Totes aquestes històries del món formaven part d'una col·lecció estrangera d'història universal dirigida per A. Houzé i que Antoni Brusi publicà de 1840 a 1845 sota la direcció de Joan Cortada i amb el títol de *El Mundo: historia de todos los pueblos*⁷¹⁵. Joan Cortada no solament contribuï amb la traducció de tots els toms, sinó que hi confegí la *Historia de España: desde los tiempos más remotos hasta 1839* (1841-1842) i la *Historia de Portugal: desde los tiempos más remotos hasta 1839* (1844). Fou en aquesta *Historia de España* on

712. GHANIME, 1995: 89-90.

713. GHANIME, 1995: 91.

714. GHANIME, 1995: 83-84.

715. Fradera valora l'alta qualitat d'aquestes obres traduïdes per Cortada (FRADERA, 2003: 119).

desenvolupà més llargament la seva representació nacional de la Guerra de la Independència. La fallera traductora de Cortada no es deturà ací: publicà al 1844 *Los Misterios de Paris* d'Eugène Sue⁷¹⁶, el *Compendio de historia universal* d'Ambroise Rendu al 1848 i al 1855 els *Viajes por la Rúsia meridional y la Crimea, la Hungria, la Valaquia y la Moldavia* d'Anatolij Nikolaevic Demidov. Alhora que traduïa, Cortada també escrivia les seves pròpies obres: el *Tratado de urbanidad para uso de las escuelas* (1845), *El Libro verde de Barcelona* (1848), *El Libro de la familia* (1864), *El Mundo Social* (1864), *La Sociedad en acción* (1866) o el *Proceso instruido contra Juan Sala y Serrallonga* (1868), sense esmentar les obres d'història d'Espanya analitzades al present estudi.

Cortada fou el prototip d'historiador liberal romàntic. Adheria els postulats d'un pensament liberal eclèctic, que fluctuava en un moderantisme⁷¹⁷, amb connexions intel·lectuals progressistes⁷¹⁸ i una pràctica moderada en l'estil de vida, regida pels principis d'ordre. El seu esperit romàntic li feia elogiar tot el món tradicional que retrobava en els seus viatges a la Mallorca de la seva infància⁷¹⁹, però no rebutja cap de les aportacions del progrés i de la modernitat liberal. Es pot traçar un ferm paral·lelisme entre Joan Cortada i Modesto Lafuente. Com l'historiador castellà, Cortada seguí els models històrics de Bossuet i Vico. Hom ja ha vist adés la significació d'ambdós autors. Lafuente extrapolava les idees de perfeccionament cristià de Bossuet, Pascal i Vico per construir un ordre providencial en el qual existeix la progressiva tendència de la humanitat al seu perfeccionament, això és, una idea de progrés liberal amb un contingut providencialista cristià, que ix de les idees genuïnament catòliques d'aitals autors. Albert Ghanime afegeix a la llista de referents historiogràfics de Cortada, Chateaubriand, Guizot i l'escocec Robertson⁷²⁰. La barreja de models consuma l'eclècticisme historiogràfic de Cortada. Segons Ghanime, «Cortada es va dotar d'un instrumental antiromàntic, amb el qual va intentar posar els fonaments de la història científica.»⁷²¹. En realitat, com hom ha vist amb Lafuente, no existí cap mena d'«instrumental antiromàntic», ans grans dosis d'erudició i de recerca prèvia a partir del costumisme dels autors romàntics. Cortada no fou pas una excepció. Com Lafuente, Cortada havia rebut una educació

716. Albert Ghanime planteja la paradoxa que un «liberal conservador» traduí aquesta obra de Sue, allunyada, aparentment, de les idees de Cortada (GHANIME, 1995: 87).

717. Fradera (FRADERA, 2003: 86) insisteix a dir que Cortada era «de orientació política francament moderada». Tanmateix, caldria veure més enllà de la política si Cortada era tan francament moderat.

718. Les seves contribucions periodístiques a *El Telégrafo* en són un exemple.

719. Vegeu GHANIME, 1995: 85-86 i les reflexions sobre el *Viaje a la isla de Mallorca* de 1845.

720. GHANIME, 1995: 72. El propi Cortada va reconèixer que adheria l'escola històrica francesa de Guizot (citat a FRADERA, 2003: 119-120).

721. GHANIME, 1995: 73.

clerical; com Lafuente, abandonà la carrera eclesiàstica per iniciar una carrera civil de reconeixement; com Lafuente, fou un periodista satíric costumista; com Lafuente, provà de començar una carrera política que en l'un prosperà i en l'altre fou voluntàriament deturada; com Lafuente, dedicà mants anys a la redacció d'una història d'Espanya, per bé que d'un format completament diferent al de l'historiador castellà; com Lafuente, rebé el reconeixement de la intel·lectualitat de l'època, en un grau diferent al de Lafuente, vist l'èxit diferent d'ambdós personatges; com Lafuente, fou un liberal romàntic amarat d'eclecticisme i d'un fort liberalisme catòlic.

La participació de Cortada al romanticisme català estableix la principal diferència entre ell i Lafuente. En aquell substrat comú, el provincialisme establia la diferència. Amb tot, Cortada mantingué sempre una plena participació en el projecte nacional espanyol des d'aquest provincialisme que evolucionà de l'estadi primigeni, en el qual no era altra cosa que una exaltació regional i vindicativa a l'estil d'altres romàntics espanyols⁷²² a la de la concreció de tot un provincialisme liberal estructurat, tal com apareix ja definit a la seva obra *Cataluña y los catalanes*⁷²³, publicada en articles a *El Telégrafo* durant el 1859 i editada en format de llibre al 1860. Cortada clou l'obra amb un clam per la pàtria, que ja és la regió, que és Catalunya, dins el conjunt nacional de territoris espanyols⁷²⁴. Catalunya continua essent el bastió més avançat de la nació, amb més idiosincràsia i que representa, a la fi, l'essència superior d'espanyolitat:

«[...] hará que los catalanes sean cual los demás españoles, así como los mismos medios conseguirán que un andaluz se diferencie menos de un gallego, un valenciano de un navarro, de lo que se diferencian en nuestros días. Quiera el cielo que esta obra se lleve á cabo; y entonces los nombres de los antiguos reinos que han venido á formar la nacion española, le servirán tan solo para señalar los territorios, mas no para significar diferencias de mas importancia y trascendencia. Entre tanto los catalanes, como subditos de la corona de España, consideran á los demás españoles como á hermanos, y su único anhelo es ver grande y podero-/sa la patria comun, para lo cual nunca dejarán de contribuir con todo el esfuerzo de que son capaces. Perdóneseles el noble orgullo de querer estar á la cabeza del comercio, de la navegacion y de la industria de España, que no disputan ellos á las demás provincias otras glorias que respetan y que admiran, porque en su carácter está acatar todo aquello en que hay importancia y hay grandeza. Perdóneseles que tal cual vez en verso y

722. GHANIME, 1995: 42.

723. RIQUER, 2001: 89. Jaume Vicens Vives considera que aquesta obra de Cortada representà un esclat de romanticisme nacionalista (VICENS VIVES; LLORENS, 1991: 272-273).

724. CORTADA, 1860: 6, 29.

prosa escriban la lengua de sus padres, la que les enseñó en la cuna el cariño de la madre, la que usan para alabar á Dios y para postrarse á los pies del sacerdote. Dejadles que recuerden los dias de sus glorias y de sus viajes, y sus inventos, y sus galeras, y sus escuadras, y sus conquistas, y sus palacios, y los sepulcros de sus reyes que la ignorancia ha destrozado, y sus leyes quizás torpemente abolidas, y su literatura y sus trovadores, maestros de todos los de Europa; que ensalcen su patria y lloren las desdichas que ha sufrido, y le consagren sus cantos, y por ella exhalen sus suspiros. Santo es el amor á la patria, y la patria nuestra es Cataluña.»⁷²⁵

Aquest fragment ha estat llargament interpretat com un element formatiu d'un catalanisme per la historiografia nacionalista catalana. D'una banda, hom troba Albert Balcells, que ha considerat Cortada un exemple del «prenacionalisme català»⁷²⁶. D'una altra, hom troba Magí Sunyer, que ho considera «[...] un punt de partida tan poc favorable a la singularització de signes identificatius catalans [...]»⁷²⁷ i que el discurs de Cortada i de tot el grup del primer moment del romanticisme català serien una cultura concebuda amb «mentalitat espanyolista»⁷²⁸. Aquests dos discursos del nacionalisme català en la seva versió historiogràfica representen les dues tendències vigents: l'una és inclusiva, que cercà precedents justificatius d'actituds catalanistes o nacionalistes en tota època històrica, més enllà del context; l'altra és exclusiva, que rebutja tota aquella expressió catalana que no sigui netament nacionalista catalana, separatista i que suposi la desvinculació històrica, representativa i identitària amb l'ens «Espanya». Per la seva natura exclusivista, que tendeix a la puresa nacional del pensament intel·lectual i ideològic, la segona tendència permet d'instrumentalitzar molt menys els autors romàntics catalans i els situa en el seu context nacional original: Espanya⁷²⁹.

Doncs, l'hermenèutica que Cortada pugui oferir de la Guerra de la Independència seguirà el seu pensament nacional liberal i provincialista. Per a la construcció de la representació nacional de la Guerra de la Independència Cortada partí sempre de la *Historia* de Toreno i el seu relat, que romania fossilitzat. Cortada mai eixí del cànon liberal torenià per a la narració de la guerra. A les seves quatre obres històriques publicades per a l'ús en els instituts de segona ensenyança,

725. CORTADA, 1860: 61-62.

726. Citat a GHANIME, 1995: 135. De la mateixa opinió és Horst Hina, que defensa reiteradament els intents de separació cultural de Cortada, en la concepció d'una civilització catalana en tota la seva obra (HINA 1986: 97-101).

727. SUNYER, 2006: 17.

728. SUNYER, 2006: 16.

729. Caldria fins i tot incloure una certa noció iberista en Cortada, vist que demanava la inclusió de Portugal dins la nació espanyola (CORTADA, 1845: 15)

Cortada confegí aquest relat torenià, provincialista i forçadament simplificat per a la formació de la joventut catalana i espanyola. Es poden trobar la *Historia de España: desde los tiempos más remotos hasta 1839* de 1842, les *Lecciones de historia de España* de 1845 i el *Compendio de historia universal y particular de España* de 1864⁷³⁰. A part roman el seu *Cataluña y los catalanes*. La idea de la independència nacional guia la narració pedagògica de la història espanyola en les seves obres; inclosa el *Cataluña*. És per això que la Guerra de la Independència rep un tractament privilegiat. És el punt decisiu de la història d'Espanya en el qual es van enfortir els lligams nacionals, atès que l'aixecament per la independència nacional fou unànime arreu⁷³¹. Per a Catalunya significà el retrobament dels catalans amb la glòria –que era un record del passat– i va estrènyer el sentiment d'espanyolitat a Catalunya, bastió avançat de la lluita contra el francès⁷³².

En aquest retrobament dels catalans amb la glòria, Girona hauria de tenir un paper central en el discurs històric de Cortada; mes no fou així. La representació nacional dels setges de l'historiador no despunta dins la representació de la guerra i se circumscriu al model de Toreno, que no n'ix en cap moment per incloure-hi especificitats catalanes. Al contrari que d'altres històries liberals del període, Cortada defuig l'«heroificació» d'Álvarez i opta per focalitzar mínimament el poble de Girona, sense aprofundir-hi⁷³³. El relat de Cortada es redueix a un resum de tres pàgines del relat de Toreno, sense cap mena d'aportació conceptual o epistemològica i amb una gran pèrdua en ambdós camps. El resum vol exemplificar l'heroisme i el coratge dels espanyols (gironins, catalans) dins el relat general de la Guerra de la Independència. En aquesta contracció del relat es perd tot: els fets destacats, el protagonisme d'Álvarez, les gestes gironines. Tot queda reduït al mínim coneixement elaborat per a l'esforç pedagògic. L'autor seguí la mateixa línia a la resta de les seves produccions, on la immortalitat gironina no ocupava més de tres línies dins el relat general de la Guerra de Independència, però en una situació de clara imitació, supeditació i inferioritat: «En el mismo año y despues de algunos ataques en el anterior sitiaron los franceses la ciudad de Gerona á cuyas proezas y á cuyas miserias pueden en parte compararse a las de Zaragoza.»⁷³⁴. Ni se segueix el cànon dels «tres setges». Aquest relat es trobarà reproduït literalment a la resta d'obres

730. La seva obra *Lecciones* fou adoptada per totes les escoles i instituts catalans, però solament autoritzada pel Real Consejo de Instrucción Pública per a l'ús en seminaris eclesiàstics. El *Compendio* sí que fou adoptat com a llibre de text oficial al 1865 (GHANIME, 1995: 75, 79).

731. CORTADA, 1860, 47.

732. CORTADA, 1860: 47.

733. CORTADA, 1842: 322.

734. CORTADA, 1845: 386.

de l'autor⁷³⁵.

Amb una reproducció sintètica i simplificadíssima del relat de Toreno, Cortada oferí un relat pedagògic de la Guerra de la Independència altament efectiu. La seva hermenèutica es restringeix a una insistència de la plena participació catalana en la lluita nacional contra l'invasor i a una presentació de la glòria i l'heroisme catalans i espanyols en una guerra contra el francès, que agermanà les províncies espanyoles i enfortí el seu sentiment nacional. No hi ha, pròpiament, una representació de la guerra amb un discurs històric desenvolupat; però persisteix un substrat del cànon liberal de Toreno i un sentit provincialista romàntic. Malgrat l'absència d'un relat, la influència de Cortada no es pot menystenir en cap moment, per tal com les seves obres es difongueren a bastament per entre els instituts de segona ensenyança. Amb el resum i el simplisme del relat de Toreno, o amb el brevíssim esment del setge de Girona de 1809 s'educaren històricament i nacional les noves generacions catalanes i espanyoles. En el fons, Cortada sintetitzava l'esperit de tota la historiografia liberal romàntica a Catalunya. El seu llarg abast cronològic i la seva influència en la formació bàsica dels cossos intel·lectuals de Barcelona palesen no solament el grau de nacionalització espanyola que aquests podien tenir, sinó també el sentiment regional català que reberen en un discurs històric liberal, eclèctic, romàntic i provincialista.

Clou aquest primer grup romàntic català Ferran Patxot (Maó, 1812 – Barcelona, 1859). Més conegut pel pseudònim de Manuel Ortiz de la Vega, fou un prolífic escriptor i historiador que respon al perfil d'autor plenament romàntic, marcat no solament per un fort eclècticisme, sinó també per una intensa dualitat de pensament i de discurs. Usualment, Patxot és inserit dins el liberalisme progressista català, a causa de la seva militància i de la presència d'un pensament liberal en el fonament del seu discurs històric⁷³⁶. Emperò, l'anàlisi no solament del seu pensament polític, sinó també de l'hermenèutica i l'epistemologia presents al seu discurs històric palesa una major complexitat, que no es pot resoldre amb l'etiqueta de «progressista». Doctòr en Dret per la Universitat de Cervera, exercí de fiscal de la intendència militar a Barcelona de 1835 fins al 1846, quan passà a dedicar-se exclusivament a l'elaboració d'estudis històrics i obres literàries. Patxot fou un autor de doble natura, que es mogué sempre entre la història i la literatura⁷³⁷ i en ambdós camps cultivà l'èxit. Pel que fa a la història, per la qual se sentí especialment atret⁷³⁸, concebé dues

735. CORTADA, 1864: 459. 1873: 90.

736. ESTEBAN DE VEGA, 2006: 279

737. Com a bon romàntic, Patxot no podia descurar ni la literatura ni la història en el seu exercici intel·lectual; i l'una nodria l'altra, fins a tant que arribaven a ésser complementàries.

738. ESTEBAN DE VEGA, 2006: 280.

històries generals d'Espanya: *Las Glorias nacionales* (1852-1854) i els *Anales de España: desde sus orígenes hasta el tiempo presente* (1857-1859). Caldria afegir-hi una edició de la *Historia general de España* del P. Juan de Mariana i de José Manuel Miñana, amb una ampliació del propi Patxot fins a la seva actualitat, que publicà al 1848. En realitat, solament els *Anales* és una obra d'elaboració pròpia. Tant *Las Glorias nacionales* com la susdita *Historia general* són compilacions d'antigues històries. En el cas de *Las Glorias nacionales*, conté la *Crónica General de España* de Florián de Ocampo, la continuació d'aquesta crònica feta per Ambrosio de Morales, diverses cròniques reials recopilades pels autors adés esmentats, les cròniques d'Ayala i de Sandoval i els *Anales* de Jerónimo Zurita. Cal sumar a a aquesta producció d'històries generals d'Espanya –siguin compilacions o no– la traducció de mantes històries d'autors estrangers. Destaquen la *Historia de la revolución de Inglaterra* de François Guizot (traducció de 1837), la *Historia universal hasta 1848 o Pintura histórica de todas las naciones, su origen, vicisitudes y progresos, o ruina* de Louis-Pierre Anquetil (traducció de 1848) i *El Universo. Descripción general de la Tierra é historia de los viajes hechos en la antigüedad, en la Edad Media, y en los tiempos modernos a todas las partes del mundo* d'Alphonse de Lamartine i Alexander von Humboldt (traducció de 1849). Semblantment a aquest coneixement de la historiografia europea –notablement francesa–, no fou aliè a l'estudi de la «filosofia de la història» a partir de l'edició que féu del *Discours sur l'histoire universelle* de Bossuet en una història universal publicada per Patxot al 1854. Malgrat que Patxot és adscrit al liberalisme progressista edità una obra de Bossuet, que per a la historiografia progressista és la insígnia de la reacció⁷³⁹.

En l'àmbit de la literatura, Patxot fou d'estricte paradigma romàntic, amb una especial predilecció per a la creació de temàtica religiosa. La seva obra literària més famosa fou la trilogia de *Las ruinas de mi convento* (1851). Es tracta d'un romàntic i tràgic relat de la fi del convent de Fra Manuel Ortiz de la Vega, un frare franciscà que narra en format de memòries els efectes de la Revolució espanyola, l'assalt contra els convents i la posterior desamortització dels béns eclesiàstics. La segona part es publicà al 1856 amb el títol de *Mi claustro* i la tercera al 1858 amb el títol de *Las delicias del claustro y mis últimos momentos en su seno*. Fou un gran èxit que veié mantes edicions al llarg del Vuit-cents i traduccions a l'alemany (1852), francès (1857) i italià (1857). Cal sumar a la trilogia diverses obres de teatre (*El tejedor*, 1838; *Buen corazón quebranta mala fortuna*, 1851) i una obra pòstuma en format de llegendes sobre la serra de Montserrat (*El mansueto ó Las cuevas de*

739. ÁLVAREZ JUNCO, 2001: 379-380. Es pot traçar el paral·lelisme amb el sacerdot i historiador liberal Díaz de Baeza, que també traduí una obra de Bossuet (la *Historia de las variaciones de las iglesias protestantes* de 1852).

Montserrat, 1860). Igualment, hom ha de remarcar la seva tasca periodística, amb la fundació i direcció del diari *El Telégrafo* al 1858⁷⁴⁰.

El perfil de Patxot és complex. D'una banda, es palesa la seva militància amb el progressisme català de mitjan de segle XIX, àdhuc el de tendència democràtica i federal. D'una altra, la seva aclaparadora catolicitat és ben present no solament als seus productes històrics –i en un producte de pensament historiogràfic com l'obra de Bossuet–, sinó també a la seva producció literària. Verament, com Lafuente, Patxot és un romàntic clàssic, de paradigmàtic eclecticisme, entre el liberalisme i una amalgama de pensaments polítics antagonics. Tanmateix, a diferència de Lafuente, Patxot no pertanyia al moderantisme i al règim isabelí, sinó que se situa en un progressisme que tendeix vers el republicanisme federal, això és, un pur extrem que ix de la centralitat de l'època. Emperò, aquest progressisme liberal de l'autor és amarat de fervorosa catolicitat que, en molts moments del seu discurs històric és eclipsat. Tal com recull Mariano Esteban de Vega, el sistema hermenèutic i epistemològic de Patxot és profundament tradicional i catòlic⁷⁴¹. Fins i tot és més tradicional –i menys renovat– que el sistema balmesià d'ontologia de la història. L'historicisme bíblic és utilitzat sistemàticament per l'historiador per construir el relat dels temps prehistòrics als seus *Anales de España*, fins a tant de convertir Espanya en un dels punts clau del Gènesi, atès que la península ibèrica hauria estat l'enclavament pretèrit del Paradís; i, per consegüent, tant Adam com Eva, foren els primers espanyols de la història⁷⁴². Així, Espanya naixia amb la creació del món i es convertia en la millor nació per ésser un record del Paradís perdut, bressol de la humanitat i poble escollit de Déu. Aquest discurs històric no té cap mena de connexió amb el discurs històric liberal; i encara menys amb un progressisme de tendència radical, federal. Ací rau la complexitat de Patxot, la complexitat d'un liberal catòlic, segons la definició emprada més amunt, en l'estudi del pensament lafontinià. Com que hom desconeix quina projecció tingué el pensament i l'acció de Patxot dins el catolicisme i l'Església catòlica, no se li pot atribuir el qualificatiu de catòlic liberal, per bé que no és un liberal catòlic de la mateixa natura que Lafuente, atès que el pes de la identitat i el pensament catòlics és molt més important i notable en Patxot,

740. *El Telégrafo*, periòdic fundat amb un esperit progressista i de tendència federal, evolucionà cap al republicanisme. Tor i que Patxot en fou el fundador, la mort d'aquest al 1859 deixà la direcció del periòdic a mans de Marià Flotats amb qui, lentament, el liberalisme progressista mutà en republicanisme manifest, sobretot durant el Sexenni. Durant aquest període canvià de nom diverses vegades, fins que al 1879 esdevingué el conegut periòdic republicà *El Diluvio*.

741. ESTEBAN DE VEGA, 2006: 282.

742. PATXOT, 1857: 2, 151-9. Vegeu ESTEBAN DE VEGA, 2006: 282-283 per a una anàlisi en profunditat d'aquest historicisme bíblic aplicat al relat historiogràfic del naixement de la nació espanyola.

que eclipsa en bona manera el seu hipotètic discurs històric liberal, progressista. Verament, al llarg dels seus *Anales* apareixen escadusseres referències a una hermenèutica progressista de la història. Per contra, sí que es constata una interpretació provincialista de la història d'Espanya, amb el desplaçament de Castella de la centralitat històrica de nació en benefici dels eteris «ibers»⁷⁴³ que estructuren l'essència autèntica d'Espanya al llarg de la història⁷⁴⁴, i en benefici de la perifèria, especialment de la Corona d'Aragó, com a glòria major d'Espanya enfront de Castella⁷⁴⁵.

La representació nacional que ofereix Patxot sobre la Guerra de la Independència s'insereix plenament en aquest discurs. Per a l'historiador fou l'eclosió del millor caràcter nacional espanyol. fou l'epíleg de les grans lluites espanyoles per la independència nacional. A grans trets, el relat de la guerra es confegí en la continuació de les obres del P. Mariana i de Miñana que l'historiador publicà al 1848. Aquest relat es retroba lleugerament ampliat a *Las Glorias nacionales* de 1854 i reprès sense canvis als *Anales* de 1859. El relat sobre la guerra és molt simplificat. Empra com a model permanent no citat la *Historia* de Toreno, per bé que tota la representació de la guerra és escurçada i abreujada. És un resum del discurs de Toreno, a l'estil del que afaiçonaven a l'època les altres històries, com les de Chao, Díaz de Baeza o Príncipe. Amb tot, Patxot no cau en la còpia. El resum s'elabora des de la memòria d'una lectura, tal volta una lectura llunyana.

L'aixecament espanyol de 1808, com hom ha dit adés, és vist en Patxot com l'epíleg dels grans moviments per a la independència que els espanyols han protagonitzat en la seva història nacional. Això implica la idea de l'existència d'una sobirania nacional, no ja en la proclamada Constitució de 1812, sinó en la història⁷⁴⁶. La sobirania nacional era el motor de la voluntat d'independència espanyola i el que justificava aquesta lluita quasi continuada al llarg de la història contra els diversos invasors⁷⁴⁷. Constituïda en la història, la monarquia encarnava i exercia aquesta sobirania, que la Constitució de 1812 havia de restaurar a la puresa original després de la deformació i usurpació practicades per l'absolutisme, el mal govern i l'anorreament de l'essència de govern espanyol. Per tant, la Constitució de 1812 retornava a una definició federativa del poder, centrat en el municipi

743. En aquest sentit, arriba a considerar Sagunt, lloc de memòria del caràcter independent espanyol, com un exemple d'actitud antiespanyola, de col·laboració amb l'invasor estranger romà (PATXOT, 1857: 132).

744. Patxot defensa que la reconquesta es realitzà des d'aquells nuclis en els quals s'havia preservat l'essència iber, la vera tradició nacional segons Patxot, de les invasions romana i visigòtica, que per a Patxot no són espanyols. Així, la perifèria espanyola esdevingué no solament la reserva essencial de la nacionalitat, sinó també el punt d'irradiació del seu renaixement amb la reconquesta.

745. Per exemple, amb Túbal, Tarragona tingué la primera cort de la història (PATXOT, 1857: 45).

746. PATXOT, 1854: 579.

747. PATXOT, 1854: 569.

i la província⁷⁴⁸, la qual cosa revestia d'idiosincràsia espanyola. Nogensmenys, Patxot denunciava la intenció de la Constitució de Cadis de reduir la importància de la religió catòlica en la nació, a despit del sentiment del poble i de la irreductible essència nacional que representava el catolicisme⁷⁴⁹. En aquest punt hom constata la complexitat de presentar Patxot com un simple liberal progressista: el pes del catolicisme és determinant en l'estructuració d'un discurs que l'acosta al discurs històric catòlic que, en si, no sembla propi d'un liberal catòlic. Aquesta complexitat no pot ésser fruit només d'un eclecticisme romàntic com en Lafuente: caldria l'estudi més aprofundit de la seva figura a fi de trobar l'encaix entre el militant progressista i el fervorós catòlic.

Pel que fa a la representació nacional dels setges que ofereix Patxot, aquesta és només una simple menció de Saragossa i Girona com a expressions de la lluita espanyola per la independència. Ni crea un relat dels setges, ni història l'esdeveniment. Ambdós setges queden reduïts a la mínima expressió, especialment el de Girona. L'historiador no aprofita el setge de Girona per vindicar una construcció nacional des de la regió catalana. Patxot no tracta ni el paper dels gironins, ni la importància d'Álvarez, ni cap fet històric destacat. Fins i tot l'invasor francès apareix desdibuixat⁷⁵⁰. Per exemple, l'únic mèrit d'Álvarez fou que «[...] duplicaba los medios de defensa.»⁷⁵¹. Amb poc èmfasi, relata amb gran brevetat el 19 de setembre de 1809⁷⁵² i la fam dels gironins, causa de la capitulació⁷⁵³. Girona encarnava la constatació de la inevitable derrota francesa. El minimalisme es reproduïx novament en la valoració de la mort d'Álvarez, que reproduïx fidelment el relat de Toreno i la seva mort violenta⁷⁵⁴.

Ferran Patxot es presenta com un historiador molt complex, situat entre una militància progressista, quasi federal, i un discurs històric a cavall entre el liberal i el catòlic, sense que sigui possible considerar-lo un autor eclèctic, malgrat el seu romanticisme, ni un autor catòlic, malgrat el seu decidit emparent, en molts casos del relat històric, d'una hermenèutica catòlica, militantment catòlica. Per a la Guerra de la Independència aquesta hermenèutica és més difícil de trobar, atesa la simplicitat del relat i la seva subordinació al cànon epistemològic i hermenèutic liberal de Toreno. Tampoc incideix en la representació de la guerra la seva reivindicació particularista

748. PATXOT, 1854: 579.

749. PATXOT, 1854: 579. Esteban de Vega considera que Patxot «alaba sin paliativos» la Constitució de Cadis, sense presentar aquesta objecció de l'autor a la qüestió religiosa (ESTEBAN DE VEGA, 2006: 289).

750. PATXOT, 1859: 153, 166.

751. PATXOT, 1854: 575.

752. PATXOT, 1854: 575.

753. PATXOT, 1854: 576.

754. PATXOT, 1854: 576. 1859: 167-168.

catalana enfront del denunciat castellanisme historiogràfic d'autors com Lafuente. En suma, el discurs històric de Patxot, davant la manca d'un relat i d'una representació nacional de la guerra i dels setges no solament és complex, sinó també incomplet.

Del segon grup de romàntics catalans prové Lluís Cucŕhet (1815-1892), ceretà, escriptor i mentor literari de Víctor Balaguer⁷⁵⁵, membre de la Renaixença i de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona d'ençà el 1873, que destacà per les seves obres històriques com *La Ciudadela de Barcelona: obra històrica* (1858) o *Cataluña vindicada* (1858). Amb la seva *Historia del siti de Girona en 1809* de 1868, Cutchet exemplifica el discurs històric liberal català en un moment tardà, en la transició d'una generació i d'una *machina* a unes altres, quan ja començava a gestar-se un nou discurs històric sobre la Guerra de la Independència. Les referències bibliogràfiques confirmen l'adscripció de Cutchet a la *machina* pròpia de la primera meitat del Vuit-cents. Emprà la *Historia* de Balaguer, el *Cataluña* de Blanch, les *Lecciones de historia de España* de Cortada, la *Historia militar* de Minali, *Las Glorias Nacionales* de Patxot, la *Historia del Consulado y del Imperio*, de Thiers (publicada en castellà al 1858) i la *Historia* de Toreno. És tot un cos bibliogràfic liberal, on les obres de Toreno i Thiers són les principals i les més citades al llarg de l'obra.

L'obra de Cutchet ve acompanyada d'una introducció que contextualitza l'època i els esdeveniments gironins dins un marc no solament català i espanyol, sinó també europeu. És per això que l'historiador fa arrencar el relat històric a partir de la Revolució francesa. Potser aquest context europeu —amb el focus situat a França— es causa del públic al qual, teòricament, anava dirigida l'obra: els felibres de Provença. Més enllà d'aquesta dedicatòria literària i prou característica de la Renaixença l'autor aborda en primer lloc una valoració i lectura dels fets francesos entre 1789 i 1808. D'ací, entronca amb la invasió francesa i el fet històric dels setges de Girona. En aquesta contextualització succincta, Cutchet no solament elogia la Revolució francesa, sinó que també l'aprova. Amb tot, aprova l'estadi de la revolució de 1791 i no pas el de 1793; és a dir, rebutja el període jacobí i la Terror⁷⁵⁶. Semblantment, es palesa un fort captivament de Cutchet vers el Napoleó militar, amb unes grans facultats naturals⁷⁵⁷. Això no obstant, Cutchet deixa molt clar que Napoleó fou el darrer responsable de la Guerra de la Independència i la seva crueltat⁷⁵⁸. Cutchet no criminalitza ni França ni els francesos dels excessos bèl·lics comesos a Espanya, per bé

755. FRADERA, 2003: 166.

756. CUTCHET, 1868: X-XI.

757. CUTCHET, 1868: XII-XIV.

758. «[...] á Napoleon sol ha de culparse per una guerra tan llarga y tan horriblement crúenta [...]» (CUTCHET, 1868: XVI).

que hi són presents⁷⁵⁹. Tampoc advoca per recordar l'enemistat històrica entre catalans i francesos, ni els altres setges francesos que Girona havia sofert, per tal com atemptaria la imparcialitat de l'historiador: «Tampoc se cregue tingam intent de denigrar la França en nostre humil treball. Qui pretenga escriurer Historia, ha de guardar, en lo possible, lo desapassionament que ella prescriu, no podentse eixir del círcul de la veritat y de l'imparcialitat [...]»⁷⁶⁰. Cutchet incideix en algunes qüestions que no apareixen en altres obres de la historiografia liberal catalana, com la figura de Napoleó vers la qual Cutchet manifesta la seva admiració. Justament, aquest personatge, ensems amb el 19 de setembre de 1809 i la fam, són alguns dels fets destacats dels setges. Cutchet lliga Napoleó als setges i hi pren molta importància.

Per contra, la figura d'Álvarez de Castro no rep l'atenció habitual i roman en una posició d'importància relativa. Cutchet segueix a bastament Toreno per a les descripcions del General⁷⁶¹. Recorre igualment a l'autoritat de Toreno per narrar bona part del 19 de setembre de 1809, amb l'afegit provincialista català de considerar aquell fet com una gloriosa jornada «[...] pera las armas espanyolas, essentho al mateix temps d'una manera particular pera las cathalanas;»⁷⁶². En aquesta línia de lloa, cita l'autor les paraules de Thiers que comparen el setge de Girona amb el setge de Sant Joan d'Acre de 1291, fruit del noble deliri del patriotisme espanyol⁷⁶³. Aquest punt de bogeria, que hom també retrobarà a la literatura de la mà de Pérez Galdós introdueix un cert dubte davant la lectura absolutament positiva dels setges, per tal com irromp la idea del deliri. Quant a la fam, aquesta és molt amplificada i situada en la centralitat del relat: «No obstant, la situació era absolutament intolerable hasta pera héroes com aquells. Lo poder del valor moral y del valor físich, per alts que sian tenen límits [...]»⁷⁶⁴. Les descripcions de la fam, de les epidèmies i de l'agonia de la ciutat són abundants i l'autor hi incideix en gran manera. En aquest sentit, situa les consciències i la voluntat dels gironins en harmonia amb la d'Álvarez de Castro. Com en la majoria dels relats liberals, Álvarez encarna la resta de gironins, el prototip del defensor ideal, per la qual cosa la resta

759. Els francesos, si bé són presentats amb la seva valor militar i direcció brillant per la part de Napoleó, també tenen la seva dosi de crueltat. Amb tot, Cutchet reparteix aquesta crueltat entre tots els exèrcits estrangers que combatien a Espanya, per tal com les tropes britàniques que participaren a la Guerra de la Independència en surten força mal parades. Cutchet atribueix aquesta crueltat, no pas al temperament d'unes o altres nacions, sinó que l'atribueix a la perversitat de la guerra. (CUTCHET, 1868: 85-86)

760. CUTCHET, 1868: XIX.

761. CUTCHET, 1868: 78.

762. CUTCHET, 1868: 76. La descripció dels fets del gran dia de Girona es troben a CUTCHET, 1868: 76-81.

763. CUTCHET, 1868: 81.

764. CUTCHET, 1868: 95.

de defensors romanen en un discret segon pla⁷⁶⁵.

Cutchet no ix dels paràmetres del discurs històric liberal de caràcter provincial català. Emfasitza a bastament la lluita gironina per la llibertat, que és «[...] en defensa de nobles causes, com succehía á las forças espanyolas que combatian por lo dret mes sant d'un poble [...]»⁷⁶⁶, això és, la llibertat. Aquesta llibertat difereix sensiblement de la de Toreno i el discurs històric liberal espanyol, atès que és passada pel sedàs d'un sentit català: «No per cáurer Girona, y encara després las altras plaças, decayguè l'esperit del's cathalans; al contrari, guardadors de las bonas tradicions, sabian nostres pares que may cal desesperar de la pátria mentre hi ha bona sang, que no cal desesperarne sinò quand la sang está corrompuda, y á la fi entre desgracias y victorias quedá l'independencia assegurada.»⁷⁶⁷. El discurs històric de Cutchet és impregnat de provincialisme català, d'una hermenèutica que ja és pròpia del segon moment del romanticisme català. Tanmateix, hi ha un afegit novell a la representació dels setges que ofereix Cutchet. L'autor no s'està de fer una forta crítica a la guerra: «En todas aquestas páginas quasi no habem vist altra cosa que combats de sang entre francesos y espanyols, pero poca instrucció ha de tenir un hóme pera ignorar que desde los temps mes primitius [...] hi ha guerra d'hóme á hóme, de nació á nació. [...] Demanem [...] que la caritat y la rahò pugan mes que las passions humanas, prevaleixent definitivament sobre devastadoras lluytas en los camps de la guerra, las lluytas saludables en lo terreno de las ciencias y las arts.»⁷⁶⁸. Aquest rebuig a la guerra és molt significatiu, fins a tant que l'autor arriba a excusar-se: «[...] No tractam [...] de donar aliment á passions rencorosas. Pau al's hómens de bona voluntat, y en todas las naciones hi ha hómens de bona voluntat; debent tots treballar, cada hù segons sas forças, pera que lo número ne vaje sempre en augment.»⁷⁶⁹. El pacifisme de l'historiador no solament matisa la gesta gironina, sinó que confegeix una representació particular dels setges, molt poc habitual al llarg del Vuit-cents. Cutchet obrí una via que no tingué una continuïtat en el seu temps⁷⁷⁰.

El personatge que clou el grup *renaixentista* és Joaquim Riera i Bertran (Girona, 1848 – Barcelona, 1924), escriptor i polític. Cronològicament, Riera formaria part de la generació de 1868

765. CUTCHET, 1868: 97.

766. CUTCHET, 1868: 90.

767. CUTCHET, 1868: 127.

768. CUTCHET, 1868: 129.

769. CUTCHET, 1868: 130.

770. Com hom veurà més endavant, si hom té en compte una anàlisi concreta del *Gerona* de Pérez Galdós, és possible de conjecturar que aquest pacifisme era compartit per ambdós. I és que no s'ha d'oblidar que Galdós participava del pensament nacional liberal.

i de la *machina* que l'acompanya. Tanmateix, atès que la seva obra sobre els setges de Girona, la *Historia del siti de Girona en l'any 1809, endereçada a les classes populars* fou publicada al 1868, beu, encara de l'ambient de la Renaixença i d'un patró provincialista, a més d'un discurs històric liberal. Riera es llicencià en dret per la Universitat de Barcelona i fou funcionari de la Diputació de Barcelona d'ençà 1876. Amic personal d'Àngel Guimerà i Narcís Oller⁷⁷¹, fou redactor de *La Renaixensa*, membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i de la Jove Catalunya i presidí la Unió Catalanista⁷⁷² i l'Associació Catalana d'Excursions Científiques. Fou militant del partit republicà de Pi i Margall i ocupà un escó de diputat a Corts i l'alcaldia de Girona al 1873, durant els temps de la 1 República. Posteriorment, evolucionà vers postulats del catalanisme d'arrel republicana i progressista⁷⁷³. Riera encarnà el que Josep M. Fradera ha anomenat la segona generació dels Jocs Florals, que contribuí, segons l'historiador, amb les seves composicions sobre la llar, la muntanya catalana i una defensa a ultrança del món rural tradicional marcà la decadència dels certàmens poètics⁷⁷⁴. Justament, la *Historia del siti* fou una obra literària més que no pas històrica presentada als Jocs Florals de 1867, en els quals rebé un accèssit. La composició guanyadora fou *Lo siti de Girona en l'any 1809* de l'historiador catòlic Víctor Gebhardt, també un actiu membre de la Renaixença, però d'ideologia oposada a la de Riera. Malgrat que l'obra de Riera tingui una base històrica la seva articulació és plenament literària. Construeix un diàleg entre alguns defensors i testimonis del setge de 1809 i les noves generacions. La forma de diàleg permet d'anar bastint el cos del fet històric a partir de tres o quatre personatges diferents, amb distints punts de vista, que, curiosament, sempre menen a una conclusió unànime. No hi ha postures antitètiques; totes conflueixen a una síntesi final monocromàtica. L'acció es desenvolupa en un escenari rural i ple de quotidianitat, amb població eminentment rural, que per al fet històric es desplaça a la ciutat Immortal per contribuir a la defensa. La creació d'aquests personatges amb un perfil tan marcat és volgut. Respon al gust estilístic susdit explicitat per Fradera: un món rural tradicional, essència vera del que és català i popular que transmet un coneixement aparentment memorialístic a les noves generacions de forma planera, senzilla i en el seu idioma⁷⁷⁵.

771. BRUGADA, 1982: 461-463.

772. Al 1880 participà al Primer Congrés Catalanista i formà part de la candidatura antialmiralliana a la presidència, per bé que es tractava d'una candidatura d'un perfil polític moderat i més aviat conservador (CATTINI, 2007: 129). A propòsit d'aquest fet, cal destacar l'amistat de Riera amb el Canonge Collell i el Bisbe Torras i Bages als qui havia conegut durant els seus estudis en dret a Barcelona (BRUGADA, 1982: 459).

773. BRUGADA, 1982: 467.

774. FRADERA, 2003: 191-192.

775. RIERA, 1868: 7.

Emperò, per a la confecció d'aquest artifici literari Riera emprà una bibliografia, indicada paradoxalment amb notes al peu de pàgina. Així, hom hi troba la *Historia* de Toreno, el *Cataluña* de Blanch el *Memorial histórico* de Nieto Samaniego el *Diario del sitio de la plaza de Gerona* de Bucher (traducció de Pablo Miranda de 1820), la *Historia militar* de Minali i la *Guía-Cicerone de la inmortal Gerona* d'Enric C. Girbal (1866)⁷⁷⁶. La visió que ofereix del setge de 1809 és eminentment popular i recorda, en l'abisme qualitatiu que separa ambdues obres, a l'èpica popular construïda per Benito Pérez Galdós al seu *Gerona*. Amb aquestes escenes Riera manifesta el seu pensament nacional i un discurs històric específic. Amb les comparacions dels defensors i els assetjadors en grups d'animals, ofereix el retrat vil del francès i el retrat noble i heroic de l'espanyol: «[...] ells [els francesos] com á famolenca lloparada, y nosaltres... nosaltres com á febreros lleons, que porque siam com ells, deu portarlos l'escut d'armas de l'Espanya»⁷⁷⁷. El motiu de la lluita espanyola és senzilla, evita les grans causes per la llibertat, la independència, la religió, la pàtria o el rei: «[...] defensavam nostras familias y nostras terras, quant ells ho perdian tot per un home dominat per les passions, més grans que sa grandesa d'esperit.»⁷⁷⁸. La lluita esdevé domèstica i, malgrat que es recorda l'espanyolitat dels defensors, passa a un àmbit molt més familiar, molt més domèstic, tal com era propi de l'estil literari de l'autor. La família, com a alta valor per la defensa de la terra pròpia –no pas la nació o la regió, ans la terra en propietat– s'oposa a la lluita francesa en pro de Napoleó, que redueix a un esclau de les passions. Finalment, hom palesa que en la importància que pren el poble defensor de Girona, Riera elabora una oposició entre aquest poble i Álvarez de Castro. El que succeeix a Álvarez no és el que succeeix al poble defensor. Corren sorts i històries diferenciades⁷⁷⁹.

Encara que Riera consideri que la lluita gironina de 1808 i 1809 fou d'espanyols en defensa de les famílies i les seves terres, l'evocació final d'un dels narradors principals –l'oncle⁷⁸⁰– ofereix una adscripció identitària: «Patria mia, dolça patria de mas entranyas, fes entendre als qui m'escoltan, ab aquella divinal veu que saps parlar, la sant'amor ab que aymada ets y serás d'aquex

776. Utilitza la *Guía-cicerone* de Girona per explicar la situació de les restes d'Álvarez de Castro i per descriure el primer mausoleu que l'hostatjà.

777. RIERA, 1868: 60.

778. RIERA, 1868: 23.

779. RIERA, 1868: 89.

780. Hom vol assenyalar que la saviesa popular és representada pels vells parents de la família inconcreta que apareix al relat, que Riera anomena oncles o onclets. A llarg de la narració aquest grup alligona els qui no visqueren els fets de 1809. Riera els caracteritza de la manera següent: «[...] s'anomena ab lo generich de oncle ú oncleto la persona emparentada ab la familia i qu'en esta viu y es respectat com á persona major. Son generalment los oncles soldats vells ó al manco gent qui viscuda han vida molt atrefegada.» (RIERA, 1868: 9).

pobre vell, quals llàgrimas d'ara valen... bè ho saps bè prou: còm la sanch d'alas horas.»⁷⁸¹. Quina pàtria evoca Riera? L'esmentada dels escuts d'armes d'Espanya dels defensors, o bé la pàtria que usualment el discurs històric liberal de la Renaixença sol evocar? Hom creu que cal pensar en la pàtria catalana. En fi, el relat de Riera no se separa de la resta d'obres verament històriques sobre la Guerra de la Independència i els setges, malgrat que el seu format popular, planer i senzill pugui incorporar elements tan plaents a la vocació ruralista de la literatura de Riera. Darrere els missatges senzills, de fàcil aprenentatge, que defugen complicacions hi ha un liberal provincialista català de la Renaixença que, tal com assevera Fradera, representava un moment crepuscular de la literatura floralista *renaixentista*.

*

* *

Al llarg de la present anàlisi de la historiografia liberal catalana de l'època isabelina es palesen les fortes i ambivalents dinàmiques que eren endegades dins la intel·lectualitat liberal regional catalana i la relació que aquesta establia amb les dinàmiques de la resta de la nació. En la participació d'aquesta intel·lectualitat catalana dins la cultura liberal nacional espanyola i el seu discurs històric, no s'observen mutacions o distincions notables, ans al contrari: la historiografia liberal catalana adoptà i reproduí el discurs històric liberal quant a la Guerra de la Independència i la representació nacional dels setges de Girona de 1808 i 1809. Amb les mateixes dosis de romanticisme i eclèctisme que els seus homòlegs espanyols, els historiadors catalans del període presentaren, ja fos des del moderantisme liberal, ja fos des del progressisme, un relat de la guerra i els setges basat en el cànon de la *Història* de Toreno, mes simplificat i amb l'addició provincialista catalana, que, en el fons, és l'única diferenciació entre els historiadors liberals catalans i els espanyols. La vindicació d'unes glòries catalanes en la Guerra de la Independència no anà en detriment de la construcció d'un discurs històric liberal *a la romàntica*, eclèctic, moderat i amb una presència del pensament catòlic prou rellevant, com hom ha vist en alguns dels autors analitzats en aquest apartat. A la fi, es constata que el manteniment d'un pensament nacional liberal ortodox i pur és una ficció historiogràfica contemporània: la major part dels autors liberals, fins i tot l'insigne Modesto Lafuente, diluïren la representació nacional canònica que afaïçonà el Comte de Toreno en pro d'un discurs històric de base indubtablement liberal mes heterodoxa, que dialoga en alguns moments amb uns certs elements que, segons el prejudici historiogràfic, no podien ésser presents en el pensament nacional liberal. Aquest diàleg, la reproducció i imitació simplificada i empobrida

781. RIERA, 1868: 93.

en força casos del relat de Toreno i la importància de la pròpia complexitat d'una intel·lectualitat que és romàntica i que pateix les contradiccions pròpies del romanticisme —un romanticisme que, d'altra banda, és manifestament plural i participat per personatges no liberals— conduïren a la construcció d'un discurs històric liberal mitjanament heterodox i amb una tendència a la flexibilitat i a la manca d'una ortodòxia, més enllà de la base irrenunciable del cànon liberal bastit per Toreno. A tot això cal sumar al sector català d'aquesta intel·lectualitat liberal la seva particularitat provincialista, en un discurs regional d'una gran força i en la vindicació d'un model i un pensament nacional amb unes certes distincions respecte al que era estrictament espanyol; o, tal com aquesta intel·lectualitat liberal catalana l'anomenava, centralista castellà.

Quina nació eixia, per tant, de tot aquest pensament nacional liberal romàntic, eclèctic i provincialista? Es tractava, certament, d'una nació *moderna* en el sentit liberal, però que maldava en una lluita essencial contra els seus elements constitutius, els elements primigenis, que s'enfrontaven a la modernitat liberal a fi de mantenir la seva supervivència. Els historiadors liberals romàntics pressentiren que aquest conflicte solament podia menar a la desfiguració del paisatge i la terra ancestrals i a la dissolució de les valors tradicionals que sostenien la identitat nacional i regional. La modernitat era un atemptat contra la nació. Per contra, en la modernitat la nació llaurava el major dels seus progressos històrics i preparava el seu pas a un estadi superior que, naturalment, havia de coincidir amb la destrucció del substrat més genuïnament nacional, al del·là de totes aquelles essències servades en l'etèria noció de nació-subjecte que no podien ésser destruïdes de cap manera. En fi, les tradicions i la natura nacionals estaven condemnades a la desaparició, en la simplificació de la configuració de la nació. Aquest debat intern que afectà tants romàntics se solia resoldre en pro de la modernitat, mai en el sentit contrari. El romàntic podia servir, podia recuperar, però sempre ho féu en nom i en pro de la modernitat a la qual pertanyia: tot s'hi havia d'enquadrar. Era la nació ordenada, la nació idíl·lica de l'intel·lectual liberal romàntic demiürg que afaiçonava la seva pròpia nació segons el que havia de ser i podia preservar-se en la modernitat fabulada. Qualsevol alternativa no era possible, atès que no era *moderna*.